

Coordonatori

dir. Eugenia Trufin
Mihaela Beșa

dir. adj. Liliana Panaite
Iuliana Alina Halac

Lucrările simpozionului național *Dimitrie Cantemir - un destin românesc în Luminile europene*

Suceava, 2023

Coordonatori

dir. Eugenia Trufin
Mihaela Beşa

dir. adj. Liliana Panaite
Iuliana Alina Halac

**Lucrările simpozionului național
*Dimitrie Cantemir -
un destin românesc în Luminile
europene***

Suceava, 2023

Autorii articolelor sunt responsabili pentru conținutul acestora.

Coperta: Cojocaru Veronica

Grafica: Reindl Alexandra

ISBN 978-973-0-39495-5

CUPRINS

SECȚIUNEA CADRE DIDACTICE

RECENZIE CREȘTERILE ȘI DESCREȘTERILE IMPERIULUI OTOMAN TEXTUL ORIGINAL LATIN ÎN FORMA FINALĂ REVIZUITĂ DE AUTOR FACSIMIL AL MANUSCRISULUI LAT-124 DE LA BIBLIOTECA HOUGHTON, HARVARD UNIVERSITY, CAMBRIDGE, MASSACHUSSETS, prof. dr. Vranciu Livia - Elena	5
DIMITRIE CANTEMIR - NEGOCIATOR AL CONDIȚIEI SALE ISTORICE, prof. Anca Paraschiva Iordache	7
OPERA MUZICALĂ A LUI DIMITRIE CANTEMIR, bibliotecar Vanca Doina Gabriela	10
DIMITRIE CANTEMIR-UN DESTIN ROMÂNESC ÎN LUMINILE EUROPENE, prof. Aldea Carmen Lăcrămioara	15
BUILT TO HONOR. STATUES AND MONUMENTS OF DIMITRIE CANTEMIR ACROSS EUROPE, prof. Anton Mihaela	16
POVESTEA UNEI COMORI, prof. Apetrei Tatiana - Livia.....	20
PROIECTELE ERASMUS ȘI E-TWINNING - PAȘI CĂTRE O ȘCOALĂ EUROPEANĂ, prof. Arotăriței Monica-Petruța ..	22
DIMITRIE CANTEMIR – „LUMINA” DE LA RĂSCRUCE DE VREMURI, prof. Avram Ionel Adrian	24
LA MUSIQUE DE DIMITRIE CANTEMIR, prof. Băbăscu Melania.....	26
ASPECTE ECONOMICE ÎNTÂLNITE ÎN OPERA LUI DIMITRIE CANTEMIR, prof. Bejinariu Mărioara Cocuța.....	28
DIMITRIE CANTEMIR - PERSONALITATE ENCICLOPEDICĂ A CULTURII ROMÂNE SURPRINSĂ PRIN METODA WEBQUEST, prof. Beșa Mihaela.....	31
GÂLCEAVA MODERAȚIEI CU HEDONISMUL MORALEI CREȘTINE, prof. Boncea Mihaela-Izabela	34
DEMETRE CANTEMIR TRADUIT EN ANGLAIS, FRANÇAIS ET ALLEMAND, prof. Brăescu Andreea - Anca	35
REMEMBERING DIMITRIE CANTEMIR IN ISTANBUL, Burç Ertan Başdınç.....	38
DIMITRIE CANTEMIR’S LEGACY, prof. Busuioc Adriana	40
PREOCUPĂRILE ARTISTICE ALE DOMNITORULUI ȚĂRII MOLDOVEI, DIMITRIE CANTEMIR, prof. Caliniuc Adriana	43
FEERIA LIMBAJULUI - INVENȚIE ȘI ORNAMENT, prof. Cenușă Remus - Dumitru.....	45
DIMITRIE CANTEMIR ȘI PASIUNEA PENTRU ÎNVĂȚĂTURĂ, prof. Chirilă Alexandra Theodora	47
INOROGUL, TIPUL EROULUI PRUDENT, prof. Ciobîcă Alina	51
DIMITRIE CANTEMIR – PERSONALITATE RENASCENTISTĂ, prof. Ciubotariu Alina - Raluca.....	57
DIMITRIE CANTEMIR, HUMANISTE ROUMAIN DE TAILLE UNIVERSELLE, prof. Cobzariu Mirabela	59
IMPORTANȚA COMUNICĂRII TRANSFRONTALIERE DE LA DIMITRIE CANTEMIR LA PROIECTELE EUROPENE, prof. Crețu Alina.....	62
DIMENSIUNEA MORALĂ A LUCRĂRILOR LUI DIMITRIE CANTEMIR ȘI VOCAȚIA UNEI SINTEZE ÎNTRE RĂSĂRIT ȘI APUS, prof. Curic Adina.....	65
CONSIDERAȚII ASUPRA LOCULUI LUI DIMITRIE CANTEMIR ÎN CULTURA ROMÂNĂ, prof. Dranca Cristina.....	68
CANTEMIR- FILOSOAF AL ISTORIEI, educator Drăgoi Ioana Denis	69
MANAGEMENTUL ACTIVITĂȚII DIDACTICE PRIN METODA WEBQUEST, prof. Giuraniuc Elena	70
DIMITRIE CANTEMIR - PRIMUL FILOSOAF AL ISTORIEI ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC, prof. Epureanu Maria	73
DIMITRIE CANTEMIR - HOMO UNIVERSALIS, prof. Galan Mihaela	76
DIMITRIE CANTEMIR, PERSONALITATE COMPLEXĂ A CULTURII ȘI LITERATURII ROMÂNE ȘI EUROPENE, înv. Gurău Alexandra	78
DIMITRIE CANTEMIR, PRINȚUL LITERELOR ROMÂNEȘTI, prof. Halac Iuliana Alina	81
DIMITRIE CANTEMIR-PERSONALITATE MULTILATERALĂ A CULTURII ȘI A LITERATURII ROMÂNE, înv. Hariuc Alexandra - Gabriela	84
DIMITRIE CANTEMIR: VIAȚA ȘI OPERA UNUI POLIMAT AL CULTURII MOLDOVENEȘTI, prof. Ioachimescu Adriana Elena	85
DIMITRIE CANTEMIR ȘI MUZICA TURCEASCĂ, prof. Juravle Miruna - Sonia	87
DIMITRIE CANTEMIR – PERSONALITATE COMPLEXĂ A CULTURII ȘI LITERATURII EUROPENE, prof. Juravle - Lucescu Alina	88
ADUCEREA OSEMINTELOR LUI DIMITRIE CANTEMIR DE LA MOSCOVA LA IAȘI, prof. Lăzăreanu Elena.....	93
DIMITRIE CANTEMIR, UNE PERSONALITÉ À MULTIPLES FACETTES DANS LES LUMIÈRES D’EUROPE, prof. Maxim Irina Natalia Daniela	95

DES CURIOSITÉS SUR DIMITRIE CANTEMIR, prof. Murea Ioana	97
DIMITRIE CANTEMIR ȘI CONTANTIN BRÂNCOVEANU - ISTORIA RIVELITĂȚII, prof. înv. preșcolar Nisioi Florina Grațela.....	99
DIMITRIE CANTEMIR – UN DESTIN ROMÂNESC ÎN LUMINILE EUROPENE, prof. Onofrei Simona Antonela.....	103
DIMITRIE CANTEMIR ȘI „ISTORIA IEROGLIFICĂ”, prof. drd. Paicu Dorina	104
GEOGRAFUL ȘI CARTOGRAFUL – DIMITRIE CANTEMIR, prof. Panțiru Elena-Daniela	107
DIMITRIE CANTEMIR- PERSONNALITÉ ENCYCLOPÉDIQUE, prof. Pelin Cosmina-Elena.....	109
SCHIȚĂ DE PROPEDEUTICĂ FILOSOFICĂ ÎN MARGINEA MICULUI COMPENDIU ASUPRA ÎNTREGII ÎNVĂȚĂȚURI A LOGICII, prof. Popovici Angelica	110
DIMITRIE CANTEMIR, SFÂRȘITUL ȘI ÎNCEPUTUL UNEI EPOCI, prof. Reindl Alexandra	114
DESPRE HORA MOLDOVENEASCĂ ÎN „DESCRIPTIO MOLDAVIAE”, prof. Rusu Lenuța.....	117
CUM ARĂTAU OSPEȚELE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI LA CURTEA LUI ”DIMITRIE CANTEMIR”, prof. Șic Ana	119
ATRACTIVITATEA OPEREI LUI CANTEMIR, prof. Tripe Carmen Felicia.....	123
DIMITRIE CANTEMIR- O FIGURĂ EMBLEMATICĂ A ȚĂRII, prof. înv. primar: Ureche Ionela.....	125
PROBLEMATIZĂRILE UNUI CONCEPT FILOSOFIC CONSACRAT ÎN SCRIEREA <i>SACROSANTAE SCIENTIAE INDEPINGIBILIS IMAGO</i> , prof. dr. Florin George Popovici	127
EXILUL LUI DIMITRIE CANTEMIR, prof. Spunoae Anca	130
REPERE BIOGRAFICE DIN VIAȚA LUI DIMITRIE CANTEMIR, prof. Zlotariu Alexandru	132

SECȚIUNEA ELEVII

DIMITRIE CANTEMIR: LUMINA CULTURII ȘI ISTORIEI MOLDOVEI, elev: Bichiu Georgiana Vasilica.....	134
LUMEA PE DOS „ISTORIA IEROGLIFICĂ”, elev: Burlac Arina.....	137
DIMITRIE CANTEMIR, UN ADEVĂRAT „HOMO UNIVERSALE”, elev: Caciur-Aioanei Tudor	139
SCRISOARE CĂTRE CANTEMIR, elev: Galan Eliza Emilia	142
INFLUENȚA DOMNULUI DIMITRIE CANTEMIR ASUPRA INSTITUȚIILOR EDUCAȚIONALE, elev: Grososș Eduard-Mihai	143
DIMITRIE CANTEMIR - ÎNTRE UMANISM ȘI BAROC, elev: Irimescu-Kruk Timea	144
DIMITRIE CANTEMIR- FILOZOF ȘI ROMANCIER, elev: Mîndru Mau’u.....	145
ELEMENTE DE FILOSOFIE ÎN OPERA DIVANUL SAU GÂLCEVA ÎNȚELEPTULUI CU LUMEA SAU GIUDEȚUL SUFLETULUI CU TRUPUL, elev: Onesemniuc Ioan.....	146
DIMITRIE CANTEMIR ȘI LORENZO DE MEDICI, elev: Orzan Laura-Andreea	150
DIMITRIE CANTEMIR – UN DESTIN ROMÂNESC ÎN LUMINILE EUROPENE, elev: Păunescu Maria-Bianca.....	151
DIMITRIE CANTEMIR. PROZA DE IDEI. ROMANȚUL CULT, elev: Taban Bianca	153
SCHIȚA UNUI PROFIL PSIHOLAGIC SINCER AL MOLDOVENILOR DIN EPOCA LUI DIMITRIE CANTEMIR, elev: Ungureanu Anastasia-Valentina	154
”DESCRIPTIO MOLDAVIE”, elev: Ungureanu Georgiana Maria	157
DIMITRIE CANTEMIR – EXPRESIE A UNIVERSALITĂȚII, elev: Vaman Darius-Petrică.....	160
DIMITRIE CANTEMIR - PERSONNALITÉ COMPLEXE DE LA CULTURE ET DE LA LITTÉRATURE ROUMAINE ET EUROPÉENNE, elev: Volan Ion	161

SECȚIUNEA CADRE DIDACTICE

RECENZIE

CREȘTERILE ȘI DESCREȘTERILE IMPERIULUI OTOMAN TEXTUL ORIGINAL LATIN ÎN FORMA FINALĂ REVIZUITĂ DE AUTOR FACSIMIL AL MANUSCRISULUI LAT-124 DE LA BIBLIOTECA HOUGHTON, HARVARD UNIVERSITY, CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS

Prof. dr. Vranciu Livia-Elena
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Rezumat

În cartea sa despre Creșterile și descreșterile Imperiului Otoman, Dimitrie Cantemir a adus în fața savanților europeni o imagine nouă a poporului și statului turc.

Expunerea istorică este dublată de note, comentarii, observații personale, toate reunite în manuscrisul original în limba latină descoperit de academicianul Virgil Cândea la Houghton Library, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, U.S.A., în anul 1984.

Lucrarea face o recenzie a ediției în facsimil a operei cantemirene care a fost publicată în anul 1999 la Editura „Roza Vânturilor”.

Intrată încă din secolul al XVIII-lea în cultura europeană, *Istoria Imperiului Otoman* a reclamat o nouă lectură mai ales de când eruditul istoric Virgil Cândea a descoperit, în anul 1984, manuscrisul original al sintezei otomane a principelui moldav la Houghton Library, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, U.S.A., pe care cercetătorii îl căutau de multă vreme. Ediția în facsimil a lucrării a fost publicată în România în anul 1999 la Editura „Roza Vânturilor”.

Prefața realizată de Dan Zamfirescu, directorul editurii, conturează cu strălucire „ipostaza unică” în care Dimitrie Cantemir se află în raport cu „aventura omului european din antichitate și până în zilele noastre” atât prin *opera* lui, cât și prin *destinul* autorului, fiindcă „domnul și cărturarul român a fost singurul ce a acumulat, în aceeași personalitate: un om politic, un om de știință, un teolog și un istoric al religiilor, un filosof și moralist, un interpret și compozitor de muzică turcească, un genial scriitor.”¹

Prezentarea manuscrisului original al *Istoriei Imperiului Otoman* de Dimitrie Cantemir alcătuită de academicianul Virgil Cândea face o descriere amănunțită a reputației marelui cărturar conturată în timpul vieții și consolidată cel puțin un secol după moartea sa (secolul al XVII-lea).

Lucrarea cuprinde forma originală a *Istoriei creșterilor și descreșterilor Imperiului Otoman*, „operă majoră a unui cărturar fascinant din secolul al VIII-lea: Dimitrie Cantemir, principe al Moldovei, curtean al sultanului Ahmed al III-lea, consilier intim al Țarului Petru cel Mare, senator al Imperiului rus, membru al Academiei de Științe din Berlin, dar mai ales promotor al orientalismului european și istoric al poporului său.”²

Interesant și curios deopotrivă este că *Istoria Imperiului Otoman*, răspândită în câteva limbi și în suficiente ediții, nu a fost niciodată publicată în original și nici măcar în întregime.

¹ Creșterile și descreșterile Imperiului Otoman, Textul original latin în forma finală revizuită de autor, Facsimil al manuscrisului LAT-124 de la Biblioteca Houghton, Harvard University, Cambridge, Mass., publicat cu o introducere de Virgil Cândea, membru al Academiei Române, Editura „Roza Vânturilor”, București, 1999, p. VII-VIII

² Idem, p. XVII

Era necesar pentru acest demers ca manuscrisul latin să fie accesibil învățaților care-și doreau să-l vadă editat sau ca el să fi fost tradus conștiincios și integral de Nicholas Tindal. Nici una dintre aceste condiții nu a fost îndeplinită, manuscrisul original rămânând necunoscut cercetătorilor timp de 250 de ani.

Academicianul Virgil Cândea a urmărit peregrinările lucrării în limba latină și în ultima formă revăzută de Dimitrie Cantemir și i-a conturat traseul sinuos.

Astfel, la 1 august 1737, Antioh, fiul autorului scria într-o scrisoare că a dăruit manuscrisul lui Nicholas Tindal. Se presupune că fiul lui Cantemir a cedat manuscrisul din considerente financiare. Tindal renunță la rândul său la lucrare, desigur contra cost, în favoarea contelui Friederich von Thoms (1696-1746), diplomat german și unul dintre marii colecționari de antichități din Europa vremii sale, posesor al unei impresionante biblioteci de manuscrise și cărți rare. Interesant de menționat este că și manuscrisul original al *Istoriei Moldovei*, alcătuită de principele Cantemir, domnitor al Moldovei se afla în aceeași bibliotecă a contelui Thoms.

La trei ani de la moartea contelui, soția acestuia vinde la licitație în Leiden (18 octombrie 1749) întreaga colecție de manuscrise și cărți. Din acest moment *Istoria Imperiului Otoman* rămâne în biblioteci particulare neidentificate încă și re apare în circuitul operelor științifice abia în anul 1901 când anticariatul Otto Harrassowitz din Leipzig îl vinde Universității Harvard din Cambridge, Massachusetts (S.U.A.).

Câteva decenii, prezența manuscrisului într-o bibliotecă a Universității Harvard nu a atras atenția specialiștilor. În anul 1955, o candidată la doctorat de la Stanford University, Jane Ware Nelson, a aflat de existența manuscrisului când a avut de realizat o lucrare complementară despre Dimitrie Cantemir. Probabil nu a realizat importanța descoperii sale și s-a mulțumit să se documenteze din traducerea lui Nicholas Tindal.

În anul 1984, în cursul cercetărilor întreprinse la Wilson Center (Smithsonian Institution, Washington D.C.), cercetătorul Virgil Cândea are șansa să descopere manuscrisul la Houghton Library.

Manuscrisul descoperit este „un volum legat în catifea roșie, scoarțele (de 33,5 x 20,55 cm) fiind prinse cu două panglici de mătase albastră, decolorată de vreme. Textul este scris pe hârtie albă de 31,7 x 20 cm, marcată pe prima pagină jos a fiecărui caiet prin serii de litere: A-Z, a-z, Aa etc.”³

Caietele sunt paginate astfel:

p. 1 - 49: *Praefatio*;

p. 1 - 246: *Incrementa Aulae Othmannicae sive Aliothmannicae Historiae Synopsis*, titlul primelor două cărți ale operei, modificat astfel de altă mână: *Incrementorum & Decrementorum Aulae Othmannicae sive Aliothmannicae Historiae a prima Gentis origine ad Nostra usque tempora deductaelibri tres*;

p. 247 - 530: *Decrementa Aulae Othmannicae*; titlul cărții a III-a;

p. 1 - 82: *Annotationes ad Historiae Othmannicae librum I*;

p. 82 - 279: *Annotationes ad librum I*;

p. 1 - 206: *Annotationes ad Decrementa Aulae Othmannicae*, notele la cartea a III-a;

p. 1^v - 18^r: *La vie du Prince Demetrius Cantemir écrite de la main propre d'Antiochus Cantemir, son fils cadet, ministre plen[ipotentiaire] de sa majesté czarienne à Londres*.

Ultima parte, de 31 x 19 cm, legată la sfârșitul *Istoriei* este scrisă pe hârtie albastră, în prezent decolorată, nu a fost reprodusă în acest volum din rațiuni tehnice.

Lucrarea descoperită reprezintă copia pe curat a ciornei autorului realizată de doi copiiști. Aceștia au lăsat locuri libere pentru cuvintele scrise cu caractere arabe, titlurile paragrafelor de la începutul și din cuprinsul capitolelor, ca și pentru cuvintele ilizibile din ciorună. *Aceste spații*

³ Creșterile și descreșterile Imperiului Otoman, Textul original latin în forma finală revizuită de autor, Facsimil al manuscrisului LAT-124 de la Biblioteca Houghton, Harvard University, Cambridge, Mass., publicat cu o introducere de Virgil Cândea, membru al Academiei Române, Editura „Roza Vânturilor”, București, 1999, p. LIV

au fost completate de Cantemir însuși, care a revăzut integral textul copiat, conferindu-i astfel valoarea de formă ultimă a operei sale.

Concluzii

Comparația originalului latin cu versiunea în limba engleză din 1734 - 1735 demonstrează faptul neașteptat că Thomas Tindal, apoi toți traducătorii care au folosit ediția lui au publicat un text trunchiat al cărții.

Așadar, lucrarea recenzată, în care textul *Istoriei Imperiului Otoman* a fost reprodus după microfilmul furnizat în 1984 de Houghton Library, oferă dovada de netăgăduit că această operă atât de răspândită, citată și comentată de aproape trei secole, nu a fost niciodată cunoscută în forma sa originală. Avantajul examinării textului în forma sa autentică a oferit posibilitatea unei mai bune cunoașteri a celebrei opere cantemirene.

DIMITRIE CANTEMIR - NEGOCIATOR AL CONDIȚIEI SALE ISTORICE

Prof. Anca Paraschiva Iordache
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Dimitrie Cantemir s-a născut într-o perioadă tulbură a istoriei Moldovei, când presiunile otomane și influențele culturale și politice europene se confruntau și se intersectau. Încă de la începutul domniei sale, a fost martor la schimbările dramatice ale vremii sale și a fost pus în situația de a acționa ca un negociator între diferitele forțe care configurau regiunea. Având o educație excepțională, Dimitrie Cantemir și-a negociat condiția istorică printr-o combinație de abilități diplomatice, strategii politice, gestionare inteligentă a relațiilor externe și promovarea identității culturale românești.

Intervenția hanului Crimeii și autocratia domnitorului Nicolae Mavrocordat l-au adus pe Dimitrie Cantemir pe tronul domniei la Iași. Hanul Crimeii și-a justificat recomandarea prin necesitatea de a avea în Moldova un domnitor capabil să anihileze orice încercare de evadare a lui Constantin Brâncoveanu de sub suzeranitatea Porții, și, de asemenea, de a-l preda turcilor pe domnitorul considerat "hain" (trădător).

În lucrarea sa intitulată "Descrierea Moldovei", chiar dacă aceasta este preponderent istorică și etnografică, Cantemir oferă o perspectivă indirectă asupra aspectelor juridice ale Moldovei din secolul al XVII-lea. Detaliile sale privind structurile sociale, relațiile diplomatice și tradițiile locale aduc la lumină contextul juridic în care Moldova își desfășura activitatea în acea perioadă. Aceasta contribuie la înțelegerea mai profundă a realităților sociale și politice din acea epocă în regiunea Moldovei.

Politica internă a lui Dimitrie Cantemir a însemnat, în primul rând, stabilizarea unui stat centralizat domnesc, eliminând astfel configurația statului guvernat de oligarhia marilor familii de boieri. Cantemir a analizat relațiile feudale dintre domnitor și boierii săi, detaliind modul în care se colectau taxele și impozitele în Moldova, precum și modul în care drepturile și responsabilitățile erau distribuite în funcție de statutul social al fiecărui membru al societății.

Detaliile privind taxele și drepturile feudale oferă o perspectivă asupra funcționării sistemului juridic în ceea ce privește relațiile de proprietate și obligațiile reciproce. Aceste informații contribuie la înțelegerea modului în care Cantemir a încercat să consolideze autoritatea domnească și să reglementeze structurile sociale și economice ale Moldovei în acea perioadă istorică.

Dimitrie Cantemir a implementat mai multe reforme fiscale semnificative în Moldova. Una dintre acestea a constat în reducerea "birului steagului", adică a dării percepute la începutul

fiecărei domnii, cu scopul de a acoperi cheltuielile asociate cu steagul de domnie, o formă de tribut către otomani.

O altă reformă importantă a fost eliminarea deseatinei, o formă de dijmă care afecta în special boierimea mică, inclusiv pe cei care se ocupau cu creșterea albinelor. Cantemir a abolit această practică, marcată prin impozitarea cu a zecea parte din produse.

De asemenea, Cantemir a acordat privilegiile care nu au favorizat exclusiv marile familii de boieri. A emis acte care ofereau sprijin și beneficii oamenilor săraci, precum privilegiile pentru breasla mișeilor calici din Roman, pentru breasla cioclilor din Iași, și pentru ”jupânese sărace” văduve, evidențiind o atenție crescută către aceste categorii sociale.

Pe lângă reformele fiscale, Cantemir a avut inițiative în domeniul bisericesc. A obținut reluarea pentru țară a unor mănăstiri închinată patriarhiei din Ierusalim, inclusiv Bistrița, Tazlău și Probota, prin intermediul unui acord cu patriarhul de Ierusalim, Chrisant Notara. Aceasta a consolidat poziția bisericii ca un sprijin important, atât financiar, cât și spiritual, pentru domnie, contracarând încercările marii boierimi de a acapara puterea. Astfel, Cantemir a căutat să echilibreze forțele și să împiedice concentrarea excesivă a puterii în mâinile marilor boieri.

Opera lui Dimitrie Cantemir nu se limitează doar la aspectele politice, ci acoperă o gamă diversă de subiecte, inclusiv descrieri ale obiceiurilor și tradițiilor moldovenești. Aceasta oferă o perspectivă detaliată asupra normelor sociale nescrise ale vremii și aduce în prim-plan elemente ale culturii și identității moldovenești.

De asemenea, în scrierile sale, Cantemir abordează și aspecte ale relațiilor internaționale, discutând despre alianțe și tratate diplomatice. Aceasta oferă cititorilor un context util pentru înțelegerea dreptului internațional din perioada respectivă și a modului în care Moldova era implicată în aceste relații diplomatice.

În privința relației cu otomanii, Cantemir se evidențiază ca un negociator abil. Prin intermediul corespondenței și a întâlnirilor diplomatice, a reușit să obțină un grad semnificativ de autonomie pentru Moldova, menținând în același timp relații cordiale cu sultanii Mustafa al II-lea, Ahmed al III-lea și administrația otomană. Un aspect remarcabil al abilităților sale diplomatice constă în modul în care a gestionat conflictele teritoriale. El a căutat soluții echilibrate care să protejeze interesele Moldovei fără a provoca represalii din partea otomanilor, indicând un echilibru subtil în gestionarea relațiilor cu puterile vecine.

În timpul domniei sale, Cantemir, a negociat cu succes Tratatul de la Constantinopol din 1689 între Imperiul Otoman și Rusia. Prin acest tratat, el a obținut recunoașterea suzeranității otomane asupra Moldovei, a reușit să păstreze o anumită autonomie și să prevină intervenția otomană în afacerile interne moldovenești.

În contextul Războiului Austro-Turc (1683-1699), Dimitrie Cantemir a avut un rol important ca aliat al Rusiei împotriva otomanilor. În calitate de comandant militar, el a condus trupe moldovenești alături de forțele rusești în Bătălia de la Podolia din 1699, unde au reușit să obțină o victorie semnificativă împotriva Imperiului Otoman.

În politica sa internă, Cantemir s-a sprijinit pe aceleași pături sociale ca și tatăl său, Constantin, și fratele său, Antioh. Cronicarii vremii îl prezintă ca pe un domn foarte popular. Ion Neculce afirma, conform Letopisețului său: „Că așa arăta de bun și de blând încât tuturor le era ușa sa deschisă și era nemăreț de vorovea cu toți copiii.”

O atenție specială a fost acordată componenței militare, recrutate din păturile mijlocii ale societății. Un număr mare de boiernași și slujitori, care luptaseră ca mercenari în oștile străine, au venit în țară și s-au grupat în jurul domnului. Cu ajutorul lor, Cantemir a organizat, în preajma războiului ruso-turc din anul 1711, șapte sau opt unități militare.

În timpul domniei lui Cantemir, s-a observat o anumită toleranță religioasă. A încurajat coexistența pașnică între diferitele comunități religioase, contribuind astfel la atmosfera de toleranță și diversitate religioasă în Moldova.

Dimitrie Cantemir a adoptat o orientare antiotomană, concentrându-se în mod egal asupra eliberării Moldovei de sub influența Porții și asigurării unei domnii autoritare și ereditare.

În acest scop el a semnat la Luțk un tratat cu țarul Petru I, în 13/24 aprilie 1711. Tratatul de la Luțk cuprinde 17 articole în care se stipula, printre altele, că țarul „ia sub oblăduire” pe domn și întreg poporul țării. După eliberarea de sub stăpânirea otomană, Moldova va înceta să mai plătească tribut și alte dări Porții și se restabileau hotarele vechi ale Țării Moldovei de până la instaurarea dominației otomane. În continuare se arăta că Moldova urma să treacă sub protectoratul Rusiei, care garanta integritatea teritorială a principatului și se obliga să nu se amestece în treburile lui interne. Scaunul domnesc era rezervat dinastiei Cantemireștilor, acțiune prin care Moldova trebuia să devină o monarhie absolută și ereditară. Totodată se indicau hotarele Moldovei: Nistrul, Dunărea, Transilvania, Țara Românească, menținându-se apartenența de Moldova a Tighinei și Bugeacului.

După unele aprecieri, Tratatul de la Luțk este un model de prudență și abilitate diplomatică, prin care Dimitrie Cantemir urmărea obținerea independenței și integrității teritoriale a Moldovei. Tratatul n-a fost tradus în viață, deoarece campania de la Prut, care a urmat în vara anului 1711, nu a fost încununată de succes, înfrângerea în urma bătăliei de la Stănilești însemnând nu doar începutul domniilor fanariote în Țările Române, ci și sfârșitul carierei politice a lui Dimitrie Cantemir, care își va petrece ultimii 12 ani din viață în Rusia, unde a emigrat împreună cu familia, mai mulți boieri, slujitori, militari ș.a. Acolo se va dedica în exclusivitate operei sale, ce acoperă domenii dintre cele mai diverse.

A devenit consilier personal al lui Petru I, i s-a acordat un domeniu feudal lângă Harkov și a fost investit cu titlul de Principe Serenissim al Rusiei (1 august 1711). În această perioadă, Cantemir a inițiat o corespondență activă cu țarul rus Petru cel Mare. În schimbul de scrisori, a negociat sprijinul militar și politic al Rusiei în schimbul promisiunilor de loialitate și cooperare. Această abordare diplomatică a avut consecințe semnificative în consolidarea apărării Moldovei.

O dimensiune crucială a negocierilor sale a fost interacțiunea cu statele europene. Cantemir a fost un adept al iluminismului și a cultivat legături strânse cu liderii culturii și politicii europene. Corespondența sa cu personalități ca Petru cel Mare al Rusiei sau Ludovic al XIV-lea al Franței ilustrează modul în care a știut să construiască alianțe și să își promoveze interesele. Prin aceste relații, Cantemir a contribuit la deschiderea unor noi orizonturi culturale și politice pentru Moldova.

Dimitrie Cantemir a fost un negociator remarcabil al condiției sale istorice, abordând cu înțelepciune și determinare provocările unui timp tumultuos. Prin abilitățile sale diplomatice, culturale și politice, el a reușit să-și promoveze interesele și să influențeze evoluțiile regionale și internaționale. Astfel, moștenirea lui Cantemir rămâne un model al modului în care un lider poate acționa ca un negociator în fața marilor provocări ale istoriei.

Acțiunile și negocierile lui Dimitrie Cantemir au contribuit la fundamentarea identității naționale românești și la dezvoltarea unei culturi bogate și autentice. Cantemir rămâne un exemplu de lider care, prin viziunea și acțiunile sale, a lăsat o amprentă profundă în istoria și cultura națiunii sale. Cantemir rămâne un simbol al capacității umane de a negocia, adapta și influența direcția istoriei.

Prin impactul său diversificat și complex, Dimitrie Cantemir a reprezentat nu doar un lider politic al Moldovei, ci și un arhitect al identității și culturii românești. Negocierile și acțiunile sale au modelat cursul istoriei regionale și au lăsat o amprentă durabilă asupra destinului Moldovei și al poporului român. Astfel, moștenirea sa continuă să inspire și să influențeze dezvoltarea societății în zilele noastre.

Bibliografie:

Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a II-a revăzută și revizuită, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999

Constantin Cihodaru, Gheorghe Platon (redactori responsabili), *Istoria orașului Iași*, volumul I, Editura Junimea, Iași, 1980, p.238

OPERA MUZICALĂ A LUI DIMITRIE CANTEMIR

Bibliotecar Vanca Doina Gabriela
Biblioteca Județeană Mureș

Rezumat

Domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir a petrecut douăzeci de ani la Istanbul, perioadă în care a devenit un maestru al unor instrumente muzicale precum tanburul și neyul. La rândul său a deschis o școală la care au învățat muzicieni turci. Preocupările sale au fost și de ordin teoretic, alcătuind un tratat teoretic de muzică și creând un sistem propriu de notație muzicală, utilizat până la mijlocul secolului al XIX-lea. Există cinci exemplare manuscrise ale tratatului cunoscute până în prezent, toate aflându-se în Turcia. Moștenirea muzicală a lui Dimitrie Cantemir include și creații proprii. De-a lungul timpului, muzica sa a fost înregistrată în interpretarea diferitelor orchestre specializate pe muzica veche.

Sunetele transformate în muzică au făcut parte din viața oamenilor încă din cele mai vechi timpuri. Nici secolele XVII-XVIII nu face excepție. Dimitrie Cantemir, fostul domnitor al Țării Moldovei (1693, 1710 – 1711), a petrecut douăzeci de ani la Istanbul, inițial ca ostatic, apoi ca ambasador al fratelui său Antioh. Perioada în care s-a aflat la Constantinopol: 1688 – 1710 a fost o perioadă în care muzica de cameră a salonului era genul preferat în cadrul manifestărilor de artă din Imperiul Otoman. Aici a devenit discipolul a măștrilor muzicieni otomani ai epocii de la care a învățat să cânte la tanbur (instrumentul de coarde din familia lăutei răspândit în Orientul mijlociu arab) și ney (fluierul de trestie tipic muzicii clasice arabe), devenind la rândul său un maestru al acestor instrumente muzicale.⁴ Educația sa, inclusiv cea muzicală, a fost cultivată mai întâi în Moldova, de către călugărul cretan Ieremia Cacavela. La Istanbul a urmat cursuri la Academia Patriarhiei Ortodoxe, iar muzica și interpretarea instrumentală le-a deprins de la Kemadi Ahmed, care l-a învățat să cânte la kemânçe (vioară arcuită) și de la grecul Angeli, care l-a introdus în tainele tanbur-ului.⁵ Domnitorul a fost cunoscut și pentru tehnica sa componistică datorită scrierii unei lucrări savante asupra muzicii turcești, carte dedicată de el sultanului Ahmed al III-lea (1703-1730).⁶ Alături de culegerea renegatului polonez Ali Ufki, redactată în notație occidentală, colecția lui Cantemir reprezintă și azi principala sursă de cunoaștere a muzicii măștrilor otomani ai secolului XVII.⁷ În acele timpuri, deși esențialmente orale, formele muzicale otomane erau construite după legi stricte. Concertul turc (*fast*) era compus dintr-o suită determinată de piese: *zemin* (introducere), *megan* (parte acută), *kazar* (final). Alte forme completau patrimoniul artei sunetelor: *taxim* (preludiu instrumental improvizatoric), *peșter* (uvertură instrumentală cu refren), *semai* (piesă instrumentală alcătuită din mai multe părți numite *liane*), *gazel* (poem liric, cântat pe o melodie

⁴ <http://cantemiriana.blogspot.com/p/archives-web-colloques-concerts-livres.html>, accesat la 3 octombrie 2023

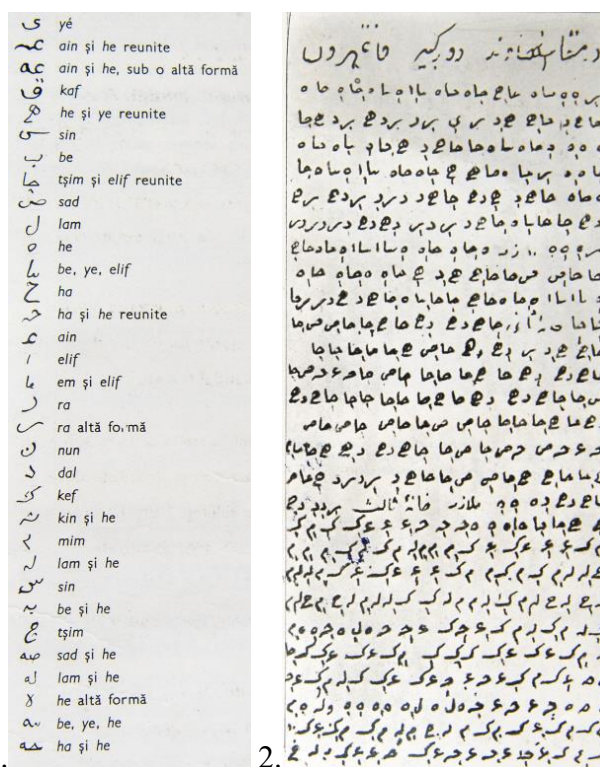
⁵ Carmen Chelaru - *Cantemir-oglu: interpret, compozitor și muzicolog*, în Crețu, Bogdan - *Dimitrie Cantemir: Perspective interdisciplinare*, Iași, p.8, accesat de pe <https://drive.google.com/file/d/0B3ISPEKGDdEANWIVZGRacDBIbmM/view?pli=1&resourcekey=0-mEyxIjqvPOnWsqi8iOvlw> la 3 octombrie 2023

⁶ <https://suplimentuldecultura.ro/11649/dimitrie-cantemir-in-muzica/>, accesat la 3 octombrie 2023

⁷ <http://cantemiriana.blogspot.com/p/archives-web-colloques-concerts-livres.html>, accesat la 4 octombrie 2023

improvizată), *beste* (piesă vocală din catrene cu refren) etc. și formele muzicale religioase, de mare însemnătate în lumea musulmană.⁸

Opera muzicală a lui Dimitrie Cantemir este recunoscută datorită tratatului de muzică turcească pe care l-a scris la Constantinopol în jurul anului 1700 (1695 -1700?) cu titlul *Kitâb-ü'ilm-il mûsirî'vedj-il hurûfât* (*Cartea științei muzicii după felul literelor*). În istoriografia turcă lucrarea figurează cu titlul *Edvâr-i Kantemiroglu* (*Tratatul lui Cantemir-oglu*), termenul *Edvâr-i* însemnând în muzicologia turcă orice carte despre teoria muzicii din epoca otomană. Cartea a urmărit un obiectiv bine precizat: formularea și fixarea regulilor teoretice și practice ale muzicii turcești și elaborarea sistemului de notație pentru această muzică. Este scrisă în limba turcă și cuprinde un studiu aprofundat al muzicii otomane laice și religioase, cu explicația notației inventate de Dimitrie Cantemir și culegerea de melodii notate după acest sistem bazat pe literele și cifrele arabe.⁹ Vastul tratat științific include 450 de piese instrumentale: *peşrev* și *semâ-î* în prima parte și 345 *peşrevuri* și 36 *sâz semâ-îsi-uri* în partea a 2-a, introducând astfel în circuitul artistic, inclusiv european, melodii orientale din secolele XVII-XVIII. Sistemul creat de cărturarul moldovean a fost utilizat în cultura muzicală turcească până la mijlocul secolului al XIX-lea, deși nu a fost perfect și fiind dificil. Acest sistem permitea notarea doar a doi parametri muzicali: durata și înălțimea. Intensitatea, lungimea, timbrul sunetelor erau notate pe câmpuri.¹⁰

Semne muzicale inventate de D.Cantemir pentru exprimarea muzicii turcești (1) și un Peşrev, compoziție muzicală scrisă de D. Cantemir (2)¹¹

Notația lui Cantemir trebuie considerată drept un mijloc mnemotehnic deoarece sistemul său nu îngăduie decât o transcriere sumară și schematică a melodiilor, văduvindu-le de o parte din artificiile care le însuflețesc. Recompunerea melodiilor este lăsată pe seama

⁸ Tiberiu Alexandru - *Dimitrie Cantemir și muzica orientală*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, Tom 18, Nr. 5, 1973, București, p.337

⁹ Aliona Tostogan - *Moștenirea muzicală a lui Dimitrie Cantemir*, în *Magazin bibliologic: Revistă științifică și bibliopraxiologică*, nr. 1-4, 2014, Chișinău, p.33-34

¹⁰ <https://cantemir.asm.md/dimitrie/muzica>, accesat la 6 octombrie 2023

¹¹ <https://cantemir.asm.md/dimitrie/gallery?page=8>, accesat la 6 octombrie 2023

interpretului care nu trebuie să se îndepărteze de ceea ce este esențial în structura cântecelor: osatura melodică ritmică. Interpretarea, devenind astfel o adevărată recreare, trebuie să urmeze legile nescrise ale stilului și spiritului tradițional al muzicii.¹²

Există cinci exemplare manuscrise ale tratatului cunoscute până în prezent, toate aflându-se în Turcia. Dintre acestea doar două conțin culegerea cu melodii notate cu semne alfabetice: manuscrisul original și manuscrisul denumit *Culegerea lui Kevseri* (*Kevseri medjmu'asi*), după numele posesorului și compilerului, aflat în colecția muzicologului Rauf Yekta (1871-1935). Alte două exemplare ale tratatului lui Cantemir se găsesc în Biblioteca Universității din Istanbul și prezintă o singură versiune care se deosebește mult față de manuscrisul original și față de culegerea lui Kevseri. Al cincilea exemplar se află în colecția muzicianului Șefik Gürmeriç (1908-1967) și cuprinde textul tratatului fără note alfabetice. Manuscrisul original și autograf *Kitâbü'ilm-il mûsirî'vedjh-il hurûfât* (*Cartea științei muzicii după felul literelor*) este conservat în Biblioteca Institutului de Turcologie din Istanbul sub cota Y.2768 și provine din biblioteca muzicologului H. S. Arel (1880-1955), care l-a achiziționat de la un anticar din Constantinopol. Manuscrisul original are dimensiunea de 185 mm pe 137 mm și este legat în copertă de carton presat de culoare maro închis ornamentată sobru cu desene de tip vegetal. Este numerotat în pagini: 347 de pagini și are și o numerotare convențională recentă, în creion, luând în calcul ambele fețe: 170 de file. Pe fiecare pagină sunt imprimare câte 23 de rânduri de text. Titlurile sunt scrise cu cerneală roșie. Manuscrisul este alcătuit din două părți: *Partea I* (paginile 1-123) cuprinde tratatul teoretic; *Partea a II-a* (paginile 124-348) conține culegerea de melodii instrumentale notate în sistemul inventat de Dimitrie Cantemir.¹³

Manuscrisul original și autograf *Kitâbü'ilm-il mûsirî'vedjh-il hurûfât* (*Cartea științei muzicii după felul literelor*)¹⁴

Sistemul de notație muzicală, elaborat de Dimitrie Cantemir¹⁵

¹² Tiberiu Alexandru - *Dimitrie Cantemir și muzica orientală*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, Tom 18, Nr. 5, 1973, București, p.341

¹³ Aliona Tostogan - *Moștenirea muzicală a lui Dimitrie Cantemir*, în *Magazin bibliologic: Revistă științifică și bibliopraxiologică*, nr. 1-4, 2014, Chișinău, p.34-35

¹⁴ Foto: Aliona Tostogan

¹⁵ Foto: Aliona Tostogan

La finalul volumului Dimitrie Cantemir a atașat o serie de lucrări muzicale otomane, laice și religioase, alături de folclor din Moldova transcris de el și 20 de compoziții proprii.¹⁶ Sunt incluse 450 de piese instrumentale: *peşrev* și *semâ-î* (partea I) și 345 *peşrevuri* și 36 *sâz semâ-îsi-uri* (partea a II-a).¹⁷

Moștenirea muzicală a lui Dimitrie Cantemir include creații proprii în genuri practicate în cadrul societății turce: 28 *peşrevuri* (piesă instrumentală care deschide compoziția muzicală de anvergură, un fel de uvertură), 10 *semâ-îsi-uri* (variantă instrumentală, provenită din forma vocală omonimă), 2 *beste* (o piesă vocală de concert), 2 *adjem tarab-uri* (piesă de divertisment) și trei arii dintre care cele mai cunoscute rămân a fi *Air de Cantemir* și *Aria Dervișilor*.¹⁸

La Constantinopol Dimitrie Cantemir a fondat o școală muzicală în care a predat după propria metodă. Printre elevii lui se numără muzicieni turci renumiți precum: Taşci-oghlu, Sinik Mehmed, Bardakci Mehmed Célebi ș.a.¹⁹

Faima de muzician a prințului moldovean cuprinsese cercurile de seamă ale societății turcești. Cronicarul Nicolae Costin scria: „Fiind el om isteț, știind și carte Turcă bine, se vestise acmu în totu Țarigradul numele lui, de lă chîemau Agii la ospețele lor cele Turcescî, pentru prieteșugă ce avea cu dânșii. Alții dicu, știind bine în tamburu, îl chîemau Agii la ospețe pentru dicături”.²⁰

În 1781 italianul Giambattista Toderini aflat la Istanbul a auzit vorbindu-se, după mai mult de șapte decenii de când principele părăsise capitala otomană, despre „ariile turcești ale lui Cantemir”.²¹

Muzician de profil larg: compozitor, teoretician muzical, interpret la tanbur și ney, pedagog, Dimitrie Cantemir este mai bine cunoscut în această ipostază în țările Orientului: Turcia, Iran, Azerbaidjan etc. și ale Occidentului: Franța, Germania, Italia etc., decât în Moldova, țara lui de origine.²²

Muzica lui Cantemir a fost, de-a lungul timpului, înregistrată în interpretarea diferitelor orchestre specializate pe muzica veche. Remarcabilele sunt albume *Splendours of Topkapi*, și *In Search of the Lost Sound*, opera unui ansamblu de muzicieni și muzicologi turci: *Bezmâra*. În România ansamblul de muzică veche *Anton Pann* a integrat piese compuse de Dimitrie Cantemir în programele sale.²³ Aceste înregistrări au fost ușurate de editarea de materiale în care muzica lui Cantemir a fost transcrisă în notația actuală. Au fost înregistrate materiale discografice precum *Cantemir: Music in Istanbul and Ottoman Europe around 1700* de Ihsan Özgen, Linda Burman-Hall & Lux Musica în 2002, alcătuit din patru părți dedicate câte unei teme, prima dintre ele: *The World of Cantemir: Istanbul and Ottoman Europe around 1700* conținând șase melodii din Moldova alături de trei melodii compuse chiar de domnitor, la care se adaugă alte trei melodii rod al improvizației interpreților. Jordi Savall, violist și dirijor, este inițiatorul unei alte ediții care cuprinde muzica culeasă de domnitorul moldovean: *Istanbul – Dimitrie Cantemir*, ultima imprimare a discului fiind din 2010. În afara acestor ediții dedicate special lui Cantemir, muzica sa poate fi găsită și în albume-antologii cu muzică de epocă, precum *Erasmus Van Rotterdam: Éloge de la Folie* din 2012, care conține două dintre piesele sale. În 2015 Casa Radio a reeditat albumul *Isvor. Dimitrie Cantemir. Cartea Științei Muzicii și muzica tradițională românească* al formației *Imago Mundi*, prima ediție fiind din 2012.²⁴

¹⁶ <https://suplimentuldecultura.ro/11649/dimitrie-cantemir-in-muzica/>, accesat la 3 octombrie 2023

¹⁷ <https://cantemir.asm.md/dimitrie/muzica>, accesat la 3 octombrie 2023

¹⁸ Ibidem, accesat la 4 octombrie 2023

¹⁹ Victor Ghilaș - *Muzicianul Dimitrie Cantemir reflectat în literatura universală din secolul al XX-lea - începutul secolului al XXI-lea*, în *Arta: Seria arte audio-vizuale*, Vol. I (XXII) nr. 2, 2013, Chișinău, p.37

²⁰ Nicolae Costin - *Letopiseșul Țerei Moldovei de la Stefanu sin Vasile-Vodă, în Kogalniceanu, Michail. Cronicele Romaniei sêu Letopiseșele Moldaviei și Valahiei : Tomu II*, București, 1872, p. 89

²¹ Eugenia Popescu-Judetz - *Dimitrie Cantemir; Cartea științei muzicii*, București 1973, p.147

²² <https://cantemir.asm.md/dimitrie/muzica>, accesat la 5 octombrie 2023

²³ <http://cantemiriana.blogspot.com/p/archives-web-colloques-concerts-livres.html>, accesat la 6 octombrie 2023

²⁴ <https://suplimentuldecultura.ro/11649/dimitrie-cantemir-in-muzica/>, accesat la 6 octombrie 2023

Dar muzica lui Cantemir este ascultată și altfel. În palatul de la Topkapi vizitatorii pot admira un ceas de masă din secolul XVIII care interpretează de-a lungul zilei opt piese muzicale. Printre acestea se poate asculta și o melodie compusă de Dimitrie Cantemir, care îi poartă numele.²⁵

Bibliografie:

Lucrări de referință:

- Cosma, Octavian Lazăr - *Hronicul muzicii românești*, vol. I, București, Editura Muzicală, 1973, p. 355–398
- Cosma, Viorel - *Muzicieni din România*, Vol. 1 (A–C), București, Editura Muzicală, 1989, p.245–247
- Cosma, Viorel - *Muzicieni români: Lexicon*, București, Editura Muzicală, 1970, p. 98-99
- Costin, Nicolae - *Leatopiseșul Țerei Moldovei de la Stefanu sin Vasile-Vodă în Kogalniceanu*, Michail. *Cronicele Romaniei sėu Letopiseșele Moldaviei și Valahiei : Tomu II*, București, 1872
- Popescu-Judetș, Eugenia - *Dimitrie Cantemir, Cartea științei muzicii*, București, Editura Muzicală, 1973

Articole în ziare, reviste și studii în volume colective:

- Alexandru, Tiberiu - *Dimitrie Cantemir și muzica orientală*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, Tom 18, Nr. 5, 1973, București, p.335-349
- Chelaru, Carmen - *Cantemir-oglu: interpret, compozitor și muzicolog*, în Crețu, Bogdan - *Dimitrie Cantemir: Perspective interdisciplinare*, Iași, Editura Institutul European, 2012
- Ghilaș, Victor - *Muzicianul Dimitrie Cantemir reflectat în literatura universală din secolul al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea*, în *Arta: Seria arte audio-vizuale. Muzică, teatru, cinema*, Serie nouă. Vol. I (XXII), nr. 2, 2013, Chișinău, p.33-42
- Ghilaș, Victor - *Dimitrie Cantemir-muzicianul în exegezele literaturii francofone din secolele XVIII–XIX*, în *Arta: Seria arte audio-vizuale. Muzică, teatru, cinema*, Serie nouă. Vol. I (XXIII), nr. 2, 2014, Chișinău, p.164-174
- Munteanu, Heliana - *Implicațiile unei perspective sistemice în studierea scrierilor muzicale ale lui Dimitrie Cantemir*, în Anghelescu, Gheorghe (coord.) - *Dimitrie Cantemir - savant de dimensiune europeană: 300 de ani de la plecarea din domnie*, București, Târgoviște, Editura Mica Valahie, 2012, p.41-51
- Tostogan, Aliona - *Moștenirea muzicală a lui Dimitrie Cantemir*, în *Magazin bibliologic: Revistă științifică și bibliopragmatică*, nr. 1-4, 2014, Chișinău, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, p.33-37

Surse on-line:

- Academia de Științe a Moldovei - 2008: *Anul Cantemir*, pe <https://cantemir.asm.md/dimitrie/muzica>
- Chelaru, Carmen - *Cantemir-oglu – interpret, compozitor și muzicolog*, pe <https://drive.google.com/file/d/0B3ISPEKGDbeEANWIVZGRacDBIbmM/view?pli=1&resourcekey=0-mEyxIjqvPOnWsqi8iOvIw>
- Chelaru, Carmen - *Istoria muzicii: Curs 18, Cultura muzicală românească*, Capitolul 4: *Dimitrie Cantemir, 1673-1723*, pe <https://sites.google.com/view/carmen-chelaru/curs-18-cultura-muzical%C4%83-rom%C3%A2neasc%C4%83/dimitrie-cantemir?pli=1>
- Cucuteanu, Radu - *Dimitrie Cantemir în muzică*, 10 octombrie 2016, pe <https://suplimentuldecultura.ro/11649/dimitrie-cantemir-in-muzica/>
- Irvin Rozei, Adrian - *File de jurnal (Stambulote)*, octombrie 2010, pe <http://cantemiriana.blogspot.com/p/archives-web-colloques-concerts-livres.html>
- Marinescu, Peter C. - *Muzicologia otomană clasică și aportul cantemirean*, 7 octombrie 2014, pe <https://vanitologia.wordpress.com/2014/10/07/muzicologia-otomana-clasica-si-aportul-cantemirean/>
- Tostogan, Aliona - *Moștenirea muzicală a lui Dimitrie Cantemir*, pe https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/33_37_Mostenirea%20muzicala%20a%20lui%20Dimitrie%20Cantemir.pdf
- Ulieriu-Rostás, Teodor E. - *Jordi Savall și muzica otomană a lui Dimitrie Cantemir*, 2010, pe <http://cantemiriana.blogspot.com/p/archives-web-colloques-concerts-livres.html>

²⁵ <http://cantemiriana.blogspot.com/p/archives-web-colloques-concerts-livres.html>, accesat la 6 octombrie 2023

DIMITRIE CANTEMIR-UN DESTIN ROMÂNESC ÎN LUMINILE EUROPENE

Prof. Aldea Carmen Lăcrămioara
Colegiul Național Pedagogic „D.P.Perpessicius” Brăila

Cărturar umanist, deschis către lume și progres, Dimitrie Cantemir a prefigurat iluminismul și, nu întâmplător, Școala Ardeleană și-l va lua ca model și inspirație. Mare cărturar, enciclopedist, etnograf, geograf, filosof, istoric, lingvist, muzicolog, om politic, scriitor român - figură luminoasă pentru contemporanii săi - domnul Dimitrie Cantemir rămâne în conștiința românilor de pretutindeni un mare cărturar a cărui operă contribuie cu demnitate la cultura europeană și universală. Referindu-se la locul și importanța lui Dimitrie Cantemir în cultura românească, George Călinescu afirma că acesta este „un Lorenzo Medici al nostru“.

A scris numeroase lucrări publicate în limba română, latină, greacă și în limbi occidentale, Antioh Cantemir a fost trimis în misiuni diplomatice de către Imperiul Rus în Occident, unde a contribuit la popularizarea lucrărilor tatălui său.

Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea scrisă în română și tipărită la Iași în 1698 este o lucrare filozofică. În această lucrare întâlnim disputele medievale despre timp, suflet, natură sau conștiință. Dimitrie Cantemir sugerează superioritatea omului asupra celorlalte viețuitoare, face din om un stăpân al lumii, susține superioritatea vieții spirituale asupra condiției biologice a omului și încearcă să definească concepte filosofice.

Istoria ieroglifică, scrisă la Constantinopol în română a fost un roman politico-social în care Cantemir satirizează lupta pentru domnie dintre partidele boierești din Țările Române.

Istoria Creșterii și Descrășterii Curții Otomane a fost redactată în latină, iar în această lucrare, Dimitrie Cantemir a prezentat istoria Imperiului Otoman și a analizat cauzele care au dus la dispariția lui. Cantemir considera că Imperiul Otoman se afla într-o decadere iremediabilă.

Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor, scris în latină, cuprinde istoria românilor de la origini până la descălecarea maramureșenilor Dragoș și Bogdan. În această lucrare Cantemir a susținut latinitatea limbii și a poporului format pe teritoriul vechii Dacii. Această lucrare a devenit fundamentală pentru susținătorii originii latine a poporului român.

Descriptio Moldaviae (Descrierea Moldovei) a fost scrisă în limba latină în timpul pribegiei în Rusia, iar în această lucrare Cantemir face o descriere a Moldovei.

Cartea științei muzicii (Kitab-i-musiki), redactată în limba turcă în care Dimitrie Cantemir prezintă notele muzicale și le adaptează muzicii turcești.

Dimitrie Cantemir ocupă un loc important în cultura română dar și în cea universală, fiind un autor român frecvent tradus în occident încă din secolul al XVIII-lea.²⁶ Cantemir este primul autor român de talie europene și un enciclopedist cu o intensă activitate științifică, istorică, geografică, literară, artistică și politică. A fost primul român membru al Academiei din Berlin, începând cu anul 1714. Prin cultura și educația sa bogată Dimitrie Cantemir este un reprezentant al umanismului în spațiul românesc. Operele lui Miron Costin, ale stolnicului Constantin Cantacuzino și îndeosebi ale lui Dimitrie Cantemir au adus în prim plan ideile de patrie, continuitate etnică și romanitate. Reîntoarcerea spre originile poporului român aduce în prim plan civilizația romană. Umanismul și renașterea au redescoperit civilizația romană și au pus accent pe studierea istoriei. La începutul secolului al XVIII-lea, figura cea mai importantă a culturii române rămâne cea a lui Dimitrie Cantemir, domnitor al Moldovei și unul dintre cei mai originali scriitori români. Dimitrie Cantemir va fi printre primii carturari care au demonstrat științific faptul că românii își au originea la Roma și că limba noastră provine din cea latină. În Moldova, Cantemir studiază la început limba și literatura greacă, retorica, logica și teologie

ortodoxă sub îndrumarea învățatului grec Ieremia Cacavela. Ieremia Cacavela a fost un călugăr și cărturar grec, din Creta, care a trăit în Moldova unde a fost un apropiat al lui Constantin Cantemir și profesor al fiilor săi. La Constantinopol, Cantemir a urmat Academia Grecească unde studiază limbi străine occidentale, greaca, limbile orientale, teologia și literatura clasică.

Cantemir a fost primul scriitor român de lucrări filosofice. Gândirea lui filosofică reflectă lupta dintre concepțiile religioase medievale (încă prezente la acea dată în societatea românească) și cele laice moderne, raționaliste. El a subliniat rolul simțurilor și al experimentului în cunoaștere și și-a exprimat încrederea în puterea științei și a rațiunii omenești. Cantemir a conceput istoria ca o succesiune de țări care trec prin perioade de ascensiune și decădere în conformitate cu legile firești ale naturii. Cantemir a fost un remarcabil istoric, geograf și orientalist, iar prin metoda sa critică de cercetare a izvoarelor istorice, Cantemir depășește epoca cronicarilor moldoveni.

Prin vasta operă pe care a creat-o, prin ideile progresiste și prin spiritul sau enciclopedic, Dimitrie Cantemir este una dintre personalitățile remarcabile ale culturii europene.

Bibliografie

Djuvara, Neagu: *O scurtă istorie ilustrată a românilor*, Ed. Humanitas, București, 2013
Nistor, I. Ioan: *Istoria Românilor*, vol. I, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2002

Pompiliu Teodor: *Interferențe iluministe europene*, Editura Dacia (Text digitalizat la Biblioteca Județeană Mureș, în cadrul proiectului „Mai aproape de lectură: biblioteca publică în serviciul studenților” <http://www.bjmures.ro/bd/CarteStudenti.htm>)

BUILT TO HONOR. STATUES AND MONUMENTS OF DIMITRIE CANTEMIR ACROSS EUROPE

Prof. Anton Mihaela
Colegiul Economic “Dimitrie Cantemir” Suceava

In the spiritual geography of Central and South-Eastern Europe, Cantemir won one of the most prestigious places and names. Author of widespread works, the Romanian Prince became, at the turn of the 17th and 18th century, a familiar name in the realm of European and non-European letters. He is certainly significant for the Romanian culture firstly, but also for the world history owing to the ideas he spread. This paper presents the public monuments built and unveiled to honor the complex personality of the first Romanian intellectual of European prominence. Cantemir's international recognition spreads across European cities such as Paris, Milan, Berlin, Brussels or Moscow.

Public statues and monuments hold religious, cultural, economic and political values. Culturally, they have the power to connect the past generation to the present generation. Many artists create statues with the specific purpose of representing values to which other people in society can relate. “There’s a way that monuments look to the future as well as the past ... the thing is that, it is a social effort to cement a moment in time and fortify it against the future,” says Sarah Henstra, an associate professor at the University of Toronto, who has researched public commemoration and monuments.

Suceava, Iași, Breaza, Vaslui, București are some of the Romanian towns which host a statue, a bust or a monument dedicated to Dimitrie Cantemir. But the outstanding cultural personality of Cantemir is remembered beyond the borders of our country, through monuments dedicated to the scholar in Brussels, Chișinău, Milan, Paris, Berlin or Moscow.

Chișinău. *A Literary Heritage Walk*

A walk through Romanian literature, the Alley of Classics is a haven for history enthusiasts who wish to glance at the rich literary and political past. Nestled inside Stephen the Great Park is a walkway dedicated to eminent literary figures and political leaders of Moldova. One of the most serene locations in central Chișinău, shrouded by trees and flanked by park benches, the alley has 28 busts perched atop red granite columns. Every figure has been sculpted by a different artist, and it looks more like an open-air museum in a park. Dimitrie Cantemir, George Cosbuc, Mircia Eliade and Octavian Goga are some of the prominent literary and political leaders who are a part of this literary alley.

The idea of a sculptural complex was launched by the interwar sculptor Alexandru Plămădeală, who dreamed of creating an open-air museum. The Alley of Classics was unveiled on April 29, 1958, with the sculptural complex from Cișmigiu Gardens in Bucharest serving as a model. The Alley is decorated on both sides with red granite busts of classic literary figures and political leaders from Moldova. The bust of Dimitrie Cantemir is the work of Nikolay Gorenashev.

The Sainte-Geneviève Library is located on the Place du Panthéon in Paris. An important work of the architect Henri Labrouste, it was built from 1843 to 1851. For the first time in France, a library was not designed as an extension of a monastery or a castle, but as an independent library, which should be accessible for the public.

Paris. *History and buildings*

The upper floor, intended to accommodate the main reading room, is lit by 41 large thermal windows in regular succession. The windows, like the entrance door to the Sainte-Geneviève Library, marked by no monumental projection which would break the sober regularity of the facade, are cut into the wall and do not benefit from any ornament. The facade is designed in the style of the Italian Renaissance and bears the names of 810 famous poets, thinkers and researchers in the parapet areas below the windows of the reading room.

The list of 810 names of famous authors, produced in 1848, illustrates the continuous progress of science and knowledge. This highlighted the power of the individual, the strength of unity and the positive outcome derived from the union of people. The names engraved on the facade correspond, inside the building, to the books placed around the large reading room.

Cantemir's name is among those who were considered to be the brightest minds of the world, so it was inscribed on a plaque at the Library of Sainte-Genevieve, next to those of Leibniz, Newton, Piron, and other great thinkers.

Milan. *Our
Lorenzo de'
Medici*

Founded in 1607 and officially inaugurated in 1609 as one of the first collections of libraries open to the public, Biblioteca Ambrosiana from Milan is home to another statue of Dimitrie Cantemir, the work of the great artist Ion Irimescu.

The bust is 2.40 m high and represents Dimitrie Cantemir in gala attire, holding in his left hand the encyclopedic work "Descriptio Moldaviae" the first complete and detailed work on the geography, political and administrative organization, religion, ethnography and folklore of Moldova.

It is the merit of Professor Ovidiu Drimba, head of the Department of Romanian Language and Literature at the University of Turin, who, in the 70s, proposed to the management of the Ambrosiana Library in Milan, that a statue of the scholar Dimitrie Cantemir, "our Lorenzo de' Medici", as George Călinescu defined him, be placed in the courtyard of the Library, "Il cortile degli Spriti Magni". Regarding the context of this achievement, Professor Ovidiu Drimba reportedly said during an interview: "In the courtyard of the Library there were nine life-size bronze statues of some of the greatest figures in European history. Dante Alighieri and Thomas Aquinas were seated in front. When it was announced that another European personality had to be found to fill that vacant position on the court, I put forward the proposal to elect Dimitrie Cantemir".

The monument representing the scholar Dimitrie Cantemir is now standing right between the statues of Dante and Shakespeare.

Following the proposal of a group of German scholars led by Gottfried Wilhelm von Leibniz, the founder of the Royal Prussian Academy of Sciences (*Königlich-Preußische Akademie der Wissenschaften*), Dimitrie Cantemir was voted in as member of the Academic Forum in Berlin on July 1, 1714. At the meeting of the Academic Council of August 1, 1714, upon receiving the acceptance of the Lord Protector (the King of Prussia), Dimitrie Cantemir was confirmed as member of the Academy and was awarded the diploma of membership with the Academy of Sciences in Berlin. He was appointed head of the Oriental Studies Section of this important European scientific forum.

Berlin. *The first Romanian
scholar member of a high
foreign scientific society*

Cantemir's membership with the Academy of Sciences in Berlin was a motivation for the great scholar. Therefore, three of Cantemir's most representative works, dealing with Romanian historiography overall, were written after this momentous event: *Descriptio Moldaviae*, *The Rise and Fall of the Ottoman Empire* and *Chronicle of the Durability of the Romanians-Moldavians-Wallachians*. The second work, better known under its Latin name, *Incrementa atque decrementa aulae othomanicae*, was the most prestigious scholarly work on Orientalism used in Europe's scholastic circles up to the 19th century.

By choosing D. Cantemir as a member of the Academy of Berlin, the first and undoubtedly the greatest act of integrating the Romanian spirituality into the Western European scientific community was accomplished. On July 11, 2014, the ceremony marking 300 years since Romanian scholar Dimitrie Cantemir was admitted as member of the Academy of Sciences in Berlin was organized by the Romanian Embassy in the Federal Republic of Germany at the headquarters of the prestigious Berlin Academy. The event also occasioned the unveiling of a bust of Dimitrie Cantemir created by sculptor Valentin Tănase. The bust of Cantemir was placed in the Berlin-Brandenburg Academy of Sciences right next to the bust of GW Leibniz, to highlight the importance of the dialogue between two visionary personalities.

“A lot is known about Cantemir, but many other things are yet to be discovered. (...) In spite of the current political circumstances, we should not shy away from saying that Dimitrie Cantemir became a member of the Berlin Academy in his capacity as a Russian prince. When the Prussian royalty thought of giving Peter the Great an accolade, and they chose the most educated man in the Russian Empire, it was Cantemir, the former ruler of Moldavia, that they suggested. Cantemir brought together the traditional culture of this region, the Ottoman culture and the Russian one. In this respect, he was a forerunner of the European identity, at a time when a new Europe, the pre-modern Europe, was taking shape.” - these are the words of Academy member Răzvan Theodorescu.

Cantemir took refuge in Russia, in the early 1700s, and became an advisor to the tsar. Peter the Great gifted the land to the south of Moscow and its villages to the Moldavian Cantemir prince, who built an ornate palace and planted landscape gardens and rich fruit orchards. When Catherine the Great visited the Cantemir estate in 1775, she was entranced by its beauty and purchased it that same week. Catherine renamed the area from Chyornaya Gryaz (Black Dirt) to Tsaritsyno, which means ‘belonging to the Queen’.

Express to Russia

She summoned court architect Vasily Bazhenov to design a new imperial residence, but the country estate fell short of her expectations and was abandoned by her and her successors. It was only restored at the very end of the Soviet period, and finally opened in all its glory in 2007.

Unlike Tsaritsyno’s neglected architectural ensemble, the landscape park remained in use over the centuries and has been a popular place of relaxation since the 19th century. There are many kilometers of walking paths weaving through the woodland, wide tree-lined vistas offering views of the palace ensemble, and two large lakes. Dotted around the park are pavilions, ruins, ornamental bridges, and statues.

In 2014, Cantemir’s bronze statue, 3.65 meters height, was placed on a marble pedestal, on the territory of Tsaritsyno museum and reserve. A memorial stone dedicated to Dimitrie Cantemir was also installed there, together with the creation of special land amenities, of architectural lighting, as well as the greening of the territory around the monument.

Brussels. Welcome to Europe, Mr. Cantemir!

2010 is the year when a bust of Dimitrie Cantemir, created by the well-known sculptor Gheorghe Tanase, was unveiled during an exceptional cultural event - *Cantemir Homo Europaeus*, at the European Parliament in Brussels. The surprise came after two days when the project coordinators were called to take the statue from the European Parliament because its weight would exceed the technical norms of the construction. After four years of struggle, lobbying, requests and interventions, the statue was placed in Brussels, in a beautiful square in Anderlecht Commune.

In his address, Foreign Affairs Minister Titus Corlăţean spoke of the event’s importance for the bilateral relations. “Completing this project demonstrates yet again the excellent relations between Romania and Belgium. Placing Dimitrie Cantemir’s bust on Anderlecht’s territory will strengthen the friendship and cooperation between our countries” the head of the Romanian diplomacy stated.

As an encyclopedist scholar, philosopher, musician, diplomat and politician, Dimitrie Cantemir was a bridge of knowledge between the West and the East. The monuments unveiled in his honor hide a special spiritual value for us, Romanians. As an overwhelming personality of the European cultural heritage, Dimitrie Cantemir, a "philosopher among kings and king among philosophers", "a true Lorenzo de Medici of the Romanian space" (George Călinescu) will certainly inspire the artistic works of other sculptors in the future.

Resources:

Daba Tola, Mulualem. *The Historiography and Values of Statue Construction: Focus on Global Perspectives*. Humanities and Social Sciences, 2017

Pohoata, Gabriela, Mocanu, Mihaela. *Novel Aspects Concerning the Relationship Between Dimitrie Cantemir – G.W. Leibniz And The Academy Of Berlin*, Cogito, no.1/2016, p. 7-16.

Radio Romania International,

https://www.rri.ro/en_gb/the_anniversary_of_dimitrie_cantemir-2676305

Ministerul Afacerilor Externe, <https://www.mae.ro/>

<https://tudorvisanmiu.wordpress.com/2014/07/23/la-berlin-pe-urmele-lui-cantemir/>

<https://cityseeker.com/chisinau/872193-alley-of-classics>

<https://fundatiacantemir.wordpress.com/>

<https://www.proquest.com/docview/1809036546>

<https://aehistory.wordpress.com/1845/10/08/1845-bibliotheque-of-st-genevieve-paris-france/>

<https://ottomanhistorians.uchicago.edu/en/historian/dimitrie-cantemir>

POVESTEA UNEI COMORI

Prof. Apetrei Tatiana-Livia
Grădinița cu Program Prelungit "Așchiuță" Suceava

„Unul din oamenii cei mai învățați ai secolului „său”, pentru ca la urmă să adauge că acesta era anul „îmbrăcat” în platoșă de fier și mânuind un condei de fier, în contradușmanului neamului său”. (Mihai Eminescu)

Această poveste își are începutul într-o zi de toamnă a anului 1926. Personajul principal: Constantin Nicoară, un plugar de 31 de ani, venit de ceva ani pe meleagurile noastre tocmai din Râmnicu Sărat și stabilit în satul Valea Țapului, Teche Deresi, județul Caliacra. Astăzi cătunul acesta nu mai există dar acum aproape nouă decenii el adăpostea câteva familii și aparținea de comuna Tudor Vladimirescu (Regep-cuiuș) și care astăzi este doar un sat ce ține de orașul Băneasa. Țăranul Nicoară este la muncă, pe câmp dar treaba nu prea merge: liniștea îi este tulburată de convoaiele de musulmani care părăsesc Dobrogea românească și pleacă spre Turcia mamă, la îndemnul lui Atatürk, primul președinte al nou-întemeiatei Republici. Căruțele turcilor își fac cu greu drum pe drumul noroios din cauza ploii căzute dis de dimineață și prin pârâul ce străjuiește marginea satului. Oamenii se grăbesc, au mult de mers până la Kiustendge, acolo unde îi așteaptă vasele care-i vor duce la Stambul... Plugarul român îi urmărește cu privirea și chiar pune mâna să ajute o ultimă căruță, împotmolită pe drum... Turcii se pierd, încet, în depărtare iar Nicoară, rămas în drum, i-a urmărit un timp cu privirea. Este gata să se întoarcă la plugul său dar tocmai atunci vede cu coada ochiului ceva negru rămas pe drumul noroios, chiar pe marginea firului de apă ce duce spre sat... Se apropie...

Pe prima pagină stau scrise numele autorului și cel al cărții: “Primele războaie ale Țării otomane cu domnul Mihai Viteazul”, carte “scrisă în limba turcă de Domnul Dimitrie Cantemir”. Nicoară citește cu nesăț totul și se hotărăște să schimbe numele titlului din caiet. Îi spune “Cel dintâi război dintre Omer Pașa și Mihai Viteazul”... În kitap autorul descrie marea luptă purtată în anul 1594, chiar în sud-vestul Dobrogei, între Mihai Viteazul și Omer Pașa, general al Imperiului Otoman. Omer Pașa, poreclit Cara Omer, Omer Cel Negru din cauza tenului său închis a fost învins și rănit de moarte, chiar de către voievodul Țării Românești. Cara Omer a murit într-un sat care apoi i-a luat numele și care astăzi este orașul Negru Vodă... Bătălia descrisă în kitap s-a purtat în pădurea Eschini Orman Deli (Deli Orman – pădure nebună).

“Era o carte de-a lor turcească, murdară, căzută în ruină, udată de apa pârâului”. Românul deschide cartea, căci știe a citi dar slovele îi sunt necunoscute, sunt scrise în limba imigranților (litere arabe). Lasă baltă munca și pleacă repede în sat, căci are un gând... Merge drept la casa prietenului său Cadir Memet Curt, un turc bătrân și cu minte multă, ajuns la mai bine de 60 de ani... Pe Memet, Nicoară l-a învățat să scrie în românește, acum a venit vremea răsplatei... Câmpul l-a așteptat opt zile bune pe Nicoară... Plugarul a stat mai mult în casa lui Memet: turcul i-a citit din cartea găsită iar el a scris totul în românește, pe un caiet cumpărat de la magazinul general... Într-un final, treaba e încheiată: cei doi prieteni sunt trudiți dar bucuroși iar ce au găsit este un fel de comoară... Cartea turcească, kitapul (kitab) este veche de peste două secole...

Constantin Nicoară citește cu interes povestea bătăliei dar este mult mai interesat de un detaliu al cărții – se povestește că în urma bătăliei, otomanii au pierdut marele steag profetial primit de la însuși sultanul Murad al III-lea. În carte, Dimitrie Cantemir scrie că urmașul Mehmed al III-lea (1595 -1603) a dat firman că cel ce va găsi vreodată marele steag și îl va aduce la Stambul va fi cu dărnicie recompensat, cu “mari slujbe și bacșișuri”... Sultanii ce l-au urmat au întărit acest firman și recompensa este încă pregătită, mai scrie Dimitrie Cantemir în kitap... Constantin Nicoară începe să viseze frumos: este sigur că drapelul otoman se află încă prin locurile acelea și speră să îl găsească, pentru a putea lua recompensa...

Descoperirea accidentală a kitapului îi schimbă total viața plugarului Nicoară... Următorii 12 ani se dedică găsirii aceluia steag al Profetului... Caută peste tot, prin pădurea Eschi Deli Orman, pe câmpurile din jur, pe la marginea satelor din zonă... Cadir Memet Curt merge în raiul lui Mahomed, împovărat de ani așa că Nicoară rămâne singur în nebunia sa... Deși între timp i s-a născut și al șaselea copil este mai preocupat de căutările sale decât de munca câmpului... 12 ani trec, este vara anului 1938 și Nicoară tot nu a găsit comoara... Când începe să se gândească că totul este în zadar se întâmplă și minunea... Într-o zi, pe când se afla pe mereaua comunei Dobrobir Deal sapă la marginea unui stejar bătrân și găsește ceea ce căuta... Nu la mare adâncime, în pământ descoperă o secure veche de luptă și steagul otoman mult căutat... Lancea drapelului este cu totul din aur și s-a păstrat... Se văd bine pe margine cei trei luceferi descriși de Cantemir în cartea sa... Pânza drapelului este putredă și fără folos... Plugarul își ia comoara și pleacă acasă... Câteva zile ține secret dar apoi tot se scapă... Îi povestește totul învățătorului din Pârâul Caprei, Traian Luculescu. Îl duce pe acesta să vadă locul iar învățătorul îi face o poză chiar la rădăcina stejaului... Când se întorc din Dobromir Deal, lucru de mirare, Nicoară uită toporul de luptă în căruța omului ce îi duse pe el și pe Luculescu la stejar. Nu l-a mai cerut niciodată iar săteanul l-a ținut prin curte, fără să se gândească că ar prețui ceva... Pentru Nicoară doar steagul contează...

Între timp, lumea află de lancea de aur a plugarului... Poliția îi confiscă drapelul, precum și traducerea în română a kitapului... Despre cartea originală, cea în turcă, tradusă de bătrânul Memet, Nicoară spune că nu mai știe nimic... Nu i-a mai păsat de ea, căci și așa era ferfeniță... Poate că a rămas în casa lui Cadir Memet Curt, poate acesta a aruncat-o... Directorul școlii din Valea Țapului, Alexandru Dincă află și el despre comoară dar este interesat mai mult de opera atribuită lui Cantemir. Citește cu nesăț toate cele găsite în caietul lui Nicoară și este din ce în ce

mai uluit: informațiile istorice sunt corecte iar stilul scriitoricesc este rafinat, în ciuda unor erori de traducere și de transcriere efectuate de Nicoară și Memet...

Directorul Dincă trimite scrisori la București, la Comisia Monumentelor Istorice, personal șefului acestei instituții, marele Nicolae Iorga... Dincă îi scrie și regelui Carol al II-lea care solicită o anchetă... relicvele din Dobrogea sunt trimise la București, la Comisia Monumentelor... Se fac tot felul de adrese, se fac comunicări între instituții, se cercetează, în timp ce plugarul Nicoară așteaptă în satul său marea răsplată... În mod curios, toată afacerea este îngropată într-un dosar... Nimeni nu se încumetă să recunoască faptul că opera îi aparține domnitorului Dimitrie Cantemir... Îi încurcă faptul că originalul în turcă nu a fost găsit... Nimeni nu știe că acesta ar fi scris așa ceva... Nimeni nu are însă nici curajul să afirme că totul este un fals, pentru că nu există nicio dovadă că nu ar fi... Sunt vremuri tulburi în Europa, se apropie marele război și nimeni nu se mai gândește la Comoara lui Nicoară...

Bibliografie:

1. Curticeanu Doina, *Povestiri exemplare din Istoria ieroglifică*, Cluj, 1973;
2. Giurescu Cantemir, *Viata lui Constantin Cantemir*, Bucuresti, 1973;

PROIECTELE ERASMUS ȘI E-TWINNING -PAȘI CĂTRE O ȘCOALĂ EUROPEANĂ

Prof. Arotăriței Monica-Petruța
Colegiul de Artă "Ciprian Porumbescu" Suceava

International projects such as Erasmus and eTwinning have shown how much they can change the future of our students and how they can have a huge impact on the students' lives, on the school and the local community. Through European projects students can be motivated to become responsible citizens in the online and offline environment, to place more emphasis on collaboration, problem solving and the development of critical thinking. Some of these projects include digital technology and tools which stimulate independent learning. Taking part in such educational activities is the perfect opportunity to acquire and develop skills needed in the 21st century.

Dimitrie Cantemir este unul dintre cei mai mari umaniști, un erudit de talie europeană un cărturar care poseda cunoștințe din domenii variate precum literatura, muzica, religia, filosofia, logica, matematica și fizica. Opera sa științifică și literară este un reper pentru numeroase generații, iar personalitatea sa ilustrează setea de cunoaștere, deschiderea către lume și progres, importanța limbilor străine și disponibilitatea de a învăța și experimenta ceea ce poate oferi o altă cultură.

În mod asemănător personalității cărturului român -Dimitrie Cantemir, programul Erasmus urmărește colaborarea internațională astfel încât participanții la proiectele Erasmus să își îmbunătățească cunoștințele din domenii diverse, să își desăvârșească abilitățile lingvistice, digitale și socio- culturale. Acest program promovează, în toate acțiunile sale, egalitatea de șanse și de acces, incluziunea, diversitatea și echitatea. Toate aceste valori își au originea în trecut, ele fiind cele ce au schimbat cursul lumii.

Colegiul de Artă „Ciprian Porumbescu” este un liceu vocațional, al cărui rol este de a forma și dezvolta aptitudini artistice, de a crea și perfecționa viitori profesioniști în domeniul muzicii, al artelor plastice și decorative, al arhitecturii și al conservării bunurilor culturale. Școala noastră are o implicare directă în manifestările cultural-artistice ale comunității, cu scopul de a-și responsabiliza elevii ca viitori cetățeni europeni. Aceștia sunt încurajați să

dobândească competențe cheie prin promovarea valorilor interculturalității, susținând programe axate pe cunoașterea, respectarea și valorificarea diversității culturale.

Activitățile educaționale din cadrul colegiului sunt completate de proiecte internaționale precum Erasmus și e-Twinning. Aceste oportunități îi ajută pe elevii Colegiului de Artă nu doar să evolueze ca artiști pe piața muncii ci și să completeze necesitățile educaționale ale elevilor prin activități centrate pe interesele lor.

În perioada aprilie 2022- iunie 2023 la Colegiul de Artă „Ciprian Porumbescu” Suceava a avut loc proiectul Erasmus intitulat “DIGITALLY READY GENERATION FOR THE LABOUR MARKET ” cu parteneri din Spania și Turcia. Obiectivele acestui proiect internațional au fost îmbunătățirea abilităților elevilor de comunicare în limba engleză, asigurarea utilizării în siguranță a internetului de către aceștia, precum și promovarea participării active a elevilor la o viața democratică, a cetățeniei active și a incluziunii sociale. Un rol important l-a avut familiarizarea elevilor cu concepte precum învățarea deschisă, învățarea mixtă și clasa inversată, crearea de materiale electronice, cum ar fi prezentări, videoclipuri, teste, etc. pentru a sprijini dezvoltarea organizațională în domeniul TIC și pentru a promova accesul universal la educație. Dobândirea de competențe de web design, codare, STEM, realitate virtuală, inteligență artificială, marketing de produse social media a fost un element esențial pentru a facilita accesul elevilor pe piața muncii .

Scopul principal al proiectului Erasmus a fost de a-i ajuta pe elevii noștri să dobândească competențe digitale și alte competențe-cheie pentru a răspunde cererii în piața muncii din acest secol, precum și să asigure transformarea digitală a instituțiilor de învățământ pentru a spori capacitățile acestora .

Prin mobilitățile din Turcia – Sakarya și Rize, Spania- Granada și România- Suceava s-a urmărit îmbunătățirea comunicării, muncii în echipă, colaborării, rezolvării problemelor, adaptabilității, gândirii critice, creativității, inovației și spiritului antreprenorial al elevilor. Fiecare mobilitate Erasmus a avut ca scop creșterea motivației, a încrederii elevilor la școală și folosirea responsabilă a informațiilor din mediul online cât și offline.

La începutul proiectului Erasmus s-a constatat că 74,4% dintre elevi nu au abilități de codificare, 55 ,6% dintre ei nu sunt interesați de lecțiile STEM, 63 % dintre ei nu au capacitatea de a crea materiale electronice, 72 ,2% dintre ei nu pot crea conținut electronic în mediile școlare și nu cunosc tehnicile de marketing al produselor social media. În plus 50% dintre ei nu au informații despre securitatea pe internet, legile privind drepturile de autor și conceptul de licență.

La finalul proiectului Erasmus și eTwinning cu același nume- “DIGITALLY READY GENERATION FOR THE LABOUR MARKET ” -participanții -elevii și profesorii, au reușit să dezvolte diverse abilități, să aibă cunoștințe relevante în domeniul prezentărilor prezii, a posterelor, a logo-urilor, animației, diagrame, puzzle-uri și videoclipuri. Ei au devenit mai atenți în ceea ce privește cyberbullyingul, fake news-urile și conceptul de „copy right”.

Prin utilizarea instrumentelor web.2 , a limbii engleze și a cunoștințelor din domeniul matematicii și al științei s-a observat o îmbunătățire a rezultatele academice la elevi. Participanții la acest proiect european au înțeles modalitatea în care codificarea ajută la dezvoltarea creativității, a capacității de rezolvare a problemelor și a abilităților de gândire de ordin superior, cum este afectată înțelegerea structurilor și planificarea secvențială .Pe parcursul mobilităților și nu numai ,elevii au creat conținut electronic, au împărtășit idei folosind documentele Google -drive ,Skype, Zoom, instrumente de social media precum FB, Instagram și Twitter.

În concluzie, proiectele internaționale europene precum Erasmus și eTwinning contribuie la experimentarea culturii europene de către tineri și la conștientizarea valorile din UE .Participanții și-au sporit încrederea în sine și motivația de a lua parte la cât mai multe astfel de evenimente de formare.

Bibliografie:

Beetham, Helen and Sharpe, Rhona, Eds. – *Designing and Delivering E-learning*, Routledge, New York, 2007

Dudeny, Gavin - *How to teach English with technology*, Pearson Education Limited, 2007.

Garst, Kim – “4 Reasons Why Social Media Should be Taught in Our School Systems”, in Huffington Post, 2013, available at:

http://www.huffingtonpost.com/kim-garst/4-reasons-why-social-medi_b_3327957.html

visited on July 5, 2013

Webografie: <http://www.europeanschoolnetacademy.eu/>

<https://colegiuldeartasv.ro/category/proiecte-europene/>

DIMITRIE CANTEMIR – „LUMINA” DE LA RĂSCRUCE DE VREMURI

Prof. Avram Ionel Adrian
Colegiul Național „Emil Botta” Adjud

Secolul al XVIII-lea, intitulat și ”secolul luminilor” ca urmare a afirmării ideilor care stau astăzi la baza organizării statelor democratice, are la căpătâiul său contribuția operei cantemiriene care creează „lumina” necesară părăsirii spiritului de tip medieval, menținut de influența Imperiului Otoman asupra unei însemnate părți a Europei și trecerii la o viziune modernă, enciclopedică, bazată pe gândire raționalistă, care anunța zorile Iluminismului european. În același timp, *lumina* de la răscruce de vremuri plasează spațiul românesc în elita Luminilor europene.

La cumpăna secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, Europa se află la răscruce, fapt determinat de finalitatea bătăliei de la Viena din 1683, în care Imperiul otoman putea deveni stăpân pe Centrul Europei sau putea să cunoască începutul declinului său. Rezultatul acesteia însemna ca Europa să continue pe linia spiritului medieval sau să treacă definitiv spre modernitate. În acest context, un rol important în parcursul istoric al Europei și implicit al spațiului românesc l-a avut cărturarul român de talie europeană, Dimitrie Cantemir. Este perioada în care domniile Cantemireștilor își pun decisiv amprenta politic, dar, mai ales, cultural, pe viitorul neamului românesc .

„Sfertul de veac” al Cantemireștilor (1685-1711) începe cu domnia tatălui lui Dimitrie Cantemir, Constantin Cantemir (1685-1693), domnie ce se înscrie în spiritul vremurilor. Pe de o parte, otomanii înfrânți sub zidurile Vienei se acomodează greu cu ideea înfrângerii, în timp ce austriecii și polonezii, parcă reactivați, vor să profite la maximum de moment, iar multe din scopurile acestora vizau și spațiul românesc. Austriecii reușesc să pună stăpânire pe Transilvania, iar regele polon Sobieski ocupă partea de nord-vest a Moldovei împreună cu Soroca în 1690-1691.

În același spirit al vremurilor, neînțelegerile dintre domnitorii celor două principate extracarpătice au continuat, Constantin Cantemir urmărind să își apere propriile interese (fiul său, Dimitrie Cantemir, era zălog la turci), cât și interesele țării sale, care nu putea fi lăsată pradă regelui polon. Pentru a menține acest echilibru politic, Constantin Cantemir a fost nevoit să ia și decizii regretate chiar de el, precum executarea cronicarului Miron Costin. Această rivalitate dintre cele două părți ale Milcovului a făcut ca prima domnie a lui Dimitrie Cantemir să dureze numai trei săptămâni (29 martie-18 aprilie 1693), când domnitorul încă nu împlinise 20 de ani.

Al doilea domnitor al dinastiei Cantemireștilor a fost Antioh Cantemir (1696-1700 și 1705-1707), fratele lui Dimitrie Cantemir, care spre deosebire de tatăl său, a avut bune relații cu Polonia, însă, aceleași relații tipice moldo-muntene au dus la pierderea tronului și apoi la revenirea sa pe tronul Moldovei.

În noiembrie 1710, Înalta Poartă îl înscăuna pe Dimitrie Cantemir, la insistențele hanului tătar al Crimeei, cu scopul de a-l supraveghea pe domnul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu (1688-1714), bănuț că vrea să treacă de partea rușilor.

Chiar dacă domnia lui Dimitrie Cantemir (noi. 1710-iul.1711) a fost scurtă, aceasta ne dezvăluie viziunea sa asupra viitorului Moldovei prin prevederile Tratatului de la Luțk din 13 aprilie 1711 încheiat cu țarul Rusiei Petru I cel Mare: o domnie ereditară într-un stat independent cu granițe recunoscute de către marile puteri ale vremii.

Strategia militară defectuoasă a armatei ruse și insuficiența proviziilor au contribuit la înfrângerea armatelor ruso-moldovene la Stăniliești (19-21 iulie 1711). Pacea de la Vadul Hușilor (23 iulie 1711) anunța instaurarea regimului fanariot în Moldova și încetarea domniei lui Dimitrie Cantemir care își luă familia de la Iași și împreună cu Ion Neculce și alți dregători plecară în pribegie în Rusia.

În cei doisprezece ani petrecuți în Rusia, la Harkov, Moscova și Petersburg, Dimitrie Cantemir și-a desăvârșit opera sa literară și științifică, marcând spațiul românesc în edificiul cultural european și universal.

Prin opera sa, Dimitrie Cantemir anunța zorile Iluminismului european ale secolului al XVIII-lea, prima lucrare fiind publicată în 1698, tradusă de el însuși din greacă în limba română, sub numele *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, lucrare cu caracter filosofic și etic, considerată „prima antologie de texte române și străine” prin „trimiterile bibliografice”.

Următoarea sa operă din 1703-1705, *Istoria ieroglică*, are o mai mare însemnătate literară și istorică prin redarea intrigilor dintre domnitorii celor două state românești extracarpatiche utilizând nume de animale și cifre pentru identificarea personajelor.

Caracterul istoric al lucrărilor lui Cantemir sporește în perioada sa de activitate din Rusia, startul fiind dat de lucrarea *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*, publicată în 1714 și tipărită în engleză, franceză și germană. Este opera care l-a făcut celebru în spațiul european și nu numai, din moment ce într-o expoziție de la Casa Albă se afla lucrarea lui Dimitrie Cantemir cu adnotări ale președintelui american, Benjamin Franklin. În această lucrare, Dimitrie Cantemir își expunea viziunea sa asupra evoluției progresive și regresive ale Imperiului Otoman, idee regăsită apoi în operele iluminiștilor secolului al XVIII-lea, precum Montesquieu în 1734.

Anul 1714 este și anul în care Dimitrie Cantemir este primit ca membru al Academiei din Berlin, prilej care îi oferă ocazia de a tipări noi opere importante precum *Descriptio Moldaviae* în 1716, o adevărată enciclopedie a Țării Moldovei cu informații prețioase de ordin administrativ, militar, etnografic, politic, lingvistic, cultural și religios. Aceasta a fost însoțită de o hartă a Moldovei care uimește prin apropierea de forma generală a spațiului estcarpatic.

A urmat, în 1722, cartea de căpătâi a lui Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*, o sinteză a cercetărilor asupra originii românilor, romanitatea lor și continuitatea în spațiul carpato-danubian. Prin opera sa, istoria românilor era așezată la nivelul cel mai înalt al istoriei popoarelor lumii.

Alături de acestea, opera cantemiriană a fost desăvârșită cu lucrarea *Vita Constantini Cantemiriyi* în care sunt oferite informații istorice ale acestor vremuri de răscruce, dar mai ales cu *Cartea științei muzicii după felul literelor și Cartea sistemii sau despre starea religiei otomane* care ni-l înfățișează pe Dimitrie Cantemir ca o personalitate complexă și universală.

Viziunea sa politică alături de contribuția literară și științifică îl marchează pe Dimitrie Cantemir ca primul istoric român modern, cel dintâi enciclopedist european și *luminătorul* de la răscruce de secole, al XVII-lea și al XVIII-lea.

Bibliografie:

1. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, București, Editura All Educational, 2003.
2. *Domnitori și principii ai Țărilor Române, cronologie ilustrată*, București, Editura Paideia, 2010.

LA MUSIQUE DE DIMITRIE CANTEMIR

Prof. Băbăscu Melania
Colegiul Economic "Dimitrie Cantemir" Suceava

Dimitrie Cantemir, Souverain de Moldavie (1693, 1710-1711), a été une personnalité éminente de la culture autochtone et universelle depuis la fin 17ème siècle -le début du XVIII siècle.

La variété des inquiétudes de Dimitrie Cantemir peuvent donner apparemment l'impression que la musique a occupé la vie du scientifique encyclopédiste une place marginale, car son activité dans le domaine de l'art sonore demeure, et à ce jour, de manière injustifiable, éclipsé d'autres activités bien connues chez nous et à l'étranger.

Et si les préoccupations de Dimitrie Cantemir dans le domaine scientifique reflétaient ses penchants et prédispositions intellectuelles, ses intérêts musicaux provenaient d'un talent né pour cet art, étant cultivé avec surtout au lit de la musique orientale.

La renommée du prince moldave en tant que musicien avait inclus les cercles importants de la société turque. Voici ce qu'écrit le chroniqueur Nicolae Costin: „Fiindă elă omă isteță, sciindă și carte Turcescă bine, se vestise acmu in totă Țarigradul numele lui, de'lă chîemaă Agiă la oșpețele loră cele Turcescă, pentru prieteșugă ce avea cu dâșă. Alți dică, sciindă bine in tambură, ilă chîemaă Agiă la oșpețe pentru dicături” (3, P. 89)

L'œuvre musicale de Dimitrie Cantemir est reconnue par le traité de la musique turque qu'il écrit à Constantinople vers 1700 (1695 -1700 ?) sous le titre *Kitâb-ü'ilm-il mûsirî'vedjh-il hurûfât* (Livre de la science de la musique selon l'ordre des lettres).

Dans l'historiographie turque, l'ouvrage apparaît sous le titre « *Edvâr-i Kantemir oğlu* " ("Traité de Cantemir-oglu"). *Edvâr* est – signifie en musicologie turque n'importe quel livre sur le solfège à l'époque ottomane. Le traité de Dimitrie Cantemir est paru dans le résultat de longues investigations, c'est tout dans le domaine purement théorique et analytique, ainsi que dans le pratique, ce dernier conjuguant à la fois la présence de Cantemir comme interprète qualifié, ainsi que son activité musico-didactique.

Livre de sciences musicales par lettre a poursuivi un objectif bien défini, à savoir formuler et fixer les règles théoriques et pratiques concernant la musique turque, ainsi que l'élaboration du système de notation musicale turque, qu'il a réalisé.

Le livre est écrit en turc et fait partie parmi les premiers ouvrages du savant régnant, conçu au cours de sa vie à Istanbul. Le travail comprend une étude approfondie de musique laïque et religieuse ottomane, avec explication de la notation inventée par Cantemir et de la collection de chansons notées selon son système. Il existe cinq copies manuscrites du traité, connu jusqu'à présent. Tous sont en Turquie. Seuls deux d'entre eux contiennent le recueil de chants notés par des signes alphabétiques : le manuscrit original dont l'analyse permettra fait dans le présent article et le manuscrit nommé *Le recueil de Kevseri (Kevseri medjmu'asi)*, par le nom du possesseur et du compilateur, qui fait partie de la collection du musicologue RaufYekta (1871-1935).

Le manuscrit original et autographe Kitâbü'ilm-il mûsirî'vedjh-il hurûfât (Le Livre de la Science de musique selon le type de lettres) est conservé à la Bibliothèque de l'Institut de Turkologie d'Istanbul en dessous du quota Y.2768.

Ce manuscrit provient de la bibliothèque du musicologue H. S. Arel (1880-1955), qui l'a acheté d'un antiquaire à Constantinople. Le manuscrit lui-même mesure 185 mm par 137 mm, relié sous couverture de carton pressé marron foncé. La couverture est sobrement ornée de motifs végétaux et il a un cadre simple. Le dos est en cuir, et la couverture porte les empreintes des coins. Une rangée de pages manquant au début et à la fin du manuscrit. Les feuilles sont remplacées par du papier dans les carrés. Le manuscrit est numéroté en pages – 347 pages. Il comporte également une numérotation conventionnel récent, au crayon, tenant compte des 2 faces - 170 pages. Le papier est jaunâtre, et le texte est écrit à l'encre noire. L'écriture est cursive et élégante, avec des traits fins et proportionnés. 23 lignes de texte sont imprimées sur chaque page. Les titres sont écrits à l'encre rouge, dans le texte et en marge. Le manuscrit est atteint d'agents pathogènes mycosiques, la reliure est endommagée et des traces de ruban adhésif sont présentes. Il manque une ligne de pages au début, les feuilles sont remplacées par du papier dans les carrés. Le manuscrit est numéroté en pages – 347 pages conventionnelles récentes, au crayon, en tenant compte de 2 pages - 170 pages.

Les 23 lignes de texte sont imprimées sur chaque page. Les titres sont écrits à l'encre rouge, dans le texte et en marge de la page entre le bord et la limite. Le texte imprimé sur la page est encadré en rouge. Chaque page est accompagnée de notes marginales de couleur rouge. Le manuscrit ne contient aucune dédicace et n'a pas de préface. Il n'est pas non plus daté.

Le manuscrit se compose de deux parties. La partie I (pages 1-123) contient le traité théorique, la partie II (pages 124-348) contient recueil de chansons instrumentales, notées dans le système inventé par Cantemir. Aux pages 121-122 (61) est montré le tambour, une espèce de cobza au long cou. Le tambour représenté par Dimitrie Cantemir porte la boîte de résonance en poire plate, manche fin et très long. Il a deux cordes doubles et simples simple.

Le clavier est pourvu de barres transversales, disposées à distances inégales, progressivement plus souvent vers la caisse de résonance. Aux pages 85-90 (43-45), 102-118 (50-59), Dimitrie Cantemir présente les rythmes de la musique en cercles. La méthode d'écriture des rythmes en cercles était inscrite dans la littérature de la musique islamique et parti du concept de mouvement circulaire de modes mélodiques et rythmiques. Au centre du cercle Cantemir écrit le nom du rythme, et sur la surface de la figure, divisée en trois cercles concentriques, signifie le symbole des temps, les urs noms, en dessous, les chiffres correspondant au nombre de fois. Le créateur de la notation turque initie un système d'écriture musicale alphabétique et numérique, utilisant 33 signes alphabétiques combinés, de l'alphabet arabe, pour la notation des hauteurs du 33 sons de la gamme musicale possible de l'instrument de batterie, avec un intervalle de deux octaves et un ton, et les chiffres arabes de 1 à 8 heures, pour noter la durée des sons.

L'esprit analytique et créatif de Dimitrie Cantemir se manifeste aussi bien dans la composition de la collection de chansons ainsi que dans ses compositions originales. Dans un premier temps, un tableau général du répertoire a été établi, inclus dans la première partie du traité, qui comprend la nomenclature musicale nominale, sur aussi complètement que possible à ce moment-là. L'auteur présente le répertoire sous la forme de tables verticales, disposées selon le mode, qui s'écrit dans un cercle. En deux colonnes sont écrites les titres des peshrevs, dans une colonne ceux présents, dans l'autre ceux absents. Les peshrevs actuels sont ceux que Cantemir les connaissait et les avait notés dans la partie II du traité, à l'exception de ceux qu'il ne connaissait que par leur nom, ou possédaient des données récapitulatives à leur sujet. Le répertoire des chansons instrumentales (des pesrevs) des tableaux verticaux comprend environ 450 titres et constitue l'énumération la plus complète de chansons instrumentales de l'époque qui le représente. Revenant à la partie II du Traité nous mentionnons qu'il contient des chansons notées avec symboles alphabétiques, au nombre de 354 mélodies instrumentales : 318 peshrevs

et 36 sazil semble Toutes les chansons ont le nom écrit dans le titre le mode et le rythme, le nom de la chanson, quand elle était connue sous un certain nom et le nom de l'auteur lorsqu'il est connu. Parmi eux il y a aussi les compositions de Dimitrie Cantemir, de dont 13 pièces inscrivait le nom de l'auteur : Kantemir-oglu.

Le système de notation musicale, développé par Dimitrie Cantemir, a joué un rôle important à son époque dans la culture musicale turque, dans ce qui révèle aussi son importance historique.

Dimitrie Cantemir, collectionneur de musique, réalise une sélection précieuse, rassemblant les créations les plus précieuses du genre instrumental classique. Parallèlement, la collection avec des notes l'alphabet sauve de l'ombre de l'oubli une série de auteurs, avec leurs chansons, dont les noms sont entrés dans l'histoire de la musique turque, étant ainsi préservés et transmis à la postérité comme modèles unique à la musique turque.

Bibliografie

Burada, Teodor T. *Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir Domnitorul Moldovei / Teodor T. Burada.* – București, 1911. – 114 p

Ghilaș, Victor. *Dimitrie Cantemir în istoria culturii muzicale / Victor Ghilaș.* – Chișinău : Epigraf, 2004. – 279 p.

Ghilaș, Victor. *Dimitrie Cantemir – muzicianul în contextul culturii universale : Autoreferatul tezei de doctor habilitat în studiul artelor / Victor Ghilaș.* – Chișinău, 2013. – 54 p.

Ghilaș, Victor. *Etosul Modal În Opera Muzicală A Lui Dimitrie Cantemir / Victor Ghilaș // Arta.* – 2012. – P. 46- 50. – (*Seria Arte Audio-vizuale*). Ghilaș, Victor. *Opera lui Dimitrie Cantemir – sursa de cercetare organologică /*

Victor Ghilaș // *Arta.* – 2004. – P. 57-60. – (*Arte plastice. Arhitectură. Muzică. Teatru. Cinema*). Muzicologia otomană clasică și aportul cantemirean. – Mod de acces: <https://vanitologia.wordpress.com/2014/10/07/muzicologia-otomana-clasica-si-aportul-cantemirean/> Panaitescu, P. P. *Dimitrie Cantemir. Viața și opera / P. P. Panaitescu.* – București, 1958. – P. 62-66.

ASPECTE ECONOMICE ÎNTÂLNITE ÎN OPERA LUI DIMITRIE CANTEMIR

Prof. Bejinariu Mărioara Cocuța
Colegiul Economic "Dimitrie Cantemir" Suceava

Rezumat

*Viața lui Dimitrie Cantemir s-a încununat atât cu elaborarea unor opere științifice și culturale de-a dreptul monumentale, cât și cu acumularea unei bogate experiențe politice, economice și de viață. Dimitrie Cantemir nu a scris nicio lucrare cu un caracter strict economic, dar importante aspecte economice sunt prezente în opera sa și ar fi greșit să nu se pună în evidență valoroasele idei economice cuprinse în multe din operele sale și îndeosebi, în *Descrierea Moldovei*. Pentru contribuția sa în domeniul economic putem afirma că este primul economist român de marcă".*

Dimitrie Cantemir, (1673 – 1723), este unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai istoriei și culturii românești. Prin opera sa enciclopedică, el se află printre primii gânditori români care realizează integrarea culturii românești în mișcarea artistică, filosofică și științifică a Renașterii europene.

Viața și activitatea lui Dimitrie Cantemir (1673–1723) s-a desfășurat într-o epocă de mari frământări, transformări și confruntări între marile puteri de atunci, între Orientul

musulman, reprezentat de Imperiul Otoman, pe de o parte, și unele țări occidentale la care s-a alăturat și Rusia, pe de altă parte.

Între 1714-1717 a scris cartea cel mai adesea invocată în istoria culturii române: ”Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae” (”Descrierea statului Moldovei vechi și de astăzi”) care este prima monografie exhaustivă a Țării Moldovei. Gândirea economică iese mai bine în relief în Descrierea Moldovei, care depășește prin concepție, structură și bogatul material prelucrat lucrările similare ale vremii.

Gândirea sa economică o găsim conjugată intim, și de multe ori greu de descifrat, cu ansamblul gândirii sale filozofice, religioase, istorice și politice. Încercările de relevare a unor aspecte ale gândirii economice din opera principelui moldovean au generat dispute pe linia aprecierii caracterului coordonatelor ei: a fost sau nu a fost ea o gândire de factură mercantilistă? Pavel Dan, în plină guvernare totalitară, a avut curajul să adopte un răspuns pozitiv, încercând să-i încadreze gândirea economică în canoanele mercantilismului occidental.

Descrierea locuitorilor Moldovei și a modului lor de viață la începutul secolului al XVIII-lea în lucrarea sa completează orizontul comparativ al gânditorilor orientali și occidentali explicând elemente ce caracterizează comerțul inter și extern specific acelei perioade. Analizând locul lui Cantemir în cadrul mercantilismului în general și în cel al teoriei comerțului internațional în special, trebuie, de la început, să subliniem viziunea sa largă cu privire la producția și schimbul de mărfuri. Astfel, spre deosebire de doctrina economică mercantilistă occidentală, Cantemir include în sfera producției materiale toate ramurile și subramurile în care se creau atunci bunuri și servicii și care aduceau venituri: agricultura, cu cele două sectoare ale sale – producția vegetală și creșterea animalelor, silvicultura, industria extractivă – mineritul, diferitele meșteșuguri, comerțul etc., stabilind corect, în funcție de ponderea ce o deținea în economie, locul fiecărei ramuri în ansamblul producției sociale. Situând pe prim-plan agricultura el nu subestimează însă celelalte ramuri.

Așadar, întâlnim în opera cantemireană elemente de educație economică, dar și aspecte ale incompatibilității dintre caracterul arhaic al organizării obștilor sătești și instituțiile centralizatoare ale statului din acea vreme. El nu se sfiește în a prezenta unele considerații privind componenta economică a gândirii sale și a celor din perioada respectivă.

Printre problemele economice mai importante la care s-a referit Dimitrie Cantemir menționez:originea mării proprietăți funciare feudale, raporturile antagoniste dintre țărani și boieri, politica fiscal arbitrară a statului feudal înrobitoare pentru țărani, rolul de frâna al dominației turcești pentru economia țărilor romane prin tributul greu care trebuia plătit precum și importanța economiei bănești și a comerțului exterior pentru sporirea rezervei de bani și metale prețioase a țării.

Astfel, în analiza genezei mării proprietăți funciare și a relațiilor de dependență a țăranilor față de boieri el pune un accent pe ”daniile domnești,, și pe aducerea unor țărani șerbi din țările învecinate. Acest concept este cunoscut astăzi ca migrația forței de muncă. În același timp el relevă împrejurări care au dus la extinderea marilor proprietăți funciare boierești și la transformarea țăranilor liberi în șerbi când scrie despre ”răzeșii care și-au înstrăinat moșia lor strămoșească din pricina sărăciei și care asemenea au fost siliți cu strâmbatate să-și pună grumazul în jugul șerbiei”. În cuvintele vremii de o frumusețe și simplitate rară el face referire la exploatarea omului în folosul altei persoane și nu în folos propriu și pentru țară. El abordează teme specifice micro și macroeconomiei care și în vremurile actuale pot constitui studiu de caz și exemple în abordarea conceptelor economice.

Nu evită să precizeze și abuzurile boierilor afirmând că: ”Țăranii sunt siliți să muncească cu sânguință pentru stăpânii lor; nu li se hotărăște dinainte cât să lucreze ci stă la bunul plac al stăpânului să hotărăscă câte zile trebuie să fie puși a muncă și că țăranul ”Plătește atâtea dări, câte voiește domnia să-i pună; la acesta nu se hotărăște nici felul și nici sorocul de plată” El concluzionând cu ideea că ”țăranii sunt cei mai nenorociți din lume” deoarece ei nu reușesc să strângă averi (venituri).

Cantemir abordează și aspecte legate de taxe sub forma birurilor și tributului considerând că dominația otomană constituie o piedică în calea dezvoltării economice a țării, a punerii în valoare a resurselor acesteia în folosul locuitorilor săi. Tributul și alte obligații către Poarta Otomană precum și dese schimbări ale domniilor îi afectează economic pe țărani deoarece "Tributul nu este pe măsura puterilor supușilor ci după măsura lăcomiei turcilor" și "ambiția celui ce năzuiește la putere".

Merge până la acolo că, emite judecată în identificarea cauzelor dar și a efectelor economice specifice perioadei istorice analizând economic sub diferite aspecte starea economică a țării și a populației. Mai precizează că "sunt limitate posibilitățile de acumulări bănești (venituri-economii) și, deci dezvoltarea activităților economice chiar dacă țara dispune de bogățiile necesare pentru a prospera. El descrie bogățiile țării astfel "Aceste locuri par niște grădini dintre cele mai frumoase: "câmpiile dau din belșug roade" iar "munților noștri nu le lipsește nici bogăția obișnuită a munților, adică mineralele" În această direcție, reține atenția, accentul pus de Cantemir pe atragerea sporită a mineralelor utile în circuitul economic .

Criza mondială și socială profundă, este menționată în stilul său caracteristic amintind de faptul că a fost generată de incursiunile militare externe (conflictul polono-turc purtat pe teritoriul Moldovei; incursiunile de jaf ale tătarilor și ale cazacilor) Dincolo de efectele directe ale jafului asupra avutului populației, ciocnirile militare și campaniile de pradă au avut efecte negative grave asupra desfășurării lucrărilor agricole, ceea ce a dus la o lipsă mare de alimente, respectiv o creștere explozivă a prețurilor cerealelor (conceptul de cerere, preț și inflație)

"În Moldova – scrie Cantemir – cumperi o pereche de boi cu cinci imperiali și iarna chiar cu trei, pe când la Gedanum (Danzig) am aflat că se vând cu patruzeci și cincizeci de imperiali". La prețuri mici se vindeau în străinătate și alte produse ca vin, sare, lemn, miere, silitră etc. În aceste condiții, comerțul exterior – intuia Cantemir – se transforma mai degrabă într-un canal de scurgere a bogățiilor țării, a venitului național am spune noi, astăzi, decât într-un mijloc de creștere a acestora

Într-o altă operă a sa cu titlul „Sistema religiei mahomedane”, care cuprinde date despre obiceiurile, ceremoniile și legendele religioase turcești menite să nuanțeze și să întregască înțelegerea unor aspecte diverse precum categoriile sociale, ocupațiile, limba, obiceiurile populare, etc.) intră în rezonanță cu viziunea economiei moderne ce preocupă specialiștii domeniului.

De asemenea, în termeni economici abordarea lui Dimitrie Cantemir este relevantă la nivelul „macro-comparației” regionale, ce poate evidenția intensitatea „proceselor local-globale în contexte mai largi”, și particularitățile economice naționale și regionale.

Valoarea „macro-comparației” la nivel regional constă într-o mai bună explicare a „proceselor local-global în contexte mai largi” decât o poate face „descrierea densă” a comunităților locale făcând referire la aspecte ale pieței muncii prin variabilitatea culturală și prin prisma specificităților profesionale, ocupația devenind obiectul „comparației problematizate”, oferind autorului posibilitatea întocmirii unui fel de tipologie etnică a negustorilor, lefegiilor, meșteșugarilor, etc., dar și extrapolarea unei cauzalități etnice a (non)competitivității comerciale.

În *Descriptio Moldaviae*, etnicitatea este instrumentată teoretic pentru înțelegerea potențialului său dezvoltativ-economic. Cu greu aș putea crede că există vreo altă țară închisă în hotare atât de strâmte ca Moldova care să cuprindă atâtea și atât de deosebite neamuri. În afară de moldoveni [...], locuiesc în Moldova mulți greci, albanezi, sârbi, bulgari, poloni, cazaci, ruși, unguri, nemți, armeni, evrei și țigani [...]. Grecii, albanezii, sârbii și bulgarii trăiesc liber aici și unii se ocupă cu negoțul, iar alții slujesc la oaste domnului cu leafă. Nemții, polonii și cazacii sunt puțini și ei sunt fie oșteni, fie slujitori de curte; ba unii dintre poloni, dar rareori, au ajuns la cinstea boieriei. [...] Evreii [...] nu practică nicio meserie în afară de negoț și crâșmărit [...]. Rușii și ungurii au avut totdeauna în Moldova starea de șerbi. Țigani [...] alt meșteșug în afară de fierărie și zlătărie nu au. [...] La Iași și în alte orașe trăiesc, ocupându-se cu negoțul, și

destul de mulți turci [...]. Toți [moldovenii din orașe] sunt meșteșugari; un moldovean este rareori negustor. Căci moldovenii [...] socotesc rușinos orice fel de negustorie în afară de vânzarea roadelor pe care le capătă de pe pământurile lor. Aceasta este, cred eu, pricina cea mai de seamă că rar se află în Moldova târgoveț [orașean] bogat și că țara noastră, deși trimite străinilor mult mai multe mărfuri decât primește de la ei, suferă totuși tot timpul de lipsă de bani. El a sesizat faptul că, în condițiile economiei feudale a Moldovei, comerțul reprezenta un factor de progres, un stimulent pentru dezvoltarea producției de mărfuri. A subliniat necesitatea unei balanțe comerciale echilibrate, dacă nu excedentare, punând accentul pe existența a cât mai multor bani în țară.

Dimitrie Cantemir autor cu o gândire economică deosebită ne surprinde și cu considerații asupra productivității economice afirmând că: o țară "chiar dacă este înzestrată cu resurse naturale", nu se poate considera bogată, acest lucru realizându-se prin "creșterea hărniciei poporului" și intensificarea activității comerciale.

În concluzie putem spune că, Dimitrie Cantemir a depășit maniera metodei strict descriptive a fenomenelor economice, desigur în limitele ce i le permiteau timpul său, ideologia și poziția sa socială și că pe bună dreptate specialiștii domeniului iau atribuit titlul de "primul economist român de marcă".

Bibliografie

1. Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei, București, Editura Academiei R.S.R., 1973
2. N. N. Constantinescu, Istoria Gândirii Economice Românești. Studii, București, Editura Economică, 1999.
3. P. P. Panaitescu, Dimitrie Cantemir – viața și opera, București, Editura Academiei RPR, 1958.

DIMITRIE CANTEMIR - PERSONALITATE ENCICLOPEDICĂ A CULTURII ROMÂNE SURPRINSĂ PRIN METODA WEBQUEST

Prof. Beșa Mihaela
Colegiul Economic "Dimitrie Cantemir" Suceava

INTRODUCERE

Fiu al domnitorului Constantin Cantemir, Dimitrie Cantemir se naște în 1673, își face studiile la școala Patriarhiei din Constantinopol, unde învață greaca, latina, turca, araba, persana, literatura, geografia, logica, etica, metafizica etc., iar la moartea tatălui său va fi ales domn, însă turcii îl vor numi domn pe Constantin Duca. Va deveni și el domn, dar în 1710. În timpul vieții sale, a fost și membru al Academiei din Berlin, și sfetnic al țarului Petru cel Mare și a scris numeroase lucrări filosofice, literare, istorice sau de istoria religiilor sau muzică turcească. Vom încerca să surprindem, în cele ce urmează, câteva aspecte esențiale din viața și activitatea lui Dimitrie Cantemir pentru a evidenția personalitatea sa enciclopedică.

SARCINI DE LUCRU

Pentru a ilustra caracterul enciclopedic al marelui Dimitrie Cantemir, este necesar să organizăm clasa în grupe de câte 4-5 elevi și, valorificând resursele propuse, dar și identificând altele utile, copiii să răspundă la următoarele cerințe. Fiecare echipă își va desemna un lider care va prezenta întregii clase tot ceea ce se va consemna într-un proiect PADLET.

Elevii vor căuta, pentru început, informații referitoare la următoarele aspecte identificate în viața și activitatea lui Dimitrie Cantemir:

Grupa 1: Viața și activitatea lui Dimitrie Cantemir

Grupa 2: Dimitrie Cantemir – om de știință care pune bazele evoluționismului și cauzalității în istorie (prin *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*), susține tezele etnogenezei cu argumente științifice (prin *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor*) și pune bazele etnografiei și geografiei (prin *Descriptio Moldaviae*)

Grupa 3: Dimitrie Cantemir – om de știință care pune bazele filosofiei (prin *Compendiul sistemului logicei generale*), istoriei religiilor și teologiei (prin *Imaginea cu neputință de zugrăvit a științei sacre – Sistemul religiei mahomedane*) și muzicologiei (prin *Tratat de muzică turcească*)

Grupa 4: Dimitrie Cantemir – întemeietorul literaturii române prin: *Istoria ieroglifică* (roman realist, pamflet politic, prima creație beletristică din literatura română), *Descriptio Moldaviae* (expresie a dragostei de țară, prima carte de etnografie) și *Imaginea cu neputință de zugrăvit a științei sacre* (primul eseu filosofic)

Grupa 5: Dimitrie Cantemir – spirit iluminist (poliglot, istoric, scriitor, etnograf, om politic, muzicolog, filosof, teolog care critică instituțiile și moravurile feudale, discută despre soarta omului superior într-o lume coruptă și deschide drumul literaturii spre realism, creând romanul, pamfletul, eseu)

Grupa 6: Dimitrie Cantemir – reprezentant al Umanismului (care militează pentru înflorirea artei și culturii, creează și modelează o limbă aptă pentru activitatea științifică și literară, afirmă specificul național și caracterul educativ al literaturii și realizează, prin scris și faptă, caracterul patriotic și militant).

La final, se va discuta pe marginea celor prezentate de fiecare echipă și se va realiza un eseu de minim 400 de cuvinte în care, individual, elevii vor sistematiza conținutul întregii activități, argumentând că Dimitrie Cantemir este o personalitate enciclopedică a culturii române.

RESURSE INFORMAȚIONALE

https://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir

<https://cantemir.asm.md/dimitrie/biografie>

https://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Dimitrie_Cantemir

<https://bjiasi.ro/editura/descrierea-moldovei-si-cresterea-si-descresterea-imperiului-otoman-la-300-de-ani-ciprian-teodorescu/>

<https://ia800704.us.archive.org/31/items/HroniculRomani-moldo-vlahilor/HroniculRomano-moldo-vlahilor-DimitrieCantemir.pdf>

https://cantemir.asm.md/files/u1/descrierea_moldovei.pdf

https://monoskop.org/images/3/34/Cantemir_Dimitrie_Mic_compendiu_asupra_%C3%AEntregii_%C3%AEenv%C4%83%C5%A3%C4%83turi_a_logicii_1995.pdf

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/2.Studiul%20lui%20Dimitrie%20Cantemir%20despre%20religia%20mahomedana.pdf

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/33_37_Mostenirea%20muzicala%20a%20lui%20Dimitrie%20Cantemir.pdf

<https://cantemir.asm.md/dimitrie/muzica>

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/226_232_Istoria%20ieroglifica.%20Moldovenia%20capodoperei%20cantemirene.pdf

PROCESUL

Elevii vor lucra împreună cu ceilalți membri ai echipei pentru a realiza o prezentare-sinteză a principalelor aspecte ce îi conferă lui Dimitrie Cantemir statutul de personalitate enciclopedică a culturii române. Vor studia resursele online sugerate și vor identifica altele utile pentru a răspunde la cerința specifică fiecărei grupe. Câte un reprezentant al echipei va prezenta în fața clasei materialele-sinteză pregătite și realizate în urma cercetării întreprinse.

Fiecare grupă va completa informațiile în proiectul realizat cu ajutorul aplicației PADLET, în felul acesta având acces toți colegii la materialele prezentate.

Individual, fiecare elev va realiza un eseu de minim 400 de cuvinte în care să argumenteze că Dimitrie Cantemir este o personalitate enciclopedică a culturii române.

EVALUARE

Se vor evalua atât activitatea grupurilor de elevi, cât și activitatea individuală a fiecărui elev. De asemenea, se va evalua realizarea eseului scris care reprezintă o sinteză a analizei și prezentării activității tuturor grupelor de elevi. Prin acesta, fiecare școlar va proba măsura înțelegerii, receptării și aplicării informațiilor obținute în timpul realizării sarcinilor de lucru și prezentării materialelor colegilor.

Evaluarea proiectului de grup

Nivelul	Insuficient	Suficient	Bine	Foarte bine
Utilizarea resurselor proiectului Webquest	Nu utilizează resursele indicate	Utilizează puține resurse indicate	Utilizează majoritatea resurselor indicate	Utilizează toate resursele propuse și le completează cu altele
Realizarea sarcinii de grup	Nu realizează sarcina de grup	Încearcă să realizeze parțial sarcinile grupului	Realizează majoritatea sarcinilor propuse sau pe toate incomplet	Realizează toate sarcinile propuse
Prezentarea raportului în aplicația PADLET	Raportul conține multe greșeli, este superficial și nu răspunde cerinței	Raportul nu conține greșeli gramaticale, dar este superficial și neadecvat sarcinilor propuse	Raportul nu conține greșeli gramaticale, răspunde sarcinilor propuse dar incomplet sau cu puține greșeli	Raportul răspunde în totalitate cerințelor, informațiile sunt organizate corespunzător, nu există greșeli.
Susținerea orală a raportului	Prezentare incoerentă, incompletă	Prezentare clară, parțial completă, neconvingătoare	Prezentare clară, laborioasă, dar neconvingătoare	Prezentare clară, laborioasă și convingătoare

CONCLUZII

Dimitrie Cantemir este, prin ideile preluate din filosofia antică, un umanist, prin spiritul enciclopedic – un reprezentant al iluminismului european, iar prin cultura teologică și credință – un bun creștin. De aceea el caută să concilieze principiile creștine cu cele păgâne, atitudinea mistică, exprimată prin retragerea din viață, ca om de bibliotecă cu atitudinea activă, ca domn și luptător împotriva fatalității, a condițiilor social-istorice, contradicție exprimată prin creația și viața sa.

Cunoașterea personalității marelui cărturar reprezintă un plus în dezvoltarea culturii generale personale și nu numai, el reprezentând una dintre marile valori ale neamului românesc și ale universalității.

Aceste lecții cu caracter general încearcă, prin implicarea activă și susținută a elevilor, prin cercetarea temei valorificând resurse diverse și numeroase, să contureze o imagine de ansamblu asupra personalității studiate și să evidențieze valoarea acesteia generând, în același

timp, la nivelul elevilor, sentimente de apreciere și de recunoștință și dorința de aprofundare a subiectului.

GÂLCEAVA MODERAȚIEI CU HEDONISMUL MORALEI CREȘTINE

Prof. Boncea Mihaela-Izabela
Colegiul Național "Emil Botta" Adjud

Abstract

Dimitrie Cantemir a pus un mare accent pe moderație ca mod de viață. Sub semnul religiei, moderația apare la Cantemir ca semn al echilibrului. Să trăiești clipa, dar fără pierderea apropiării de Dumnezeu, oferă un model de atitudine optimistă. Extrapolând către domeniul educației, moștenirea lăsată de marele Cantemir, un savant în literatură, educație, relații diplomatice, muzică, pictură, a reprezentat apogeul modernismului românesc în lumea europeană. Acest punct de început a reprezentat scânteia progresului și reformelor educaționale pe care le-a parcurs educația românească de-a lungul timpului.

Dimitrie Cantemir a reprezentat o adevărată figură erudită ce a generat comportamente demne de urmat. Sub semnul credinței și al înțelepciunii, Cantemir a conturat un model de comportament care, la acea vreme, stârnea controverse în rândul bogaților, căci îndemna la renunțarea la "darurile vieții" și la o viață care "să placă și lumii, și lui Dumnezeu". Era un savant cu curaj și multă înțelepciune. Prin amprenta pe care și-a lăsat-o asupra lumii românești, dar și europene. Viața sa a însemnat o prezență românească în lumea europeană a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, el însuși făcând parte dintr-o familie nobilă cu puternice tradiții culturale și intelectuale.

Nu doar în plan social și educațional numele lui Cantemir este asociat progresului și modernismului, dar și în științe sociale, umaniste, limbi străine, fiind cunoscut ca vorbitor de latină, greacă, turcă, arabă și câteva limbi europene. A promovat artele și științele și a menținut relații diplomatice între anii 1693 și 1695, dar și în perioada 1710-1711, când a întărit autonomia Moldovei și legăturile sale culturale cu Europa vestică.

Cantemir a fost și un scriitor prolific. "Descriptio Moldaviae" oferă o viziune prețioasă a culturii, istoriei și geografiei Moldovei. Cantemir a jucat un rol crucial în introducerea savanților europeni în lumea culturală românească. "Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul" ne prezintă echilibrul dintre trup și suflet, moderația cu care omul trebuie să își ducă existența, invocând numele lui Dumnezeu.

Prezența Lui Dimitrie Cantemir în lumea europeană a fost caracterizată de eforturile sale de a uni culturile Europei de est cu cele ale Europei de vest. El s-a constituit și ca mediator între Imperiul Otoman și Europa creștină. Într-un context geopolitic complex, Cantemir a luptat pentru a menține independența Moldovei, toate acestea făcându-l o figură remarcabilă în cercurile marilor intelectuali ai Europei de la acea vreme. Lucrările sale sunt o moștenire neprețuită a culturii și identității românești.

Făcând o paralelă între educația secolului al XVIII-lea și educația secolului al XXI-lea, schimbările de natură tehnologică sunt cele mai evidente.

Accesul la informație era limitat în acele vremuri, iar principala sursă de informație o constituiau cărțile și manuscrisele. Bibliotecile, meditațiile, lecțiile particulare erau o sursă esențială a cunoașterii.

Învățarea era bazată pe memorizare și metoda traducerii. Învățarea era centrată pe profesor, iar metodele erau de cele mai multe ori formale și rigide. Evaluarea se făcea oral și în scris, prin redarea textelor clasice.

Curriculum-ul școlar era bazat pe învățarea limbilor latină și greacă, matematică, filozofie și literatură. Printre materialele didactice, se numărau tabla, creta, manualele și textele scrise de mână.

În ceea ce privește incluziunea, educația era limitată la o elită privilegiată și cu oportunități limitate pentru femei și pentru grupurile marginalizate. Dacă e să ne referim la ideea de globalizare, așa cum este ea percepută în zilele noastre, vom descoperi că educația era mai proeminentă în anumite contexte regionale sau naționale, cu perspective globale limitate.

Punând toate aceste aspecte față în față cu perspectiva educațională a secolului al XXI-lea, putem afirma că prin ceea ce Dimitrie Cantemir a lăsat drept moștenire culturală și educațională, România a avut privilegiul de a fi moștenit aspirațiile reformei școlare ca metodologie a unei societăți în continuă evoluție și progres. Dezvoltarea tehnologică, abordarea centrată pe elev, diversitatea curriculară, dar și perspectivele globale și de incluziune sunt urmarea cursului eforturilor savanților de-a lungul istoriei de a educa și de a îndrepta societatea europeană și, implicit, pe cea românească, spre o educație modernă, bazată pe dezvoltarea gândirii creative, a găsirii de soluții la probleme, a gândirii critice, atât analitice, cât și sintetice și, nu în ultimul rând, a diversității, echilibrului și toleranței sub toate formele ei.

Bibliografie

Cantemir, D., 1909. Descrierea Moldovei. [online] <https://bp-soroca.md/soroca/Cantemir%20Dimitrie.%20Descrierea%20Moldovei.%201909.pdf> [Accesat 16 octombrie 2023]

Cantemir, D., 1969. Divanul. [online] file:///C:/Users/ponce/OneDrive/Documents/Cantemir_Divanul_1969.pdf [Accesat 16 octombrie 2023]

Historia, 2023. [online] <https://historia.ro/> [Accesat 16 octombrie 2023]

Qmagazine, 2023. [online] <https://www.qmagazine.ro/dimitrie-cantemir-filosof-intre-regi-rege-intre-filosofi/> [Accesat 16 octombrie 2023]

Tomu, I., 1872. Operele Principelui Demetriu Cantemiru. [online] https://monoskop.org/images/2/24/Cantemir_Dimitrie_opere_vol_1_1872.pdf [Accesat 16 octombrie 2023]

Vlădescu, I., *O viziune a educației în opera lui Dimitrie Cantemir* în Cogito, suppl. Supplement; Bucharest, decembrie 2013. [online] <https://www.proquest.com/docview/1508765780> [Accesat 16 octombrie 2023]

DEMETRE CANTEMIR TRADUIT EN ANGLAIS, FRANÇAIS ET ALLEMAND

Prof. Brăescu Andreea-Anca
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Résumé: *Dans cette contribution, on se propose de passer en revue, à travers une brève analyse, les traductions les plus importants et connus des ouvrages de Démètre Cantemir, qui circulent de nos jours en français, anglais et allemand, assurant ainsi une continuité de la réception de l'œuvre de la grande personnalité roumaine du XVIIIe siècle. Cet article représente le point de départ pour une analyse plus ample et n'a donc pas la prétention d'exhaustivité.*

Démètre Cantemir – écrivain de formation encyclopédique

A l'aube de l'époque des Lumières, on menait en Roumanie une vive politique d'indépendance des états conduits par les dirigeants roumains. C'est dans ce contexte que s'affirme une des plus grandes personnalités de l'espace culturel roumain, souverain moldave

qui a réussi à rester vif dans la mémoire collective à travers ses démarches et son œuvre. Il a été élu souverain de la Moldavie en 1710 et a tenté, tout au long de son règne, d'affranchir l'État moldave de son emprise turque.

Importante figure encyclopédique, savant, ethnographe, géographe, philosophe, historien, musicologue et auteur d'écrits représentatifs pour l'histoire nationale, Démètre Cantemir a été élu membre de l'Académie Royale de Berlin, devenant le premier roumain membre d'un forum scientifique international. Son nom figure encore de nos jours sur le fronton de la prestigieuse bibliothèque Sainte-Geneviève de Paris, flanqué par les noms d'autres personnalités marquantes comme Leibnitz ou Newton.

Apprécié par ses contemporains, lu et relu par les plus importants écrivains roumains, Démètre Cantemir est resté dans l'histoire littéraire roumaine grâce à son œuvre et à sa personnalité cosmopolite d'une destinée à part. Il est connu en tant que le plus grand linguiste de son époque, qui parle et écrit dans onze langues et dont la renommée est devenue internationale. Le plus suggestif portrait qu'on lui ait fait appartient sans doute à George Călinescu, qui dans son ouvrage de référence *Istoria Literaturii Române* [*Histoire de la littérature roumaine*], affirme à propos de Cantemir: „a fost un erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru” [*il a été un érudit de renommée européenne, voïvode moldave, académicien berlinois, prince moscovite, notre Lorenzo de Medici*]²⁷.

S'adressant au fils de Cantemir dans une lettre, Voltaire dit : «...*La multiplicité des talents de Monsieur le Prince, votre Père [Démètre Cantemir] et des vôtres, m'avait fait penser que vous deviez descendre des anciens Grecs, et je vous aurais soupçonné de la race de Périclès plutôt que de celle de Tamerlan* »²⁸.

Dans l'œuvre de Cantemir, influencée par l'humanisme de la Renaissance, se reflètent les problèmes liés au développement socio-historique de la Moldavie à la fin du XVIIe siècle et au début du XVIIIe. Son œuvre a trouvé un écho non seulement dans le paysage culturel roumain, mais aussi dans la littérature universelle, certains de ses ouvrages étant traduits dans les plus importantes langues de circulation internationale - l'anglais, le français ou l'allemand, mais la plupart étant directement lus en latin par les érudits.

Ouvrages cantémiriens traduits en anglais, français et allemand

L'ouvrage de début de Cantemir, *Divanul sau Gâlciava înțeleptului cu lumea*, écrit en roumain et en grec, est paru à Iași en 1698. On considère qu'il s'agit du premier ouvrage roumain original qui traite de la religion. Cantemir y raconte les disputes médiévales sur le temps, l'âme, la nature ou la conscience, soulignant la supériorité spirituelle de l'homme sur les autres êtres vivants et suggérant toute une terminologie philosophique à cet égard²⁹.

Cet ouvrage a été très tôt traduit en arabe par Athanasios Dabbas, le patriarche greco-orthodoxe de l'Antiochie. En visite dans le royaume roumain à l'époque du voïvode Constantin Brâncoveanu, Dabbas a fait imprimer au monastère de Snagov, en arabe, un *Liturgikon* et un *Horologion*, très utiles aux communautés arabes de religion greco-orthodoxe. Le *Divan* en version arabe a aussi circulé sous forme de manuscrit jusqu'à la fin du XVIIIe siècle (on en a identifié quinze exemplaires jusqu'à présent).

Quant à l'original roumain, il a connu quatre éditions entre 1865 și 1974. L'édition arabe, accompagnée d'une traduction en anglais, a été une première de plusieurs points de vue. Sous la coordination de la chercheuse roumaine Ioana Feodorov, on a eu le premier manuscrit arabe imprimé en Roumanie – la traduction du *Divan* faite par Dabbas au XVIIe siècle.

²⁷ George Călinescu, „Istoria Literaturii Române” [*Histoire de la littérature roumaine*], p. 45.

²⁸ Lettre de Voltaire au prince Antiochus Cantemir, fils de Démètre, ambassadeur de Russie à la cour de Louis XV, 13 mars 1729 in Coloșenco, Mircea, *Démètre Cantemir în lexicoane străine* in „România literară” nr. 8/2019 (<https://romanaliterara.com/2019/03/Démètre-cantemir-in-lexicoane-straine/>).

²⁹ George Călinescu, *Op.cit.*, p. 29.

Le volume est paru aux Editions de l'Académie Roumaine³⁰ suivant la démarche de remettre en circulation des ouvrages représentatifs de la culture roumaine des XVIe-XVIIIe siècles. L'analyse et l'édition du texte arabe ainsi que la traduction en anglais, les notes, les commentaires et la bibliographie appartiennent à Ioana Feodorov, chercheuse dans la cadre de l'Institut d'Etudes sud-est européennes de l'Académie Roumaine.

Cette édition représente sans doute un acte de culture qui remet en circulation l'œuvre d'un écrivain dont les ouvrages ont été connus et commentés par le monde européen de l'époque. L'édition anglaise lui assure ainsi donc une circulation plus large.

Cantemir a commencé la rédaction d'*Historia Incrementorum atque Decrementorum Aulae Othomanicae* [*Histoire de l'Empire ottoman..*] alors qu'il était retenu à Constantinople et il en a repris le travail en 1711, en Russie, pour l'achever en 1717. C'est le livre de maturité de Cantemir, rédigé en latin, devenu l'ouvrage qui a le plus contribué au prestige européen de l'auteur, traduit en anglais, allemand et français.

Cette unique histoire de l'Empire Ottoman du début jusqu'en 1711, dont le manuscrit latin a été tardivement découvert par le professeur Virgil Cîndea dans la bibliothèque de Harvard aux Etats-Unis et traduit en roumain (*Historia creșterilor și a descreșterilor Curții Othmannice*), est basée sur des faits relatés dans des ouvrages turcs et contient également une complexe analyse personnelle de l'auteur. L'ouvrage est divisé en deux parties, la première traite de l'expansion de l'Empire ottoman et de son apogée, alors que la seconde évoque le déclin de la civilisation ottomane. Il s'agit d'un vaste panorama historique d'une fine observation sociale, économique et culturelle, qui met en valeur les connexions entre différents événements importants décrits.

Par ces éditions anglaises (1734-1735, 1756), française (1743) et allemande (1745), cet ouvrage a connu une large circulation dans le milieu politique et scientifique de toute l'Europe, étant considéré le meilleur traité d'histoire des Turcs rédigé jusqu'au XIXe siècle. L'ouvrage a par ailleurs été lu, apprécié par Voltaire, Byron et Victor Hugo, représentant une source d'inspiration pour leurs ouvrages.

Après la mort de Démètre, c'est son fils Antioch qui a obtenu la première traduction anglaise de son *Histoire...* en 1734, publiée au cours de son ambassade à Paris et à Londres. La version française, *Histoire de l'Empire Othoman, où se voient les causes de son aggrandissement et de sa décadence* est parue chez Barois, à Paris, en 1743, toujours grâce au fils du prince Cantemir, Antioch Cantemir et représente une traduction du texte anglais.

L'ouvrage d'une grande valeur historique a été par la suite traduit en allemand en 1745 par Johann Lorenz Schmid. Dans l'espace culturel germanophone, il a représenté le premier ouvrage de référence sur l'Empire Ottoman jusqu'à la parution du livre de Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, en 1827.

L'œuvre de Cantemir, le premier philosophe, savant et homme de lettres roumain d'audience universelle a contribué fortement à explorer l'aire de contact entre la culture européenne moderne, la culture de l'Europe de l'Est et celle du Levant. Cantemir, considéré par Voltaire et par l'Académie de Berlin comme prince éclairé de Moldavie, pourrait être considéré le premier ambassadeur roumain de taille universelle, dont l'œuvre continue à susciter l'intérêt.

Bibliographie:

Cantemir, Demetrius, *History of Othman Empire*, London, 1734.

Cantemir, Demetrius, *Geschichte des osmanischen Reichs nach seinem Anwachsen und Abnehmen*, Hamburg, 1745.

Cantemir, Demetrius, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris, 1743.

Cantemir, Demetrius, *Beschreibung der Moldau*, Frankfurt and Leipzig, 1771.

³⁰ Dimitrie Cantemir, *The Salvation of the Wise Man and the Ruin of the Sinful World* (*Şalāḥ al-ḥakīm wa-fasād al-ālam al-dhamīm*), Éd., trad. et annot. de Ioana Feodorov. Bucarest, Editura Academiei Române, 2006, 380 p.

Cantemir, Demetrius, *Geschichte des osmanischen Reichs nach seinem Anwachsen und Abnehmen*, Hamburg, 1745.

Cantemir, Demetrius, *Histoire de l'Empire Othoman, où se voient les causes de son aggrandissement et de sa décadence*, Barois, Paris, 1743.

Cantemir, Dimitrie, *The Salvation of the Wise Man and the Ruin of the Sinful World* (*Şalāḥ al-ḥakīm wa-fasād al-‘ālam al-dhamīm*), éd., trad. et annot. de Ioana Feodorov, Editura Academiei Române, Bucarest, 2006.

Călinescu, George, *Istoria Literaturii Române de la origini până în prezent* [*Histoire de la littérature roumaine des origines jusqu'au présent*], Editura Minerva, Bucureşti, 1982.

Ciortea, Marcela, *Préoccupations d'études orientales dans l'œuvre de Démètre Cantemir*, in *Revue Annales du patrimoine*, Université de Mostaganem, N° 05, 2006, pp. 37 – 46 (<http://Annales.univ-mosta.dz>)

Coloşenco, Mircea, *Démètre Cantemir în lexicoane străine* in „România literară”, nr. 8/2019 (<https://romanaliterara.com/2019/03/Démètre-cantemir-in-lexicoane-straine/>)

Laffont-Bompiani, *Dictionnaire biographique des Auteurs de tous les pays*. I, Bouquins Robert Laffont, Paris, 1952, pp. 502-503.

Liu, Nicolae, *Dimitrie Cantemir; prince philosophe de Moldavie. Échos européens*, in *Dix-Huitième Siècle*, 1983, pp. 421-439.

REMEMBERING DIMITRIE CANTEMIR IN ISTANBUL

Burç Ertan Başdınç
Cemberlitas Anadolu Lisesi Istanbul

Dimitrie Cantemir was a versatile Romanian nobleman who lived between 1673 and 1723. He had a deep interest in the history, politics, culture, arts and especially music of the Ottoman Empire. Dimitrie Cantemir wrote “Book of the Science of Defining and Performing Music with Letters” in Turkish in Istanbul. The work is a very valuable source, as it contains hundreds of musical notes from the 17th century and before. Raised in Fener for 20 years, Cantemir got acquainted both with the Muslim cultural and artistic world and with the Western cultural and diplomatic world in the capital of the empire. Known as Dimitri Kantemir or Kantemiroğlu to the Turkish people, Cantemir presented the Ottoman culture, which he intimately knew and loved, to Europe.

Dimitrie Cantemir’s legacy has been viewed from both positive and negative perspectives in Türkiye. While his contributions to Turkish music and Turkish culture during his time in Istanbul were praised, his extremely hostile attitude towards the Ottoman Empire after leaving Istanbul became a subject of criticism.

Dimitrie went to Istanbul in 1688 and stayed there until 1691. Two years later, upon his father's death, he was elected voivode by the boyars. His first voivodship lasted only three weeks (March-April 1693). Faced with this situation, Cantemir returned to Istanbul and lived here until 1710. Dimitrie continued his education during this period and attended both the Greek Orthodox Patriarchate and Enderun. In addition to Turkish, he learned Arabic, Persian, French and Italian, and after 1711, Old Slavic and Russian. Meanwhile, he established friendly relations with Western ambassadors.

Dimitrie Cantemir describes in *The History of the Ottoman Empire* his palace in Fanar (Fener, for Turks), as well as his residence in another district, Ortaköy, houses that had completely different destinies.

The prince lived for a while on the banks of the Bosphorus, in a palace located about 8 km from Topkapı, the residence of the Ottoman sultans, and which no longer exists (the location

being only guessed with enough approximation). Cantemir spoke with pleasure and pride of this house, where he collected antiques and where he received his friends and which he even draws, together with the garden that surrounded it.

Dimitrie, who played the tanbur very well and even made this instrument better, would throw banquets and organize conversations at his home. He collected art, painted and was also interested in architecture. He himself drew the plans of some churches built in Russia, where he took refuge after 1711.

As for the palace in Fanar, it was a legacy left by his father-in-law, ruler Şerban Cantacuzino, and it was located in the well-known neighborhood inhabited by Greeks, where the Patriarchate of Constantinople is also located.

On the foundations built by Şerban Cantacuzino, Dimitrie Cantemir built a palace, A part of it still exists today (especially the walls supported by the steep slope that descends towards the Golden Horn), but we do not know that the Prince lived here: he was finally named ruler of Moldova in November 1710, and over a few months, following the battle of Stănileşti, he took refuge in Russia, where he would remain until the end of his life. The palace was abandoned over the years.

At the beginning of the 2000s, the European Commission and the local mayor's office (Fatih-Istanbul) financed an important rehabilitation program for the neighborhood, which included the palace – or what remained of the palace: three elegant vaults, with an open space in front of them and a small house.

Initially intended to become a social center, the small house was entrusted to the Institute of Romanian Culture from Istanbul for the establishment of a Cantemir museum - which was inaugurated in the summer of 2007. Several concerts took place in the museum's courtyard. Finally, a year later, a small cafe was installed in the lower courtyard. Unfortunately, the Dimitrie Cantemir Museum has been closed since 2010. The princely ruins are immersed in an atmosphere of genuine peace.

Nonetheless, some popular and scientific publications about Cantemir's political, scientific and artistic identity and works, starting at the beginning of the 20th century with the *Sehbal* magazine, have been produced, and his fundamental works on Turkish history and traditional music have been published. In 1973, on the occasion of the 300th anniversary of Cantemir's birth, a book titled *Dimitrie Cantemir (1673–1723)* has been published in Ankara by the UNESCO Turkish National Commission.

In recent years, the “Dimitrie Cantemir” Romanian Cultural Institute in Istanbul (since 2005) has been performing activities for the purpose of protecting and promoting Cantemir's cultural heritage in Türkiye.

Moreover, again in Istanbul, the name of the Maçka Parkı has been changed into Maçka Dimitrie Cantemir Parkı and his bust has been erected in the park, alongside other monumental Turkish and foreign figures.

Some novels, with Cantemir and his times as their subject, have been published in Turkish. Cantemir's book, *The Rise and Fall of the Ottoman Empire*, has been translated into Turkish and published by the Ministry of Culture in 1979. The work has been published again in 1993, in its unabridged version and in two volumes, translated from Romanian, by a private publisher.

The Turkish circles of science and art remember Cantemir by the contributions he has made to classical Turkish music as a musicologist and composer who analyzed the structure of Ottoman music, developed the present traditional note system, put many pieces into notes and saved them from getting lost. In 2001, Cantemir's *Kitābu 'ilmi'l-mūsikī 'alā vechi'l hurūfāt (The Book of the Science of Music through Notes)*, which he wrote in Classical Ottoman Turkish and completed in Istanbul, has been published, as a result of a twenty-five year study conducted by the musicologist and music historian Dr. Yalcin Tura, under the sponsorship of a private bank, with the authentic and the transcribed texts together. Along with the book, 1,500 copies

of which were published, two CDs have been distributed, one composed of Cantemir's own pieces and the other of pieces he selected.

In his study, Tura has transformed the work, known in short as *The Edvar* (theory of music) of Cantemir, dating from three centuries ago and almost incomprehensible for today's Turkish readers, into present-day Turkish. The first volume of the work consists of theoretical information on classical Turkish music, and the second volume of music pieces put into notes. One of the most significant musicians of his period, Dimitrie Cantemir has been embraced and accepted by Turkish musicology circles so much as to be commemorated alongside Turkish composers.

A few of Cantemir's roughly forty Ottoman compositions are still performed today as part of the Turkish repertoire, but his greatest service was in preserving 350 traditional instrumental pieces by publishing them in a musical notation he developed from the Ottoman Turkish alphabet in his work *Edvar-i Musiki*, offered as a present to Sultan Ahmed III in 1703 or 1704 and recently reprinted with modern explanations.

Resources:

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kantemiroglu-dimitrie-cantemir>

https://www.academia.edu/2027331/The_Place_of_Dimitri_Kantemiroglus_Turkish_in_18th_Ottoman_Turkish

<http://www.fatih.gov.tr/dimitri-kantemir-muzesi>

<https://www.gezi-yorum.net/etiket/dimitri-cantemir-evi/>

DIMITRIE CANTEMIR'S LEGACY

Prof. Busuioc Adriana
Colegiul Economic "Dimitrie Cantemir" Suceava

Dimitrie Cantemir, (1673 – 1723), este unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai istoriei și culturii românești. Patron și protector al instituției de învățământ, Dimitrie Cantemir a fost ales de către fondatori ca și emblemă spirituală datorită activității deosebit de complexe în întreaga sferă a cunoașterii valorilor culturale și spirituale, datorită rolului său de ambasador constant și asiduu al culturii și valorilor românești.

Dimitrie Cantemir was famous for being a prominent Moldavian statesman, historian, composer, and philosopher. He is particularly known for his contributions to musicology and his work as a historian, most notably his comprehensive history of the Ottoman Empire, "The History of the Growth and Decay of the Ottoman Empire." Cantemir's scholarly achievements and cultural influence have made him a significant figure in Eastern European history.

Dimitrie Cantemir was a polyglot known as one of the greatest linguists of his time, fluent in several languages, including Romanian, Turkish, Greek, Latin, Arabic, and Persian. Dimitrie Cantemir was born on October 26, 1673, in Moldavia. He came from a noble family and received an excellent education, studying subjects like philosophy, theology, and music. Cantemir's writings also include works on geography, ethnography, and musicology, showcasing his diverse intellectual interests. Cantemir was not only a statesman and historian but also a talented musician.

He played several instruments, including the violin, lute, and flute, and composed numerous musical works. Cantemir served as the Prince of Moldavia twice, from 1693 to 1710 and from 1714 to 1716. During his reign, he implemented various reforms and modernization efforts in Moldavia. He had a keen interest in cultural exchange and diplomacy, establishing

connections with European intellectuals and contributing to the dissemination of Eastern European culture in the West.

The author had a deep understanding of the Muslim world. In addition to his knowledge of Western languages, he also learned Turkish, Persian, and Arabic. He further expanded his already extensive education by studying logic, medicine, natural sciences, astronomy, and music. With his broad knowledge in various fields, Cantemir became a skilled political scientist and a natural diplomat. He gained the trust of Sultan Ahmed III, who allowed him to consult the imperial history documents. Cantemir used these documents to create his famous work, "*The Rise and Fall of the Ottoman Empire*," which remains a significant reference in the field of Ottoman studies.

Dimitrie Cantemir aimed to draw attention to the importance of forming an alliance among European countries against the Turkish expansion. However, it is worth noticing that Cantemir also expressed admiration for certain aspects of Turkish culture. While emphasizing the need for resistance against Ottoman influence, he acknowledged and praised elements of Turkish culture. Cantemir's work reflects a nuanced perspective that recognizes both the threat posed by the Ottoman Empire and the cultural richness of the Turkish people.

One of the most important aspects of Dimitrie Cantemir's work is that it includes personal observations as he was an eyewitness to some of the historical events he described. Cantemir provides insights into the daily life, customs, and traditions of the Turks, such as the ceremonies for receiving ambassadors at the Sublime Porte, the celebration of Bairam, and the ritual of circumcision, among others. Throughout his work, Cantemir quotes various Turkish proverbs and sayings. Particularly interesting are the details he provides about Ottoman state and public institutions, the army, life in the imperial palace, Turkish currency, educational institutions, ecclesiastical life, music, popular literature, and more. These aspects contribute to the richness and value of Cantemir's work, offering a comprehensive view of various aspects of Turkish society and culture during that time.

Dimitrie Cantemir's masterpiece, "*Descriptio Moldaviae*" (or "*Description of Moldavia*"), is a comprehensive geographical, historical, and ethnographic work that provides a detailed account of the region of Moldavia during the 17th century. It is considered one of the most important works in Moldavian and Eastern European literature.

In "*Descriptio Moldaviae*," Cantemir meticulously describes the geography, natural resources, climate, and topography of Moldavia. He also search through the history, culture, and traditions of the Moldavian people, providing valuable insights into their way of life. The work is not limited to a mere description of the region but also includes Cantemir's personal observations and analysis. He explores topics such as the political structure, social hierarchy, economy, and religious practices of Moldavia, offering a comprehensive understanding of the region's society. Cantemir's "*Descriptio Moldaviae*" is highly regarded for its scholarly rigor, attention to detail, and rich cultural insights. It serves as an invaluable historical and ethnographic source, shedding light on the past and contributing to the preservation of Moldavian heritage.

The description of Moldova represents the first interdisciplinary presentation (geography, demography, ethnography, cartography, psychology) of Moldova and its inhabitants. The description of Moldova has three parts: the first part is dedicated to the description of the geography, administrative organization of the country, and part two deals with politics, describing at length the form of government, court ceremonial, army, justice, finance, social and political classes, customs; the last part is about religion, culture, including a chapter on the Moldovan language and literature.

The work covers, ethnographical, and economic aspects of Moldavia, It appeared in a German geographical magazine in 1769 and was published as a book in 1771. His manuscript map of Moldova was the first real map of the country, containing geographical detail as well as

administrative information. Printed in 1737 in the Netherlands, it formed the basis of most European maps of the country for decades.

He also published the first critical history of Romania as a whole, the *Chronicle of the Antiquity of the Romano-Moldavo-Wallachians* (*Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*), from 1719 to 1722. It asserted the Latin origin of the Romanian language and the Roman origin of the people living within the former land of Dacia.

The first written in Latin, but then translated by the author into Romanian (1719 - 1722), it includes the history of the Romanians from Traian to the second "descălecări" or the founding of the principalities. It supports Miron Costin's idea: „the common Latin origin of all Romanian dialects”. The Chronicle of Antiquity illustrates the efforts undertaken by the predecessors to prove the Roman origin of the Romanians and their national unity.

Another significant novel written by Dimitrie Cantemir is „*Istoria Ieroglifică*” .The novel is a unique blend of allegory, satire, and philosophical reflection. The novel is known for its intricate use of symbolism and its exploration of philosophical and moral themes.

"Istoria Ieroglifică" is considered one of Cantemir's most significant literary works and has been studied and analyzed by scholars for its complex narrative structure and philosophical insights. It is considered the first attempt at a political-social, allegorical, and autobiographical novel. In this work, Cantemir satirizes the power struggle between the boyar factions in the Romanian lands. This allegorical battle is reflected through a philosophical dispute between two principles symbolized by the Unicorn and the Raven. Cantemir uses these symbolic characters to represent different ideologies and political forces at play during that time. The novel provides a critical commentary on the political landscape of the era while employing allegory to convey its message. It is indeed a work that depicts a battle between different types of animals, each representing a specific social class. It uses allegorical form to draw parallels between the animal passions and the characters of the people in Moldavia and Wallachia. This work is also seen as a satire against the Ottoman Empire, portraying it as a vast organization based on the exploitation of its subjects and the enrichment of its officials through acts of mercy. The author, Dimitrie Cantemir, employs this allegorical approach to critique the Ottoman Empire's governance and shed light on the social and political realities of his time.

The work has been translated into several languages and continues to be studied and referenced by historians, researchers, and scholars interested in Eastern European history and culture. It stands as a testament to Cantemir's intellectual power and his dedication to documenting and preserving the history and identity of Moldavia.

Cantemir's legacy extends beyond his own lifetime. His works influenced later historians and scholars, and he is still celebrated as a national hero in Romania.

In recognition of his contributions, Dimitrie Cantemir has been honored in various ways, including having a university named after him in Bucharest, Romania.

Bibliography

Andea, Susana, *Constantin Cantemir și Transilvania, în Din relațiile Transilvaniei cu Moldova și Țara Românească în sec. al XVII-lea*, Cluj-Napoca, 1997, p. 167-204.

Boatcă, Silvestru, *Dimitrie Cantemir*, București, 1995.

Măciucă, Constantin, *Dimitrie Cantemir*, București, 1972

Pippidi, D., M., *Notă asupra ediției*, on Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p.39-41.

PREOCUPĂRILE ARTISTICE ALE DOMNITORULUI ȚĂRII MOLDOVEI, DIMITRIE CANTEMIR

Prof. Caliniuc Adriana
Școala Gimnazială "Miron Costin" Suceava

Omul dorește să știe tot ce se poate ști; deci să cercetăm, să căutăm, să aflăm, să știm.

(Dimitrie Cantemir)

Voievod moldovean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, Dimitrie Cantemir reprezintă figura singulară a celui mai mare umanist din perioada feudală a literaturii române. El nu rămâne ca mulți dintre cronicari, omul unei singure cărți, ci scrie istorie, geografie, face versuri și compune proză, leagă între ele diferitele preocupări printr-o încercare de sinteză, trage concluzii politice și sociale din faptele trecutului și ale prezentului, se îndreaptă cu a sa creatoare curiozitate spre muzică, religie, filosofie, logică, matematică și fizică.

Domnitorul Țării Moldovei Dimitrie Cantemir (1693, 1710 – 1711) a fost o personalitate marcantă a culturii autohtone și universale de la finele secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea. Preocupările lui serioase în domeniul artei muzicale i-au permis să obțină succese la fel de remarcabile, ca și în alte ramuri. Ar fi dificil să supraestimăm aportul lui în teoria și practica muzicală a Orientului.

Muzician de profil larg (compozitor de vază, teoretician muzical erudit, interpret-virtuos la tanbur și neî, pedagog talentat), Dimitrie Cantemir este mai bine cunoscut în această ipostază în țările Orientului: Turcia, Iran, Azerbaidjan etc. și ale Occidentului: Franța, Germania, Italia etc., decât în Moldova, țara lui de origine. Aportul fundamental al lui Dimitrie Cantemir în cultura și știința muzicală islamică rezidă, întâi de toate, în elaborarea unui vast tratat științific. El include 450 de piese instrumentale – peşrev și semâ-î (partea 1) și 345 peşrevuri și 36 sâz semâ-îsi-uri (partea a 2-a). Cărturarul moldovean a elaborat un sistem special de notație muzicală (la bază se află literele și cifrele arabe), pentru exprimarea muzicii turcești. Utilizând acest sistem, Cantemir introduce în circuitul artistic melodii orientale din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea. Acest sistem a funcționat în cultura muzicală turcească până la mijlocul secolului al XIX-lea, deși nu a fost unul perfect, ba chiar destul de dificil. Acest sistem permitea notarea doar celor doi parametri muzicali: durata și înălțimea. Intensitatea, lungimea, timbrul sunetelor se nota pe câmpuri. Prin intermediul muzicii notate de Cantemir, europenii au luat cunoștință de specificul artei sonore turcești. Fragmente din culegerile și compozițiile lui Dimitrie Cantemir au fost utilizate de către compozitori europeni în opere «turcești» pentru a le atribui un colorit specific oriental: Christof Willibald Gluck a folosit o melodie din culegerea lui Cantemir în opera lui *Peregrinii din Mecca*, iar Wolfgang Amadeus Mozart în renumita sa operă *Răpirea din serai* a aplicat o variantă modificată a Ariei Dervișilor.

Lucrarea *Cartea muzicii*, scrisă în limba turcă, este una dintre primele lucrări ale savantului domnitor. Aceasta cuprinde un studiu aprofundat al muzicii otomane laice și religioase, primul sistem de notație muzicală al muzicii otomane (a fost contemporan cu Johann Sebastian Bach) savantul punând în discuție și importanța muzicii religioase ortodoxe și influențarea acesteia de către muzica bisericească bizantină. Studiul se referă la compozitori otomani, cuprinzând ilustrarea curentelor și tematicilor, exemplificate printr-o redare a notelor și gamelor într-un sistem de note. Este prima lucrare dedicată muzicii, concepută într-un stil savant. Finalul studiului este însoțit de o culegere de melodii a diverselor compoziții otomane, dar și folclor din Moldova, precum și un număr de 20 de creații proprii. Datorită acestei lucrări, Dimitrie Cantemir a intrat în istoria muzicală a Turciei ca fondator al muzicii laice și cercetător al celei religioase sub numele de Cantemiroglu (fiul lui Cantemir), primind titlul de pașă cu trei tuiuri (ceilalți domni aveau două tuiuri) de la Ahmed al III-lea, cunoscut drept mare susținător al artelor.

Prin vasta operă pe care a creat-o în toate domeniile în care a activat, prin ideile progresiste și prin spiritul său enciclopedic, Dimitrie Cantemir, prințul moldovean, este personalitatea cu cea mai complexă și mai prolifică gândire european-renascentistă. Interculturalitatea personalității lui Dimitrie Cantemir este strâns legată de contextul istoric al epocii sale, de cel lingvistic, precum și de contextul religios, inclusiv cel mitologic. Erudiția sa, cunoașterea la perfecție a limbilor greacă, latină, arabă, siriană, franceză, engleză, slavonă și desigur, turcă și română, l-au așezat în rândul marilor oameni de cultură ai Europei secolului al XVIII-lea, atrăgând asupra sa privirea intelectualității europene, care l-a primit în rândurile sale, fapt subliniat și de următoarele aspecte: în rândul marilor învățați ai lumii ale căror nume sunt trecute pe placa așezată pe fațade bibliotecii Saint-Genevieve din Paris, este trecut și Dimitrie Cantemir, iar Voltaire afirma despre principele moldovean că: „unea talentele vechilor greci cu știința literelor și aceea a armelor.”

Moștenirea muzicală a lui Dimitrie Cantemir include creații în genuri practicate în cadrul societății turce: 28 peșrevuri (piesă instrumentală care deschide compoziția muzicală de anvergură, un fel de uvertură), 10 semâ-își-uri (variantă instrumentală, provenită din forma vocală omonimă), 2 beste (o piesă vocală de concert), 2 adjem tarab-uri (piesă de divertisment) și trei arii dintre care cele mai cunoscute rămân a fi Air de Cantemir și Aria Dervișilor. Dimitrie Cantemir manifestă un atașament aparte pentru muzica instrumentală, deoarece o asemenea simpatie este în genere specifică spiritualității civilizației islamice. După cum remarcă cărturarul însuși, « neamul persan și turc ... în chip obișnuit se desfătă cu muzică peste măsură ». Aflarea lui Cantemir la Constantinopol (1688 – 1710) a coincis cu perioada când muzica de cameră a salonului era genul proximal ce determina majoritatea manifestărilor de artă din Imperiul Otoman.

Dintre creațiile sale muzicale mai putem aminti: piesa *Peșrev*; piesa *Aksak Semai*; piesa *Adjem tarab* ș. a.

Multe dintre operele lui Cantemir reprezintă o veritabilă enciclopedie pedagogică, în care savantul meditează și ne dezvăluie sensul educației morale, intelectuale, civice și estetice a omului. El oferă, totodată, numeroase cugetări, idei, sugestii, inclusiv unele cu caracter axiomatic. În concordanță cu educația sa umanistă și cu ideile iluminismului european, Cantemir susține conceptul de civilizație, în care se pune în legătură directă progresul social de prosperarea, dezvoltarea bunelor moravuri, a artelor și a sistemului de educație. În lumea turcească, primele « școli muzicale » apar în secolul al XVI-lea. Muzica era una din principalele componente ale procesului de educație. La otomani muzicii i se atribuia o importanță deosebită în formarea moral-civică a individului, a culturii spirituale, în procesul de edificare a unei stări de spirit armonioase, menite să promoveze idealurile sociale ale epocii. Prin tot ce a realizat în domeniul componisticii, artei interpretative și al didacticii muzicale, Cantemir a lăsat o impresie de neuitat în conștiința contemporanilor, impunându-și, totodată, personalitatea în cultura orientală. Dacă ținem seama de aportul real al muzicianului în domeniul teoretic și practic al artei sonore, putem afirma cu mândrie și respect: numele ce și l-a clădit în timpul vieții îl situează pe merit în panteonul muzicii clasice turcești.

Domenii de activitate în care a activat sunt: politică, istorie, filosofie, literatură, filologie, muzică, geografie și cartografie, etnografie.

Opera lui Dimitrie Cantemir este unică și în ziua de astăzi datorită complexității rezultate consecutiv formației sale enciclopedice: știința se împletește cu filosofia, istoria și geografia sunt analizate științific, iar etica, literatura și muzica, sunt completate de studiul moravurilor și al folclorului; departe de orice diletantism, toate acestea poartă pecetea metodei științifice și cunoașterii reale.

Bibliografie

1. Bîrsan Cristina, *Dimitrie Cantemir și lumea islamică*, Editura Academiei Române, București, 2005.

2. Cantemir Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura Tineretului, București, 1967.
3. Cantemir Dimitrie, (1998), *Divanul*, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, Departamentul Bibliografic, Iași.
4. Cantemir Dimitrie, (1836), *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*, Typografia Mitropolii, Iași.
5. Cantemir Dimitrie, (2003), *Opere*, Editura Academiei Române, București
6. Dimitrie Cantemir. *Creații musicale* / ed. pregătită și prefăcută de E. Teaci. – Chișinău: Literatura artistică, 1980
7. Cioran Emil M., (2001), *Schimbarea la față a României*, Humanitas, București.
8. Iorga Nicolae, (1901), *Epoca lui Dimitrie Cantemir; Epoca lui Chesarie de Râmnic*, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, București
9. Lăudat Ion D., (1973), *Dimitrie Cantemir: viața și opera*, Junimea, Iași.

FEERIA LIMBAJULUI - INVENȚIE ȘI ORNAMENT

Prof. Cenușă Remus-Dumitru
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Barocul descoperă pitorescul, iluzia, visul, abisul subconștientului, dar nu se refugiază în ele, ci se limitează doar la a le pune în discuție. Barocul *Istoriei ieroglifice*, operă de referință a lui Dimitrie Cantemir, poartă și o incontestabilă amprentă orientală dată de broderia complicată a frazei, de construcțiile ciudate, dar de un farmec particular, de bogăția sentințelor care împodobesc romanul. La nivel stilistic, nenumărate figuri retorice au rol ornamental, iar figurile de sunet ilustrează neadevarea expresiei la conținutul tematic. În acest sens, limbajul poetic cantemirian răspunde cerințelor baroce de delectare.

După lectura romanului, peste care se întinde dominantă figura Inorogului, cititorul rămâne impresionat de extrema bogăție a limbii, de jocurile savante ale imaginii și ale cuvântului, deopotrivă.

În opera cantemiriană cuvântul devine personaj și capătă o existență de sine stătătoare. Captivat de sonorități și de ritmuri, scriitorul se lasă locuit cu frenezie de logos și urmărește cu voluptate metamorfozele infinite pe care le poate trăi în actul scrierii. Autonomia pur ornamentală a multiplelor figuri retorice ce inundă textul se face remarcată în cazurile când ideile sunt susținute, reluate, îmbogățite în mod grăbit. Inutilitatea în planul conținutului are ca revers în plan formal bogăția sonorilor, ritmicitatea și ritmul frazei, liricizarea fragmentului. Creatorul se joacă cu ideile și cuvintele.

În legătură cu suprafața figurativă a *Istoriei ieroglifice* s-a vorbit despre o punere în valoare a funcției poetice sau retorice a limbajului, care presupune centrarea mesajului pe sine însuși. Acest motiv i-a determinat pe criticii literari de marcă (Nicolae Manolescu, Dan Horia Mazilu) să privească romanul în primul rând ca operă literară gratuită, ca joc estetic. Pentru a determina auditoriul să adere la dreptatea și adevărul Inorogului, scriitorul recurge la o metodă insinuantă, mai puțin directă, adică la seducția poetică a limbajului. Prin forța magică a cuvântului sunt declanșate mecanismele psihice ale cititorului, delectându-l și convingându-l totodată.

Universul cărții se desfășoară sub semnul muzicii și al armoniei. Narațiunile și descrierile se transformă în mici piese sonore sensibile sau dure, în funcție de starea din care au izvorât. De la subtilul zbucium interior la încheștarea animalelor de pradă și apoi la cataclismele generale care produc contorsionări fantastice ale materiei, gama sonoră variază uimitor, încă o exhibiție a talentului de mare muzician și erudiției autorului.

Înclinația spre amploare, complicație, gradație, este identificabilă și la nivelul frazei cantemiriene, al cărei specific constă în existența unui centru de greutate bazat pe propoziția principală, în jurul căreia pivotează, ca sateliții, mereu mai îndepărtați, propozițiile secundare și dependentele lor. Un exemplu în acest sens poate fi: „Inorogul, măcar că grijea, care avea nici fantazie născută nici după spurcată socoteala Hameleonului, adică minciuna grăind, adevărul să scoată ce din adevărate argumenturi a lumii prieteni înștiințat era, însă pronia dumnezăiască calcă socoteala muritorească, apoi dreptății sale lăsându-să și megalopsihii sprijinindu-să, precum în desară la locul știut să va coborî, cuvânt dede (că sângele carile ieste să cură în vine a rămânea cu anevoie ieste)”.

Se poate vorbi de o dominație hipotactică în frazele lui Cantemir, în care ramificarea prin subordonare se înscrie, de regulă, într-o structură ciclică, radială, de tipul perioadei clasice. Expansiunea frazei se efectuează și prin coordonare, cu precădere însă la nivelul subordonatelor. De asemenea, este evidentă tendința de încadrare a propozițiilor subordonate în interiorul regentelor, fenomenul fiind accentuat prin suprapunerea intercalărilor cu dislocări sintactice, de aici provenind impresia de obscuritate (barocă) a frazei cantemiriene. Expansiunea frazei, ca și amplificarea semantică, este suplimentar potențată prin numeroase inserții parantetice.

Fascinat de logos, Cantemir se lasă în voia cuvintelor, permițându-le dreptul la autonomie în alcătuirea discursului livresc, astfel încât sub transparența frazelor interminabile, cu o turnură complicată și originală, se ghicește frenezia scrierii, voluptatea divagațiilor, a aglomerărilor de verbe și epitete, a hegemoniei adjectivelor.

Aproape că nu există în *Istoria ieroglifică* substantiv care să nu fie însoțit de un determinant oarecare (în majoritatea atribuite adjectivale) și frapează numărul mare al antepoziționărilor determinative. Indiferent de originea acestor abateri sintactice (influențe cărturărești din sintaxa turcă, slavonă, greacă sau latină), ele trebuie puse în legătură cu preferința imaginarului cantemirian pentru categoriile determinării adjectivale și, în general, ale calificării: „de stârvuri iubitoare pasiri frumos crângăitul Corbului lăudară”.

Istoria ieroglifică întruchipează mărturia unui moment de criză a retoricii, când apare îndoiala în puterea cuvântului ca mijloc de cunoaștere și de comunicare. Acestei crize Cantemir îi găsește o soluție barocă prin proliferare lingvistică și ornament care sfidează logica, dar care creează literatură. „Romanul colcăie de dovezi de măiestrii caligrafice. Cantemir cunoaște toate mașinăriile retorice și le folosește cu exuberanța unui clasic francez.”³¹

Caracteristicile stilistice demonstrează încă o dată că *Istoria ieroglifică* este o reprezentantă tipică a literaturii baroce și, în acest sens, Manuela Tănăsescu o definește drept „o capodoperă a genului care n-ar trebui să lipsească din nici o cercetare a barocului european”³².

Barocul implică o evoluție, o artă ajunsă la maturitate, care-și depășește perioada de clasicism, de înflorire. Pentru spațiul românesc, tradiția exista, fiind exemplificată de arta populară, al cărei fin cunoscător și admirator era Dimitrie Cantemir. Pe lângă puternicul caracter național, barocul *Istoriei ieroglifice* are o amprentă orientală, din direcția căreia vine gustul pentru broderie, arabesc, unele moduri de construire a frazei, multitudinea sentențelor ce împodobesc cartea. Dar caracterul baroc al scrierii nu se poate limita la atât. El este expresia unui temperament care nu se poate limita la epoca istorică și care participă intens la revoluțiile spirituale pe cale să se producă atunci. De aceea barocul *Istoriei* nu poate fi redus la o simplă influență exterioară, el formează o trăsătură esențială a cărții. Criza barocului ce zguduie universul livresc se explică și prin temperamentul scriitorului, dureros disociat între patimă, maxima capacitate de ură și poetic, disociere ce-i permite să-și îmbrace revolta în pagini de o frumusețe lirică excepțională. Dezechilibrul trebuie reparat prin spectacularitate.

³¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982, p.41

³² M. Tănăsescu, *Despre Istoria ieroglifică*, Cartea Românească, București, 1970, p. 230

Barocul este arta aparențelor, a descoperirii iluziilor, a existenței ca spectacol, iar *Istoria ieroglică* este o punere în scenă, o regizare fastuoasă în care autorul ascunde personajele sub măști pentru a le „proteja” exteriorul și pentru a le „dezvăli” intransigent caracterul, interiorul. Masca impune iluzia pe care tot ea o denunță. Barocul descoperă pitorescul, visul, subconștientul fără să le transforme în universuri compensatoare. Adăpostul temporar găsit de artist într-o lume a iluziilor și a deziluziilor perpetue este cuvântul-edificiu strălucitor, impozant înălțat de un spirit orgolios deasupra angoaselor și abisurilor interioare.

¹ G. Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, Editura Minerva, București, 1982, p.41

¹ M. Tănăsescu, **Despre Istoria ieroglică**, Cartea Românească, București, 1970, p. 230

DIMITRIE CANTEMIR ȘI PASIUNEA PENTRU ÎNVĂȚĂTURĂ

Prof. Chirilă Alexandra Theodora
Colegiul Economic ”Dimitrie Cantemir” Suceava

Dimitrie Cantemir, „erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, un Lorenzo de Medici al nostru”, așa cum îl descria G. Călinescu, reprezintă figura singulară a celui mai mare umanist din perioada feudală a literaturii române. El nu rămâne ca mulți dintre cronicari, omul unei singure cărți, ci scrie istorie, geografie, face versuri și compune proză, leagă între ele diferitele preocupări printr-o încercare de sinteză, trage concluzii politice și sociale din faptele trecutului și ale prezentului, se îndreaptă cu a sa creatoare curiozitate spre muzică, religie, filosofie, logică, matematică și fizică.

Firul vieții sale începe a se desfășura la 26 octombrie 1673, când se naște ca al doilea fiu al serdarului Constantin Cantemir, domn al Moldovei, și al Anei, născută Bantaș (femeie distinsă și cultă, descendentă a unei familii de boiernași, nepoata doamnei Anastasia, soția Ducăi-Vodă). Deși analfabet (provenea dintr-o familie de răzeși din ținutul Fălciului), Constantin Cantemir, cel care „numai iscălitura știa de și-o face” (I. Neculce) și suferea cumplit din acest motiv, a dat o educație aleasă copiilor săi, Antioh și Dimitrie. El a invitat în familie dascăli dintre cei mai instruiți din țară și din străinătate, între care și pe călugărul grec Ieremia Cacavelas, teolog poliglot, filosof și predicator, care studiasse la universitățile din Leipzig și Viena. Încă în patrie, așadar, până la plecarea sa în calitate de ostatic la Poarta Otomană, Dimitrie căpătase cunoștințe temeinice. În afară de instrucția obișnuită, care era dată pe atunci copiilor de boieri (citire, scriere și socotit, unele cunoștințe elementare de religie creștin-ortodoxă), el a mai studiat limbile slavă, greacă și latină, teologia, istoria.

În 1688, la vârsta de 15 ani, conform obiceiului, Dimitrie Cantemir este trimis la Istanbul/Constantinopol, pe lângă curtea sultanului, în calitate de ostatic, garant pentru domnia tatălui său. La alt nivel, superior, Dimitrie își continuă studiile la Constantinopol, atât la Înalta școală a Patriarhiei din acest oraș, cât și cu diverși profesori particulari de formație culturală europeană și orientală. În timpul șederii sale îndelungate (circa 22 de ani, cu intermitențe) în capitala Imperiului Otoman, Dimitrie a manifestat un mare interes față de istoria, cultura și civilizația orientală, mai cu seamă față de cea turco-otomană. În acest mediu, tânărul Dimitrie a studiat filosofia, logica, teologia, geografia, istoria, muzica, medicina, folclorul, limbile occidentale și orientale (turca, persana, araba), desenul și arhitectura. Aceste cunoștințe temeinice i-au permis să elaboreze mai multe lucrări dedicate istoriei, civilizației și culturii. Mai mult decât atât, unele dintre concluziile sale pe care le-a tras de pe urma studierii religiei musulmane și a istoriei Imperiului Otoman, a încercat să le pună la temelie activității sale practice ca domn al Țării Moldovei în anii 1710-1711. Cu timpul, tânărul Cantemir a devenit

cunoscut în cercurile cele mai înalte ale curții și aristocrației otomane, stabilind totodată legături cu reprezentanți diplomatici ai diferitor țări europene, îndeosebi ai Franței, Rusiei, Olandei. Este apreciat în cercurile înaltului cler ortodox, precum și în cele ale oamenilor de știință de cea mai aleasă cultură din capitala imperiului. Datorită cunoștințelor căpătate în patrie, cât și celor dobândite la Istanbul, în mediul unor mari personalități ale culturii europene și orientale, Dimitrie devine un om de cea mai aleasă pregătire intelectuală.

Între anii 1691-1693 a trăit la curtea domnească a tatălui său. După toate probabilitățile, Dimitrie Cantemir a manifestat interes față de viața politică încă din copilărie, de pe când tatăl său a urcat în scaunul Țării Moldovei (1685). Ca fiu de domn, s-a considerat în drept să-l urmeze pe tatăl său în tronul Țării Moldovei, după ce acesta s-a stins din viață în 1693. Cronicile autohtone și alte documente ale vremii îl atestă pe Dimitrie Cantemir în scaunul domnesc doar pe parcursul lunilor martie-aprilie 1693. Deși susținut de unii mari boieri din țară (Iordache Ruset, Lupu Bogdan), care ar fi dorit să profite de tinerețea voievodului pentru a-l subordona intereselor sale, sultanul nu l-a îmbrăcat cu caftan domnesc și, prin urmare, el a fost nevoit să renunțe la tron. Evenimentul s-a consumat fără oarecare urmări pentru Dimitrie Cantemir și el a revenit la Istanbul, continuându-și cu și mai multă râvnă activitățile cărturărești.

În anii primei domnii a fratelui său, Antioh Cantemir (1695-1700), Dimitrie îndeplinește misiunea de capuchehaie, adică de reprezentant (ambasador) al domnului la Constantinopol, fapt care l-a plasat în cercurile politice și diplomatice ale curții otomane, iar această împrejurare i-a permis să fie informat din prima sursă despre tot ce se petrecea mai important în materie de relații internaționale și politică în imperiu, în țările europene și în țările române. În 1699, Dimitrie Cantemir se căsătorește cu Casandra, fiica domnului muntean Șerban Cantacuzino. Evenimentul – ordinar la prima vedere – s-a răsfrânt în modul cel mai direct asupra relațiilor politice dintre Țara Românească și Moldova, căci văzându-se ginere al fostului domn muntean, Dimitrie Cantemir și-a declarat pretențiile de a ocupa scaunul domnesc al țării vecine. Faptul viza direct interesele lui Constantin Brâncoveanu, pe atunci domn al Țării Românești (1688-1714), care, bineînțeles, se apăra cu hotărâre de toți rivalii săi. Rivalitatea și suspiciunea reciprocă dintre Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu s-a menținut multă vreme, izbucnind, cu anumite ocazii, cu o vigoare deosebită. Aceste evenimente s-au reflectat și în unele opere cantemirene (în *Istoria hieroglică – lupta alegorică dintre Inorog și Corb*). De asemenea, aflarea lui Dimitrie Cantemir în mediul elitei otomane de la Constantinopol l-au condus încă de pe atunci pe tânărul Cantemir la o importantă concluzie în plan politic: puternicul Imperiu Otoman începe să decadă. Ulterior, teza a fost tratată și argumentată pe larg în celebra-i operă *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*.

Poarta caută să instaleze în tronul Țării Moldovei un domn în care să aibă toată încrederea. După mai multe căutări și ezitări, turcii îl aduc în scaunul domnesc de la Iași pe Dimitrie Cantemir, care, aflându-se de mai mulți ani la Constantinopol și fiind bine cunoscut în sferele politice cele mai înalte de la curtea sultanului, se considera că merită toată încrederea. Astfel, în împrejurări extrem de complicate, Dimitrie Cantemir a devenit, la 14 noiembrie 1710, domn al Țării Moldovei.

Principe luminat, el încearcă să-și impună ideile umaniste în plan politic (pe plan intern, prin impunerea domniei ereditare, iar pe plan extern, prin eliberarea țării de turci și alianța cu Rusia). Trecându-și pe un plan secundar preocupările cărturărești, noul domn moldovean a început să se ocupe cât se poate de temeinic de treburile țării. În scurtă vreme, caută să-și apropie boierimea careia încearcă să-i împărtășească planurile sale de izbăvire a Țării Moldovei de stăpânirea otomană cu sprijinul lui Petru cel Mare, țarul rus ce se impusese strălucit în fața Europei de atunci. Ca urmare a tratatelor secrete dintre cele două părți, la Luțk, la 13 aprilie 1711, este întocmit un tratat de alianță. Se admite (și pe deplin întemeiat) că textul tratatului a fost elaborat de Dimitrie Cantemir și înmănat lui Petru I de către trimisul Moldovei, Ștefan Luca. Tratatul de la Luțk cuprinde 17 articole în care se stipula, printre altele, că țarul „ia sub oblăduire” pe domn și întreg poporul țării. După scuturarea stăpânirii otomane, Moldova va

înceta să plătească tribut și alte dări Porții și se restabileau hotarele vechi ale Țării Moldovei de până la instaurarea dominației otomane. În continuare se arăta că Moldova urma să treacă sub protectoratul Rusiei, care garanta integritatea teritorială a principatului și se obliga să nu se amestece în treburile lui interne. A devenit consilier intim al lui Petru I, i s-a acordat un domeniu feudal lângă Harkov și a fost investit cu titlul de Prințipe Serenissim al Rusiei (1 august 1711). A contribuit la cartografierea Rusiei. Colecția sa de hărți, scrise în latină, se află în Arhiva Cabinetului lui Petru cel Mare de la Petersburg. Ca membru al Academiei din Berlin, a corespondat cu Gottfried Wilhelm Leibniz, încercând să stabilească principiile fondării unei Academii Ruse. A murit în refugiu, după campania lui Petru cel Mare în Marea Caspică, în zona Derbent, și a fost înmormântat în Rusia, la Dimitrovka, în Biserica Sf. Nicolae, construită după planurile sale. Actualmente, osemintele sale odihnesc în Biserica Trei Ierarhi din Iași, repatriate grație lui Nicolae Iorga, în 1935.

Recunoașterea meritelor sale științifice vine, așadar, în 1714, când este ales membru al Academiei din Berlin, fiind astfel primul român cu acest merit. În 1716, la solicitarea aceleiași instituții, cărturarul scrie în limba latină *Descriptio Moldaviae (Descrierea Moldovei)*, lucrare cu caracter monografic, tradusă și publicată în limba română abia în anul 1825. Opera cuprinde trei părți, valoarea ei fiind conferită de documentata descriere geografică (prezentarea florei, a faunei, a formelor de relief) și politică (organizarea politică și administrativă, obiceiuri) a Moldovei, precum și de finele observații etnografice, lingvistice și folclorice, D. Cantemir dovedindu-se, astfel, primul nostru cărturar care cuprinde în sfera cercetărilor sale etnografia și folclorul. Lucrarea este străbătută de o vibrantă dragoste de patrie și are pe alocuri virtuți literare, în special surprinde prin grija pentru detaliu, descrierea obiceiurilor de la nunți și înmormântări, enumerarea tuturor figurilor fabuloase din tradiția populară (paparudele, drăgaica, zânele și zburătorii), a jocurilor și ceremoniilor (țurca și călușarii, descântecule), a legendelor locale (de exemplu mitul Zburătorului). Atenția deosebită dată vieții populare în cadrul descrierii țării este dovada nu numai a unei concepții largi, din punct de vedere științific, dar și a unei atitudini progresiste a scriitorului, față de problemele sociale și politice. A introduce viața poporului într-o carte de știință despre statul feudal, înseamnă un pas înainte în înțelegerea rosturilor statului în general.

O lucrare de interes european, prima contribuție a unui român la patrimoniul culturii universale, o constituie *Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman (Incrementa atque decrementa Aulæ Othomanicae)*, 1716, lucrare scrisă în limba latină și cunoscând o mare răspândire, fiind ulterior tradusă în franceză, engleză, germană. Opera prezintă istoria Imperiului Otoman, analizează cauzele decăderii acestuia, insistând asupra posibilităților popoarelor asuprite de a-și recuceri libertatea. *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, scrisă în latină, tradusă de însuși autorul ei în 1717, continuă ideile cronicarilor despre romanitatea și continuitatea pe teritoriul Daciei, dar depășește viziunea lor prin faptul că se ocupă de românii din toate provinciile și privește istoria noastră în contextul larg al literaturii universale. Romanii, afirmă autorul, sunt „moșii și strămoșii noștri, ai moldovenilor, ai muntenilor, ai ardelenilor și a tuturor oriunde se află, a românilor, precum și singur numele de moșie ne arată... și limba cea strămoșească... nebiruit martor ne este.” Este opera cantemireană cea mai erudită, căreia i-a consacrat cei mai mulți ani, făcându-i patru revizii și adăugându-i mereu noi informații. A fost cunoscută mai întâi de cărturarii români din Transilvania prin copii manuscrise (1730, 1756). În anii 1835 – 1836 a fost tipărită la Iași (în alfabet chirilic), în două volume (de G. Săulescu), și după aproape șapte decenii (1901), a apărut cu alfabet latin în *Operele principelui Demetriu Cantemir*, publicate de Academia Română.

Toate lucrările lui Cantemir, fie că sunt scrise în limba latină, fie că sunt scrise în românește sau în alte limbi, au un stil erudit, în general retoric. Cu toate acestea, valoarea lor documentară rămâne incontestabilă. Alte lucrări cu caracter istoric sunt : *Viața lui Constantin Cantemir* (prima biografie istorică românească) și *Evenimentele Cantacuzinilor și Brâncovenilor*.

Ideile filozofice ale eruditului umanist pot fi întâlnite cu deosebire în: *Metafizica*: în 1700, Dimitrie Cantemir termină *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago (Imaginea științei sacre care nu se poate zugrăvi)*, publicată abia în 1928 cu titlul *Metafizica*, lucrare de filosofie religioasă, inspirată de lecturile autorului din operele gânditorului flamand Johannes Baptista Van Helmont. Abordând probleme ale filozofilor din vremea lui (teoria cunoașterii, teoria atomilor și a originii materiei, noțiunea de timp, destinul omului etc.), Cantemir se afirmă ca precursor în istoria gândirii românești moderne.

În 1705 apare în limba română opera *Istoria ieroglifică*, considerată primul roman din istoria literaturii române. Lucrare alegorică de o valoare literară incontestabilă, prin concepțiile filozofice și istorice pe care le afirmă, se înscrie în linia umanismului românesc. Scrisă sub forma unei fabule de vaste proporții, personajele operei cu conținut încifrat, cu cheie, sunt animale și păsări simbolizând rivalitatea dintre familia Brâncoveanu și cea a Cantemireștilor, una din Țara Românească și cealaltă din Moldova. Inspirată din realitatea politică a vremurilor sale, această lucrare este un roman alegoric și un pamflet politic, „cel dintâi roman românesc pe temeuri de realitate istorică”, așa cum îl considera N. Iorga. Ca elemente de modernitate, opera conține: Scara numerelor și cuvintelor streine tâlcuite (listă cu termeni neologici) și Scara numerelor și cuvintelor ieroglificește tâlcuitoare (cheia lucrării). Operă literară greu de încadrat într-o singură specie, *Istoria ieroglifică* reprezintă un moment important în apariția romanului românesc, autorul eliberându-se de modele religioase și cronicărești și, prin subiectivitatea și imaginația sa, realizează prima operă literară propriu-zisă. Prin contribuția lui Cantemir se pun bazele unor specii literare ca fabula, elegia, romanul alegoric, pamfletul politic. Cantemir este primul scriitor satiric în literatura română. În opera sa întâlnim ironia, satira, invectiva și pamfletul.

Prin vasta operă pe care a creat-o, prin ideile progresiste și prin spiritul său enciclopedic, Dimitrie Cantemir, prințul moldovean, este personalitatea cu cea mai complexă și mai prolifică gândire european-renascentistă. Interculturalitatea personalității lui Dimitrie Cantemir este strâns legată de contextul istoric al epocii sale, de cel lingvistic, precum și de contextul religios, inclusiv cel mitologic. Erudiția sa, cunoașterea la perfecție a limbilor greacă, latină, arabă, siriană, franceză, engleză, slavonă și desigur, turcă și română, l-au așezat în rândul marilor oameni de cultură ai Europei secolului al XVIII-lea, atrăgând asupra sa privirea intelectualității europene, care l-a primit în rândurile sale, fapt subliniat și de următoarele aspecte: în rândul marilor învățați ai lumii ale căror nume sunt trecute pe placa așezată pe fațade bibliotecii Saint-Genevieve din Paris, este trecut și Dimitrie Cantemir, iar Voltaire afirma despre principele moldovean că: „unea talentele vechilor greci cu știința literelor și aceea a armelor.”

Bibliografie

1. Bîrsan Cristina, Dimitrie Cantemir și lumea islamică, Editura Academiei Române, București, 2005.
2. Cioran Emil M., (2001), Schimbarea la față a României, Humanitas, București.
3. Iorga Nicolae, (1901), Epoca lui Dimitrie Cantemir; Epoca lui Chesarie de Râmnic, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, București.
4. Lăudat Ion D., (1973), Dimitrie Cantemir: viața și opera, Junimea, Iași.
5. Moldovanu Dragoș, (2002), Dimitrie Cantemir între umanism și baroc: tipologia stilului cantemirean din perspectiva figurii dominante, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași.
6. Panaitescu P.P., (1958), Dimitrie Cantemir: viața și opera, Editura Academiei R.P.R., București

INOROGUL, TIPUL EROULUI PRUDENT

Prof. Ciobîcă Alina
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

„Dacă mi s-ar cere să caracterizez în chip fabulos figura lui Dimitrie Cantemir, n-aș alege ca simbol nici îngerul din alte tărâmuri, nici leul, nici vulturul din lumea noastră, ci o ființă pe jumătate reală, pe jumătate de poveste și legendă: inorogul.” (Lucian Blaga)

Printre măștile înlănțuite în mecanismul inextricabil al existenței, prinse în hățușul complicat al intrigilor cotidiene, trece alb și pur ca un prinț al spiritului evoluat, orgolios și rece, spre înălțimile rarefiate ale solitudinii, Inorogul.

Poziția sa singulară printre celelalte personaje este afirmată din prima parte a romanului, când zvonul iscat în mijlocul adunării păsărilor și animalelor, despre o posibilă revenire a Inorogului, însoțit de Fil, produce rumoare. În primă instanță, Inorogul ar fi eroul ordonator, întru chiparea principiului binelui, al ordinii, al echilibrului, un erou absent din prima jumătate a cărții, dar care, o dată apărut, concentrează în jurul său firul epic. Ca orice erou al binelui, are o ascendență divină, unicitatea sa fiind urmarea unei descendențe neobișnuite. Tatăl său, Monocheroleopardalul, era monarhul absolut, zeitatea hibridă care încorporează în ființa sa miraculoasă duhurile marilor învinși, transformate într-un sumum de calități morale ce i-au fixat în timp imaginea de suveran blând și luminat. Inorogul este secondat în acțiunile sale de către Fil, fratele său, personaj care, prin acțiunile sinuoase, prin instabilitatea psihică și prin ușurința cu care îl trădează pe unicorn pentru a se arunca în brațele Lăcomiei, are rolul de a accentua și mai intens statutul unic al Inorogului, singurul urmaș demn de numele Monocheroleopardalului. Deși total diferiți, legătura de sânge dintre cei doi este foarte puternică, astfel încât nici unul nu poate reuși fără celălalt. La începutul aventurii ambii eroi sunt ostracizați, în mințile jigăniilor cuvântătoare alcătuind un tot unitar și, în ciuda acțiunii disperate a Filului de a rupe acest lanț biologic prin trădare, izbânda unuia singur este imposibilă. Cei doi frați nu pot ajunge la o comunicare spirituală, la împărtășirea acelorași crezuri, deoarece natura lor este profund diferită. Dacă Filul, chiar prin numele purtat, reflectă fizicul greoi, cantitatea în exces în detrimentul spiritului, idealul comun, Inorogul de detașează de lumea materială, a cantității, preferând asceza în universul spiritual pur. Este interesant că un asemenea erou superior, unic, este atras de lumea de jos, de la poalele muntelui unde își află lăcașul, din dorința de a o reechilibra, de a o aduce la normalitate. Unicornul se vrea un agent al ordinii într-o lume pe dos. Universului degradat, abătut de la calea binelui și a dreptății, subjugat în ghearele tiraniei, sufocat de lipsa înălțării spirituale, i se opune Inorogul prin miraculosul ființei sale.

În Evul Mediu, în limbajul alchimiștilor, prin unicorn erau numite elementele mercur și aur, cu semnificația de valoare supremă, spre care tinde și eroul cantemirian. În mitologia chineză, unicornul face parte dintre cele patru animale spirituale fără pereche femelă (alături de phenix, broască țestoasă și dragon), este o ființă autonomă, dotată cu un androgin, suficientă sieși, iubitoare de singurătate. Coordonata izolării ca urmare a superiorității acestei ființe se regăsește și în mitologia germană, unde animalul fantastic apare ca o întrupare a sufletului naturii elementare „ce rabdă prezența oamenilor, dar înțelege să păstreze față de ei distanța ce-i desparte pe zei de muritori”. Puterea eroului se concentrează în cornul lui vrăjtit, un fel de panaceu universal, de armă eficientă, precum și agilitatea picioarelor. Legenda cornului de licorn are o lungă tradiție, născută în orientul indian. De exemplu, în mitologia persană, atributul nemuririi unicornului condiționează puterea purificatoare a cornului pentru un mediu acvatic otrăvit și tot cupa de licorn avea proprietatea de imunitate în fața bolilor, vreărilor și otrăvirilor. La Cantemir, „cornul Inorogului...purtători de viață ieste”, „și a toată firea binefăcător”, „antidotul cel neprețuit” sau un mod de a plăti pe cineva („cu primejdiile sale datoriiile altora a

răsplăti”³³. Pe parcursul romanului, Inorogul nu vindecă pe nimeni cu puterea cornului său, doar Hameleonul le vorbește celorlalți de capacitatea extraordinară a cornului cu care a fost vindecat, acesta constituind motivul îndatorării lui față de Inorog. Nici măcar în vis Unicornul nu acceptă provocarea Hameleonului de a-l ajuta, adică de a se amesteca printre cei corupți, de aceea, de la înălțimea inaccesibilă celor mulți, îi dă ironic sfatul imposibil: „Leacul și puterea leacului cornului meu slujesc împotriva otrăvii ce vine din afară, iar nu împotriva veninului care naște dinăuntru. Că doftorii tămăduiesc răutatea bolii, dar boala sufletului leacurile apotecarilor nu știu s-o vindece”³⁴. Atributul uranian al luminii confirmă valoarea spirituală transcendentă a cornului său: „Iară din văzduh și peste vârful munților îi păru că o pasire neagră, cu mară vâjiituri viind o pre luminos și lunecos cornul Inorogului vrea să puie”³⁵. Se accentuează antinomia dintre alb și negru, dintre Inorog, pur, drept, și pasărea neagră, mesager al in Justiției, al Răului, al morții.

Înălțarea pe munte înseamnă și apropierea de divin prin valorile promovate, pe care unicornul vrea să le instaureze în monarhia animalelor. Sacra legitimitate a acțiunilor întreprinse îi este conferită prin termenul „sfânt” asociat ideii de dreptate: „De vreme ce dară ce dintâi de sfânta-ți dreptate înștiințându-mă, acmu calea dreptății a călca și urmele credinții în cărarea adevărului o pune vom”³⁶. Distanțarea de rău și de corupție subliniază principalul atribut pe care se bazează percepția Inorogului, atât de-a lungul istoriei mitice, ca animal fabulos, cât și ca erou cantemirian: puritatea. Cornul poate simboliza și puterea virilă, iar arta manieristă utilizează preferențial semnificațiile falice ale animalului. Cantemir nu omite nici această valență a personajului său, însă, depășind nivelul erotic care nu oferă împlinire (Inorogul refuză să o fertilizeze pe Biruința), unicornul accede doar la satisfacții spirituale. În mitologie, puterea fascinantă a unicornului era brusc anulată de intervenția planului erotic. Fantastica arătare, emblemă a principiului masculin activ, era înfrântă într-un pact de renunțare la libertate în schimbul plăcerilor senzuale în brațele fecioarei, imagine a castității și a femininului pasiv. Inorogul lui Cantemir rămâne surd și rece la chemările Afroditei, ignorând carnalul și impurul, provocând furia Hameleonului, care va pune în mișcare complicatul angrenaj al mașinării răzbunării sale: „Că nicum împietrită inima lui nu s-a muiat a se milostivi de stârpirea pântecelui ei, ci a stătut neclătit în zavistea neamului și seminției mele. Eu, văzându-l într-această asprime și neînduplecare, cercându-i aievea simțirea slujbei și carte îmi era pofta inimii, a tăgăduit cu mare urgie și mânie a-mi da simbrie ca aceasta, și mi-a răspuns apofasisticos precum el să fie închinat Diane și nu Afroditei”³⁷.

Dorința de răzbunare a Hameleonului se aprinde din neputința jiganiei, redusă la stadiul poftelor instinctuale, de a percepe esența existenței Inorogului, dar și din invidia față de superioritatea cu care acesta traversează senin și indiferent lumea ispitelor josnice. Fiindcă prinderea unicornului îi va aduce beneficii materiale, agitația jiganiei spre desăvârșirea acestui plan este și mai intensă. Lupta se dă între spirit (Inorogul) și material (Hameleonul), iar sorții vor decide în favoarea înțeleptului, a minții luminate care surmontează toate dificultățile existenței.

„Zavistia” este ridicată împotriva Inorogului încă din prima parte a romanului, din timpul primei adunări. În haosul creat de discuțiile contradictorii privind stabilirea regnului unde s-ar încadra diverse jigării hibride, Lupul, într-un discurs alcătuit cu „meșteșug”, lansează ideea intervenției Inorogului ca o „scânție a împotrivirii” la rău, ca o restabilire a echilibrului distrus prin silogismul Corbului. Jigăriile capătă obsesia pentru vânatoarea Inorogului, periculos pentru ambele monarhii, astfel eroul devenind inamicul public numărul unu, al „legiunilor eretic”, „neînduplecat în răutate”, „cumplit neprietin” al Corbului, „vrăjmaș obștii”,

³³ D. Cantemir, Cantemir, Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, Editura Academiei, București, 1973, p. 236

³⁴ D. Cantemir, op. cit. 2002, p.171

³⁵ *Ibidem*, p. 170

³⁶ D. Cantemir, op. cit., 1973, p. 220

³⁷ D. Cantemir, op. cit. 2002, p. 197

destabilizator al „liniștei publice”. Manevrate abil prin discurs, masele au o viziune deformată asupra unicornului și, de aceea, îl percep în sens opus esenței sale reale.

Destinat să conducă atât prin descendența divină, cât și prin însemnul puterii regale pe care-l poartă (cornul), Inorogul decide să se retragă pentru o perioadă din cercul strâns al cotidianului, optând pentru înălțimile muntelui. Gabriel Mihăilescu identifică la eroul cantemirian trăsăturile personajului prudent, care cultivă cu eleganță fenta și disimularea. În acest sens aplică schema eroismului prudent baroc (teoretizat de Baltasar Gracian) comportamentului Inorogului în discursul existenței sale epice. Asemenea eroului gracianesc, unicornul cantemirian știe să se adapteze conjuncturilor, să se plieze după capriciile sorții, așteptând ca roata norocului să se întoarcă în favoarea sa. O trăsătură a eroului prudent este „facultatea esențială a discernerii” care trebuie dublată de arta renunțării în fața sorții potrivnice fiindcă „la fel de glorioasă e o retragere frumoasă ca și un atac vitejesc”³⁸. Aceste condiții sunt îndeplinite de eroul *Istoriei ieroglifice*. Când nu poate surveni nici o modificare în mecanismul existențial, Inorogul așteaptă un semn de la soartă, amânând acțiunea ofensivă sau adaptându-și metodele după intrigile celor ostili lui („Inorogul de tot începutul apucat într-altă vreme a-l săvârși și cu alt mijloc a-l plini s-au lăsat”³⁹).

Eroul atinge suprema subtilitate și adaptabilitate când încheie alianțe cu vrăjitorii aflați în zodie nefastă, intuind perfect serviciul pe care i-l vor întoarce aceștia în vremuri favorabile („Iară Inorogul, într-acea dată știind precum acelui vrăjitoriu bobii nu-i prea împlă și tuile îi sunt cam împleticite, socoti că în vremea slăbiciunii lui cu dânsul prieteșug și cunoștință să facă, ca nu cândva, cu vreme, vrajea slujindu-i, împotriva lui să se afle”⁴⁰), fapt generalizat aforistic într-un concețto cantemirian: „că în strâmtoare lățimea prieteșugului să agonisește, iar în lățime strâmptoarea neprietenii să gătește”⁴¹.

Eroul, deși investit cu atributele specifice, nu se distinge prin acțiune. Demersul său se orientează spre ruperea „legăturilor” vrăjmașilor și spre urzire unor noi fire înlănțuitoare, lucru obținut prin intermediul vrăjitorilor. De observat este că apa, vraja, legătura, mreaja, aparțin unei simbolistici nocturne și toate victoriile Inorogului și ale Filului se datorează exclusiv mijlocitorilor nocturni, apți să țasă mreje ci ițele destinului. Prima epitropie a Inorogului, de scurtă durată, oferită în dar Filului, este câștigată cu ajutorul vrăjitorilor. „Pohârnirea” Vidrei și instalarea Filului în fruntea patrupezelor reprezintă doar rezultatul pozitiv al unui ritual închinat „boadzii”: căutarea, ispitirea vrăjitorilor, întocmirea hrismosului, aducerea jertfei de lut sau de sânge, citirea descântecului. Biruința finală, când vraja Inorogului asupra Corbului începe „spre bine a se sfîti”, iar Filul ajunge din nou epitrop prin vânarea cu mreje a Struțocămilei, se îndeplinește tot prin intervenția forței magice: „Iară nu prea multă vreme la mijloc trecă și peste nădejdea tuturor, ca ciuperca din gunoi, așe în mijlocul tuturor, un vrăjitoriu atâta de mare răzsări, cât de năprasnă ursirea lui cu toții să cutremurată... În dzilele acestui vrăjitoriu, Filul și Inorogul mare intrare și ieșire aflare, de carea nepriiatinii macar cum știre a lua nu putură”⁴². Inorogul se adaptează la condițiile lumii în care trăiește, întorcând mijloacele de legare și de fermecare asupra celor care le foloseau, reușind să-i învingă pe „nepriiatinii” vicleni cu arme pe măsura lor. Eroul devine maleabil, șiret, depășind modelul portretului eroic tradițional în favoarea modelului baroc al eroului prudential.

Izolarea Inorogului, un act defensiv, este o retragere frumoasă în sânul naturii paradisiace. Semnificația muntelui nu este criptică. Spațiul care face legătura dintre celest și terestru, ca ax al lumii, conferă eroului o dualitate dureroasă: prin spirit este aproape de celest, iar prin obiectul dorințelor sale, tronul, se află în lumea pământeană, de aici și drama sa

³⁸ Baltasar Gracian, *Cărțile omului desăvârșit*, citat de G. Mihăilescu în *Universul baroc al Istoriei ieroglifice. Între retorică și imaginar*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2002, p. 243

³⁹ D. Cantemir, op. cit. 1973, p. 153

⁴⁰ *Ibidem*, p. 257

⁴¹ *idem*

⁴² *Ibidem*, p. 259

interioară: „...Viețuind într-un loc ca acesta, măcar că se afla în tot felul de desfătări și de îndemnări, Inorogului, fiindu-i inima închisă și de grijă cuprinsă, tot dulcele-i era amar și tot largul strâmt”⁴³. Ajuns într-un spațiu edenic, al inițiaților, și într-un timp mitic, personajul constată cu o luciditate dureroasă că desprinderea de lumea comună nu-l satisface, că teatrul lumii unde se țin complicat intrigi pentru atingerea visului de putere îl atrage în scenă pe contemplatorul solitar.

Pământul este elementul stabil, pe care Inorogul se simte în deplină siguranță, de aceea inamicii încearcă mereu să-l împingă spre apă, elementul dominator și ostil în universul cantemirian. În spațiul terestru, unicornul este neconținut hărțuit de aliații Corbului: dulăi de casă, „ogăraii”, „căței”, care „nici un loc necălcat, necutreierat și neadulmecat nu lăsară”, însă întinderea, cadrul larg îl favorizează pe Inorog, iar dușmanii constată că singura modalitate de capturare a lui este să-l prindă într-un loc strâmt, înconjurat de apă: „Carile, la mână cădzind, într-o ogradă toată încongiurată cu apă lată îl vom închide și la loc îngust și strâmt îl vom trimite. Unde el la loc slobod și la câmp larg a trăi deprins fiind, de năcaz în curândă vreme din melanholie în buhăbie, din buhăbie în slăbiciune, din slăbiciune în boală și, în sfârșit tuturor din boală în moarte va cădea, și așe de tot numele din izvodul vieții i se va stinge.”⁴⁴.

Lucid în analiza forțelor sale și extrem de prudent, Inorogul îi cere protecție Cucoșului Europei, explicându-și dorința astfel: „un corn în loc de armă împotriva a atâția vrăjmași și patru picioare de fugă împotriva a atâția gonași”⁴⁵, acestea fiind aproape neglijabile în raport cu mulțimea dușmanilor care, cu forța lor ostilă, au invadat întreg universul: „în cer de m-aș sui, acolo sunt câini, în fundul mării de m-aș coborî, acolo sunt dulăi, în munți căței, în dialuri copoi, în câmp ogari, în sthuri sampsoni și în tot locul fălci deschise, guri căscate și colți rânjiți”⁴⁶. În visul Hamleonului, Inorogul apare izolat în vârful unui munte, înconjurat de abisuri îngrozitoare, imposibil de surmontat, a căror decodificare duce către aceeași vânare asiduă: „Pre carile într-un munte prea înalt și loc prea aspru și fără suiș aflându-l, i se părea că o stâncă înaltă în simceaoa muntelui șede, iară din toate părțile prăpăstii, hârtoape și pohârnuturi groaznice era, atâta cât căutării amețeală aducea”.

Inaccesibilitatea și impenetrabilitatea oferite de înălțimea muntelui sunt jignitor anulate de intrigantul perfid, „organ al strămbătății”, Hamleonul, care învinge obstacolele nu prin inflexibilitate morală sau tărie de caracter, ci printr-o târâre grosolană, conformă atitudinii uzuale a reptilei: „nu numai cu brâncele și cu labele, ci și cu coada și cu pântecetele târându-să și urcându-să, la munte a să sui începu”⁴⁷. Muntele preia dubla semnificație simbolică, a refugiului – incintă fortificată, un loc al retragerii defensive și a culcușului („locus amoenus”), dar și un spațiu al reveriei, al liniștii. Ca spațiu al elitelor, rafinat, confortabil, securizant, în concordanță cu timpurile noi, muntele Cucoșului Europei marchează o translație spre lumea civilizată, modernă, progresistă. Drumul spre un astfel de târâm este sinuos și poate fi interpretat ca un parcurs dificil spre obținerea puterii absolute. Cetatea-munte ascunde un spațiu edenic compensator: „Inorogul, înțelegând acestea, se suise la lăcașurile Cucoșului, după cum mai dinainte s-a pomenit, unde avea pășune de biv, ape limpezi, izvoare reci, grădini cu flori, livezi cu pomi, pomi cu roadă și roadă de toată dulceața, și viața își petrecea în fel de fel de desfătări și în divuri, în chipuri de dezmierdări. În scurt, să zicem, se afla în toată negrija și liniștea, fără cât numai una lipsea, adică starea fericirii și nemutarea norocirii prietenilor lui”⁴⁸.

Frustrarea fostului domnitor se face simțită se sub masca personajului. Așteptarea norocului devine angoasantă, iar libertatea într-un peisaj de vis rămâne inefficientă pentru ambițiile făpturii sociale, deși corespunde perfect tipului sentimental și melancolic, nostalgic

⁴³ *Ibidem*, p. 169

⁴⁴ *Ibidem*, p. 148

⁴⁵ D. Cantemir, op. cit. 2002, p. 216

⁴⁶ *idem*

⁴⁷ *Ibidem*, p. 140

⁴⁸ *Ibidem*, p. 221

după „locurile sale”. Cel mai liber dintre personaje, libertatea de mișcare având drept corespondent, în alt plan, libertatea spirituală, înțelepciunea filozofului care, meditănd asupra existenței, dă un alt sens zbaterii cotidiene, nu poate fi anihilat decât prin limitare într-un spațiu strâmt, simbolizând tirania. Pierderea libertății spirituale echivalează cu o moarte simbolică, sinonimă cu obturarea adevărului și a dreptății sau cu înăbușirea propriilor gânduri și dorințe. Sub masca Inorogului imposibil de constrâns stă ascunsă personalitatea complexă și spiritualitatea enciclopedică a principelui moldovean. Construindu-și personajul ca o reflectare a sinelui său, Cantemir are ocazia, ca narator, să-și exteriorizeze mânia împotriva celui care-i uneltea pieire. Glasul detunător al domnitorului frustrat și furios se aude în imprecategoriile adresate Hameleonului și în tânguirile rostite la nedreptatea comisă Inorogului. Catastrofa cosmică substituie un act justițiar neîmplinit încă. Un nou apocalips este prevestită în imagini vizuale și auditive de o mare forță sugestivă, în care cascade de aliterații, aglomerări verbale și enumerații erup fulminant, dând la ideală, prin fraze sonore și melodioase, un univers bulversat, răzvrătit, descompus haotic în elemente primordiale: „După aceea, toate păsările mâncătoare de carne și toate jigăniile vărsătoare de sânge nevinovat își dădură beleag și cuvânt pentru vânatoarea asupra Inorogului și se orânduiau toate, în toate părțile, să-l cerce. Să-l afle, să-l prindă, să-l lege și să-l judece după legea lor tiranică. Ci pre când ele orânduiau toate acestea, întinzând fel de fel de lațuri, curse, mreje și alte măiestrii pe toate potecile și căile, cerul neputând multă vreme a privi și pământul a suferi strâmbătate ca acestea, de năprasună din toate părțile și marginile pământului, scorniră volbure, vifore, tremure, cutremure, tunete, sunete, trăsnete, plesnete, așa încât tot muntele înalt îl răsturnară cu temelii în sus și cu vârful în jos și tot copacul gros, înalt și frunzos, îl dezrădăcinară din rădăcină, și așa toată calea și cărarea, pe pământ și prin aer, astupară, căptușind cu grele neguri și cu nori întunecoși ca un negru veșmânt și tot drumul de pe fața pământului pretutindeni îl închiseră și încuiară cu stânci povârnite, cu dealuri și holmuri risipite și cu păduri săcuite. Din cer fulgere, din nori smidă și piatră, din pământ aluvi, fumuri și volbură, unele suindu-se, iară altele coborându-se, în aer focul cu apa se amestecau, și stihiiile între sine în nespus chip se luptau. Care făcură în toată fapta, atât de strașnică și de groaznică metamorfoasă încât se părea că cerul cu pământul și apa cu focul să fi ridicat război cumplit, de a căror clătire se scutura și se cutremura toată zidirea și se pleca spre cea de săvârșit pieire a tot duhul”⁴⁹. Asuprirea Inorogului, receptat ca simbol al Binelui, al Dreptății și al Adevărului, provoacă un dezechilibru general, o răsturnare a valorilor, un melanj stihial, instaurându-se în planul textului imaginea lumii pe dos.

Ca majoritatea personajelor *Istoriei ieroglifice*, Inorogul se salvează prin retorică: cu un discurs „meșteșugit” despre moartea dată omului încă de la naștere, îl farmecă pe adversarul său ignorant, Crocodilul. Luciditatea asupra propriei condiții exclude spaima de moarte, privită de cei superiori ca o necesitate înțeleasă. Pentru înțelept, rațiunea devine o armă de apărare în fața loviturilor sortii. Prin meditație, filozoful se ridică deasupra neajunsurilor viații: „sortul pe care îndrăpntica furtună aducându-l, scutul sufletului vitejesc a-l sprijini să cade”. Slujindu-se de forța cuvântului și de ascuțimea spiritului, Inorogul „slobod și nebetejit scapă”.

Jocul cu Fortuna Inorogul de crivăț îl învățase de tânăr: „de vreme ce din tinerețe și așe din copilărie cu furtuna a mă juca și în tot chipul a mă lupta obicinuit și deprins sunt”⁵⁰. Perfidia sortii este recunoscută de erou, care în multe situații a constatat injustețea ei sau a norocului orb, acționând ca o forță ascunsă în favoarea celor care nu o meritau. O reflectare a acestei nedreptăți o reprezintă povestea porcarului devenit, din pură întâmplare, împărat: „Ci norocul, care și pe porcar și pe olar tot cu o orbime caută, îl aduse pe porcar aproape de porțile cetății și de norocirea care-l aștepta.”⁵¹, „Cele ce face norocul, nici mintea, nici socoteala nu o pot desface, însă oul cioarei de s-ar cloci o mie de ani din pieptul păunului, din găoace tot pui de

⁴⁹ D. Cantemir, op. cit. 1973, p.151

⁵⁰ D. Cantemir, op. cit. 2002, p. 206

⁵¹ *Ibidem*, p. 201

cioară va ieși, iar nu de păun”, „nu socoteala lui, ci nemutată orânduiala norocului l-a amăgit”⁵². Se recunoaște meditația pe tema „fortuna labilis” frecvent cultivată de literatura barocă, însă autorul nu uită să sublinieze observațiile de esență filozofico-populară ale personajului cu o ironie acidă: doar cei de condiție spirituală umilă (porcarul, olarul) sunt binecuvântați de noroc, în timp ce ființele dotate spiritual trebuie să și-l construiască singure, cu ajutorul înțelepciunii și a voinței.

În solitudinea sa, Inorogul de crivăț își găsește un corespondent în făptura Șoimului, unicul capabil să-i înțeleagă raționamentele, motivațiile acțiunilor, și să fie un intermediar cinstit între el și celelalte personaje. Șoimul participă la discuții filozofice, se îmbogățește spiritual din bogata experiență a Inorogului. Dialogul dintre Inorog și Șoim, considerat un adevărat „banchet platonician al gândirii bărbătești”⁵³, constituie o întâlnire sub semnul educației înalte, al cizelării gândirii, o împreunare sub aura binelui și a iubirii de dreptate. Șoimul și Hamleonul sunt angajați în roman să construiască imaginea elogioasă a Inorogului, dar, spre deosebire de Șoim care recunoaște sacralitatea unicornului într-un limbaj sincer, obișnuit, Hamleonul recurge la un stil bombastic, forțat, atrăgând atenția asupra staturii spirituale copleșitoare a opozantului său și plasându-l mai sus de orice zeitate: „cu nespuse laude pre Inorog a lauda și preste cer lauda a-i rădica să siliia și, încă cu puțință de ar fi fost, toate tropurile ipervolicești unul peste altul grămădind, scaun decât a lui Zeus mai înalt peste ceriuri i-ar fi așezat”⁵⁴. Hamleonul este adus în repetate rânduri în situația de a face elogiul Inorogului „în toată vrednicia străluminat și în toată bunătatea curat”⁵⁵, este forțat să-și recunoască inferioritatea și să se umilească în fața puterii tămăduitoare a cornului. Comparația cu soarele și cu luna, „ca soarele de luminos, ca luna de arătos”⁵⁶, menține într-un limbaj metaforic ideea valorii supreme, rotunjită și prin imaginea poetică „statul chiparosului”, alcătuită în termenii poeziei erotice orientale. Chiparosul, ca arbore paradiziac, sugerează esența divină a licornului cantemirian. Într-un stil enconiomastic, Hamleonul pare să recunoască în rivalul său calitățile monarhului absolut, ale Monocheroleopardalului, legitimând, poate inconștient, ocuparea tronului monarhiei animalelor de către Inorog. Ca un desăvârșit actor, antrenat să treacă fulgerător de la o stare emoțională la alta total opusă, Hamleonul izbucnește într-o serie de imprecății la adresa oponentului său, pe care o întrerupe brusc printr-o serie de laude: „Eu m-am vechit, m-am vestejit și ca florile de brumă m-am ofilit. Soarele m-a lovit, căldura m-a pălit, vânturile m-au înegrit, drumurile m-au ostinit, dzilele m-au vechit, anii m-au îmbătrânit, nopțile m-au schimonosit și, decât toate mai cumplit norocul m-a urgisit și din dragostile tale m-a izgonit. Iară acesta nou, vlăgos, ghizdav și frumos este ca soarele de luminos, ca luna de arătos și ca omătul de albicios. Are ochii șoimului, pieptul leului, fața trandafirului, fruntea iazminului, gura bujorului, dinții lăcrămioarelor, grumajii păunului, sprâncenile corbului, statul chiparosului, pielea cucumului, unghiile inorogului, glasul bobocului⁹ și vârsta colunului”⁵⁷. Discursul liric justificativ al Hamleonului în fața Șoimului reprezintă un mod de amplificare a trăsăturilor prin enumerarea antitetică și este alcătuit în termenii opoziției eu - el, trecut – prezent, stingere – vitalitate. Metaforele explicite sugerează puterea, vigoarea, iar asocierea cu elementele vegetalului subliniază frumusețea fizică. Antiteza celor două portrete este amplificată și ornamentată cu numeroase repetiții sinonimice. Specia bocetului este cultivată aici în scop persuasiv și evidențiază o dată în plus perfidia Hamleonului care laudă calitățile Inorogului într-un bocet cu intenția macabră de a atrage moartea asupra lui. Se poate vorbi și despre o antiteză între intenția ascunsă în spatele cuvintelor fermecătoare și discursul propriu-zis.

⁵² *Ibidem*, p. 205

⁵³ E. Sorohan, *Cantemir în cartea ieroglifelor*, Editura Minerva, București, 1978

⁵⁴ D. Cantemir, op. cit. 2002, p. 183

⁵⁵ *Ibidem*, p. 179

⁵⁶ *Ibidem*, p. 177

⁵⁷ *Idem*

Principiul Răului, întruchipat de Hameleon, nu va izbândi în fața Binelui suprem, simbolizat de Inorog, astfel eroului pozitiv i se vor recunoaște toate meritele, cu toate că doleanțele sale nu vor fi împlinite pe deplin. Victoria Inorogului nu este totală, acestuia fiindu-i amânată soluționarea revendicării tronului pentru o perioadă neanunțată. Contradicția vizibilă între deschiderea spirituală, între capacitatea extraordinară de a cuprinde în zarea minții fenomenele, de a le înțelege dându-le un sens și dorința materială de a recâștiga tronul pierdut este drama omului Dimitrie Cantemir, care, nemulțumit doar cu perspectiva enciclopedică a inteligenței sale, nu înțelege că geniul nu poate fi îngrădit de funcțiile politice.

Prin Inorog, Cantemir se ilustrează pe sine, oscilând între ideal și realitate, își exprimă alegoric destinul ființei sale disprețuitoare a limitelor, fie ele spațiale, temporale sau de cunoaștere, singularizându-și eroul fantastic și alb prin aripa genialității.

Personajul principal al Istoriei ieroglifice, Inorogul, însumând energiile benefice și semnificațiile pozitive ale romanului, se află în eternă opoziție cu pasărea neagră, Corbul, simbol al Răului absolut, ambele personaje integrându-se în schema alegorică a luptei, fie că e vorba de o luptă între principii (între Bine și Rău), fie de o contradicție filozofică între două simboluri. Inorogul se abate de la modelul eroului mitic exemplar, tinzând spre modelul eroului prudential, politic. Apare ca un balans între „engano” și „desengano”, la fel cum imaginarul cantemirian oscilează între ficțional și non-ficțional.

Bibliografie:

- Cantemir, Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, Editura Academiei, București, 1973
- Cantemir, Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, Editura Gramar, București, 2002
- Călin, Vera, *Alegoria și esențele*, E.L.U. București, 1969
- Curticăpeanu, Doina, *Melanholia neasemuitului Inorog*, Editura Dacia, Cluj, 1973
- Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri*, Editura Humanitas, București, 1994
- Gracian, Baltasar, *Cărțile omului desăvârșit*, citat de G. Mihăilescu în *Universul baroc al Istoriei ieroglifice. Între retorică și imaginar*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2002, p. 243
- Sorohan, Elvira, *Cantemir în cartea ieroglifelor*, Editura Minerva, București, 1978
- Tănăsescu, Manuela, *Despre Istoria ieroglifică*, Cartea Românească, București, 1970

DIMITRIE CANTEMIR – PERSONALITATE RENASCENTISTĂ

Prof. Ciubotariu Alina-Raluca
Liceul cu Program Sportiv Suceava

Dimitrie Cantemir este considerat cea mai strălucită minte românească a vremurilor sale, personalitate cu adevărat renașcentistă, în primul rând prin numărul însemnat de domenii ale cunoașterii în care spiritul său s-a manifestat, un precursor al iluminismului.

A fost domnitor al Moldovei, apoi s-a stabilit cu familia în Rusia. Principalele lucrări ale marelui cărturar au fost: „Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul” (1689), „Istoria ieroglifică sau lupta dintre inorog și corb” (1704-1705), „Descriptio Moldaviae”, finalizată în 1716, „Hronicului vechimii a romano- moldo- vlahilor” (1717).

Dimitrie Cantemir rămâne unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai istoriei și culturii românești din secolul al XVIII-lea.

Dimitrie Cantemir este considerat cea mai strălucită minte românească a vremurilor sale, personalitate cu adevărat renașcentistă, în primul rând prin numărul însemnat de domenii ale cunoașterii în care spiritul său s-a manifestat: filosofie, literatură, istorie, matematică,

geografie, muzică. Este, în același timp, un precursor al iluminismului, propagat de către reprezentanții „Școlii Ardelene”, adevărații noștri iluminiști.

Născut la 26 octombrie 1673, în timpul domniei lui Dumitrașco Cantacuzino, a făcut parte dintr-o familie de boieri, fiul lui Constantin Cantemir și al Anei Bantăș. Tatăl și-a dorit să le ofere fiilor o educație aleasă, astfel primul profesor al lui Dimitrie a fost un cleric grec, Ieremia Cacavales. În perioada în care a fost ostatec la Constantinopol, a studiat la Academia Patriarhiei Ortodoxe unde, după propriile mărturisiri din cartea sa, „Istoria Imperiului Otoman”, a studiat elementele filosofiei cu mari învățați și a devenit cunoscător al limbilor arabă, persană, turcă, franceză, germană și italiană. În țară învățase greaca, latina și slavona.

Se întoarce în țară după moartea tatălui său, fiind ales domn al Moldovei de boierii care sperau că vor governa ei țara, ținând cont că Dimitrie Cantemir avea doar 19 ani. Domnește doar trei săptămâni, din cauză că domnitorul Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, a intervenit la Poartă pentru numirea în Moldova a viitorului său ginere, Constantin Duca. În acest context, s-a întors la Constantinopol și și-a reluat studiile, întrerupte timp de doi ani. Este numit, pentru a doua oară, domn al Moldovei și, în aprilie 1711, încheie în mod secret un tratat de prietenie și alianță militară cu țarul Rusiei, Petru cel Mare. În acest fel, spera să elibereze țara de sub ocupația otomană. Un ofițer francez din suita țarului i-a realizat lui Dimitrie Cantemir un portret favorabil: „Acest domnitor era un om de mică statură, cu trupul șlefuit în chip delicat, bărbat frumos, grav...om politic, afabil, cu conversație blândă, politicoasă, curgătoare, vorbind latinește în chip ales...” („Memorii politice”, Amsterdam, 1716).

Dimitrie Cantemir a fost înfrânt în bătălia de la Stănilești, turcii fiind mult mai numeroși decât rușii. Împreună cu familia, s-a stabilit în Rusia, cu acceptul țarului, care i-a conferit titlul de principe serenissim. În 1714 a fost numit membru al Academiei de Științe din Berlin, fapt ce l-a determinat să scrie două opere în limba latină: „Descriptio Moldaviae” și „Incrementa atque decrementa Aulae Othomanicae”.

În timpul celor 12 ani petrecuți în Rusia, a sperat mereu că se va reîntoarce în Moldova, vis care nu s-a împlinit niciodată. La opt ani după moartea soției, Casandra Cantacuzino, s-a recăsătorit cu principesa Anastasia Trubețkoi, fiind cununat de țar. În 1723, bolnav de diabet, Cantemir se stinge din viață, la 50 de ani, fiind înmormântat la Moscova, în Biserica „Sf. Constantin și Elena”, ctitoria sa. Osemintele sale au fost aduse în țară în 1935, la Biserica „Trei Ierarhi” din Iași. Pe lespedea raclei sale stă scris: „Aici, întors din lunga și pre greaua pribegie înfruntată pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei”.

Prima lucrare a marelui cărturar, „Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul”, scrisă în limba română și tradusă în limba greacă de Ieremia Cacavelas, a fost publicată la Iași în 1689. Considerată primul eseu filosofic din literatura română, susține tema, dezvoltată în Evul Mediu, că plăcerile lumești sunt trecătoare, iar sufletul trebuie cultivat în spirit religios, elementul ce asigură fericirea oamenilor.

Cea mai interesantă operă literară a lui Dimitrie Cantemir, „Istoria ieroglifică sau lupta dintre inorog și corb”, a fost scrisă în perioada 1704-1705, un valoros roman alegoric, istoric și cultural, inspirat de vrajba dintre cele două familii de domnitori, Brâncoveanu și Cantemir. Crudul adevăr despre corupția societății românești feudale apare sub „haina” unei alegorii din lumea animalelor. Astfel, împărăția vulturului, cu toate păsările, din Muntenia, este învrăjbită cu împărăția leului, cu toate jigăniile ei, din Moldova. În lamentația fabulosului personaj Inorogul, Cantemir face loc unei indirecte meditații pe tema destinului uman într-o societate în care bântuie lăcomia, invidia, ura.

Prima monografie geografică românească este „Descriptio Moldaviae”, finalizată în 1716. Cele trei părți conțin prețioase informații privitoare la geografia țării, politică, literatură, religie și obiceiuri.

Ca istoric, Dimitrie Cantemir este autorul „Hronicului vechimii a romano-moldo-vlahilor”, redactat în 1717, în care autorul a încercat să lămurească problema originii latine a poporului român. Operă neterminată, începe de la cucerirea Daciei de către romani și se oprește

la povestirea despre imperiul româno-bulgar al Asăneștilor. Prin „popor român”, autorul înțelegea unitatea etnică: moldoveni, munteni, ardeleni, cuțovalahi, toți descendenți ai romanilor.

Dimitrie Cantemir rămâne unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai istoriei și culturii românești din secolul al XVIII-lea, „erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, un Lorenzo de Medici al nostru”, așa cum îl descria G. Călinescu.

Bibliografie

1. Piru Alexandru, „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, București, Editura Științifică și Enciclopedică”, 1977
2. Păcurariu Dimitrie, „Dicționar de literatură română”, București, Editura Univers, 1979

DIMITRIE CANTEMIR, HUMANISTE ROUMAIN DE TAILLE UNIVERSELLE

Prof. Cobzariu Mirabela
Colegiul Economic ”Dimitrie Cantemir” Suceava

Résumé: Dans la Bibliothèque Sainte-Geneviève de Paris, aux côtés de Locke, Racine, Rousseau, Montesquieu, dans la colonne des Leibnitz, Hamilton, Piron, Newton, apparaît, en toutes lettres, le nom de Demetrius Cantemir, le prince moldave né à Iasi qui s'avère que Dimitrie Cantemir était aussi un illustre savant et encyclopédiste, abordant autant l'histoire, les mathématiques, la géographie que la philosophie ou le roman, et valaques » et « Descriptio Moldaviae » entre autres. Ses œuvres s'inspirent du bouillonnement scientifique et de l'humanisme de l'époque. Le nom de Dimitrie Cantemir, le premier philosophe, savant et homme de lettres roumain d'audience universelle, qui a contribué fortement à explorer l'aire de contact entre la culture européenne moderne, la culture de l'Europe de l'Est et celle du Levant.

Cet homme aux talents multiples (il a été deux fois prince régnant de Moldavie, puis ministre et conseiller intime du tsar Pierre le Grand) fait la transition au seuil du 18e siècle, entre le prince humaniste modelé par la Renaissance et le prince philosophe des Lumières, et cela dans des conditions inaccoutumées. Issu d'une famille récemment anoblie, Cantemir est né l'automne de 1673 au sud de la Moldavie, près de la région du pays occupée par les Turcs et les Tartares ; il a eu pour parrain le prince régnant Dimitrie Cantacuzino (Cantacuzène). La principauté moldave était alors l'une des deux formations politiques roumaines (l'autre étant la Valachie) de plus en plus dépendantes de l'Empire ottoman en dépit d'une résistance longue et obstinée. L'affaiblissement de la puissance centrale, à cause de l'achat du trône des mains de la Sublime Porte, avait pour conséquence d'incessants changements de règne et des luttes de boyards divisés en factions pour la prise du pouvoir ; d'autre part, les incursions des armées étrangères étaient de plus en plus fréquentes. De sorte que durant presque tout le règne de Constantin Cantemir, père de Dimitrie, le pays a été parcouru et dévasté par des armées polonaises, turques, tartares et cosaques. L'échec final du dernier grand effort expansionniste de l'Empire ottoman en Europe et les victoires retentissantes de la Ligue sainte, obtenues après 1684 par les efforts militaires conjugués de l'Autriche, de la Pologne, de Venise, puis de la Russie contre le Croissant, qui perd presque un quart de ses possessions européennes, ont rempli d'espérance les peuples chrétiens encore dominés par la Porte.

Les esprits éclairés des principautés roumaines ont salué ces victoires. Ils ont entamé des pourparlers secrets avec les vainqueurs pour la libération de leur pays. Mais la force coercitive de la « turcocratie » reste encore puissante et les libérateurs eux-mêmes manifestent des tendances annexionnistes. Malgré ses anciennes sympathies polonaises (il avait combattu pendant plus de douze ans dans les rangs de l'armée de Pologne), le père de Dimitrie Cantemir,

une fois devenu prince régnant, manifesta une attitude oscillante et, en fin de compte, servit fidèlement la puissance suzeraine afin de garder son trône, de ménager son pays et sauvegarder aussi la vie de ses fils qui se trouvaient, à tour de rôle, otages à Constantinople. Il entra, ainsi, en conflit ouvert avec le roi Sobieski, le libérateur de Vienne, et avec les partisans de la lutte anti-ottomane. En ces circonstances il fit décapiter le grand chancelier Miron Costin, l'un des principaux représentants de la faction qui sympathisait avec la Pologne, et des plus fameux érudits humanistes qu'avait produits la Moldavie. Formé aux écoles jésuites de Pologne sous l'influence de l'humanisme tardif, suivant l'exemple de l'âge d'or de l'historiographie polonaise, mais aussi la tradition autochtone, Miron Costin a laissé une œuvre essentiellement historiographique, sans négliger la philosophie et la poésie, appréciée et utilisée par Dimitrie Cantemir lui-même. N'ayant d'autre savoir que celui des armes et comptant seulement sur « de la vie » et sur son intelligence, Constantin Cantemir ne méprisait pourtant pas la culture. Il n'a ménagé aucun effort afin de donner à ses fils une éducation des plus recherchées, Dimitrie Cantemir se souvenait dans l'un de ses ouvrages philosophiques des leçons reçues à la cour princière, dans une chambre spécialement affectée, seul ou en compagnie de son frère. Leur maître, un moine polyglotte et érudit, originaire de Crète, a fait ses études à Leipzig et à Vienne ; bon prédicateur et auteur d'ouvrages en grec ou en latin, Jeremia Cacavelas a été en même temps un traducteur apprécié de l'italien et du latin en grec, et du grec en roumain. Il a été recommandé probablement comme précepteur à Constantin Cantemir par Serban Cantacuzino, le prince régnant de Valachie, flatté par le théologien grec dans ses rêves d'héritier légitime du trône impérial byzantin et de libérateur préemptif du sud-est de l'Europe. Cacavelas a transmis à son élève favori non seulement des connaissances, en grec, slavon ou latin, mais aussi les premières notions de philosophie. Aujourd'hui, le nom de Dimitrie Cantemir figure parmi les plus illustres personnalités ayant marqué et développé l'humanisme et la philosophie du monde.

A deux pas du Panthéon, le fronton de la Bibliothèque Sainte-Geneviève décline 810 noms d'auteurs dont les livres s'y trouvent, et ce de toutes les laissant un grand héritage notamment avec ses « Historique de l'ancienneté des Roumano-moldo- époques. Aux côtés de Locke, Racine, Rousseau, Montesquieu, dans la colonne des Leibnitz, Hamilton, Piron, Newton, apparaît, en toutes lettres, le nom de Demetrius Cantemir, le prince moldave né à Iasi qui s'avère que Dimitrie Cantemir était aussi un illustre savant et encyclopédiste, abordant autant l'histoire, les mathématiques, la géographie que la philosophie ou le roman, et valaques » et « Descriptio Moldaviae » entre autres. Ses œuvres s'inspirent du bouillonnement scientifique et de l'humanisme de l'époque. Au 18e siècle, il est vrai, le français connaît une diffusion dans toute l'Europe et Cantemir fait partie de ce courant des Lumières et des idées nouvelles qu'il promeut. Dans les cours des princes phanariotes, régents de la principauté de Moldavie, ainsi qu'auprès des familles de boyards, le français est également enseigné, preuve d'un intérêt « autant pour la France et son histoire glorieuse, que pour les goûts et les manières des Français en tant que contemporains. Le français est alors une marque de distinction.

Le premier grand écrivain européen que ses préoccupations et les circonstances aient mis en un contact intime avec la vie et l'activité de Dimitrie Cantemir a été Voltaire. Aux yeux de celui-ci, le savant prince de Moldavie apparaît comme une personnalité historique (dans l'Histoire de Charles XII et l'Histoire de la Russie sous Pierre le Grand) et comme une source d'informations (dans l'Essai sur les moeurs). Sa « découverte » de Cantemir s'est faite par étapes. Le premier contact de Voltaire avec l'oeuvre de celui-ci s'est effectué par l'entremise d'Antioch, le fils du prince philosophe, alors jeune ambassadeur de Russie à Paris, considéré plus tard comme fondateur de la poésie russe moderne. Antioch Cantemir avait témoigné son mécontentement (probablement dans une lettre qui s'est perdue) de la manière dont son père et l'origine de sa famille étaient présentés dans le chapitre consacré à la campagne de Pierre le Grand sur le Prout (1711). Sachant que l'auteur de l'Histoire de Charles XII (1731) avait accepté certaines améliorations proposées par d'autres, pour les éditions successives du livre, il lui avait prêté l'Histoire de l'Empire ottoman, non pas le manuscrit en latin, comme on a supposé, (celui-

ci avait été cédé au traducteur anglais) mais l'élégant in-folio illustré avec des gravures représentant les sultans, de l'édition londonienne de 1734-1735. Ce volume était complété par une succincte biographie de l'auteur à laquelle fait allusion la correspondance entre Voltaire et Antioch Cantemir.

On connaît deux lettres de Voltaire concernant l'oeuvre de Dimitrie Cantemir : l'une où il exprimait sa gratitude au fils de celui-ci pour l'envoi de l'Histoire de l'Empire ottoman, en promettant de tenir compte des observations sur l'origine de la famille Cantemir dans la prochaine édition de l'Histoire de Charles XII qu'on réimprimait en Hollande, bien qu'il ait « toujours fait profession de rendre hommage au mérite personnel plus qu'à la naissance » (Cirey, 13 mars 1739). L'autre par laquelle il annonçait à Antioch « avec regret » la restitution du livre par la poste (Cirey, 19 avril 1739). Il faut mentionner aussi la signification d'une lettre antérieure, datée du 7 mars de la même année et adressée à Thieriot, par laquelle Voltaire annonce à celui-ci qu'il vient de recevoir le ballot contenant l'Histoire de l'Empire ottoman, ainsi que l'estampe : « J'écrirai au prince Cantemir pour le remercier ».

Voltaire confirme le titre du plus remarquable représentant des Lumières pour Cantemir comme orientaliste, en dépit des réserves d'un esprit critique, les unes justifiées en partie, d'autres reflétant les défauts d'information ou les préjugés occidentaux de l'époque. On peut noter le fait que Voltaire ne s'est pas limité à consulter et à mentionner le livre de l'érudite roumain seulement dans son oeuvre historique, il le donne comme exemple de création artistique.

En présentant ses observations, Voltaire rend un hommage à la mémoire de Cantemir, non seulement en écrivain qui cherche la vérité, mais aussi comme philosophe en lutte contre le fanatisme. Le public roumain découvrira la haute opinion que Voltaire s'était formée sur Cantemir comme prince éclairé et comme orientaliste de prestige, à la fin du 18e siècle, grâce à la traduction roumaine, en 1792, de l'Hiswre de Charles XII par Gherasim Clipa, archimandrite de l'église métropolitaine de Jassy, diffusée en copies manuscrites.

Si par Voltaire, Cantemir pénètre dans la conscience littéraire de l'Europe des Lumières, par l'abbé Prévost, le nom du plus important humaniste roumain s'inscrit pour la première fois dans le domaine des belles-lettres proprement dites en Occident. D'après les dernières recherches l'abbé Prévost, romancier prolifique qui a posé les bases du sentimentalisme romantique, a été en même temps l'un des grands noms de la presse française. Son journal *Le Pour et Contre* semble démontrer que l'écrivain français a connu l'oeuvre de Cantemir, avant même 1740, par un contact direct avec l'Angleterre. En tout cas, l'intérêt suscité par la version anglaise de l'Histoire de l'Empire ottoman a été si grand, qu'il se décide non seulement à l'annoncer et à la commenter, mais aussi à en traduire des fragments dans son journal.

Bibliographie

Gibbon, E., *The History of the Decline and Full of the Roman Empire*, ed. by J. B. Bury, London, vol. 7

Piru, A., *Istoria literaturii romane [Histoire de la littérature roumaine]*, I : *Perioda veche [L'époque ancienne]*, 3e éd., Bucarest, 1970

Romanescu, M., « Cantemir, Montesquieu si Marsigli », dans le vol. *In amintirea lui Constantin Giurescu [En souvenir de C.G.]*, Bucarest, 1944

IMPORTANȚA COMUNICĂRII TRANSFRONTALIERE DE LA DIMITRIE CANTEMIR LA PROIECTELE EUROPENE

Prof. Crețu Alina
Colegiul Național “Ștefan cel Mare”, Suceava

Mare enciclopedist, etnograf, geograf, filozof, istoric, lingvist, muzicolog și compozitor, domnul Moldovei a rămas în conștiința națională drept „un erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru”⁵⁸. Opera lui Dimitrie Cantemir a oglindit cele mai importante probleme ridicate de dezvoltarea social-istorică a Moldovei de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. În *Encyclopædia Britannica*, ediția a 11-a, vol. 5, în articolul despre Dimitrie Cantemir se menționează: „*Demetrius or Demeter Cantemir was known as one of the greatest linguists of his time, speaking and writing eleven languages, and being well versed in Oriental scholarship*”⁵⁹. Cunoaștere limbilor străine i-a oferit marelui voievod posibilitatea de a întreține relații de cooperare culturală și politică de la est la vest.

Peste ani, în același spirit, al uniunii prin comunicare într-o limbă străină, putem să regăsim proiectele europene aflate sub umbrela Erasmus + sau eTwinning. Un astfel de proiect este și cel desfășurat la Colegiul Național “Ștefan cel Mare”, Suceava.

Proiectul eTwinning intitulat *Web2Workshop* a avut drept obiectiv crearea unor produse virtuale care să exploateze abilități de utilizare a noilor tehnologii, comunicarea într-o limbă străină precum și accesarea și selectarea informațiilor într-un mod pertinent. În ceea ce privește plus valoarea în actul educativ-instructiv, aceasta se poate traduce prin valorizarea utilizării calculatorului în practica pedagogică. Cooperarea cu profesorii din proiect a dus la un transfer de expertiză și bune practici care să se materializeze la clasă în activități de predare motivante și evaluare constructivă în concordanță cu așteptările educabililor de secol XXI.

Înscrierea în proiectul eTwinning intitulat *Web2Workshop* a avut drept catalizator dorința de a învăța alături de și de la colegi - profesori parteneri în proiect - dar și de la elevi modalități de integrare a noilor tehnologii în procesul de predare-evaluare, soluții de implicare activă a educabililor în activitatea de învățare, practici eficiente de dezvoltare a abilităților tehnice și de comunicare în relația elev-elev și elev-profesor. În esență, proiectul și-a propus să răspundă la următoarele întrebări: *Cum putem permanentiza procesul de învățare în rândul elevilor? Cum îi putem implica activ pe elevi în procesul de achiziție de noi informații? Cum putem integra tehnologiile moderne în procesul instructiv-educativ? Cum își pot dezvolta elevii noștri abilitățile secolului 21? Cum ne putem șlefui abilitățile alături de elevii noștri?* Alături de parteneri din Turcia, Iordania, Polonia, Tunisia și Grecia am pornit într-o aventură care a durat opt luni și în care am învățat fără idei preconcepute și fără emfază unii de la alții: elevi de la elevi, elevi de la profesori, profesori de la profesori și nu în ultimul rând profesori de elevi. Colegiul Național “Ștefan cel Mare”, Suceava a participat cu un echipaj format din 11 elevi din clasele a X-A și a XI-B.

Debutul proiectului

Proiectul a început cu întâlnirea partenerilor, pe platforma eTwinning <https://twinspace.etwinning.net/194683/pages/page/1761368> ocazie cu care am fost familiarizați cu întreaga procedură a acestuia, activitățile propuse și datele limită aferente precum și lista de FAQs⁶⁰. La început de drum, coordonatorii proiectului (profesori din Turcia) ne-au oferit un neașteptat cadou, invitându-ne să parcurgem o hartă interactivă a țărilor participante, realizată cu ajutorul aplicației Pictramap. Nu mică mi-a fost bucuria să constat că

⁵⁸ G.Călinescu. Istoria literaturii române. Compendiu. Editura pentru literatură, 1968, p. 28

⁵⁹ Demetrius sau Demeter Cantemir s-a remarcat drept unul dintre cei mai mari lingviști ai timpului său, vorbind și scriind în unsprezece limbi și fiind un foarte bun cunoscător al spațiului cultural oriental.

⁶⁰ FAQs-Frequently Asked Questions –Întrebări frecvente adresate

imaginea României a fost asociată în mod fericit cu inegalabilul Castel Peleş. În această etapă, fiecare profesor participant și-a creat profilul pe contul de eTwinning dedicat proiectului, iar elevii s-au prezentat printr-un scurt videoclip. Ca la orice colaborare dincolo de granițe, un accent deosebit a revenit asigurării siguranței datelor cu caracter personal ale participanților. În acest sens fiecare (elevi și profesori deopotrivă) i-a revenit obligația de a lua la cunoștință și asuma un regulament cu precizări clare și ferme, iar părinții elevilor minori au fost solicitați să semneze un acord de participare la proiect a copiilor lor.

Activități în cadrul proiectului

Fiecărei luni i-a fost alocată o activitate ilustrativă pentru perioada respectivă, iar echipajele participante au avut obligația de a realiza un proiect în format virtual. Prima sarcină a vizat realizarea logo-ului proiectului în cadrul echipajelor naționale, imaginea finală urmând a fi votată pe platforma dedicată. Deși sigla concepută de echipajul colegiului nostru nu a fost cea câștigătoare, consider că munca în echipă și colaborarea în vederea realizării unui produs virtual au contribuit la agregarea membrilor echipei și la consolidarea obiectivului comun.

În octombrie, Codeweek⁶¹ a însemnat realizarea unei activități în format virtual care să îmbine componenta ludică cu cea de învățare experiențială cu ajutorul programării pe calculator. Săptămâna UE a programării este o inițiativă de bază care își propune să aducă programarea și competențele digitale la îndemâna tuturor într-un mod distractiv și antrenant. În acest sens, echipajul ștefanist a conceput un joc video intitulat *Only One Way*⁶² inspirat de și bazat pe abilitățile obținute în mod informal în „sesiunile” de video-gaming. Luna noiembrie a consemnat în calendarul evenimentelor o suită de activități printre care amintim: cele dedicate zilei mondiale a diabetului⁶³, realizarea unui puzzle-ca instrument de consolidare a unor noțiuni cu caracter științific și a unei broșuri a proiectului. Articolul 7 din Declarația Drepturilor Omului a revenit echipajului românesc. În acest sens, eleva Maya Moldovan a realizat o memorabilă prezentare a principalelor conotații într-o lingua franca (engleză) impecabilă. Luna decembrie a continuat cu realizarea și schimbul de felicitări (greeting cards) și conceperea unui calendar pentru noul an.

Începutul de an i-a provocat pe participanți să conceapă un periplu virtual prin muzeele localității de reședință și să contribuie la realizarea unei relatări comune care să surprindă impactul personal pe care l-a avut traversarea perioadei pandemice. Cartea realizată cu ajutorul aplicației *storyjumper* poate fi citită la adresa: <https://www.storyjumper.com/book/read/122370312/61daaf1f58990#page/2>.

⁶¹ Codeweek – Săptămâna programării

⁶² Only One Way- Doar un singur sens

⁶³ 14 Noiembrie - Ziua Mondiala a Diabetului

Pentru participanții în proiect, luna februarie a însemnat o aplecare asupra aspectelor care au devenit laitmotiv pentru societatea modernă: World Cancer Day⁶⁴ and Safer Internet⁶⁵ day sunt doar câteva dintre coordonatele virtuale ale proiectului. Nu lipsită de interes a fost și activitatea în care elevii – în echipe internaționale – au avut de realizat animații prin care să surprindă din perspectivă pedagogică și științifică un aspecte fundamentale în conexiune cu diverse discipline școlare. Elevii români și-au ajutat colegii cu informații demne de formarea lor ștefanistă la discipline precum: Biologie, Fizică, Matematică, Engleză, Literatura și Istorie.

Săptămâna verde, Ziua Internațională a Femeii, Ziua Internațională a Poeziei⁶⁶, Ziua de Conștientizare a Sindromului Down, Ziua dedicată împăduririi⁶⁷ au constituit tot atâtea prilejuri exploate de coordonatorii proiectului cu scopul de a reafirma nevoia de cunoaștere, acțiune și informare.

Corolar

Proiectul a reușit să stabilească o comunicare virtuală profitabilă între adolescenți – utilizatori ai tehnologiei secolului al 21-lea - cu scopul declarat de a realiza materiale cu valoare formativă și informativă implementând aplicații web. Nu trebuie uitată nici și cooperarea stabilită între profesori în cadrul întâlnirilor de lucru lunare, dar și în mod informal pe platformele de comunicare virtuală. Un alt obiectiv îndeplinit este acela care vizează diversele situații în care elevii au trebuit să caute, să acceseze și să prezinte informații într-o manieră diversificată. Nu lipsită de importanță a fost și intenția de a valorifica rezervele de imaginație și creativitate al tinerilor în crearea de produse cu ajutorul instrumentelor virtuale. La capitolul câștiguri demnă de menționat este pleiada de abilități de care participanții au fost nevoiți să se prevaleze și să le dezvolte: gândire critică, lucru în echipă, aptitudinea de exploatare a diverselor instrumente de software și media, capacități productive și receptive într-o limbă străină, arta conversației.

În loc de concluzie, este binevenit un corolar al beneficiilor acestui proiect: implicarea activă a elevilor în activități care au exploatat potențialul lor creativ dublată de o asumare lingvistică într-un cadru non-formal și informal, cultivarea spiritului de colaborare, afirmarea inteligențelor multiple și a gândirii critice.

În egală măsură, se cuvine să scriem cu majuscule numele elevilor ștefanști datorită cărora proiectul a fost recompensat cu distincția *Quality Label* – Certificat Național de Calitate pentru proiecte eTwinning. Maya, Alexandra, Laura, Alessia, Andrei, Claudia, Maria, Șerban, Ștefan, Sebastian, Irina, această diplomă vi se datorează!

⁶⁴ 4 Februarie – Ziua Mondială a Cancerului

⁶⁵ Safer Internet – Un Internet mai sigur

⁶⁶ 21 Martie – Ziua Internațională a Poeziei

⁶⁷ 24 Martie – Ziua împăduririi

DIMENSIUNEA MORALĂ A LUCRĂRILOR LUI DIMITRIE CANTEMIR ȘI VOCAȚIA UNEI SINTEZE ÎNTRE RĂSĂRIT ȘI APUS

Prof. Curic Adina
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

„Sufletul odihnă nu poate afla până nu găsește adevărul, carile îl cearcă oricât de cu
trudă i-ar fi a-l nimeri.” (Dimitrie Cantemir)

Dimitrie Cantemir este considerat a fi întâiul spirit al nostru de dimensiuni cu adevărat europene, de o multilateralitate uimitoare în activitatea lui științifică, literară, artistică, politică. Dimitrie Cantemir, „erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, un Lorenzo de Medici al nostru”, așa cum îl descria G. Călinescu, reprezintă figura singulară a celui mai mare umanist din perioada feudală a literaturii române. El nu rămâne ca mulți dintre cronicari, omul unei singure cărți, ci scrie istorie, geografie, face versuri și compune proză, leagă între ele diferitele preocupări printr-o încercare de sinteză, trage concluzii politice și sociale din faptele trecutului și ale prezentului, se îndreaptă cu a sa creatoare curiozitate spre muzică, religie, filosofie, logică, matematică și fizică. S-a rostit pentru caracterizarea acestei figuri a trecutului nostru cuvântul: excepțional. Pentru Blaga, principiile este „inorogul alb” al gândirii românești, faptură stranie și pură, de o genială claritate în previziuni.

Ce vă vine în minte când spuneți “Dimitrie Cantemir”? Cel mai probabil, domnitor al Moldovei, cărturar sau filosof. În realitate, Dimitrie Cantemir a fost una dintre cele mai luminate minți ale perioadei sale. Considerat unul dintre cei mai erudiți umaniști, el s-a situat cu mult deasupra cărturarilor vremii sale, prin vasta și remarcabila sa operă științifică și literară. Și-a format cultura dinspre antici către moderni, preluând limba latină drept instrument esențial al expresiei, alături de alte limbi de amplu suflu cultural. Deviza sa este extrem de convingătoare: „Sufletul odihnă nu poate afla până nu găsește adevărul, carile îl cearcă oricât de cu truda i-ar fi a-l nimeri.” Cărturar umanist, deschis către lume și progres, Dimitrie Cantemir a prefugurat iluminismul și, nu întâmplător, Școala Ardeleană și-l va lua ca model și inspirație.

Cutezanța intelectuală, pe care o numea Zoe Dumitreș Bușuleanga, este caracteristica acestei personalități uimitoare, care se relevă prin multitudinea și profunzimea preocupărilor. Creând, pentru limba română, terminologia filosofică, Dimitrie Cantemir pune lumea într-un sistem coerent de înțelegere, care are la bază rațiunea - puterea de a judeca și descifra natura, dar și capacitatea de a gândi consecutiv și cauzal, de a urmări o finalitate. Ideea că lumea are un sens, că istoria urmărește un sens, pledează pentru actualitatea unui gânditor care continuă să impresioneze, dându-ne motive de mândrie națională. Singura umbră în acest portret luminos al unui om care reprezenta, prin anticipare, spiritul luminilor din secolul al XVIII-lea care se deschidea, al iluminismului, pare a fi inabilitatea politică. Integrându-l în orizontul culturii românești, lumina pe care a revărsat-o continuă să-i trimită razele, lăsând în fundal umbrele.

Lucrarea *Divanul* evidențiază la Dimitrie Cantemir capacitatea unei reflecții filosofice și vocația realizării unei sinteze creatoare între tradiția culturală a Răsăritului și cea a Apusului. Spirit enciclopedic și analist fin, Dimitrie Cantemir manifestă o vocație certă a asumării dimensiunii universale a culturii, dar care se întrupează concret într-o sinteză specifică rezultată prin capacitatea de articulare a tradițiilor distincte din Orient și din Occident. Rezumând elogiile aduse lui Dimitrie Cantemir de mari oameni de cultură români, academicianul Eugen Simion arată că Hașdeu îl consideră pe Dimitrie Cantemir cel dintâi istoric al românilor; Blaga îl numește ca fiind „întâiul spirit al nostru de dimensiuni europene”, Iorga remarcă la el „nesfârșita tinerețe de suflet”, iar George Călinescu îl denumește „Lorenzo de Medici al nostru”.

Constantin Noica vede în Cantemir un înaintaş în „cercetarea cuvântului”. Indiferent de accentul specific care defineşte o anumită lucrare a lui Cantemir, se distinge în ansamblul său dimensiunea morală a operelor sale, precum şi dorinţa eruditului principe de a stabili punţi de legătură între tradiţia culturală a Orientului şi cea a Occidentului. În acest sens, academicianul Eugen Simion precizează: „...observăm că autorul *Divanului* este, înainte de orice, un bun moralist. Orice ar scrie (o istorie a Imperiului otoman, o biografie, un roman alegoric sau un eseu pe teme religioase), el gândeşte şi se exprimă ca un moralist, adică un observator atent al vieţii oamenilor şi un spirit care meditează la destinul omului în scurta trecere pe pământ. Un moralist născut, crescut şi format intelectual în spaţiul de întâlnire dintre mai multe culturi: cultura sud-est europeană (balcanică), cu o puternică cultură bizantină, cultura Orientului apropiat, cultura propriu-zis a estului (Rusia) şi, prin intermediul lecturilor şi al contactelor cu oamenii din Franţa şi Germania, cultura Occidentului european”. În cartea sa *Divanul*, Dimitrie Cantemir realizează o meditaţie amplă, în duhul Sfintei Scripturi, dar fără să se limiteze doar la citarea unor texte biblice. El foloseşte şi autori greci şi latini, cu precădere pe stoici. Citează des din Cicero, Seneca, Epictet, Fericitul Augustin. Autorul merge pe linia *Sfintei Scripturi*, însă interiorizează textul în cadrul unor reflecţii personale remarcabile. Firul călăuzitor al gândirii din lucrarea *Divanul* este dat de afirmaţia *Ecleziastului* din *Sfânta Scriptură* prin care se subliniază că lumea se laudă cu trufia ei, cu bogăţia şi frumuseţile sale. Însă, înţeleptul, cu luciditate, exprimă caracterul trecător sau efemer al realităţilor percepute în duh lumesc, materialist. Dialogul dintre lume şi înţelept se poartă cu argumente şi subtilităţi. Dimitrie Cantemir exprimă prin vocea înţeleptului că avuţiile lumii sunt fum, bunurile au devenit praf, iar desfătările s-au transformat în „pulbere de vânt ridicate”. Inclusiv cinstea şi slava lumii devin „ocară şi defăimare”. Totodată, înţeleptul mărturiseşte că numai prin lumina credinţei se ajunge la adevăr, ca sens ultim al existenţei, depăşindu-se întunericul ignoranţei. În acest sens, pentru a trăi cu dreaptă măsură, omul trebuie să reflecteze în mod consecvent la trei realităţi: moartea, învierea şi dreapta judecată. Se poate observa în *Divanul* tendinţa lui Cantemir de a parafraza epistolele Sfântului Apostol Pavel, structurând lucrarea sa într-un fel de manual de morală practică. Academicianul Eugen Simion semnaleză actualitatea meditaţiei din lucrarea *Divanul* pentru cititorul contemporan care poate aprecia în această lucrare capacitatea „...de a cuprinde şi de a da o explicaţie a lumii, pornind de la adevărurile biblice, şi de a construi, în cele din urmă, o etică a omului virtuos. O etică bazată pe preceptele religiei creştine răsăritene şi, totodată, în funcţie de modelul lumii medievale. În centrul lui se află omul cumpătat şi virtuos, nu retras din lume, ci înţelept şi moral în mijlocul unei lumi în care mişună poftele necurate şi voinţa crâncenă de înavuţire şi putere. Este, apoi, în dialogul cantemiresc ceva ce place la lectură şi este demn de admirat: fineţea gândului şi simţul creaţiei. Acesta este semnul cel mai puternic al talentului de moralist în scrierile acestui moldovean ivit la locul de întâlnire a mai multor culturi”. De asemenea, lucrarea *Divanul*, Dimitrie Cantemir evidenţiază conflictul dintre: Lume şi Înţelept, Trup şi Suflet care exprimă două realităţi: cea hedonistă şi cea ascetică. Personajele care polemizează în cartea lui Cantemir sunt Lumea şi Înţeleptul. Înţeleptul denunţă trufia şi vremelnicia lumii. Lumea îşi descrie avantajele sale, în logica ţintuită de o filosofie a lucrurilor pământeşti. Înţeleptul, bazându-se pe autoritatea Sfintei Scripturi, pe autori patristici şi pe anumiţi filosofi (în mod special pe cei stoici) dezvoltă o amplă şi nuanţată pledoarie care îi dă câştig de cauză în faţa lumii.

Prin lucrarea *Divanul*, Dimitrie Cantemir se înscrie într-o continuitate de gândire cu tradiţia bizantină şi cea medievală. Ca model al *Divanului* a fost indicată cartea *Dioptra* a monahului bizantin Filip Solitarul din secolul 11. În acea lucrare, dialogul polemic se purta între trup şi suflet. Însă *Divanul* are o dezvoltare proprie, deoarece Cantemir nu oferă ca soluţie ieşirea din lume şi practicarea unei asceze solitare, ci promovarea unui mod de viaţă cumpătat şi virtuos în interiorul vieţii cetăţii. *Divanul* a fost relaţionat şi cu o altă lucrare, intitulată *Personificările* atribuită lui Mihail Choniates, un autor din secolul 12. Academicianul Virgil Cândea evidenţiază, pe de o parte, continuitatea gândirii lui Cantemir cu tradiţia medievală, pe

de altă parte, elementele înnoitoare, cu accent modern, prezente în cartea *Divanul*. În același timp se poate observa încă din această primă lucrare vocația lui Dimitrie Cantemir de a realiza o sinteză creatoare între tradiția culturală a Orientului și cea a Occidentului. În acest sens, Virgil Cândea precizează: „La hotarele dintre două gândiri, cea tradițională a Orientului ortodox și a Occidentului medieval, pe de o parte, cea nouă a zorilor raționalismului, pe de alta, *Divanul* ajută la reconstituirea fizionomiei cărturarului român și, în general, sud-est european, de la sfârșitul secolului al XVII-lea... Opera învățatului moldovean rămâne un prețios document, atât prin contactele dintre două mari zone de cultură, cât și pentru epoca – decisivă în evoluția civilizației europene – de afirmare a raționalismului în interiorul vechii gândiri medievale”.

Divanul nu reprezintă doar o lucrare semnificativă pentru cultura română, ci are o dimensiune europeană și constituie totodată, o mărturie a întâlnirii diferitelor tradiții din Orient și Occident. Virgil Cândea menționează în acest sens: „Scris într-un centru important de cultură sud-est europeană, asociind elemente de gândire din răsăritul și apusul continentului, publicat și în limba greacă, *Divanul* aparține prin temă, geneză și destinație tezaurului comun al literaturii europene. Cantemir însuși considera că prima lui scriere poate interesa cercul învățaților de la Academia din Berlin... Sensul pe care Cantemir îl dă *Divanului*, ca gen literar, face din opera sa un document al schimburilor culturale Orient-Occident. Apelul la autorități din gândirea clasică sau medievală – păgâne, catolice, unitariene – într-o carte de etică ortodoxă este plin de semnificație pentru lărgirea orizontului cultural sud-est european în pragul epocii moderne. Iată tot atâtea motive care conferă primei scrieri a lui Cantemir o însemnătate ce depășește granițele culturii românești”.

În concluzie, vocația lui Dimitrie Cantemir de-a realiza sinteze între diferite culturi, păstrând totodată identitatea spiritual-religioasă proprie, într-un dialog critic și creator, poate fi înțeleasă și ca o vocație a multor români azi în context european sau universal.

Bibliografie

1. Bîrsan Cristina, *Dimitrie Cantemir și lumea islamică*, Editura Academiei Române, București, 2005.
2. Cantemir Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, Editura Tineretului, București, 1967.
3. Cantemir Dimitrie, (1998), *Divanul*, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai 4. Eminescu”, Departamentul Bibliografic, Iași.
4. Cantemir Dimitrie, *Divanul*, ediție îngrijită, studiu introductiv și comentarii de Virgil Cândea, Ed. Academiei Române, București, 1974, pp. 92-93.
5. Cantemir Dimitrie, (1836), *Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor*, Tipografia Mitropoliei, Iași. Cantemir Dimitrie, (2003), *Opere*, Editura Academiei Române, București.
6. Cioran Emil M., (2001), *Schimbarea la față a României*, Humanitas, București.
7. Iorga Nicolae, (1901), *Epoca lui Dimitrie Cantemir; Epoca lui Chesarie de Râmnic*, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, București.
8. Lăudat Ion D., (1973), *Dimitrie Cantemir: viața și opera*, Junimea, Iași.
9. Moldovanu Dragoș, (2002), *Dimitrie Cantemir între umanism și baroc: tipologia stilului cantemirean din perspectiva figurii dominante*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași.
10. Panaitescu P.P., (1958), *Dimitrie Cantemir: viața și opera*, Editura Academiei R.P.R., București
11. Virgil Cândea, *Dialogul Orient-Occident, tradiție-inovație în Divanul lui Cantemir*, București, 1964, pp. 49-50.

CONSIDERAȚII ASUPRA LOCULUI LUI DIMITRIE CANTEMIR ÎN CULTURA ROMÂNĂ

Prof. Dranca Cristina
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Rezumat

Lucrarea cuprinde puncte de vedere asupra principalelor opere ale lui Dimitrie Cantemir. Intenția lucrării este de a scoate în evidență calitatea cărturarului de întemeietor al culturii române. Sunt avute în vedere textele: *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea*, *Imaginea științei sacre, care nu se poate zugrăvi*, *Logica*, *Descrierea Moldovei*, *Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman*, *Hronicul a romano-moldo vlahilor*, *Sistema religiilor mahomedane, istoria ieroglifică*.

Zorii culturii române stau, cu certitudine, sub semnul lui Dimitrie Cantemir. O analiză *in extenso* a operei sale ne demonstrează, fără îndoială, meritul său de întemeietor în toate domeniile culturii. Erudiția sa continuă să determine și astăzi căi de înțelegere și interpretare a spațiului cultural european. Nu poți scrie literatură fără să te raportezi la primul nostru roman, *Istoria Ieroglifică*. Nu poți înțelege școala filosofică românească fără să citești *Divanul* lui Cantemir. Nu te poți numi istoric sau geograf fără să aprofundezi *Descrierea Moldovei* sau *Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman*, *Hronicul a romano-moldo vlahilor*. Dimitrie Cantemir are meritul de a fi primul romancier, primul filosof, primul istoric, primul geograf, primul etnograf, de talie europeană, din spațiul cultural românesc.

Cea dintâi operă a lui Dimitrie Cantemir, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea*, poate fi considerată mai mult decât un tratat de etică, e, de fapt, întâiul nostru eseu, scris în limba română.

A doua lucrare a lui Cantemir, apărută în 1700, la Constantinopol, în limba latină, poartă titlul *Imaginea științei sacre, care nu se poate zugrăvi*. A fost tradusă, târziu și doar parțial în limba română sub titlul *Metafizica*. Și această lucrare face din autorul ei un precursor în filosofia românească.

Următoarea carte, *Logica*, este primul manual didactic de acest gen, scris de un român. Ideile filozofice și politice, extrase din realitatea istorică trăită intens de fostul și viitorul domn al Moldovei, sunt prezentate sub forma literar-alegorică în *Istoria ieroglifică*. Deși lucrarea a avut ca scop realizarea unui pamflet politic care să demaște puternicele disensiuni dintre familiile boierești aflate la putere în cele două țări românești și rolul nefast jucat de Poarta Otomană în politica și în viața Moldovei și Țării Românești, ea a devenit primul nostru roman. *Descriptio Moldaviae* a fost scrisă în 1716, în limba latină, la cererea Academiei din Berlin și poate fi considerată cartea de căpătâi a geografiei românești.

De departe una dintre cele mai valoroase lucrări ale lui Cantemir, care a rămas timp de 200 de ani „izvorul de căpetenie pentru istoria otomană” (Sextil Pușcariu) până la apariția scrierilor lui Nicolae Iorga, este *Istoria pentru creșterea și descreșterea curții otomane*. Cartea a fost tradusă în engleză, la cererea Reginei Angliei. Urmează apoi traduceri în limba germană și în limba franceză. Importanța operei reiese și din dese citări ale acesteia. Au făcut trimiteri la ea scriitori precum Byron sau Voltaire. Această lucrare i-a adus lui Cantemir faima de orientalist, care a dus apoi la solicitarea acestuia de către Petru cel Mare de a scrie *Sistema religiilor mahomedane*.

Din punct de vedere literar, suscită interesul, de a lungul vremii, *Istoria Ieroglifică*. Deși Sextil Pușcariu o numește „acea ciudățenie” și își exprimă regretul că aceasta „nu a putut rămânea în literatura noastră”, timpul a arătat totuși contrariul. *Istoria Ieroglifică* este și astăzi, după mai bine de trei secole, reper pentru literatura noastră veche.

Să ne întoarcem la cea dintâi operă a lui Dimitrie Cantemir, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea*. Tema lui Cantemir în această operă era vehiculată în toată lumea ortodoxă, raportul dintre trup și suflet al omului mânat de păcat pe de o parte (Trupul), dar care aspiră să răspundă cerințelor eticii (Spiritul), pe de altă parte. Controversa lui Cantemir propune, în spiritul religiei creștine, o abordare hedonistă, specifică Antichității, în opoziție cu una ascetică care va prevala în final. Trupul, compus din pământ, apă, stele, minerale, plante și animale, condus de plăceri, frumusețe, putere este învins și privit cu dispreț de către Spirit, care presupune înglobarea unui Adevăr și a unui Bine eterne.

Într-o analiză globală, lucrarea lui Cantemir se vedește a fi o interpretare a Vechiului și a Noului Testament, nedogmatică, care are drept țel principal crearea unui "cod de practici", utile unui bun creștin, pentru salvarea sinelui ca expresie a Sufletului.

Deși a fost prima operă a lui Cantemir, iar Sextil Pușcariu o numea „o compilație filosofico-teologică”, strecurându-și finele ironii la adresa cărturarului prin afirmația, „Lui îi lipsește înțelegerea pentru firea limbii române” amintind, astfel, de eroarea lui Cantemir care va fi magistral preluată de reprezentanții Școlii Ardelene, și anume „purismul”, cartea rămâne un punct de plecare pentru orice istorie a filosofiei și eticii românești.

Bibliografie:

1. Ivașcu, Gheorghe, *Istoria literaturii române*, vol.I, Editura Științifică, București, 1969;
2. Pușcariu, Sextil, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Eminescu, București, 1987.

CANTEMIR- FILOSOF AL ISTORIEI

Educator Drăgoi Ioana Denis
Grădinița Specială Fălticeni

„Pentru că nimic nu există în lume de n-are cauză începătoare și un timp de începere. E o cestie de cultură de-a le ști pe toate acestea, de-a ține seama cu ele, de-a avea simț istoric.”
(Mihai Eminescu, *Fragmentarium*)

Concepția despre lume a lui Dimitrie Cantemir a cunoscut de-a lungul vieții o evoluție în direcția accentuării tendințelor raționaliste. Lucrările sale din tinerețe mărturisesc despre contactul autorului cu știința renașterii și raționalismul aristotelic. Opera de maturitate se caracterizează prin tendința de separare a științei de teologie. Aceste lucrări sunt: „Istoria ieroglifică” (1705), „Interpretarea naturală a monarhiilor” (1714), „Descrierea Moldovei” (1715).

Prin destinul și opera sa, Dimitrie Cantemir este considerat o figură singulară în cultura și literatura română, figură căreia timpul n-a încetat să-i amplifice misterul. De-a lungul vremii, Cantemir a devenit pentru români un scriitor citat, dar puțin citit, fapt datorat în parte nefericitului destin al manuscriselor sale: unele pierdute, altele needitate, altele având ediții vechi și nesatisfăcătoare.

Erudiția, multitudinea manifestărilor sale intelectuale, limba neobișnuită pot speria lectorul comod. În plus clișeu faimei occidentale este atât de intimidant, încât un elev de liceu știe de calitatea de membru al Academiei din Berlin dar nu citește de pildă, *Istoria ieroglifică*.

De aceea, nu ni se pare exagerat să afirmăm că ceea ce atrage în primul rând pe receptorul modern la personalitatea cantemirescă este latura sa exotică: orientală, barocă, ezoterică, ș.a.

O lectură românească a lui Cantemir ni se pare însă mult mai profitabilă. Oricâte compromisuri ar fi făcut și oriunde s-ar fi aflat, Cantemir nu a încetat să scrie în spirit românesc.

Opera care i-a adus lui Cantemir faima occidentală, *Istoria Imperiului Otoman*, a fost receptată inițial ca o bogată sursă de informații asupra imperiului Otoman și orientului apropiat.

A fost Dimitrie Cantemir un filosof în vechea accepție a cuvântului? A fost mai degrabă istoric? Sau un filosof în tinerețe, căruia i se substituie la bătrânețe istoricul de prestigiu, care și-a depășit din multe puncte de vedere contemporanii?

Acest enciclopedism sau polihistorism al personalității cantemirene este caracterizat nu numai de diversitatea preocupărilor intelectuale, ci și de un eclecticism sursologic, care face uneori foarte greu de depistat geneza ori traseul unei concepții.

Bibliografie

Timp și istorie în opera lui Cantemir, Monica Joița, Editura Scrisul Românesc, 2004.

MANAGEMENTUL ACTIVITĂȚII DIDACTICE PRIN METODA WEBQUEST

Prof. Giuraniuc Elena
Colegiul „Andronic Motrescu”, Rădăuți

Tehnica WebQuest este o nouă metodă didactică, activ participativ fiind bazată pe principii constructiviste. Dodge definește WebQuest o activitate care este centrată pe investigație, unde elevii folosesc informațiile prelucrate de pe internet. Elevii cu ajutorul acestei metode de lucru, sunt puși în situația de a căuta singuri informațiile necesare pentru a rezolva sarcinile cerute.

Tehnica a fost dezvoltată și pusă în practică în anul 1995 în Statele Unite ale Americii de către profesorii Bernie Dodge și Tom March, de la Universitatea de Stat din San Diego. Profesorul Dodge definește WebQuest drept: activitate centrată pe investigație prin care elevii folosesc informațiile preluate de pe Internet.

Există două tipuri de WebQuest: de scurtă și lungă durată. Tehnica WebQuest de scurtă durată are ca scop dobândirea de noi cunoștințe și transpunerea în sistemul de cunoștințe existent. După finalizarea acestui tip de proiect, elevul a adunat o cantitate semnificativă de informații noi într-o perioadă scurtă. Tehnica de scurtă durată poate fi folosit în una-trei lecții.

Tehnica WebQuest de lungă durată poate fi folosită la o anumită clasă în timp de o săptămână până la o lună. Acest tip are drept obiective pe termen lung dezvoltarea, structurarea cunoștințelor. După ce elevul a participat la un WebQuest de lungă durată, a procesat și analizat toate informațiile care le-a accesat cu ajutorul internetului, transformându-le într-o anumită măsură. După finalizarea sarcinii de lucru, elevii demonstrează cunoșterea materialului studiat prin crearea unui produs, ca alții să răspundă on-line sau off-line.

Profesorul trebuie să organizeze foarte bine sarcinile, pașii care trebuie făcuți și cel mai important, să aleagă și să recomande elevilor unele site-uri de unde pot lua cele mai bune informații. Cu cât site-urile sunt mai numeroase, elevul are posibilitatea să aleagă cele mai bune informații pentru a realiza cel mai interesant proiect.

WebQuests sunt activități care se realizează în grup, putând fi concepute unidisciplinar sau interdisciplinare. Aceasta trebuie să includă următoarele secțiuni:

- **Introducerea**—oferă elevului unele informații, îl orientează și îi trezește interesul;
- **Sarcina**—care descrie activitățile care vor conduce la proiectul final;
- **Procesul**—care explică pașii din cadrul strategiilor pe care elevul trebuie să le urmeze pentru a-și îndeplini sarcina;
- **Resursele**—site-uri, cărți, baze de date pe care pot să le acceseze elevii pentru a-și atinge scopul;
- **Evaluarea**—măsoară rezultatele activității lor;

• **Concluzia**—o sinteză a activităților, care îi stimulează pe elevi să reflecteze asupra beneficiilor și a rezultatelor pe care le-au obținut în urma acestui curs.

Elevii printru abilitățile de gândire care sunt necesare pentru un WebQuest, mai sunt incluse: clasificarea, inducția, deducția, compararea, analiza, argumentarea unor idei.

Proiect WebQuest – Dimitrie Cantemir

Etapa I - Introducerea

Este timpul să facem cunoștință cu **Dimitrie Cantemir** (n. 26 octombrie 1673 – d. 21 august 1723) a fost domnul Moldovei în două rânduri (martie-aprilie 1693 și 1710 - 1711) și un mare cărturar al umanismului românesc.

Etapa II – Sarcina de lucru

Elevii sunt împărțiți în 4 grupe și se stabilește un lider unde ei trebuie să își folosească cunoștințele de la unele module de specialitate pentru al cunoaște pe Dimitrie Cantemir. Fiecare lider va ține evidența cercetărilor pe o fișă. Este necesar să aveți schițate noțiunile specifice sarcinilor voastre de lucru și cel puțin un exemplu.

❖ **Echipa 1** va căuta noțiuni legate de **Dimitrie Cantemir** fostul domnul Moldovei;

❖ **Echipa 2** va cerceta noțiuni legate viața și cariera politică;

❖ **Echipa 3** va căuta noțiuni legate de luptele date pentru țară;

❖ **Echipa 4** va căuta noțiuni legate de genealogia familiei Cantemir.

La sfârșit, toate cele patru echipe, își vor folosi cunoștințele și vor lucra împreună pentru împărtăși cunoștințele.

Etapa III – Resurse informaționale

Echipa 1: https://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir

Echipa2:<https://www.agerpres.ro/documentare/2020/10/26/o-personalitate-pe-zi-dimitrie-cantemir-mare-carturar-enciclopedist-domn-al-moldovei-1693-si-1710-1711--597427>

Echipa3: <https://cantemir.asm.md/dimitrie/biografi>

Echipa 4: <https://cantemir.asm.md/dimitrie/arbore>

Etapa IV – Procesul

Clasa este grupată în patru echipe de câte 6 elevi, fiecare având acces la internet pentru a lucra platforma de classroom.google.com. Elevii lucrează împreună pentru a rezolva activitatea atribuită, folosind diferite mijloace moderne pentru a comunica. La finalul activității încarcă răspunsurile finale pe platforma classroom, urmând să realizăm un video zoom cu liderii echipelor, care la rândul lor să transmită noile informații echipei care o reprezintă .

Etapa V - Evaluarea

Evaluarea raportului de grup

Nivel	Insuficient	Suficient	Bine	Foarte bine	Punctaj
Partajarea informației	Nu există schimb de informații între membrii echipei.	Are loc un schimb de informații între elevii, ocazional.	Există schimburi de informații eficiente pentru rezolvarea sarcinii de lucru.	Schimburile de informație sunt foarte bune, fiind relevante.	

Lucrul în echipă/ cooperarea	Nu dorește să realizeze sarcina în cadrul echipei.	Cooperează puțin, având nevoie de îndrumare.	Cooperează doar cu anumiți colegi din echipă.	Cooperează cu toți membrii echipei.	
Cercetarea	Grupul nu a cercetat toate sursele date și nu a accesat toate site-urile și link-urile distribuite.	Grupul a făcut puține cercetări asupra temei distribuite.	Grupul a făcut câteva cercetări asupra temei distribuite.	Grupul s-a ocupat intens de tema dată, accesat toate link-urile și site-urile distribuite.	
Terminologia științifică și notațiile	Nu au folosit terminologia necesară.	Au folosit terminologia și notațiile cerute, dar unele răspunsuri nu sunt înțelese.	Au folosit terminologia și notațiile corect, fiind destul de ușor de înțeles răspunsurile.	Au folosit terminologia și notațiile corect, fiind ușor de înțeles ce au dorit să răspundă.	
Prezentarea proiectului	Nu prezintă în totalitate proiectul.	Realizează proiectul, dar nu prezintă utilitatea acestuia.	Realizează proiectul, având mici greșeli.	Realizează în totalitate proiectul corect.	
Participarea la discuția finală, online	Au participat 30% din membrii echipei	Au participat 50% din membrii echipei	Au participat 75% din membrii echipei	Au participat 100% din membrii echipei	

Etapa VI - Concluzii

Obiectivele au fost atinse cu ajutorul diferitelor pagini de Internet și sunt importante să le cunoașteți fiind din zona unde locuiți și fiind importante pentru România.

Posibilitatea de accesa și de a opera cu informații de pe Internet, le permite elevilor să învețe să descopere singuri anumite noțiuni, să comunice și să coopereze între ei. Au avut posibilitatea să adune informațiile cerute în fișa de lucru, familiarizându-se cu o nouă metodă modernă și actuală de învățare. Utilizarea acestei metode le trezește intereseul spre cunoaștere, rolul cadrului didactic devine mai important, întrucât el propune strategiile didactice, monitorizează activitatea elevilor, evaluează procesul de învățare. La finalul acestei metode o să aplicăm un chestionar on-line despre cunoștințele dobândite.

Bibliografie:

1. Coteș, P., Nedelcu, E., (1976) *Principii, metode și tehnici moderne de lucru în geografie*, Editura Didactică și Pedagogică, București;
2. Cucos, C-tin., (2006) *Pedagogie*, Editura Polirom, București;
3. Ilinca, Nicolae (2006) *Elemente de didactică aplicată a geografiei*, Editura CD Press, București;
4. Ionescu, R., (1995) *Didactica Modernă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.

DIMITRIE CANTEMIR - PRIMUL FILOSOF AL ISTORIEI ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Scurt eseu filosofico-istoric

Prof. Epureanu Maria
Colegiul Național "Spiru Haret" Tg.Jiu

Rezumat

Personalitate complexă, om politic, literat, filosof, muzician, reprezentant deopotrivă al umanismului românesc și european, având o cultură enciclopedică, spirit "luminat", contemporan cu Voltaire, savant, membru al Academiei din Berlin, Cantemir impresionează nu numai prin preocupările sale multiple, cât mai ales prin profunzimea judecăților despre lume și suflet din perspectivă teologico-filosofică, reușind astfel să imbine în mod fericit tendințele moderne ale raționalismului occidental cu tradiția creștin-ortodoxă a Răsăritului. Divanul, operă de maturitate, este o veritabilă pledoarie pentru respectarea principiilor creștine în lumina ultimelor progrese ale filosofiei occidentale de tip raționalist. Deși omul este considerat de Cantemir o ființă nobilă, superioară, dotată cu rațiune, deasupra sa stă Divinitatea necreată și nepieritoare.

Filosof al istoriei, sursă de inspirație pentru filosofii francezi ai "Luminilor", de pildă, Montesquieu, o spune chiar Nicolae Iorga, impune ca principiu al istoriei "creșterea și descreșterea", deci evoluția ciclică a marilor puteri, precum Imperiul Otoman, căruia îi dedică o profundă analiză argumentată în lucrarea *Historia Incrementorum atque decrementorum Aulae othomanicae* intrată încă din secolul al XVIII-lea în circuitul european. Supremul "canon" pentru Cantemir este respectul pentru adevăr „sufletul odihnă nu poate afla până nu găsește adevărul”, de aceea se va strădui să facă distincție între realitate și ficțiune, deși este un excelent povestitor.

Concepția filosofică a lui Cantemir apare exprimată, mai ales, în *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, în care, inspirat de filosofia clasică greacă, Platon, Aristotel, Thales sau Socrate dar și de scriitorii creștini din primele secole, precum Sf. Augustin, reușește să creeze un sistem filosofic tridimensional în care se află ca repere cunoașterea de sine, cunoașterea de Dumnezeu și cunoașterea lumii. Din acest motiv, Lucian Blaga îl considera pe Cantemir „întâiul spirit al nostru de dimensiune europeană”, iar Constantin Noica „Rege între filosofi și filosof între regi”. ”A-1 studia pe Cantemir înseamnă a reface starea Europei de la începutul secolului al XVIII-lea”⁶⁸ spunea același mare filosof român. Se poate spune, fără a greși cu ceva, că opera cantemiriană are două dimensiuni: românească și universală.

Având în vedere cele trei părți componente ale filosofiei sale, teologico-fizică, teologico-metafizică și teologico-etică, sistemul său filosofic poate fi considerat unul de inspirație teologică. Cantemir este de părere că orice ființă vie în existența sa reprezintă un cerc (nașterea, creșterea, pieirea), iar sensul ar fi acela de transmitere altei ființe a principiului vieții care repetă dezvoltarea sa în cercul respectiv. La fel ca omul, monarhiile au o dezvoltare ciclică.

Om, creația divinității, ca derivat nu este perfect! El tinde spre fapte bune. Omul este stăpânul lumii, nu robul ei! „Nu rob, ci stăpân lumii Dumnezeu te-a lăsat pentru aceasta, tu pe dânsa, iar nu ea pe tine să stăpânească.”⁶⁹ Omul trebuie permanent să cugete despre puternicia și înțelepciunea lui Dumnezeu, despre deșertăciunea lumii și a vieții sale efemere. Omul este esență și cunună a existenței. Amintește astfel de concepția lui Giovanni Pico della Mirandola (*Discurs despre demnitatea omului*).

⁶⁸ C.Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, București, Editura Humanitas, 1991(2012), p. 21

⁶⁹ D. Cantemir, *Opere complete*, vol. I, Editura Academiei Române, București, 1974, p. 251

În ceea ce privește raportul dintre rațiune și credință, Cantemir consideră credința superioară rațiunii afirmând că rațiunea se află sub „lumina credinței”. Concomitent, omul este ființă rațională și, desigur, „cu întreaga înțelepciune și cu bună socoteală” poate conduce lumea. Omul este influențat de mediul social. Binele este posibil întrucât omul nu poate rezista răului social și vieții fără cultivarea anumitor calități-virtuți (dimensiunea moral-etică). De pildă, în *Divan* afirmă ca principiu etic următorul: „Nu prin răutăți, ci prin virtuți să rămână vestit numele după moarte”⁷⁰ sau „Cu fapta rea nu vei dobândi un nume vestit”⁷¹.

Se observă în concepția lui Cantemir anumite congruențe cu filosofia „luminilor”. „Omul este bun de la natură și toți oamenii s-au născut buni de la natură; numai după naștere, prin convorbiri rele sau prin lipsa unor convorbiri pioase și a învățăturilor bune, ei pot contracta moravuri rele.”⁷² Cunoașterea se poate realiza, după părerea lui Cantemir, prin contemplație, prin asceză și rugăciune, precum și pe cale catafatică de cunoaștere (teologică afirmativă). Adevărul este privit sub aspect valoric moral, iar judecata se realizează în contextul conduitei personale, sociale.

Discipol al eruditului Ieremia Cacavelas, cel care l-a familiarizat cu limbile clasice greacă și latină, de asemenea, cu filosofia lui Thales și Platon la Școala Domnească de la Iași, Cantemir este, în egală măsură, inspirat de raționalismul lui Aristotel și filosofia Renașterii deprinse la Academia Patriarhiei de la Constantinopol, subordonată Universității din Padova.

În 1689 apărea *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea...* Această carte este o expresie a tendințelor laice, raționaliste ce se manifestă în umanismul românesc al sec. al XVIII-lea. În 1700 publica *Micul compendiu de logică*, o apoteoză a Rațiunii. Logica nu mai este o „născocire a diavolului” ca în *Imaginea de nedescris a științei sacre*, ci „o comoară a disciplinelor minții, lumina naturală prin care omul ajunge la adevărata înțelepciune”. Opera de maturitate a lui Dimitrie Cantemir se caracterizează prin tendința de separare a științei, domeniul rațiunii, al argumentării logice, de cel al teologiei, al credinței. Lucrările dedicate filosofiei istoriei cum sunt *Istoria naturală a monarhiilor*, *Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman* sau *Descrierea Moldovei*, reflectă ideea determinismului causal la baza căruia stă o ordine a naturii. Acesta separă cunoașterea dobândită pe calea cercetării faptelor de convingerile obținute prin credință. După acesta, filosofia „fizică” se ocupă cu studiul „corpurilor naturale”, în timp ce metafizica teologică este responsabilă de lucrări care „nici dovadă au, nici să dovedească pot”.

Importanța simțurilor și experienței în cunoaștere este de asemenea accentuată: „Toată știința în povața simțurilor se află”. Regăsim aici influența empirismului englez, ideile susținute de J. Locke, D. Hume sau de către precursorii lor Fr. Bacon și Th. Hobbes. Ca și aceștia era de părere că, pentru stabilirea adevărului, este necesar experimentul afirmând următoarele: „experiența și ispita lucrului mai adevărată poate fi decât toată socoteala minții”. Știința și filosofia nu trebuie să se limiteze doar la înregistrarea faptelor, ci trebuie să cerceteze cauzele fenomenelor „nu numai cum și ce s-au făcut, ci pentru ce așa s-au făcut”.

Deismul este o altă trăsătură a operelor de maturitate: „Creatorul zidirea săvârșind, de lucru se odihnește”. Dumnezeu ca „prim motor” creează lumea dar nu intervine în evoluția sa ulterioară. Aceeași concepție o regăsim la majoritatea iluminiștilor francezi.

Umanismul se reflectă în ideile sale despre om, despre demnitatea umană. Binele public, interesele obștești, apărarea moșiei sunt norme superioare ale conduitei sociale. Omul trebuie apreciat după învățătura și faptele sale, nu după origine. Omul este cea mai nobilă dintre toate făpturile. Noblețea sa rezidă în rațiune. Ființă conștientă de libertatea sa, omul se manifestă prin moralitate, de unde și concluzia: Omul nu este „rob, ci stăpân al lumii”, cea mai nobilă ființă. Umanismul său declarat este perceput ca o trezire la lumină din „întunericul” de până atunci.

În spiritul iluminismului, Cantemir considera că omul este ființă rațională și liberă. Prin aceste idei se situează alături de Voltaire, Hume, Spinoza sau Leibniz. Fascinat de problema „

⁷⁰ D. Cantemir, *Divanul*, Editura Academiei Române, București, p. 11

⁷¹ Idem, p.12

⁷² D. Cantemir, *Loca obscura* mass.lat.7, Biblioteca Academiei Române, București, 1976

universaliilor” este , de asemenea, inspirat de neoaristotelismul lui Jan Baptist van Helmont (1577- 1614), un filosof pe nedrept uitat, filosofie din care extrage anumite idei. Se pare că lucrarea acestuia *Venatio scientiarum (Cercetarea științei)* a reprezentat sursa de inspirație pentru Cantemir anume disputa dintre două personaje alegorice: Sufletul și Rațiune. Disputa este din perspectivă etică.

Divanul este o critică transparentă de pe pozițiile unui laic a societății timpului, o societate în care boierii sunt dominați de patima lăcomiei și egoismului. Filosoful Dan Bădărău afirma că „ *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea*, prima scriere a lui Cantemir, dovedește, ca și lucrările următoare, că problemele filosofice generale au fost cele dintâi care l- au atras pe învățatul moldovean. Ea nu este o carte bisericească, ci o carte a unui laic, scrisă de pe pozițiile eticii creștine și stoice în scopuri educativ- morale în cadrul societății feudale. Ea este cea dintâi încercare în domeniul eticii făcută de un cugetător român în limba română, potrivit cu împrejurări specifice societății românești din acele vremuri, această critică a moralei lumesti fiind și o critică transparentă la adresa egoismului și a lăcomiei boierimii”⁷³.

În *Divan* el exprimă o concepție optimistă despre om. Academicianul Virgil Cândea considera că „ *Divanul* este o operă de gândire și sub acest raport interesează pe cercetătorii filosofiei noastre, una din vechile opere de exprimare în limba română într- o formă artistică, ceea ce justifică atenția filologiei și istoriografiei literare, și totodată, unul din izvoarele de informație prețioase asupra cunoștințelor variate ale cărturarilor români din sec XVII și ale cititorilor lui. El interesează în egală măsură, istoria culturii române vechi. Această întreită valoare a *Divanului* îi îndreptățește pentru totdeauna prețuirea iubitorilor de cultură și atenția cercetătorilor.”⁷⁴

Divanul se încadrează perfect în genul lucrărilor focalizate pe disputa dintre suflet și trup, existente în Antichitatea târzie și Evul Mediu. Aceste lucrări au apărut atât în lumea apuseană (Boethius, Bernard de Clairvaux, Hildebert), cât și în cea răsăriteană (Sf. Efrem Sirul, Sf. Grigorie Teologul). Trebuie să specificăm faptul că *Înțeleptul* din această lucrare nu optează pentru retragerea din lume, pentru o asceză solitară, ci pentru rămânerea în viața lumii și transfigurarea acesteia prin trăirea virtuților propovăduite de *Evangelia* lui Hristos.

Filosofia lui Cantemir este una etică, iar Adevărul și Binele nu pot fi cunoscute decât prin lumina credinței. Deopotrivă tradițională și inovativă, această filosofie cu accente umanist- iluministe este originală prin raportarea la credința ortodoxă și preceptele biblice, vetero- și neo-testamentare. Unii cercetători invocă și alte surse de inspirație precum *Dioptra* a monahului bizantin Filip Solitarul din sec XI care, în mod similar, era fascinat de polemica trup -suflet sau *Personificările* atribuită lui Mihail Choniates, un autor de sec XII. Un lucru este cert, anume acela că, însuși Cantemir credea că opera sa este de mare interes pentru membrii Academiei din Berlin.

Sinteză a două tradiții de gândire, lucrarea este o punte și un dialog între Orient și Occident. Acad. Virgil Cândea preciza: „ La hotarele dintre două gândiri, cea tradițională a Orientului ortodox și a Occidentului medieval, pe de o parte, cea nouă a zorilor raționalismului, pe de alta, *Divanul* ajută la reconstituirea fizionomiei cărturarului român și, în general, sud- est european, de la sfârșitul secolului al XVII-lea...Opera învățatului moldovean rămâne un prestigios document, atât prin contactele dintre două mari zone de cultură, cât și pentru epoca- decisivă în evoluția civilizației europene- de afirmare a raționalismului în interiorul vechii gândiri medievale”⁷⁵.

Bibliografie

Dan Bădărău, *Filosofia lui Dimitrie Cantemir* , Ed. Academiei Române, București, 1964

⁷³ Dan Bădărău, *Filosofia lui Dimitrie Cantemir*, Ed. Academiei Române, București, 1964, p. 125

⁷⁴ Acad. Virgil Cândea, “*Divanul în cultura românească și europeană*” în *Dimitrie Cantemir (1673- 1723), Principe român și cărturar european*, Iași, Editura Trinitas, 2003, p. 18

⁷⁵ Acad. Virgil Cândea, *Dialogul Orient- Occident, tradiție și inovație în Divanul lui Cantemir*, București, 1964, pp. 49--50

Dimitrie Cantemir, *Divanul*, ediție îngrijită, studiu introductiv și comentarii de Virgil Cândea, Ed. Academiei Române, București, 1974

Dimitrie Cantemir, *Opere complete*, vol. I, Ed. Academiei Române București, 1974

Acad. Virgil Cândea, „*Divanul în cultura românească și europeană*”, în vol colectiv *Dimitrie Cantemir (1673- 1723). Principe român și cărturar european*, Ed. Trinitas, Iași, 2003

Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, Ed. Humanitas, București, 1991 (2012)

DIMITRIE CANTEMIR - HOMO UNIVERSALIS

Prof. Galan Mihaela

Școala Gimnazială ”Mihai Eminescu” Bănești

Dimitrie Cantemir este un autor inovator, un deschizător de drumuri, un om al premierelor. În încercarea lor de a-i surprinde personalitatea complexă, multe lucrări repetă aproape obsesiv termenii *primul* sau *întâiul*: primul membru al unei academii de științe, primul scriitor satiric, primul lingvist etc.

Deși nu avem aroganța de a-i fi surprins universalitatea, am încercat prin acest material să surprindem câteva aspecte interesante privind viața, educația, opera lui Dimitrie Cantemir, precum și câteva aspecte ce privesc limba utilizată în operele sale.

Citindu-i biografia, nu poți să nu remarci drumul sinuos, plin de provocări al scriitorului. Se trăgea dintr-o familie de mici boieri ajunși domnitori ai Moldovei, atât prin tatăl său Constantin, cât și prin fratele său mai mare, Antioh. Jumătate de veac, atât a trăit! Ceea ce s-ar numi astăzi o viață scurtă, dar pe care a valorificat-o pe deplin, fiind avid de cunoaștere și preocupat de dezvoltarea propriului sine. Un umanist în adevăratul sens al cuvântului, excelând în toate domeniile posibile. S-a bucurat de o educație serioasă și variată, atât la Iași, cât și la Constantinopol, punând accent nu numai pe învățarea limbilor străine, ci și pe cunoașterea unor domenii precum filosofia, logica, retorica, gramatica, fizica, muzica. Nu degeaba George Călinescu l-a descris pe Dimitrie Cantemir ”un erudit de faimă europeană, un voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru”.

A fost, așadar, Membru al Academiei din Berlin (1714), cel dintâi român membru al unei academii de științe. S-a remarcat și ca geograf și cartograf, publică monografia *Descriptio Moldaviae* și redactează mai multe hărți. Și totuși, ce contrast între Dimitrie Cantemir și tatăl său Constantin care nu știa nici să scrie.

Dimitrie a stat ostatic la Constantinopol 20 de ani. Învăță toate limbile vorbite curent acolo la vremea aceea. Ajunsese să cunoască nu mai puțin de 11 limbi, între care greaca, latina, slavona, turca, araba, persana, italiana, germana și ceva franțuzește, astfel că adăugând româna și rusa pe care o va învăța în exil în Rusia avem ceea ce se numește astăzi un adevărat poliglot. ”Latina și greacă antică le cunoaște temeinic din cărți, cunoaște și ceva din cultura apuseană, căci e citit”, spunea Neagu Djuvara în cartea *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*. Experiențele de viață îi devin, așadar, lecții, iar cărțile profesori.

Cunoaște cultura bizantină firește, cunoaște perfect cultura islamică trăind în mediul ei. E inventatorul unui mod de transcriere a muzicii turcești. Se mai știe și astăzi în Turcia că notele muzicale turcești sunt o invenție a lui Cantemiroglu, adică fiul lui Cantemir Vodă tatăl.

A urcat el însuși pe tron (martie-aprilie 1693 și 1710-1711). Convins de declinul Imperiului Otoman și dornic să recâștige independența Moldovei, s-a aliat cu țarul Rusiei Petru I, dar armata ruso-moldoveană a fost înfrântă de turci, fiind obligat să se refugieze la curtea țarului al cărui sfetnic a devenit. Ca domnitor, în scurta sa domnie Cantemir a dovedit vederi

progresiste. A înlăturat vechile funcții boieresti, i-a scutit pe țărani de o parte din dări, a obligat mănăstirile să plătească dări, a urmărit formarea unui stat centralizat, care să limiteze puterea marilor boieri.

A lăsat în urmă o moștenire literară diversă și valoroasă.

Opera filozofică numără texte precum: *Logica, Metafizica, Imaginea științei sacre, Despre constiința. Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudetul sufletului cu trupul* este prima lucrare filozofică românească. Întâlnim disputele medievale despre timp, suflet, natura sau constiință. Dimitrie Cantemir sugerează superioritatea omului asupra celorlalte viețuitoare, face din om un stăpân al lumii, susține superioritatea vieții spirituale asupra condiției biologice a omului; încearcă să definească concepte filozofice și să alcătuiască o terminologie filozofică.

Opera istorică cuprinde volumele *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor, Viața lui Constantin Cantemir* (închinată tatălui său, cea dintâi lucrare de acest fel din literatura română), *Evenimentele Cantacuzinilor și Brâncovenilor*. În *Cresterea și descreșterea curții otomane*, Dimitrie Cantemir face istoria Imperiului Otoman și analizează cauzele care aduc la destrămarea sa. *Hronicul* este opera unui istoric modern. Pentru scrierea acestei lucrări, Dimitrie Cantemir a consultat peste 150 de izvoare autohtone și străine în limbile latină, greacă, polonă și rusă.

”Romanii sunt moșii și strămoșii noștri, a moldovenilor, muntenilor, a ardelenilor și a tuturor oriunde s-ar afla, precum și singur numele de moșie ne arată(...) și limba cea părintească (...) un nebiruit martor ne este”. Lucrarea fost scrisă din cererea Academiei din Berlin, inițial în latină, apoi tradusă în română, fiind prima lucrare științifică românească în care autorul încearcă să definească individualitatea poporului român printre celelalte popoare, individualitatea istorică materială și spirituală. Este o monografie care prezintă Moldova de la începutul secolului al XVII-lea.

Descrierea Moldovei are trei părți: *partea geografică* ce cuprinde informații despre numele Moldovei, hotarele vecine, legenda despre al doilea descălecat, Dragoș Vodă, *partea politică*, cu organizarea politică și administrativă a țării, înscăunarea și mazilirea domnilor, ranguri boierești, oastea moldovenească, legile Moldovei și *partea culturală* cu informații interesante despre graiul moldovenesc, despre cuvinte care la început au fost latinești, apoi slavone, despre religia moldovenilor, despre mănăstiri, biserici și preoți, despre folclorul românesc, despre jocurile populare, înmormântări, bocet.

Să nu uităm, Cantemir este primul scriitor satiric din literatura română. În opera sa întâlnim ironia, satira, invectiva și pamfletul. Cantemir este și primul orientalist român prin două lucrări: *Sistema religiei mahomedane* și *Manual de muzica turcească*.

Dimitrie Cantemir a fost nu numai primul nostru istoric, primul nostru geograf, primul nostru etnograf, ci și, într-o oarecare măsură, primul nostru lingvist și dialectolog. Academicianul Emil Petrovici este de părere ca Dimitrie Cantemir fost primul cărturar român care a încercat să creeze pentru limba noastră literară un stil un stil științific, o terminologie științifică, filozofică și politică. S-a străduit să ridice limba noastră literară la nivelul celorlalte limbi literare existente atunci în Europa, o limbă capabilă să exprime noțiunile cele mai abstracte, filozofice și științifice.

Limba literară este folosită nu numai în literatură artistică, ci și în știință, în viața politică, în presă, în școală etc. Așadar, cu toate că dintre operele în limba română ale lui Dimitrie Cantemir numai romanul alegoric *Istoria ieroglifică* poate fi considerat ca aparținând literaturii artistice propriu-zise, totuși studiul limbii întregii opere scrise în românește constituie un capitol din istoria limbii noastre literare.

Înainte de epoca lui Cantemir, în secolul al XVI-lea, limba a servit aproape exclusiv la traducerea textelor bisericești slavone, cu mijloace de expresie foarte sărace, pe când în cursul secolului al XVII-lea aceasta se eliberează cu încetul de sub influența textelor bisericești. Mai ales cronicarii scriu o limbă apropiată de limba vie a poporului. Acest grai al poporului l-a

cunoscut bine și Cantemir, chiar și particularitățile dialectare l-au preocupat. E cunoscut pasajul din *Descrierea Moldovei* în care vorbește despre particularitatea graiului moldovenesc de a rosti palatale în loc de labiale, rostire pe care o consideră o greșeală care trebuie evitată. Așadar limba tradițională, în care elementul popular ocupă un loc important, constituie temelia pe care Dimitrie Cantemir a încercat să construiască o limbă științifică, filozofică, introducând în limba tradițională o seamă de elemente savante.

În limba lui Dimitrie Cantemir trebuie să deosebim trei elemente: unul tradițional, legat de textele bisericești, al doilea popular și al treilea savant. Dozarea acestor elemente diferă după opere și după stil. În stilul didactic filozofic al învățăturilor religioase morale din *Divanul înțeleptului cu lumea*, elementul popular este foarte slab reprezentat, în schimb în pasajele narative din *Istoria ieroglifică* și mai ales cele din *Hronic* prezintă un stil simplu presărat cu expresii populare care amintește de stilul narativ al povestitorilor din popor. În această privință, opera lui Dimitrie Cantemir prezintă un continuu progres, pornind de la un stil greoi, plin de fraze întortocheate, departe de limba poporului al operei sale din tinerețe și ajungând la un stil vioi, al narațiunilor, mult mai natural decât acel al scrierilor sale anterioare, datorită termenilor populari și expresiilor împrumutate din limba poporului.

Prin întreaga sa activitate, Dimitrie Cantemir sugerează superioritatea omului care visează să devină stăpân al lumii. Este și stăpân al timpului, părerea mea subiectivă. E uimitor câte a reușit să facă în cei numai 50 de ani de viață. Astăzi abia mai găsim timp, ori voință să facem ceva, dar putem măcar să ne hrănim din roadele dulci ale cunoașterii prin opera unui om universal (*homo universalis*).

Bibliografie:

- Dicționar biografic de istorie a României* - Editura Meronia, 2008.
Dimitrie Cantemir interpretat de ..., antologie de Carmen Dumirescu, București, 1977.
Neagu Djuvara - *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Ed. Humanitas, 1999.
Nicolaie Iorga - *Originalitatea lui Dimitrie Cantemir*, Ed. Datina românească, Iași, 1935.
Vișan-Miu R. Tudor - *Dimitrie Cantemir, eruditul, moralistul, educatorul*, (blog), aprilie 2014.
Emil Petrovici - *Limba lui Cantemir, Limba Română*, An II, Nr. 6, 1953.

DIMITRIE CANTEMIR, PERSONALITATE COMPLEXĂ A CULTURII ȘI LITERATURII ROMÂNE ȘI EUROPENE

Înv. Gurău Alexandra
Liceul Tehnologic „Ștefan Cel Mare” Cajvana

REZUMAT:

Dimitrie Cantemir, un om remarcabil al literaturii române, a fost un erudit european, voievod moldovean, academician berlinez și prinț rus. El s-a distins prin opera sa vastă, acoperind domenii precum istorie, geografie, poezie, proză, și filosofie. Cantemir a fost considerat excepțional și un precursor al iluminismului, influențând Școala Ardeleană. În timpul vieții sale, a avut o carieră politică complexă, servind la curtea otomană și devenind domn al Moldovei. Adept al schimbărilor și reformelor, a scris și în domeniul politic. Ulterior, a deținut funcții importante în Rusia și a contribuit la scrierea lucrărilor notabile despre orient. A murit în 1723, iar moaștele sale se află în Biserica Domnească „Trei Ierarhi” din Iași. Opera sa este apreciată pentru complexitatea și profunzimea sa, combinând știința cu literatura și filosofia.

LUCRARE PROPRIU-ZISĂ:

„Sufletul odihne nu poate afla până nu găsește adevărul, carile îl cearcă oricât de cu trudă i-ar fi a-l nimeri.” (Dimitrie Cantemir)

Dimitrie Cantemir, „erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, un Lorenzo de Medici al nostru”, așa cum îl descria G. Călinescu, reprezintă figura singulară a celui mai mare umanist din perioada feudală a literaturii române. El nu rămâne ca mulți dintre cronicari, omul unei singure cărți, ci scrie istorie, geografie, face versuri și compune proză, leagă între ele diferitele preocupări printr-o încercare de sinteză, trage concluzii politice și sociale din faptele trecutului și ale prezentului, se îndreaptă cu a sa creatoare curiozitate spre muzică, religie, filosofie, logică, matematică și fizică. S-a rostit pentru caracterizarea acestei figuri a trecutului nostru cuvântul: excepțional. Pentru Blaga, principele este „inorogul alb” al gândirii românești, făptură stranie și pură, de o genială claritate în previziuni.

Considerat unul dintre cei mai erudiți umaniști, el s-a situat cu mult deasupra cărturarilor vremii sale, prin vasta și remarcabila sa operă științifică și literară. Și-a format cultura dinspre antici către moderni, preluând limba latină drept instrument esențial al expresiei, alături de alte limbi de amplu suflu cultural. Deviza sa este extrem de convingătoare: „Sufletul odihne nu poate afla până nu găsește adevărul, carile îl cearcă oricât de cu truda i-ar fi a-l nimeri.” Cărturar umanist, deschis către lume și progres, Dimitrie Cantemir a prefigurat iluminismul și, nu întâmplător, Școala Ardeleană și-l va lua ca model și inspirație.

VIAȚA ȘI CARIERA POLITICĂ

Firul vieții sale începe a se desfășura la 26 octombrie 1673, când se naște ca al doilea fiu al serdarului Constantin Cantemir, domn al Moldovei, și al Anei, născută Bantaș (femeie distinsă și cultă, descendentă a unei familii de boiernași, nepoata doamnei Anastasia, soția Ducăi-Vodă). Deși analfabet (provenea dintr-o familie de răzeși din ținutul Fălciului), Constantin Cantemir, cel care „numai iscălitura știa de și-o face” (I. Neculce) și suferea cumplit din acest motiv, a dat o educație aleasă copiilor săi, Antioh și Dimitrie. El a invitat în familie dascăli dintre cei mai instruiți din țară și din străinătate, între care și pe călugărul grec Ieremia Cacavelas, teolog poliglot, filosof și predicator, care studiasse la universitățile din Leipzig și Viena. Încă în patrie, așadar, până la plecarea sa în calitate de ostatic la Poarta Otomană, Dimitrie căpătase cunoștințe temeinice. În afară de instrucția obișnuită, care era dată pe atunci copiilor de boieri (citire, scriere și socotit, unele cunoștințe elementare de religie creștin-ortodoxă), el a mai studiat limbile slavă, greacă și latină, teologia, istoria, muzica ș.a.

În 1688, la vârsta de 15 ani, conform obiceiului, Dimitrie Cantemir este trimis la Istanbul/Constantinopol, pe lângă curtea sultanului, în calitate de ostatic, garant pentru domnia tatălui său. La alt nivel, superior, Dimitrie își continuă studiile la Constantinopol, atât la Înalta școală a Patriarhiei din acest oraș, cât și cu diverși profesori particulari de formație culturală europeană și orientală. În timpul șederii sale îndelungate (circa 22 de ani, cu intermitențe) în capitala Imperiului Otoman, Dimitrie a manifestat un mare interes față de istoria, cultura și civilizația orientală, mai cu seamă față de cea turco-otomană. În acest mediu, tânărul Dimitrie a studiat filosofia, logica, teologia, geografia, istoria, muzica, medicina, folclorul, limbile occidentale și orientale (turca, persana, araba), desenul și arhitectura. Aceste cunoștințe temeinice i-au permis să elaboreze mai multe lucrări dedicate istoriei, civilizației și culturii. Mai mult decât atât, unele dintre concluziile sale pe care le-a tras de pe urma studierii religiei musulmane și a istoriei Imperiului Otoman, a încercat să le pună la temelie activității sale practice ca domn al Țării Moldovei în anii 1710-1711. Cu timpul, tânărul Cantemir a devenit cunoscut în cercurile cele mai înalte ale curții și aristocrației otomane, stabilind totodată legături cu reprezentanți diplomatici ai diferitor țări europene, îndeosebi ai Franței, Rusiei, Olandei. Este apreciat în cercurile înaltului cler ortodox, precum și în cele ale oamenilor de știință de cea

mai aleasă cultură din capitala imperiului. Datorită cunoștințelor căpătate în patrie, cât și celor dobândite la Istanbul, în mediul unor mari personalități ale culturii europene și orientale, Dimitrie devine un om de cea mai aleasă pregătire intelectuală.

Între anii 1691-1693 a trăit la curtea domnească a tatălui său. După toate probabilitățile, Dimitrie Cantemir a manifestat interes față de viața politică încă din copilărie, de pe când tatăl său a urcat în scaunul Țării Moldovei (1685). Ca fiu de domn, s-a considerat în drept să-l urmeze pe tatăl său în tronul Țării Moldovei, după ce acesta s-a stins din viață în 1693. Cronicile autohtone și alte documente ale vremii îl atestă pe Dimitrie Cantemir în scaunul domnesc doar pe parcursul lunilor martie-aprilie 1693. Deși susținut de unii mari boieri din țară (Iordache Ruset, Lupu Bogdan), care ar fi dorit să profite de tinerețea voievodului pentru a-l subordona intereselor sale, sultanul nu l-a îmbrăcat cu caftan domnesc și, prin urmare, el a fost nevoit să renunțe la tron. Evenimentul s-a consumat fără oarecare urmări pentru Dimitrie Cantemir și el a revenit la Istanbul, continuându-și cu și mai multă râvnă activitățile cărturărești.

În anii primei domnii a fratelui său, Antioh Cantemir (1695-1700), Dimitrie îndeplinește misiunea de capuchehaie, adică de reprezentant (ambasador) al domnului la Constantinopol, fapt care l-a plasat în cercurile politice și diplomatice ale curții otomane, iar această împrejurare i-a permis să fie informat din prima sursă despre tot ce se petrecea mai important în materie de relații internaționale și politică în imperiu, în țările europene și în țările române. În 1699, Dimitrie Cantemir se căsătorește cu Casandra, fiica domnului muntean Șerban Cantacuzino. Evenimentul – ordinar la prima vedere – s-a răsfrânt în modul cel mai direct asupra relațiilor politice dintre Țara Românească și Moldova, căci văzându-se ginere al fostului domn muntean, Dimitrie Cantemir și-a declarat pretențiile de a ocupa scaunul domnesc al țării vecine. Faptul viza direct interesele lui Constantin Brâncoveanu, pe atunci domn al Țării Românești (1688-1714), care, bineînțeles, se apăra cu hotărâre de toți rivalii săi. Rivalitatea și suspiciunea reciprocă dintre Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu s-a menținut multă vreme, izbucnind, cu anumite ocazii, cu o vigoare deosebită. Aceste evenimente s-au reflectat și în unele opere cantemirene (în Istoria hieroglifică – lupta alegorică dintre Inorog și Corb). De asemenea, aflarea lui Dimitrie Cantemir în mediul elitei otomane de la Constantinopol l-au condus încă de pe atunci pe tânărul Cantemir la o importantă concluzie în plan politic: puternicul Imperiu Otoman începe să decadă. Ulterior, teza a fost tratată și argumentată pe larg în celebra-i operă Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman. Poarta caută să instaleze în tronul Țării Moldovei un domn în care să aibă toată încrederea. După mai multe căutări și ezitări, turcii îl aduc în scaunul domnesc de la Iași pe Dimitrie Cantemir, care, aflându-se de mai mulți ani la Constantinopol și fiind bine cunoscut în sferele politice cele mai înalte de la curtea sultanului, se considera că merită toată încrederea. Astfel, în împrejurări extrem de complicate, Dimitrie Cantemir a devenit, la 14 noiembrie 1710, domn al Țării Moldovei. Redactează, impulsivat de Leibntz, „*Descriptio Moldaviae*” – operă în care a dezvoltat aceeași concepție politică pe care o promovase și din postura de monarh. Ca o recunoaștere a valorii operei amintite, la propunerea filosofului german, Dimitrie Cantemir este ales membru al Academiei Regale din Berlin.

Sfetic ideal, având în vedere unitatea de concepție statală a celor doi monarhi, inițiază o serie de reforme radicale, menite dezvoltării rapide a statului. Integrat în această viață de prefaceri economice și militare a Rusiei, Cantemir își continuă opera literară: „Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman” – lucrare tradusă din latină în toate limbile europene de largă circulație – și „Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor”.

Participarea principelui Cantemir la viața politică a Rusiei s-a intensificat după numirea sa în funcția de „*Consilier Secret și Membru al Senatului*”.

Ultima mare acțiune politică la care participă este campania țarului Petru I împotriva Persiei (1722) – reprezintă izvorul celor din urmă cercetări și scrieri ale lui Cantemir: „*Collectanea Orientalia. Principis Demetrii Cantemiri variae schedae et excerpta e autographo*”.

descripta”- volum de însemnări cartografice și arheologice, de note privind folclorul și moravurile orientale, de interpretări și comentarii asupra acestora.

La 21 august 1723, eminentul cărturar se stinge din viață la Dimitrievka, moșia dăruită de țarul Rusiei pentru serviciile aduse.

Opera lui Dimitrie Cantemir este unică și în ziua de astăzi datorită complexității rezultate consecutiv formației sale enciclopedice: știința se împletește cu filosofia, istoria și geografia sunt analizate științific, iar etica, literatura și muzica, sunt completate de studiul moravurilor și al folclorului; departe de orice diletantism, toate acestea poartă pecetea metodei științifice și cunoașterii reale.

Osemintele lui Dimitrie Cantemir, readuse în 1935 în România, se află la Biserica Domnească „Trei Ierarhi” din Iași.

Pe lespedeza raclei sale stă scris: „Aici, întors din lunga și pre greaua pribegie înfruntată pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei”.

BIBLIOGRAFIE:

1 Lumea islamică, Bîrsan Cristina, Dimitrie Cantemir, București, Editura Academiei Române, 2005.

2. Descrierea Moldovei, Cantemir Dimitrie, București, Editura Tineretului, 1967.

3. Divanul, Cantemir Dimitrie, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, Iași Departamentul Bibliografic. 1998

DIMITRIE CANTEMIR, PRINȚUL LITERELOR ROMÂNEȘTI

Prof. Halac Iuliana Alina
Colegiul Economic ”Dimitrie Cantemir” Suceava

Rezumat:

Dimitrie Cantemir, erudit de talie europeană, a fost cel mai important umanist român. Deschis către lume și progres, înzestrat cu o cultură enciclopedică, acesta reprezintă expresia lui uomo universale, remarcându-se ca istoric, geograf, orientalist, etnograf, autor de eseuri și tratate în limba latină, română, rusă, turcă. În același timp, este un strălucit precursor al corifeilor Școlii Ardelene. În evoluția literaturii române, opera principelui Dimitrie Cantemir reprezintă un moment de cotitură prin care se schimbă modelul narativ nonfictiv al cronicarilor cu proza artistică, act de percepție a lumii prin intermediul plăsmuirii.

Personalitate culturală de excepție a secolului al XVII-lea, Dimitrie Cantemir s-a născut la data de 26 octombrie 1673. A fost membru al familiei Cantemir, care a avut o influență semnificativă în istoria Moldovei. Tatăl său, Constantin Cantemir, a fost domnitor al Moldovei, iar familia sa avea conexiuni politice și culturale puternice în Europa. Dimitrie Cantemir și-a început educația în Moldova, fiind inițiat în domeniul limbilor clasice și al științelor umaniste. Și-a format cultura dinspre antici către moderni, preluând limba latină drept instrument esențial al expresiei, alături de alte limbi de amplu suflu cultural. Cunoașterea sa vastă și interesul pentru multiple domenii, precum istoria, filosofia, teologia și muzica, l-au ajutat să se remarce rapid în epoca sa. Contextul cultural și politic al vremii în care a trăit Cantemir a fost marcat de schimbări și turbulențe. Moldova și-a disputat constant independența față de mari puteri, precum Imperiul Otoman și Imperiul Habsburgic. Acest climat tensionat a influențat atât viața personală, cât și operele lui Cantemir. În plus, contactul cu gândirea și cultura europeană l-au inspirat în elaborarea operei sale. Familia Cantemir a fost un pilon al elitei politice și culturale din Moldova. Dinastia Cantemir, cu origini în Asia Mică, și-a stabilit influența în Moldova și

Valahia în secolele precedente. Dimitrie Cantemir, fiind parte a acestei familii, a fost înconjurat de modele intelectuale și politice, ceea ce l-a influențat în formarea sa ca personalitate și scriitor. Pe plan european, Cantemir a avut contacte și colaborări cu oameni de știință, filosofi și artiști renumiți ai timpului său, precum Leibniz și Pierre le Grand. Aceste conexiuni l-au introdus în atmosfera culturală a vremii și i-au oferit o perspectivă internațională asupra lumii.

La vârsta de numai 25 de ani, Dimitrie Cantemir își publică la Iași prima lucrare, *Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu Lumea sau Giudețul Sufletului cu Trupul* (în limba română, dar și în greacă), carte ce încearcă să rezolve eterna dispută dintre trup și suflet, patimă și rațiune, sfânt și profan. Aceasta a fost redactată în perioada decembrie 1697-iunie 1698 și a fost tipărită la Iași, sub îngrijirea hatmanului Lupu Bogdan, precum și a lui Ieremia Cacavela, care a prefațat laudativ cartea fostului său elev. Izvoarele acestei scrieri sunt numeroase, cuprinzând deopotrivă texte religioase și laice, orientale și apusene, antice și medievale, unind lucrări care au influențat concepția cărții sau au fost integrate în compoziția acesteia, prin preluarea unor citate celebre, maxime, sentințe, figuri de stil. Cărturarul a apelat, cel mai adesea, la textul *Bibliei*, într-o versiune latină, sau chiar la *Thesaurus biblicus* (dicționar de citate biblice, grupate tematic), la scriitorii bizantini precum Filip Solitarul, Ioan Hrisostom, la persanii Saadi și Hafiz, la autori apuseni ca Pietro Bizzari, Giacomo Aconcio, la unitarienii Johannes Crellius și Andrea Wissowatius, dar și la Miron Costin și Dosoftei.

Dimitrie Cantemir este unul dintre ultimii scriitori europeni care tratează o temă foarte răspândită a literaturii etice medievale aceea a disputei dintre suflet și trup. Lucrarea are trei părți: prima, bogată în dialoguri, cea mai importantă, cuprinde gâlceava între Înțelept-Suflet-Microcosm (identitate stabilită de autor) și Lume-Trup-Macrocosm, adică între morală creștină și concepția opusă, laică, hedonistă. Partea a doua reia dezbaterea argumentând-o cu citate din diverși autori. Partea a treia aduce împăcarea Lumii cu Înțeleptul, conciliere pe care cărturarul o exprimă folosindu-se de traducerea unei lucrări a lui A. Wissowatius - *Stimuli virtutum, fraena peccatorum* (1682), în traducerea lui, *Strămutarea bunătăților și frâul păcatelor*. Lucrarea evidențiază raportul dintre om și lume. Soluția autorului, moderat ortodoxă, nu recomandă fuga de lume a omului, fiind suficient ca acesta să ducă o viață virtuoasă. Dincolo de scopul său didactic-religios, fiind în ansamblul ei o carte de morală creștină pentru credincioși, lucrarea lasă să se întrevadă dilema autorului între două atitudini de viață. Prin rezolvarea pe care o dă vechii teme medievale, a disputei cleric-laic, Cantemir dezvăluie tendința de a concilia tradiția religioasă cu aspirațiile sale umaniste și raționaliste.

Virtuțile literare se vor consolida, însă, în cea mai importantă operă literară a lui Dimitrie Cantemir: *Istoria ieroglifică* (terminată în 1705), *adevărat roman de Renard românesc*, cum o numește G. Călinescu. Scrisă în românește și tipărită foarte târziu, în 1883, lucrarea reprezintă primul roman alegoric autobiografic. Opera prezintă evenimentele contemporane legate de lupta pentru domnie între partidele boierești din țările române. În planul ficțiunii, nu faptele contează, ci lupta de opinii susținută cu cele mai subtile arme ale retoricii, de protagoniștii ascunși sub măști animaliere: Corbul (Constantin Brâncoveanu) - tiranul lipsit de scrupule, Inorogul (Dimitrie Cantemir) - principele luminat, Struțocămila (Mihai Racoviță), Vidra (Constantin Duca), Șoimul (stolnicul Constantin Cantacuzino) ș.a. Opera poate fi considerată povestea înfruntării a două abstracțiuni morale diametral opuse: binele și răul, virtutea și viciul, charismaticul Inorog și tiranicul Corb. Din păcate, acest prim roman al literaturii noastre nu și-a lăsat amprenta asupra istoriei literare românești, căci până pe la sfârșitul secolului al XIX-lea a fost departe de ochii cititorului (1883). Totodată, sunt întâlnite procedee narrative aplicate de către autor spre a conferi un plus de modernitate textului, cum ar fi: povestirile cu scop explicativ sau moralizator, documentul fictiv, visul cu funcție premonitoare. De asemenea, e remarcabilă strategia epistolară, din ultimele părți ale romanului, dar și participarea ei la structura labirintică, de factură barocă, a operei. Astfel, se observă că posibilitățile artistice ale lui Cantemir sunt imense și variate, în sensul că autorul poate trece cu îndemnare de la șarjă, atac violent, blestem - la scriitura fină, duioasă, de la caricatural și grotesc

- la vibrația lirică, patetică. *Istoria ieroglifă* este deopotrivă un manual politic și un eseu filosofic. Cantemir dezbate probleme de conducere a statului, făcând indirect o demonstrație a calităților ideale ale domnitorului luminat. El crede, în sens umanist, că valorile spirituale hotărăsc mersul istoriei, propunând în subtext o ierarhie socială bazată pe meritele intelectuale ale indivizilor.

Între 1714-1717 a scris cartea cel mai adesea invocată în istoria culturii române: *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* (*Descrierea statului Moldovei vechi și de astăzi*). Lucrarea este prima monografie exhaustivă a Țării Moldovei, depășind în complexitate scrierile lui Miron Costin. În lucrarea lui Cantemir, legendele privind bogățiile și dârnicia fabuloasă a pământului se împletesc cu obiectivitatea științifică în probleme de geografie fizică și economie, istorie, etnogeneză, ocupații, legi, moravuri ale locuitorilor, ritualuri fundamentale, mitologie. *Descrierea Moldovei* este o pledoarie implicită pentru dreptul la libertate al patriei și al locuitorilor ei. În plus, principele-autor apără drepturile ereditare ale descendenților familiei Cantemir la tronul țării. Cartea este, în același timp, o modernă contribuție la ceea ce știința de astăzi consideră a fi domeniul imagologiei. Informațiile foarte diverse, sistematizate în cele trei părți ale cărții, și harta, cea dintâi a acestui ținut au stârnit curiozitatea germanilor, interesați de această parte a Europei, în ordine politică, dar și comercială.

O altă lucrare cantemiriană de o importanță aparte este *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor* (scris între 1717-1722, tipărit în două volume, 1835-1836, Iași), în care a încercat să lămurească problema originii latine a poporului român, demonstrând continuitatea sa pe teritoriul Daciei. Lucrarea care a rămas neterminată, începe de la cucerirea Daciei de către romani și se oprește la povestirea despre imperiul româno-bulgar al Asăneștilor. Prin popor român, cărturarul înțelegea unitate etnică: moldoveni, munteni, ardeleni, cuțovalahi, toți aceștia fiind descendenți ai romanilor. O idee științifică valabilă până astăzi este continuitatea elementului romanic în nordul Dunării și după retragerea în sudul Dunării a legiunilor romane. În plus, Dimitrie Cantemir și-a câștigat autoritatea de orientalist, care a durat mai bine de un secol, post-mortem, prin tratatul în limba latină *Historia incrementorum atque decrementorum Aulæ Othomanicae* (*Istoria creșterii și descreșterii Curții Otomane*), încheiat în 1716. A fost tradus în engleză și tipărit între 1734-1735, apoi în franceză (1743) și germană (1745). Dimitrie Cantemir a mai consacrat turcilor o lucrare tipărită în rusește, la Petersburg (1722), cu titlul *Sistema religiei mahomedane*, care cuprinde date despre obiceiurile, ceremoniile și legendele religioase turcești.

Metafizica (1700), *Logica* (1701), *Fizica universală a lui Van Helmont* (1701), *Tratat de muzică turcească* (1704), *Studiu asupra naturii monarhiilor* (1714), *Viața lui Constantin Cantemir* (1718), *Evenimentele Cantacuzinilor și ale Brâncovenilor* (1718), *Despre conștiință* (1722) completează seria creațiilor autorului. Operele lui Dimitrie Cantemir scrise în limba română reprezintă o încercare de emancipare din tipare arhaice spre constituirea unei limbi literare culte. Stilul său îmbină naturalețea de inspirație populară cu retorica ecleziastică, obișnuită în literatura românească a epocii, dar și cu tendințele savante de exprimare, proprii umanismului târziu de tradiție greco-latină.

Prin urmare, Dimitrie Cantemir reprezintă un pilon esențial în istoria literaturii române, aducând contribuții semnificative la consolidarea identității culturale. Prin operele sale satirice și critica subtilă a societății, Cantemir a deschis calea pentru dezvoltarea unui gen literar important în contextul cultural românesc și european. Totodată, prin moștenirea sa literară și culturală, Cantemir ne îndeamnă să reflectăm asupra valorilor etice și morale și să continuăm să explorăm și să

dezvoltăm literatura română în spiritul schimbării și al progresului.

Bibliografie:

Dimitrie Cantemir, *Opere*, Editura Academiei Române, București, 2003

Nicolae Iorga, *Epoca lui Dimitrie Cantemir*, Institutul de Arte Grafice și Editura Minerva, București, 1901

<https://revistatransilvania.ro/wp>

<https://dcantemir.ro/despre-personalitatea-lui-d-cantemir/>

<https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=617>

DIMITRIE CANTEMIR-PERSONALITATE MULTILATERALĂ A CULTURII ȘI A LITERATURII ROMÂNE

Înv. Hariuc Alexandra-Gabriela
Liceul Tehnologie „Ștefan Cel Mare” Cajvana

REZUMAT: *În această lucrare este scris despre Dimitrie Cantemir, o personalitate remarcabilă a culturii românești și europene din secolul al XVIII-lea. El fost un om cu o educație vastă, cu contribuții semnificative în muzică, istorie și literatură, dar și domnitor al Moldovei care a modernizat regiunea și a promovat limba română. Lucrarea sa "Descriptio Moldaviae" a influențat geografia ca știință, iar de asemenea, în Europa, a fost apreciat pentru cunoștințele sale despre istoria otomană și a colaborat cu intelectualii europeni. Moștenirea sa continuă să fie studiată și admirată, demonstrând că un destin românesc poate străluci în lumina celor mai înalte standarde europene.*

LUCRAREA PROPRIU-ZISĂ:

„Unul din oamenii cei mai învățați ai secolului „său”, pentru ca la urmă să adauge, că acesta era anul „îmbrăcat” în platoșă de fier și mînuind un condei de fier, în contradușmanului neamului său” – Mihai Eminescu despre Dimitrie Cantemir.

Dimitrie Cantemir este una dintre personalitățile remarcabile ale culturii românești și europene din secolul al XVIII-lea. Născut în 1673 în orașul Silișteni din Moldova, el a avut un destin cu adevărat remarcabil în contextul Europei vremii sale. Cantemir a fost un om cu o educație vastă și variată, studiind filosofia, matematica, și muzica în țară și în străinătate. El a fost un compozitor talentat, lăsând în urma sa lucrări muzicale notabile. Cu toate acestea, cel mai cunoscut pentru contribuțiile sale este domeniul istoriei și al literaturii. Totodată, în 1693, Cantemir a devenit domn al Moldovei pentru prima dată, iar apoi în 1710 a fost ales domnitor pentru a doua oară. În timpul domniei sale, el a făcut eforturi susținute pentru modernizarea Moldovei. A promovat învățătura și cultura, fondând școli și promovând limba română. Cea mai importantă contribuție a sa în această perioadă a fost “Descriptio Moldaviae,” o lucrare complexă și detaliată despre istoria și geografia Moldovei. Acest studiu a contribuit semnificativ la cunoașterea Europei despre această regiune și la dezvoltarea geografiei ca știință. Dimitrie Cantemir este unul din cei mai de seamă reprezentanți ai istoriei și culturii românești. Cărturar de formație enciclopedică, este cel mai important promotor alumanismului și preiluminismului românesc din secolele XVII-XVIII. Pătrunzând în mediul ambasadelor marilor puteri Europene, Cantemir a avut prilejul promovării culturii și spațiului românesc. În Europa, Dimitrie Cantemir a fost repede și definitiv acreditat ca fiind cel mai de seamă cunoscător al istoriei otomane ocupând un loc privilegiat intagma erudiților timp de peste un secol.

Un alt aspect important al vieții lui Cantemir este legătura sa cu lumea europeană. El a fost un om cu o viziune largă și a avut numeroase contacte cu lideri și intelectuali europeni. În plus, el a scris în limba latină și franceză, lucru care i-a permis să împărtășească gândurile și

ideile sale cu comunitatea europeană a vremii. Lucrările sale au fost traduse în mai multe limbi europene și au avut un impact semnificativ asupra culturii și istoriei europene. Dimitrie Cantemir este, fără îndoială, un exemplu de destin românesc care a strălucit în lumina Europei. Contribuțiile sale în domeniul culturii, istoriei și muzicii au lăsat o amprentă durabilă în istoria europeană și în patrimoniul cultural românesc. Moștenirea sa este celebrată și astăzi, iar opera sa continuă să fie studiată și admirată, atât în România, cât și în întreaga Europă. Prin viața și activitatea sa, Dimitrie Cantemir a demonstrat că un destin românesc poate străluci în lumina celor mai înalte standarde europene.

Lucrările lui Dimitrie Cantemir conțin un șir de principii metodologice ce țin de cercetarea științifică și de filosofie a istoriei care îl ajută să discernă adevărul, punând la temelie un număr cât mai mare de izvoare istorice, dar și ținând cont de opiniile exprimate de alți istorici în problemele luate în dezbatere. Prin opera sa istorică Dimitrie Cantemir a făcut un salt enorm în știința istorică națională punând temelii istoriografiei noastre moderne și contemporane. S-ar putea spune că Dimitrie Cantemir reprezintă primul nostru certificat de europenitate, în sensul modern al cuvântului. Scriitorul prin opera sa a fost precursorul științelor moderne, ulterioare, inclusiv al etnosociologiei, antropologiei culturale, integrând Moldova cu știință și cultură europeană și universală încă la începutul secolului al XVIII-lea, pășind în pas cu timpul din epoca iluminismului. A încetat din viață în 1723 pe moșia sa Dimitrievka și a fost înmormântat în Rusia. Osemintele lui, readuse în 1935 în România, se află la Biserica Domnească "Trei Ierarhi" din Iași. Pe lespedeza raclei sale stă scris: "Aici, întors dinlunga și pre greaua pribegie înfruntată pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei".

BIBLIOGRAFIE:

Tănăsescu Manuela, *Despre Istoria ieroglifică*, București, Editura Cartea Românească, 1970.

Țărălungă Ecaterina, *Dimitrie Cantemir*, Editura Minerva, 1989.

DIMITRIE CANTEMIR: VIAȚA ȘI OPERA UNUI POLIMAT AL CULTURII MOLDOVENEȘTI

prof. Ioachimescu Adriana Elena
Colegiul Economic "Dimitrie Cantemir" Suceava

Rezumat:

Dimitrie Cantemir (1673-1723) a fost un polimat moldovean, născut într-o familie nobilă, care a primit o educație excelentă în străinătate. A fost domnitor al Moldovei în două rânduri și a promovat și dezvoltat limba română prin utilizarea ei în scrierile sale, contribuind la consolidarea acesteia și la transmiterea tradițiilor culturale moldovenești. Lucrările sale au devenit surse esențiale pentru studiul istoriei Moldovei și al Imperiului Otoman.

Cantemir a fost și un compozitor talentat, cu lucrări muzicale notabile, precum "Cântarea Creștinului," care a influențat muzica tradițională moldovenească.

Moștenirea lui Cantemir este una diversificată, cuprinzând literatură, istorie, muzică și promovarea culturii moldovenești în Europa. A fost un simbol al înțelepciunii moldovenești și rămâne o sursă de inspirație și o amintire a istoriei culturale a Moldovei și Europei de Est.

Dimitrie Cantemir s-a născut la data de 26 octombrie 1673 la orașul Silișteni, situat în ceea ce astăzi este Republica Moldova. El s-a născut într-o familie nobilă, care avea o istorie de lungă durată în conducerea Moldovei. Tatăl său, Constantin Cantemir, a fost domnitor al Moldovei de două ori, și acest context familial i-a oferit lui Dimitrie oportunități și resurse pentru educație.

Dimitrie Cantemir a primit o educație de înaltă calitate, întrucât a fost trimis la școli din străinătate. A studiat la universități din Polonia, Germania și Franța, unde a dobândit o cunoaștere vastă în domeniile filosofiei, istoriei, limbilor străine și muzicii. Această educație internațională l-a influențat profund și i-a deschis ușile pentru a deveni un gânditor polimat.

După întoarcerea sa în Moldova, Dimitrie Cantemir a devenit un lider influent în politică. El a fost desemnat domnitor al Moldovei de către Poarta Otomană în două rânduri, între 1693 și 1695, și apoi din 1710 până în 1711. În timpul domniei sale, el a fost implicat în diverse evenimente importante, cum ar fi Răscoala lui Grigore Roșca și implicarea Moldovei în conflictul dintre Imperiul Otoman și Rusia

În continuare, ne vom concentra pe contribuția lui Dimitrie Cantemir la literatură și istorie, punând accent pe lucrările sale cele mai cunoscute și pe impactul său în aceste domenii.

În ceea ce privește lucrările literare ale lui Cantemir, acesta a fost un scriitor prolific și un gânditor distins. El este cel mai bine cunoscut pentru lucrările sale istorice și geografice. Cea mai importantă dintre acestea este "Descrierea Moldovei," scrisă în limba latină, care a oferit o prezentare detaliată a istoriei, geografiei și culturii Moldovei. Această operă a avut un impact semnificativ în prezentarea Moldovei în context european.

O altă lucrare notabilă a lui Cantemir este "Istoria Imperiului Otoman," o analiză cuprinzătoare a imperiului otoman. Această carte a fost scrisă în limba latină și a oferit o perspectivă europeană asupra istoriei otomane, fiind considerată o resursă valoroasă pentru studenții și gânditorii europeni din acea vreme.

Prin scrierile sale, Dimitrie Cantemir a contribuit foarte mult la **dezvoltarea limbii române**. A folosit limba română pentru a redacta "Descrierea Moldovei," ceea ce a fost important pentru consolidarea și promovarea limbii în mediile culturale europene. De asemenea, el a inclus elemente ale culturii moldovenești în lucrările sale, contribuind la păstrarea și transmiterea tradițiilor locale.

Dimitrie Cantemir a fost un **istoric și cercetător** dedicat. Lucrările sale au pus bazele unor studii academice în domeniile istoriei și geografiei Moldovei și Imperiului Otoman. El a abordat subiectele cu acuratețe și metode critice, ceea ce i-a câștigat recunoașterea în cercurile academice europene.

Interesul pentru muzică

Dimitrie Cantemir a fost un om de cultură cu multiple talente, iar muzica a ocupat un loc important în viața sa. El a fost pasionat de muzică încă din copilărie și a primit o educație muzicală de calitate în timpul studiilor sale în străinătate. Aceste experiențe l-au influențat profund și l-au motivat să exploreze muzica în contextul culturii moldovenești.

A fost un compozitor talentat și a creat numeroase lucrări muzicale. A scris piese pentru instrumente tradiționale precum naiul, lăuta și tambalul, dar și pentru coruri. Lucrările sale muzicale sunt cunoscute pentru frumusețea melodiilor și pentru influențele orientale, care erau caracteristice epocii sale.

Un exemplu notabil este lucrarea sa "Cântarea Creștinului" (în limba română, "Cântarea Românească"), o compoziție muzicală dedicată religiei și spiritualității. Această lucrare este considerată una dintre cele mai valoroase creații muzicale ale lui Cantemir și reflectă adâncimea sa intelectuală și sensibilitatea artistică.

Dimitrie Cantemir a avut o influență semnificativă asupra muzicii tradiționale moldovenești. Compozițiile sale au inspirat generații de muzicieni și au contribuit la dezvoltarea patrimoniului muzical al Moldovei. Elementele sale muzicale unice și influențele din cultura orientală au lăsat o amprentă puternică asupra muzicii moldovenești tradiționale, care se simte și în prezent.

Dimitrie Cantemir rămâne unul dintre cei mai importanți gânditori și polimati ai Moldovei și Europei de Est. Operele sale literare, istorice și muzicale au contribuit la dezvoltarea culturii moldovenești și au adus o contribuție semnificativă la patrimoniul cultural

al regiunii. Lucrările sale au devenit surse importante pentru studiul istoriei Moldovei și al Imperiului Otoman.

Prin folosirea limbii române în scrierile sale, Cantemir a jucat un rol esențial în consolidarea și promovarea limbii române. Operele sale au contribuit la dezvoltarea și standardizarea limbii, facilitând integrarea acesteia în literatura europeană.

În ceea ce privește **influența în cultura europeană**, lucrările lui Dimitrie Cantemir au fost traduse în multe limbi europene și au avut un impact considerabil asupra gânditorilor europeni ai vremii. Descrierea Moldovei și Istoria Imperiului Otoman au fost citite și studiate în întreaga Europă, contribuind la o mai bună înțelegere a Estului și la dezvoltarea relațiilor culturale între Europa și lumea otomană.

Creațiile muzicale ale lui Cantemir au continuat să inspire muzicieni români și să contribuie la muzica tradițională a Moldovei. Elementele sale muzicale inovatoare și influențele orientale au avut un impact semnificativ asupra dezvoltării muzicii tradiționale în regiune.

Dimitrie Cantemir a fost și rămâne un simbol al culturii și istoriei Moldovei și României. În prezent, el este recunoscut și omagiat în diverse moduri, de la denumirea instituțiilor culturale și academice în numele său până la monumente și expoziții dedicate vieții și operei sale.

Moștenirea lui Dimitrie Cantemir este, astfel, una bogată și diversificată, cuprinzând literatură, istorie, muzică și promovarea culturii moldovenești în Europa. Contribuția sa la dezvoltarea culturii și cunoașterii rămâne în continuare o sursă de inspirație și o amintire a unei perioade importante din istoria Moldovei și a Europei de Est.

În concluzie, viața și opera lui Dimitrie Cantemir reprezintă o contribuție semnificativă la cultura și istoria moldovenească și au o importanță deosebită în contextul culturii europene. Cantemir a fost un polimat cu un set de talente extraordinar, cum ar fi scrierea, cercetarea istorică, compoziția muzicală și promovarea limbii române.

În zilele noastre, moștenirea lui Cantemir rămâne vie și relevantă. Operele sale literare, istorice și muzicale sunt studiate și apreciate în continuare, iar impactul său în promovarea culturii moldovenești și a limbii române este o amintire importantă a istoriei regiunii. În plus, moștenirea lui servește ca legătură culturală între Moldova și celelalte țări europene, contribuind la înțelegerea reciprocă și la valorificarea diversității culturale.

Astfel, Dimitrie Cantemir rămâne un simbol al înțelepciunii și creativității moldovenești, cu o influență durabilă și o relevanță contemporană în contextul cultural european.

Bibliografie:

1. "Dimitrie Cantemir: Viața și Opera" de Constantin C. Giurescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973
2. "Dimitrie Cantemir: Monografia critică" de Dinu C. Giurescu, Editura Enciclopedică, 1999

DIMITRIE CANTEMIR ȘI MUZICA TURCEASCĂ

Prof. Juravle Miruna-Sonia
G.P.P. Așchiuță

Rezumat

Dimitrie Cantemir este un savant de renume european, care a scris în fiecare din domeniile pe care le vom aminti lucrări reprezentative: în filosofie, istorie, geografie, etnografie, folcloristică, muzicolog, orientalist.

În vasta cetate a Constantinopolului între atâția iubitori de muzică, abia vei găsi 3-4 care să cunoască perfect temeliile acestei arte. Cauza că muzicienii perfecți sunt atât de rari,

este greutatea de a putea prinde toate acele părți de sunete, pe care arabii le numesc *terkub* și despre care *hoge* muzikar zice că-s infinite.

În timpul cât a stat la Constantinopol a învățat limba turcească și a studiat timp de 15 ani muzica. În "Istoria imperiului otoman" el ne dă câteva informații: "Pe timpul lui Mohamed sultanul, arta muzicii nu numai a reînviat ci, încă s-a ridicat la cea mai mare perfecțiune prin Osman Effendi, un nobil din Constantinopol. Acesta a lăsat după dânsul muzicieni renumiți."

În cartea lui T.T.Burada *Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir*, găsim un cântec "Semai pag. 65" despre care se spune că a fost cântat sultanului Ahmed III. "Când Dimitrie Cantemir a fost primit de către Sultan, spre a-și lua rămas bun de la el și a-i mulțumi pentru binefacerile ce i le-a făcut în tot timpul cât a stat la Constantinopol a cântat la tambură el însuși acest Semai înaintea Sultanului, care l-a încărcat cu daruri scumpe arătându-i cele mai distinse mulțumiri."

Pe lângă muzica instrumentală, Dimitrie Cantemir i-a învățat pe elevii săi și partea teoretică a muzicii turcești. El a inventat notele pentru a exprima cântecele turcești. Popoarele orientale nu cunoșteau până la acea dată semnele cu care să-și poată nota muzica. Notele muzicale inventate de Dimitrie Cantemir erau literele alfabetului arab. Cu vremea ele au dispărut cu totul. Răspunzând dorințelor elevilor săi: Daul Effendi visterul și Latif Celebi, casier la Serai -mărturisește el în aceeași notă- "am făcut o carte mică în limba turcească despre arta muzicii și am dedicat-o lui Ahmed III, sultanul, (1705-1730). De acele reguli s-au servit multă vreme turcii. Cărticica se intitula *Tarifū ilmil-musiki ala veghi maksus* (Explicarea muzicii teoretice într-un chip pe scurt). El a mai compus bucăți de muzică turcească, parte pentru voce numite *Beste* sau *Pestade* și parte pentru instrumente numite *Peşrevuri* sau *Pestrefuri*. Aceste arii purtau numele de "ariile lui Cantemir". Ele au fost adunate în colecția "Cartea cântecelor după gustul muzicii turcești" și s-au bucurat de cinste, multă vreme.

O arie cunoscută a fost pusă pe note de Ch. Fonton înainte de anul 1751 la Constantinopol și se află în manuscrisul intitulat "Essai sur la musique orientale" ce se găsește în Biblioteca Națională din Paris. De asemenea se cunoaște "Aria derviștilor" a lui Dimitrie Cantemir, reprodusă de M.Feriol, ambasador al Franței la Poartă în "Recueil de cent estampes", Paris, 1714.

El plănuia ca într-un viitor oarecare să se ocupe mai pe larg de muzica turcească "într-o carte specială".

Muzica lui Dimitrie Cantemir este așa de cunoscută la turci, încât multe din melodiile sale numite *Cantemir Oglu* sunt reproduse cu notele sistemului linear pe cărți poștale ilustrate.

Bibliografie:

I.D.Lăudat, *Dimitrie Cantemir viața și opera*, Palatul Culturii Iași, Editura Junimea, 1973.

DIMITRIE CANTEMIR – PERSONALITATE COMPLEXĂ A CULTURII ȘI LITERATURII EUROPENE

Prof. Juravle-Lucescu Alina
Colegiul Național "Ștefan cel Mare" Suceava

"Sufletul odihnă nu poate afla până nu găsește adevărul, carile îl cercă oricât de cu trudă i-ar fi a-l nimeri" (Dimitrie Cantemir)

Dimitrie Cantemir „inorogul alb” al gândirii românești (L. Blaga), "erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunosător al

tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, un Lorenzo de Medici al nostru" (George Călinescu), o impresionantă personalitate europeană a Renașterii, a fost un om de vastă cultură, umanist erudit, primul savant de formație enciclopedică, călăuzit de credința că „sufletul odihnă nu poate afla până nu găsește adevărul, carile îl cearcă oricât de departe și oricât de cu trudă i-ar fi a-l nimeri”. Dimitrie Cantemir prin scrierile sale a marcat trecerea de la literatura veche, cronicărească, la cea modernă, abordând cele mai variate domenii științifice și artistice. Recunoscut deasemenea ca și istoric, geograf, filozof, orientalist, cunoscător al problemelor de teologie, inovator în muzică, amator de artă, Dimitrie Cantemir era deasemenea pasionat de fizică și matematică. În filosofie are fără îndoială idei noi, în geografie concepții vaste și este primul cartograf al Moldovei. În orientalistica studiile sale asupra vieții musulmane rămân un izvor pentru cercetările de azi. Dimitrie Cantemir se detașează ca un istoric savant, acoperind, prin scrierile sale, atât spațiul universal, cât și cel autohton. Intenția autorului este de a elabora o descriere completă a trecutului poporului său.

Cronica și literatura româna au avut un rol foarte important în dezvoltarea culturii românești deoarece orice român poate să-și cunoască originile și să înțeleagă prezentul prin prisma scrierilor din timpurile vechi în care sunt consemnate cronologic evenimentele care au avut loc și au influențat destinul poporului român. Dimitrie Cantemir rămâne unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai istoriei și culturii românești datorită activității deosebit de complexe în întreaga sferă a cunoașterii valorilor culturale și spirituale europene, datorită rolului său de ambasador constant și asiduu al culturii și valorilor românești. Cărturar de formație enciclopedică, Dimitrie Cantemir, este cel mai important promotor al umanismului și preiluminismului românesc din secolele XVII-XVIII.

Interesul pentru cunoașterea propriei istorii se va manifesta în cultura română prin conștiința cronicarilor. Acest interes se dezvoltă datorită contactelor pe care cei preocupați de formația lor intelectuală încep să le aibă cu alte culturi și alte civilizații. Aceștia, conform lui D. H. Mazilu, sunt autorii acelor scrieri prin care s-au pus bazele istoriografiei neamului nostru, devenită inamovibilă până în zilele noastre, contribuind la tipărirea primelor cărți de cult religios în limba slavonă. De altfel, Țările Române s-au numărat printre primele centre ale tiparului în Europa Răsăriteană, la Târgoviște luând ființă prima tipografie. Cronicarii au considerat o necesitate stringentă consemnarea evenimentelor istoriei deoarece, provinciile românești parcuseră veacuri de istorie care riscau să fie înecate în uitare. De aceea, prima intenție a cronicarilor a fost aceea de a consemna trecutul: „cît să nu să uite lucrurile și cursul țării”. Pe de altă parte, cronicarii sunt cei care conștientizează rolul formativ al istoriei, idee pe care o expune Grigore Ureche în scrierile sale: „să rămîie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre cele rele să să ferească și să să socotească, iar duple cele bune să urmeze și să să învețe și să să îndirepteze”.

Pasul important este făcut în acest domeniu de cronicarii moldoveni, cei care la mijlocul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, scriind în limba română, pun bazele istoriografiei și care, deasemenea, sunt considerați a avea merite în crearea unui stil literar. Influența latină se vede mai ales în stuctura limbii. Cronicarii se străduiesc să croiască pentru limba timpului lor, după modelul latin tipare sintactice noi. Ei modelează structura frazei, pe de-o parte pentru a-i da rezonanțe noi, capabile să exprime nuanțe felurite de cugetare și simțire, pe de alta parte, pentru a-i imprima un ritm mai frumos. Un rol esențial l-au avut și domnitorii luminați, care au construit biserici sau monumente laice și care au înființat școli domnești ori biblioteci voievodale: Neagoe Basarab, Constantin Brâncoveanu, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir. Operele din secolul al XVII-lea ale marilor cronicari moldoveni reprezintă contribuții fundamentale la strădania de asimilare a limbii naționale în cultură precum și la cizelarea tiparelor stilistice ale scrisului românesc. Această perioadă instalează „în concepția teoretică și în opera practică ” a istoricilor români o perspectivă integratoare.

Motivul pentru care consemnează evenimentele este cunoașterea istoriei. Ei cred în funcția educativă și valoarea moralizatoare a istoriei, idee afirmată înca din Predoslovia cronicii

lui Grigore Ureche. Concepția cronicarilor asupra rolului istoriei este umanistă. Umanismul românesc se dezvoltă mai mult din perspectiva culturală, cea mai importantă manifestare a umanismului românesc fiind preocuparea pentru afirmarea identității naționale prin lucrările de istoriografie. Cei mai de seamă umaniști sunt boierii Moldovei feudale care au urmat școli înalte în Polonia și în Constantinopol. În Țările Române, curentul umanist se dezvoltă începând cu secolul al XVII-lea, când apar primii cărturari cunoscători ai culturii clasice și ai limbilor greacă și latină, ca: Udriște Năsturel, Varlaam, Simion Ștefan, Dosoftei, Nicolae Milescu.

Activitatea și scrierile marilor cronicari Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce apoi Dimitrie Cantemir, în Moldova, Stolnicul Constantin Cantacuzino, în Țara Românească, au determinat apariția unui umanism specific românesc, cum ar fi elogiul adus Țărilor Române pentru lupta împotriva expansiunii otomane sau argumentarea originii romane a poporului și a latinității limbii române. Activitatea cronicarilor ajunge la strălucire în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, iar Letopisețele lor realizează cea dintâi imagine scrisă a istoriei noastre. În concepția cronicarilor, istoria este purtătoare de valori educative, iar operele lor constituie și un act de mare patriotism, principala preocupare fiind aceea a recuperării trecutului „să nu se uite lucrurile și cursul țării” și să nu se piardă „în negura vremii” (Miron Costin).

Dacă pe întreaga perioadă a epocii medievale conștiința supremă era cea religioasă, manifestată prin apartenența la un ansamblu de valori spirituale ce țineau de domeniul sacralului, începând cu Umanismul Renascentist se va naște un alt tip de conștiință, și anume, conștiința istorică. O astfel de conștiință reprezintă atât înțelegerea identității trecutului și a tradiției istorice, cât și a comunității de interese, de scopuri și idealuri. Conștiința istorică se impune odată cu apariția Umanismului Renascentist, tocmai pentru că acest curent pune foarte mult accent pe ideea că omul este înzestrat cu rațiune de extracție divină și de aceea trebuie să-și cunoască existența, lumea în care trăiește, să-și construiască o ierarhie valorică într-un univers al său. Cu alte cuvinte, omul devine cosmogonul propriului univers și, în consecință, își va putea domina existența prin cunoaștere și prin știință. Putem vorbi astfel de formarea unei conștiințe istorice izvorâtă din încercarea de a construi identitatea unui popor, a unei națiuni, prin raportare la alte popoare, la alte națiuni. Umanismul ne-a redat sentimentul comunității de civilizație, limbă și cultură cu țările Europei Apusene, conștiința unității teritoriale a provinciilor românești, idealuri din care ne-am tras învățămintele duratei noastre ca neam, permanența spirituală și ca misiune istorică. Dacă este să ne raportăm la începutul secolului al XVII-lea, destinul culturii românești se schimbă, cultura nu mai este decât în sfera vieții religioase, a activității mitropoliților, preoților și călugărilor. Atât în Moldova, cât și în Muntenia, prin influența ideilor umaniste și boierilor luminați apare încercarea de a recupera trecutul istoric și de a se demonstra ideea unității de neam și de limbă a românilor. Conștiința istorică a romanilor începe să se exprime odată cu scrierea istoriei lor. Consemnarea evenimentelor pune în evidență două constante în viața lor zbuciumată – două fronturi de luptă: unul extern, reprezentat de confruntarea cu dușmanii, și unul intern, reprezentat de rivalități și conflicte pentru putere. Vârsta eroică a feudalității românești este dominată de figurile emblematice ale voievozilor glorioși, între care strălucesc Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, despre ale căror fapte de arme povestesc cronicarii. Alte nume de seamă ale istoriei, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir, sunt fixate în memoria medievală mai ales pentru vitregia destinului lor.

Născut la 26 octombrie 1673 în satul Silișteni din ținutul Fălciului, fiind cel de-al doilea fiu al serdarului Constantin Cantemir și al jupânesei Ana Bantăș, numit domn al Moldovei cu ajutorul lui Șerban Cantacuzino între 1685 și 1693, Dimitrie Cantemir a beneficiat de o educație complexă și completă fiind îndrumat de dascăli dintre cei mai instruiți din țară și din străinătate. Un rol hotărâtor în evoluția sa l-a avut călugărul grec Ieremia Cacavelas, teolog poliglot, literat grec, filosof și predicator, învățat și fin cunoscător al operelor filosofului van Helmont cu studii la universitățile din Leipzig și Viena. În această perioadă Dimitrie Cantemir a învățat noțiunile „artelor liberale”, teologia, strategia militară și istoria. În afară de instrucția obișnuită, care era

dată pe atunci copiilor de boieri (citire, scriere și socotit, unele cunoștințe elementare de religie creștin-ortodoxă), el studiat limbile latină, greacă și slavonă, ajungând să stăpânească la un moment dat 14 limbi. Acesta dovedește o puternică aplecare spre sinteza și interpretarea cunoștințelor acumulate, astfel că nu întârzie să elaboreze primele sale lucrări scrise: „Divanul”, „Metafizica” și „Logica”. La 30 august 1698 i-a apărut la Iași lucrarea de tinerețe influențată de profesorul Ieremia Cacavela: "Divanul sau gălceava Înțeleptului cu Lumea sau giudețul Sufletului cu Trupul". Dimitrie își continuă studiile la Constantinopol cu unii dintre cei mai mari profesori greci și turci de pe atunci la „Academia Grecească a Patriarhiei”, (Academia Patriarhiei Ortodoxe) dar și cu diverși profesori particulari de formație culturală europeană și orientală, cunoscând lumea musulmană, înțelepciunea arabă, credințele și limbile orientale, devenind astfel primul nostru orientalist. În acest mediu tânărul Dimitrie a studiat filosofia, logica, teologia, geografia, istoria, muzica, medicina, folclorul, limbile occidentale și orientale (turca, persana, araba), desenul și arhitectura. Aceste cunoștințe temeinice i-au permis să elaboreze mai multe lucrări dedicate istoriei, civilizației și culturii. Cu timpul, tânărul Cantemir a devenit cunoscut în cercurile cele mai înalte ale curții și aristocrației otomane, stabilind totodată legături cu reprezentanți diplomatici ai diferitor țări europene – Franței, Rusiei, Olandei . Este apreciat în cercurile înaltului cler ortodox, precum și în cele ale oamenilor de știință de cea mai aleasă cultură din capitala imperiului. Datorită cunoștințelor căpătate în patrie, cât și celor dobândite la Istanbul, în mediul unor mari personalități ale culturii europene și orientale, Dimitrie devine un om de cea mai aleasă pregătire intelectuală. A învățat limbile greacă, latină, slavonă, turcă, arabă și persană și a intrat în contact cu literaturile clasice, cu filosofia neoaristotelică, opusă misticismului ortodox și bizantin.

Opera lui Dimitrie Cantemir este unică și în ziua de astăzi datorită complexității rezultate consecutiv formației sale enciclopedice: știința se împletește cu filosofia, istoria și geografia sunt analizate științific, iar etica, literatura și muzica, sunt completate de studiul moravurilor și al folclorului. În 1700 a scris și o lucrare teologică în limba latină "Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago" ("Imaginea de nezugrăvit a științei sacre"). La Istanbul, Dimitrie Cantemir a redactat în 1701 lucrările: "Compendiolum universae logices institutionis" ("Mic compendiu al bazelor logicii") și "Ioannis Baptistae van Helmont, Physices universalis doctrina" ("Doctrina fizicii universale a lui J. B. Helmont"). 1705 a fost anul în care a terminat "Istoria ieroglifică sau istoria secretă", prima creație cultă, în proză, de mari proporții din literatura noastră. În opera lui Cantemir s-au oglindit cele mai importante probleme ridicate de dezvoltarea social-istorică a Moldovei de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. "Istoria ieroglifică", scrisă la Constantinopol în limba română este considerată prima încercare de roman politic-social. Opera cuprinde proverbe, cugetări și versuri care reflectă influența poeziei populare. Istoric al românilor și al turcilor, Cantemir a lăsat urme adânci în cultura istorică a posterității. „Istoria Ieroglifică”, operă elaborată de Dimitrie Cantemir între anii 1703 – 1702, este un roman alegoric, un pamflet politic, o fabulă și un eseu filosofic, fiind printre puținele scrise în limba română fiind considerată de către George Călinescu singura operă literară viabilă din perioada veche, având o importanță deosebită. Opera îmbină mai multe specii și genuri literare, precum și o gamă largă a modalităților de expunere, cum ar fi: narațiunea, monologul artistic, proza lirică, fraza rimată în interiorul textului, descrierea. "Descrierea Moldovei" cu titlul original „Descriptio Moldaviae”, este o proză savantă, deoarece informațiile despre așezarea, granițele, flora, fauna, religia, politica și locuitorii Moldovei sunt descrise într-un limbaj literar, iar moldovenii sunt conturați prin adevărate portrete literare. „Descriptio Moldaviae” este prima lucrare monografică a Moldovei, scrisă în limba latină în 1716, pe când Dimitrie Cantemir se afla exilat în Rusia, la moșia Dimitrovka și a fost tradusă în românește abia în 1825. Lucrarea a fost publicată la cererea Academiei de Științe din Berlin, al cărei președinte, la vremea aceea, era prestigiosul filosof Leibniz. Este prima lucrare de idei și prima proză savantă din cultura română, în care Dimitrie Cantemir se afirmă ca personalitate erudită monumentală prin câteva trăsături fundamentale:

viziunea modernă manifestată atât în realizarea conținutului, cât și a formei de exprimare; capacitatea de sintetizare și esențializare a problemelor abordate; multitudinea informațiilor cuprinse în operă; varietatea domeniilor abordate și prezentate în lucrare: geografie, științele naturii, arheologie, mitologie, folcloristică, etnografie, psihologie, lingvistică, dialectologie, stilistică.

Dimitrie Cantemir este considerat a fi întâiul spirit al nostru de dimensiuni cu adevărat europene, de o multilateralitate în adevăr uimitoare în activitatea lui științifică, literară, artistică și politică. Simbolul sub care se găsește Cantemir în viziunea lui Blaga este INOROGUL, ceea ce semnifică puterea spirituală. Dimitrie Cantemir reprezintă sinteza Orientului și Occidentului, ca exponent al bizantinismului cu influențe baroce și totodată exponent al sufletului național prin sufletul său moldovean, nealterat de cunoașterea străinătății. Intuia însă că Orientul înseamnă trecutul, iar Occidentul viitorul. A folosit cultura sa orientală pentru a accede la valorile Europei Occidentale. Nu întâmplător, este primul român numit membru al Academiei din Berlin, în 1714. Tot lui Dimitrie Cantemir îi revine meritul de a fi trasat harta filonului autohton de gândire. A făcut, din scrutarea identității de sine și a celei colective, scopul și rațiunea de fi a gândirii metodice românești. "Flori s-au deschis în pământul nostru". (Dimitrie Cantemir).

Bibliografie

1. Bîrsan Cristina, "Dimitrie Cantemir și lumea islamică", București, Editura Academiei Române, 2005.
2. Cantemir Dimitrie, "Descrierea Moldovei", Editura Tineretului, București, 1967.
3. Cantemir Dimitrie, "Volumul I: Opere. Divanul. Istoria ieroglică. Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor", București, Editura Academiei Romane-Univers enciclopedic, 2003
4. Călinescu George, "Istoria literaturii române de la origini până în prezent", București, Editura Minerva, 1986
5. Ciobanu Ștefan, "Istoria literaturii române vechi", București, Editura Eminescu, 1989
6. Cioran Emil M., "Schimbarea la față a României", Humanitas, București, 2001
7. Iorga Nicolae, "Epoca lui Dimitrie Cantemir" Editura „Minerva”, București, 1901
8. Lăudat Ion D., "Dimitrie Cantemir: viața și opera", Junimea, Iași, 1973
9. Manolescu Nicolae, "Istoria critică a literaturii române", București, Editura Minerva, 1990
10. Mazilu Dan Horia, "Cronicarii moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce", București, Editura Humanitas, 1996
11. Moldovanu Dragoș, "Dimitrie Cantemir între umanism și baroc: tipologia stilului cantemirean din perspectiva figurii dominante", Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2002
10. Panaitescu P.P., (1958), "Dimitrie Cantemir: viața și opera", Editura Academiei R.P.R., București, 1958
11. Piru Alexandru, "Istoria literaturii române de la origini până la 1830", București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977
12. Rotaru Ion, "Valori expresive în Literatura română veche", București, Editura Minerva, 1983

ADUCEREA OSEMINTELOR LUI DIMITRIE CANTEMIR DE LA MOSCOVA LA IAȘI

Prof. Lăzăreanu Elena
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

„ Cantemir ce a fost clucer mare la Domnia Ducăi-vodă, om de țeară, moldovan drept; fiind de la Tobac de locul lui, și foarte viteaz bun, eară la fire blînd și cu inimă milostivă, răbdător; cu puțină minie întîi, apoi iertător, și nelacom la avere, și îndurător, necărturar, eară slujit, și la toate priceput. Bisericile cu rugă păzea, și cu sfat bun întemeiat, împodobit la cuvinte, dulce îi era vorba lui, limba turcească bine știa, la răspunsuri gata era”.

(Miron Costin)

REZUMAT

Personalitate enciclopedică, om politic, scriitor, istoric, filosof, orientalist, etnograf, geograf, Dimitrie Cantemir (1673–1723) s-a bucurat încă din timpul vieții de popularitate în mediile răsăritene și apusene. Gînditor luminat, cu preocupări intelectuale vaste, principiile moldovean este interesat deopotrivă de disputele strict religioase și de noile curente și idei politice, sociale, morale. Dimitrie Cantemir se înscrie, prin lucrările sale filosofice, în coordonatele umanismului renașcentist de nivel european și reprezintă totodată o deschidere spre ideile filosofiei moderne. A decedat la Moscova în anul 1723 și a fost adus în țară în 1935, fiind îngropat la „Trei Ierarhi” din Iași.

Pagina finală din biografia politică și de savant a lui D. Cantemir a fost participarea la campania persană din anul 1722. Greutățile regimului de campanie i-au zdruncinat sănătatea lui D. Cantemir. Cu o putere nouă a revenit boala veche – diabetul, care l-a impus să lase suita împăratului și să se rețină pentru câteva luni la Astrahan. Abia în luna ianuarie 1723, după o îmbunătățire neînsemnată, el a putut pleca la moșia sa din satul Dmitrovsk. Speranțele de însănătoșire apărute primăvara nu s-au adeverit și, după o nouă recidivă a bolii pe data de 21 august 1723, la 50 de ani neîmpliniți, principele Dimitrie Cantemir s-a stins din viață. Siciul cu corpul lui neînsuflețit a fost transportat de către văduvă și copiii săi la Moscova, unde, la 1 octombrie, foarte modest, fără multă lume, după cum a cerut în testament principele, a fost înmormântat alături de prima soție, Casandra, în biserica „Sfinții Constantin și Elena”. Se știe că Dimitrie Cantemir, soția sa Casandra, fiicele lor Smaragda și Maria, precum și Antioh Cantemir au fost înmormântați la biserica „Sf. Constantin și Elena” din Moscova, zidită de domnul moldovean în incinta mănăstirii grecești „Sf. Nicolae”, fiecare având puse pe morminte pietre funerare. Cu toate că de mai multă vreme nu fuseseră îngrijite de nimeni, cripta familială a Cantemireștilor a rămas neatinsă până în primăvara anului 1935, când în acest spațiu a fost proiectată construcția unei stații de metrou. În legătură cu aceasta, a început demolarea mănăstirii și a tuturor construcțiilor și criptelordin incintă. Cu o anumită întârziere a intervenit un grup de cercetători de la Muzeul de Istorie din Moscova, care au încercat să salveze unele relicve între care și osemintele, obiectele și lespezile tombale din necropola Cantemireștilor. Precum arată Natalia Valentinovna Piatășeva, care a făcut parte din acest grup, s-a reușit identificarea mormintelor lui Dimitrie și al fiului său Antioh Cantemir. Osemintele și obiectele găsite în mormântul lui D. Cantemir, își amintește aceeași cercetătoare, au fost depuse la Muzeul de Istorie din Moscova. Prin mijlocirea revoluționarului român Ion Dicescu, aflat pe atunci în capitala Uniunii Sovietice, ministerele de externe ale României și URSS au convenit ca rămășițele pământești ale principelui moldovean și ale soției sale Casandra să fie transmise părții române, spre a fi reînhumate la Iași. La transmiterea acestor relicve au asistat doar reprezentanții celor două ministere, încât nimeni din cercetători și nici Ion Dicescu nu au asistat la această ceremonie; probabil, cu această ocazie, a fost întocmit un document semnat de ambele

părți, dar care încă nu a fost descoperit sau chiar a fost pierdut. Cu toate acestea, se pare că înaltele părți au convenit ca rămășițele pământești ale celor două persoane princiare, împreună cu pietrele lor tombale să fie transportate pe cale ferată până la Odessa, de unde vor fi preluate de reprezentanții Ministerului de Externe al României. În 1935 nu se împlinea nicio cifră rotundă referitoare la biografia lui Dimitrie Cantemir, dar a existat o împrejurare politică favorabilă readucerii în atenție a memoriei sale, ca simbol al bunelor relații româno-ruse. La „Trei Ierarhi” au fost înhumate oseminte ale unor însemnați domni români morți în pribegie: Vasile Lupu la Constantinopol (1660), Dimitrie Cantemir la Moscova (1723) și Alexandru Ioan Cuza la Heidelberg (1873). Astfel, biserica a fost transformată dintr-o necropolă domnească, destinată ctitorilor, într-un „mausoleu” național improvizat. O reconstituire a ceremoniilor ce au avut loc cu prilejul aducerii osemintelor lui Dimitrie Cantemir, pe baza relatărilor presei, a fost făcută, în 1973, de istoricul Ștefan S. Gorovei, într-un grupaj pe care revista „Magazin istoric” l-a dedicat aniversării domnitorului. Un comunicat al Consiliului de Miniștri după ședința de marți, 11 iunie 1935, arăta, la ultimul punct: „Cu vaporul ce va aduce (...) de la Odessa lăzile cu arhiva românească adăpostită în Rusia în timpul refugiului [din 1917], vor fi aduse și osemintele fostului domnitor al Moldovei, înțeleptul cărturar Dimitrie Cantemir. Membrii guvernului vor merge la Constanța sâmbătă, când se va face primirea solemnă a osemintelor fostului domn, care vor fi înmormântate luni în cripta mănăstirii „Trei Ierarhi” din Iași. Guvernul a luat hotărârea de a construi în Iași un mausoleu, unde vor fi strânse osemintele tuturor foștilor domnitori ai Moldovei”. Acest eveniment s-a produs la un an după reluarea relațiilor diplomatice româno-ruse, în urma acordului semnat de Nicolae Titulescu și Maxim Litvinov. La 13 iunie 1935 a avut loc un schimb de telegrame care marcau tocmai această aniversare. Titulescu scria comisarului poporului pentru afaceri străine de la Moscova: „Cu prilejul primei aniversări a relațiilor diplomatice cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, țin să vă exprim sentimentele mele foarte prietenești și să constat cu satisfacție cât de rodnică a fost colaborarea loială a țărilor noastre și ce prețios gaj de viitor constituie ea pentru pace”. Trenul cu osemintele domnitorului a ajuns la Iași luni, 17 iunie 1935, la ora 1 noaptea. În vagoanele ministeriale ale aceluiași tren au călătorit spre fosta capitală a Moldovei diverse personalități: gen. Ilașievici mareșalul Palatului, dr. C. Angelescu ministrul instrucțiunii, gen. Paul Angelescu, Al. Lapedatu ministrul cultelor, I. Nistor ministrul muncii, N. Iorga președintele Comisiei Monumentelor Istorice ș.a. În acest moment artileria a început cele 101 lovituri de tun. Osemintele au fost depuse pe un catafalc special amenajat pe peron, înconjurat de flori, sfeșnice aprinse și steaguri tricolore. A urmat o slujbă specială, oficiată de mitropoliții Nicodem și Gurie. Emoționant a fost momentul în care cei 200 de preoți au cântat Veșnica pomenire. O fotografie a cortegiului care traversa Piața Unirii din Iași era prezentă, până nu demult, în manualele de istorie de liceu. Descendenții Cantemireștilor ceruseră Primăriei Iași să li se rezerve și lor un loc oficial în cadrul acestei ceremonii. Presa însă nu consemnează și nici nu oferă detalii privitoare la acest aspect. Pe holul Complexului Muzeal Național „Moldova” din Iași (Palatul Culturii) se află cele două pietre tombale din a căror etichetă aflăm că au aparținut lui Dimitrie Cantemir și soției sale, fiind restituite de Guvernul Sovietic în 1935.

Bibliografie:

Călinescu George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent, Ediția a II-a revăzută și adăugită*, București, Editura Minerva, 1982

Eșanu Andrei, *Dinastia Cantemireștilor*, Chișinău, Știința, 2008

DIMITRIE CANTEMIR, UNE PERSONALITÉ À MULTIPLES FACETTES DANS LES LUMIÈRES D'EUROPE

Prof. Maxim Irina Natalia Daniela
Colegiul Economic "Dimitrie Cantemir" Suceava

Selon la tradition de ces temps, Dimitrie Cantemir – fils de souverain régnant de la Moldavie – a été envoyé comme signe d'alliance à Constantinople, à la Cour du sultan, où il a appris les langues orientales – arabe, turque, persane – et les langues occidentales – allemand, français, italien, espagnole. Ultérieurement, il devient ambassadeur de la Moldavie auprès de la Sublime Porte.

Grand humaniste et talentueux homme de lettres, Dimitrie Cantemir a créé la grande partie de son oeuvre entre 1711 et 1719. Il a été reconnu comme mathématicien, musicien, compositeur, historien, romancier, philosophe, architecte, cartographe. Il a été l'une des plus importantes figures de la culture européenne, peu restée dans la mémoire collective occidentale, comme toutes les personnalités scientifiques ou culturelles provenant des petits pays.

Dans mon ouvrage, je me propose d'insister surtout sur l'oeuvre littéraire de Dimitrie Cantemir et son importance dans la littérature roumaine et européenne.

Niccolo Machiavelli dans son célèbre ouvrage sur la bonne gouvernance, intitulé « Le Prince », affirmait que le prince érudit saura toujours trouver les meilleures solutions pour sa principauté. Dans l'histoire des pays roumains, le voïvode valaque Neagoe Basarab, qui régna au début du 16e siècle, se distingua nettement de ses pairs par sa grande érudition. Mais le plus connu dans ce rayon fut sans nul doute le voïvode moldave Dimitrie Cantemir, qui laissa en héritage une oeuvre riche, aux contours vastes, couvrant des intérêts aussi variés qu'étendus, tels l'histoire, la géographie, la morale, les sciences politiques et jusqu'à la musique.

À Paris, à la Bibliothèque Sainte-Geneviève se trouvent les livres de 810 auteurs de toutes les époques. Aux côtés de Locke, Racine, Rousseau, Montesquieu, dans la colonne des Leibnitz, Hamilton, Piron, Newton, apparaît, en toutes lettres, le nom de Dimitrie Cantemir.

Né en 1673, fils du voïvode Constantin Cantemir de Moldavie, Dimitrie Cantemir a bénéficié d'une éducation pour le moins soignée, typique pour son rang d'héritier de prince souverain. Aussi, à partir de 14 ans, il suit sa formation à Constantinople, où il vivra jusqu'à ses 37 ans. C'est là qu'il commence à rédiger son oeuvre vaste, dont *Le divan ou la dispute du sage avec le monde ou le jugement de l'âme avec le corps*, *Descriptio Moldaviae*, *Histoire de l'agrandissement et de la décadence de l'empire ottoman*, ou encore *L'histoire des hiéroglyphes*, tout comme *Histoire moldo-valaque* (ébauche en latin, 1714-1716), *Chronique de l'Antiquité des Romano-Moldo-Valaques* (en roumain, 1717) ou encore *La Vie de Constantin Cantemir dit le Vieux, prince de Moldavie*, en latin.

Il s'avère que Dimitrie Cantemir était aussi un illustre savant et encyclopédiste, abordant autant l'histoire, les mathématiques, la géographie que la philosophie ou le roman, et même la musique, en laissant un grand héritage. Ses oeuvres s'inspirent du bouillonnement scientifique et de l'humanisme de l'époque.

Grand humaniste et talentueux homme de lettres, il crée la grande partie de son oeuvre entre 1711 et 1719. Dimitrie Cantemir est l'auteur de différents ouvrages sur l'histoire ottomane et moldave, sur la langue arabe et sur l'islam. Dans son dernier traité, «*L'Historique de l'ancienneté Roumano-moldo-valaques*», il révèle la latinité des roumains et l'importance majeure des Principautés Roumaines– dites Principautés Danubiennes – dans la défense de l'Europe face aux Tatars et face à l'expansion ottomane.

Dimitrie Cantemir est nommé en 1714 à l'Académie de Berlin, qui lui commande l'oeuvre *Descriptio Moldaviae* (La description de la Moldavie). Rédigé dans la langue latine, cet ouvrage demeure un de ses oeuvres les plus connus et importants. Il dessine à la main une

carte géographique de la Moldavie, réalisée en grandes dimensions et méticuleusement détaillée. Écrite entre 1714 et 1716, alors que l'ancien souverain de Moldavie vivait en Russie, *Descriptio Moldaviae*, est un document de première main sur l'histoire des Roumains, ayant un caractère encyclopédique, contenant des descriptions pertinentes et complètes de la nature géographique, politique, administrative, organisationnelle, sociale, linguistique et ethnographique de la Moldavie. Le pays de Moldavie est présenté avec son histoire, sa géographie physique, sa faune, ses institutions, sa structure sociale et la vie de sa population.

L'ouvrage comprend trois parties :

La première partie est consacrée à la description géographique de la Moldavie, des montagnes, des eaux et des plaines. Dimitrie Cantemir a élaboré la première carte connue de la Moldavie. Il présentait la flore et la faune du pays, les foires et les capitales au fil du temps.

L'organisation politique et administrative du pays est présentée dans la deuxième partie de l'ouvrage. Des références détaillées ont été faites à la forme de l'État, à l'élection ou à la destitution des seigneurs, aux coutumes occasionnées par l'intronisation des seigneurs ou leur onction, les fiançailles, les mariages, les funérailles.

Dans la dernière partie de l'ouvrage, intitulée À propos de l'Église et de l'éducation en Moldavie, on trouve des informations sur le discours des Moldaves, sur les mots utilisés, qui au début étaient latins, « à l'instar de tous les autres peuples dont le langage est latin », dérivé du roumain.

Descriptio Moldaviae présente un intérêt non seulement pour une description géographique ou politique bien documentée, mais aussi pour des observations ethnographiques et folkloriques. Dimitrie Cantemir fut le premier érudit roumain à inclure l'ethnographie et le folklore dans le cadre de ses recherches.

Pour les historiens, la Description de la Moldavie est l'œuvre la plus précieuse de Dimitrie Cantemir, étant la seule description de la société et de l'État féodal moldave due à un Roumain. L'ouvrage a été traduit en allemand, russe, grec, roumain, etc.

De la littérature historique ou de type musicale, Dimitrie Cantemir prend le chemin créatif vers la métaphysique et la littérature fantastique. En ce sens, il est l'auteur de l'œuvre «*Divan, ou Dispute du sage avec le monde*» ou «*Jugement de l'âme avec le corps*» – un traité d'éthique réalisé sous forme de dialogue dans la langue roumaine. Stoïcien, Cantemir anticipe les lamentos préromantiques par ses pleurs littéraires-philosophiques. Réalisé à Constantinople en 1705, «*L'Histoire hiéroglyphique*» est le premier roman en langue roumaine, représentant un grandiose et excellent pamphlet politique.

Dimitrie Cantemir reste une figure proéminente à multiples facettes pour la littérature, l'art musical roumain et universel, mais surtout pour la culture musicale turque, qu'il étudia et analysa sous toutes ses formes – musique de Cour, populaire, laïque et religieuse. Il excelle dans la théorie de la musique et dans la composition, étant un même temps un prodigieux instrumentiste et pédagogue. Musicien fameux, érudit, Cantemir jouissait d'un grand renom auprès de la haute société ottomane, étant invité aux nombreux événements culturels et mondains de la Cour du sultan, ou il interprétait de la musique turque au *tanbur*.

Dimitrie Cantemir s'éteint à l'âge de 50 ans, en 1723, dans son domaine en Russie, en laissant plusieurs enfants, dont le prince Antioh Cantemir – poète et écrivain russe qui parachève ses études à l'Académie des Arts et Sciences de Sankt Petersburg et fut plus tard ambassadeur de Russie à Londres et Paris, ou il sera un grand ami de Voltaire.

Au 18e siècle, il est vrai, le français connaît une diffusion dans toute l'Europe et Cantemir fait partie de ce courant des Lumières et des idées nouvelles qu'il promeut. Il était l'une des plus importantes figures de la culture européenne, peu restée dans la mémoire collective occidentale, comme toutes les personnalités scientifiques ou culturelles provenant des petits pays. Dans les cours des princes phanariotes, régents de la principauté de Moldavie, ainsi qu'auprès des familles de boyards, le français est également enseigné, preuve d'un intérêt « autant pour la France et son histoire glorieuse, que pour les goûts et les manières des Français en tant que contemporains ». Le français est alors une marque de distinction.

Bien que l'œuvre de Dimitrie Cantemir contient empreinte de l'universalité, de l'illumination de ce temps et de l'encyclopédisme, on inscrit dans sa spiritualité un sort de structure de résistance, une spiritualité ancestrale qui s'appelle roumanisme. Cantemir, en presque tout ce qu'il a écrit, a conservé non seulement l'empreinte de la langue et de la culture de l'espace roumain, même si à ce temps-là on ne le nommait comme ça, mais aussi ce frisson identitaire qu'on l'appelle aujourd'hui, roumanisme. Ce roumanisme, compris comme l'esprit au-delà le temps des populations d'ici, des populations qui parlent le roumain, comme une définition de l'Être en soi du peuple et des gens qui ont habité et animé ces endroits depuis de millénaires trouve des consonances et des résonances spéciales dans l'œuvre de Cantemir. Il s'agit d'une spiritualité ancestrale, d'un frisson qui accompagne presque toutes les œuvres de roumains géniaux, n'importe où ils se trouvaient. Mais, pour Cantemir, ce frisson est comme un sort de synapse de l'espace plein, de l'espace qui vit dans les hommes est les gens qui vivent dans la sagesse, l'amour et non-silence de la terre.

Bibliographie

Bîrsan Cristina - *Dimitrie Cantemir și lumea islamică*, București, Editura Academiei Române, 2005;

Cantemir Dimitrie - *Descrierea Moldovei*, Editura Tineretului, București, 1967;

Ciornenchi Grigoraș Andreea Aura și Grigoraș Cezar Bogdan Alexandru - *Le Prince roumain Dimitrie Cantemir et son ouvrage*, Revista *Muzica* nr. 2 / 2021;

Năsturel Petre - *À propos de la Descriptio Moldaviae de Dimitrie Cantemir*, Cahiers du monde russe et soviétique, xvi (1), janv.-mars 1975;

Panaiteescu P.P.- *Dimitrie Cantemir: viața și opera*, Editura Academiei R.P.R., București, 1958;

Popescu Agata - *Consonances et resonances du roumanisme dans la pensee cantemirienne*, Universitatea Creștina "Dimitrie Cantemir", București, Revista Univers strategic, no.32,VIII/2017;

https://www.rri.ro/fr_fr/le_tricentenaire_dimitrie_cantemir-2676317;

<https://evropaworld.eu/oif-la-moldavie-et-la-francophonie/>;

https://ro.wikipedia.org/wiki/Descriptio_Moldaviae.

DES CURIOSITÉS SUR DIMITRIE CANTEMIR

prof. Murea Ioana
Colegiul Economic "Dimitrie Cantemir" Suceava

Cette année on fête 350 ans depuis la naissance de Dimitrie Cantemir, grand érudit, encyclopédiste, ethnographe, géographe, philosophe, historien, linguiste, musicologue, homme politique, écrivain roumain. Dimitrie Cantemir reste dans la conscience des Roumains du monde entier un grand érudit dont l'œuvre contribue dignement à l'histoire européenne. culturelle et universelle. Faisant référence à la place et à l'importance de Dimitrie Cantemir dans la culture roumaine, George Călinescu a déclaré qu'il est «notre Lorenzo Médicis»

Dimitrie Cantemir (1673-1723), seigneur érudit de Moldavie (1710-1711), membre titulaire de l'Académie de Berlin (Société des Sciences de Brandebourg, 1714), était un érudit polyvalent, l'un des illustres représentants de la culture et de la pensée scientifique occidentales et orientales du tournant des XVIIe-XVIIIe siècles. Il avait des connaissances approfondies dans divers domaines : histoire, archéologie, généalogie, numismatique, héraldique, cartographie, sociologie, administration, sciences politiques, architecture, médecine, géographie, ethnographie, mathématiques, musique, etc. La dynastie Cantemirești a laissé des traces profondes dans l'histoire des XVIIe et XVIIIe siècles, à travers ses représentants éminents :

seigneurs, hommes politiques, savants, diplomates, écrivains, gens de culture. L'œuvre scientifique et artistique de D. Cantemir, reconnue par des personnalités de valeur internationale (Voltaire, Lord Byron, Victor Hugo, etc.), est humaniste, converge dans la pensée européenne moderne, qui met l'homme au centre de la nature. Tous les manuscrits de D. Cantemir sont dispersés dans plusieurs archives et bibliothèques à travers le monde (Turquie, Russie, USA, Ukraine). Du vivant de D. Cantemir, seuls trois ouvrages furent publiés : « Le Divan » (1698), « Panégyrique » (1714) et « Le Système ou compilation de la religion mahométane » (1722). L'aspect quantitatif de l'œuvre de D. Cantemir est illustré par le fait que seule « l'Histoire de l'Empire ottoman » (publiée à Londres en 1734-1735), en latin, copiée par D. Cantemir, contient 1064 pages. Actuellement, des dizaines de thèses de doctorat dans le domaine de la cantémirologie sont soutenues en Europe, notamment celles consacrées à Dimitrie Cantemir et à son fils Antioch Cantemir (1708/1710-1744). En Roumanie, "Integrala Cantemir" est publié en 100 volumes, qui comprend l'œuvre complexe du savant D. Cantemir.

Voilà quelques curiosités sur cette grande personnalité roumaine.

Cantemir était le surnom de Constantin Cantemir, le père de Dimitrie, un cognomen (surnom) d'origine turque et ibéro-caucasienne et signifie « sang, fer ».

L'illustre prince Dimitrie Cantemir était polyglotte. Il connaissait le turc, le persan, l'arabe, le grec, le latin, l'italien et le slave. Il a approfondi les idiomes slaves en appliquant le vieux slave à la traduction des liturgies byzantines pour les appliquer dans l'Église orthodoxe russe.

Dimitrie Cantemir a laissé une profonde marque dans le domaine musical. En s'appuyant sur l'alphabet arabe, il a développé le système théorique et le répertoire des signes graphiques conventionnels (notes de musique) de la musique classique ottomane, qui ont servi la société ottomane pendant deux siècles. Il a conservé 450 vieilles chansons turques pour la postérité ! Il fonde une école de musique où il enseigne selon sa propre méthode. Il collectionna les instruments de musique et, sous le nom de Kantemiroğlu, rédigea le traité en turc « Le Livre de la science musicale selon le genre de lettres » (1703). En 1976, le compositeur et musicologue d'Istanbul Yalçın Tura a publié pour la première fois l'intégralité du traité de musique cantémirienne en turc. En 2001, le même auteur a publié deux volumes du manuscrit du prince érudit.

Dimitrie Cantemir a laissé de profondes traces dans la médecine. Les travaux scientifiques signés par l'érudit parlent de traitement à base de plantes, de pharmacothérapie, de terminologie médicale et de questions éthiques de la pratique médicale.

Le célèbre historien cartographique Leo Bagrow (1881-1957) classe D. Cantemir parmi les 1 435 cartographes les plus célèbres du monde. Le prince moldave est l'auteur du Plan topographique de Constantinople (avant 1711), dans lequel il a inscrit avec une grande précision un nombre important de lieux et monuments mémorables de la capitale de l'Empire ottoman. Il est l'auteur du plan-carte du « Mur du Caucase », élaboré lors de la campagne perse de Pierre Ier (1721-1722), campagne à laquelle D. Cantemir participa également en tant que conseiller du tsar et du premier empereur de la Russie. La Carte de la Moldavie, annexe de la Descriptio Moldaviae, ouvrage cartographique publié en 1737 à Amsterdam et qui lui valut une renommée mondiale, revêt une valeur particulière.

L'écrivain et universitaire Ion Druță affirme que les Tatars « en savent plus sur Cantemir que nous ». Cette affirmation est largement justifiée car Dimitrie Cantemir est considéré comme le fondateur de l'imprimerie tatare.

La dynastie Cantemirești a été fondée par Constantin Cantemir (Silișteanu), fils d'un paysan, seigneur de Moldavie (1685-1693). Dans sa correspondance avec Antioche Cantemir, le fils de Dimitrie Cantemir, le philosophe français Voltaire (1694-1778) écrit : « ...la multitude de talents du prince, de votre père et des vôtres, m'a fait croire que vous êtes descendez des anciens Grecs et je suppose que vous appartenez à la race de Périclès plutôt qu'à celle de Tamerlan.

Le fils de Dimitrie Cantemir, Antioche, était l'un des esprits les plus éclairés de son temps, étant considéré comme l'un des fondateurs de la littérature russe moderne, il a promu l'œuvre de son père, a écrit des vers satiriques traduits et édités en français et en allemand, des ouvrages d'histoire et de philosophie, fut ambassadeur de Russie à Londres (1732-1738) et à Paris (1738-1744). Maria (1700-1757), sœur d'Antioche et fille de Dimitrie Cantemir, était l'une des femmes les plus cultivées de l'Empire russe. Elle connaissait plusieurs langues et s'adonnait à la peinture.

Notre lycée s'appelle Dimitrie Cantemir et nous sommes fiers de porter ce nom.

Bibliographie: le site moldova-suverana.md

DIMITRIE CANTEMIR ȘI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU -ISTORIA RIVALITĂȚII

Prof.înv.preșcolar Nisioi Florina Grațîela
Liceul Tehnologic Nr.1 „GPP.Căsuța Piticilor”Câmpulung Moldovenesc

Rezumat.

În studiul prezentat se întreprinde o tentativă temerară de a pune în lumină o problemă puțin studiată în cantemirologie – analiza relațiilor dintre două personalități politice proeminente de la sfârșitul sec. XVII – începutul sec. XVIII: Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu, domnitori ai Țării Moldovei și Țării Românești. În baza unor materiale noi din arhive, precum și a publicațiilor de documente și studii speciale, autorul încearcă să acopere golurile și să elimine incoerențele care se mai întâlnesc în publicațiile dedicate relațiilor dintre ei. Totodată, s-a căutat un răspuns la întrebarea cum pot fi caracterizate aceste raporturi – ca dușmănie sau ca rivalitate?

În pofida faptului că pe parcursul ultimelor decenii biografiile domnitorului Țării Moldovei, Dimitrie Cantemir, și al Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, au devenit un obiect al numeroaselor studii științifice [1, 2, 3, 4, 5], raporturile interpersonale ale acestor două figuri proeminente ale vieții politice din primul sfert al secolului al XVIII-lea nu au devenit un subiect aparte al cercetărilor. Autorul prezentei publicații și-a propus să efectueze un studiu privind evoluția relațiilor între cei doi demnitari și să dea răspuns la întrebarea – cum pot fi caracterizate acestea, ca dușmănie de o viață sau ca o rivalitate politică? În viziunea noastră, conflictul dintre Constantin Brâncoveanu și familia Cantemir a apărut deja la începutul anilor 1690, atunci când se hotăra problema înscăunării pe tronul Țării Moldovei a lui Dimitrie Cantemir, după moartea tatălui său Constantin. În lupta pentru scaunul domnesc al Moldovei, familia Cantemir și susținătorii ei au suferit înfrângere în fața lui C. Brâncoveanu, care a reușit să promoveze la acest post creatura sa – Gheorghe Duca. Situația s-a schimbat însă radical peste câțiva ani, când, după moartea sultanului Murat al II-lea, creditele și susținerea politică a domnitorului Țării Românești la Sublima Poartă au slăbit, fapt care a permis reprezentanților familiei Cantemir să-și ia revanșa. În pofida mai multor piedici puse de C. Brâncoveanu, pe tronul domnesc al Moldovei a urcat Antioh, fratele mai mare al lui Dimitrie. Un alt eveniment, care a aprofundat conflictul dintre familiile Brâncoveanu și Cantemir, s-a produs la sfârșitul anilor 1690, când Dimitrie s-a căsătorit cu fiica răposatului domnitor Șerban Cantacuzino, Cassandra. Aceasta, împreună cu maica sa Maria, a avut de suferit enorm de pe urma lui C. Brâncoveanu care le era rudă. C. Brâncoveanu a participat activ la complotul împotriva lui Șerban Cantacuzino, soldat cu omorul acestuia, iar ulterior a întreprins un șir de acțiuni denigratoare împotriva văduvei lui și a familiei ei. După cum mărturisesc contemporanii, „C.

Brâncoveanu, după ce a obținut puterea în Țară, a pus pe văduva lui Șerban cu unicul fecior și trei fiice în închisoare, amenințându-le că le va aduce nu numai pagube materiale, dar le va lua și viața în cazul în care nu-i vor achita 25 de mii de pungi de galbeni, bani pe care el, chipurile, i-a plătit Porții pentru a-i scăpa de extrădarea la Constantinopol” [6]. Fiind plasată în mănăstirea Cotroceni împreună cu copiii, Maria a fost nevoită să apeleze după ajutor la împăratul Leopold. Răspunsul din Viena a venit neîntârziat: un detașament de cavalerie de circa șapte mii de ostași, sub comanda generalului Donat Heissler, a sosit la Cotroceni pentru a elibera familia văduvei și a o conduce la Cronștadt (Brașov) [6, p. 387]. Fără îndoială, această umilință și înjosire crasă, la care au fost supuse de către domnitorul muntean, nu s-a șters din memoria Cassandrei și a rudelor ei, punându-și amprentă asupra relațiilor lui D. Cantemir și C. Brâncoveanu, însă nu au dus la izbucnirea unui conflict direct. Ambii demnitari înțelegeau că o confruntare deschisă și dușmănia nu va folosi niciunuia dintre ei. Dovadă pot servi evenimentele din anii 1703– 1704. Potrivit unor istorici, cercetători ai biografiei lui D. Cantemir, acesta încă în primii ani ai secolului al XVIII-lea era puternic implicat în lupta pentru tronul Țării Românești. Văzând în el o amenințare reală pentru bunăstarea și îndelungata sa domnie, principele muntean Constantin Brâncoveanu s-a folosit de toate relațiile și de influența pe care o avea la curtea sultanului pentru a-l ponegri și a-l înlătura pe rivalul său [7; 1, p. 309-310]. Pentru a aplană acest conflict îndelungat, în septembrie 1703 domnitorul muntean l-a trimis la Constantinopol, în misiune secretă, pe omul său de încredere, marele sluger Toma Cantacuzino. Potrivit unui punct de vedere încetățenit în literatura istorică, sarcina lui Toma Cantacuzino era de a convinge anturajul sultanului să-l aresteze pe principele moldovean și să-l exileze pe insula Chios. În cazul unui concurs de împrejurări favorabile, se avea în vedere răpirea lui Dimitrie Cantemir și aducerea lui în capitala Țării Românești pentru a fi pedepsit [8]. Însă emisarul principelui muntean „... începe să ducă la Poartă o politică personală, depășind instrucțiunile domnului său și încercând o apropiere de Dimitrie Cantemir” [9]. Mai mult decât atât, conform autorilor citați, doar datorită firii nobile și poziției principiale a lui Toma Cantacuzino, „care nu s-a pretat la uneltirile josnice ale lui Brâncoveanu”, au fost dejucate planurile domnitorului valah de a se răzbuna pe tânărul său rival [9, p. 69]. Distanțându-ne de părerea unanim acceptată cu privire la misiunea marelui sluger, vom încerca să o privim din alt unghi. În primul rând, provoacă nedumerire faptul că domnitorul muntean se adresează înalților demnitari ai Porții nu prin intermediul capuchehaiei – reprezentantul său plenipotențiar la curtea sultanului, ci printr-un trimis care n-a fost niciodată până atunci la Istanbul, nu cunoștea această țară, nu avusese contacte și relații personale cu rudele sau cu persoanele influente din anturajul conducătorului Imperiului Otoman. Ultima circumstanță nu este deloc de neglijat, deoarece în perioada la care ne referim a avea cunoștințe și relații amicale cu persoane oficiale din serai însemna o garanție a succesului în rezolvarea oricăror probleme, uneori chiar și ale celor foarte dificile. Pe de altă parte, este greu de închipuit că supusul principelui, fiindu-i și rudă apropiată, s-ar fi comportat nu în favoarea, ci împotriva intereselor protectorului și suzeranului său. Totodată, absolut lipsită de logică este hotărârea lui Brâncoveanu de a-i atribui lui Toma Cantacuzino, în august 1704, după ce acesta „s-a împotrivit voinței domnitorului său”, rangul de vel postelnic [10], care îi dădea dreptul de a fi membru al Sfatului domnesc – organul administrativ superior al conducerii țării, dar și de a rândui treburile curții și de a se îngriji de odăile domnului [11]. În opinia noastră, misiunea specială a lui Toma Cantacuzino la Istanbul, din septembrie 1703 – ianuarie 1704, n-a urmărit nicidecum înlăturarea fizică a lui Dimitrie Cantemir, ca principal rival al domnitorului valah. Având destul credit și influență la curtea otomană, dar și legături vechi și durabile cu înalți demnitari din cercurile apropiate sultanului, Constantin Brâncoveanu avea nenumărate posibilități să se răfuiască cu rivalul său. Una dintre ele putea fi în anul 1703, când, la ordinul sultanului, Brâncoveanu, însoțit de o suită numeroasă, s-a aflat în capitala de vară a Imperiului Otoman, între 28 mai – 28 iunie [1, p. 309]. În afară de aceasta, dispunând de resurse financiare considerabile, el ar fi putut să-i convingă fără prea multă dificultate pe funcționarii otomani „îndărătnici” să rezolve problema în favoarea sa. Însă Constantin Brâncoveanu a preferat să

aleagă un alt mod de soluționare a conflictului care, fără victime și vărsare de sânge, ar fi stopat pretențiile lui Dimitrie Cantemir la tronul Moldovei sau al Țării Românești. Constantin Brâncoveanu știa prea bine că după ce principele moldovean s-a instalat cu tânăra sa soție la Istanbul, situația lui materială și financiară era departe de a fi suficientă pentru cerințele vieții din capitală [12]. Ea s-a înrăutățit în urma faptului că toate moșiile tatălui i-au revenit fratelui său mai mare – Antioh, în timp ce proprietățile lui Dimitrie constau doar din câteva case la Iași, primite ca moștenire și dobândite după căsătorie [1, p. 308].

Părerea noastră este că domnitorul muntean i-a propus lui Dimitrie Cantemir o afacere – bani și avere în schimbul renunțării la pretențiile de a ocupa scaunul domnesc. Deoarece tratativele aveau un caracter delicat, legat de probleme de familie, negocierile puteau fi purtate numai de persoane apropiate, care s-ar fi bucurat de încrederea deplină a ambelor părți. Pentru acest rol se potrivea de minune marele sluger Toma Cantacuzino, rudă apropiată cu ambii principii. Confirmarea acestui fapt e puțin probabil s-o găsim în mărturiile sau documentele directe. Însă numeroase date indirecte pot servi ca argumente grele în favoarea versiunii propuse. În opinia noastră, nu poate fi nicidecum o coincidență faptul că imediat după plecarea lui Toma Cantacuzino din Istanbul, în iarna anului 1704, domnitorul muntean a fost de acord să-i plătească anual lui Cantemir câte zece pungi cu galbeni (kese) (în fiecare pungă erau 500 de kuruși) drept compensație pentru moșiile fostului voievod Șerban Cantacuzino, prevăzute ca zestre pentru fiica sa, Cassandra, căsătorită Cantemir [1, p. 311]. Între timp, așa cum am amintit mai devreme, în Fanar, unul din cele mai selecte și scumpe cartiere ale Istanbulului, pe malul golfului Cornul de Aur, în mijlocul unui mare parc, Cantemir a început construcția unui palat mareț care l-a costat pe proprietar o sumă uriașă [12, p. 9]. Mai adăugăm că C. Brâncoveanu s-a angajat să nu se mai opună realegerii lui Antioh Cantemir pe tronul Moldovei (a doua oară acesta a domnit între anii 1705–1707) și să pună capăt rivalității dintre el și Dimitrie Cantemir [1, p. 311]. Analizând evenimentele din viața și activitatea lui Cantemir între anii 1704–1710, când se afla în Imperiul Otoman, nu vom găsi nici măcar o aluzie privind antrenarea lui în lupta politică pentru putere, purtată de partidele boierești din Țara Românească sau din Moldova. Mai mult decât atât, el a refuzat de câteva ori să primească bunciucul – simbolul puterii domnitorului în Principatul Moldovei, dar și să devină capuchehaie – reprezentant oficial al fratelui său, Antioh, la curtea sultanului, în timpul celei de-a doua sale domnii. În toată această perioadă, talentul, precum și nepotolita lui energie, s-au manifestat în afara vieții politice, concentrându-se, mai ales, în sfera literaturii, filosofiei, istoriei și culturii muzicale [13]. Până la începutul războiului ruso-turc, desfășurat între anii 1710–1713, ambele părți au respectat cu strictețe condițiile acordului încheiat fără să-și încalce obligațiile cu cuvântul sau cu fapta. Însă, de îndată ce deasupra capului lui C. Brâncoveanu s-au adunat norii și curtea sultanului a trecut de la bunăvoință la mânie, suspectându-l de trădare, principele Dimitrie a depus toate eforturile, inclusiv materiale, și a apelat la toate relațiile sale la curtea sultanului pentru a putea ajunge pe tronul Moldovei și al Țării Românești [6, p. 371]. Suspiciunile Înaltei Porți față de sinceritatea și loialitatea lui Constantin Brâncoveanu au sporit considerabil în timpul crizei relațiilor politice turco-ruse din vara și toamna anului 1710. În afară de aceasta, un rol important în demascarea principelui muntean ca aliat secret al lui Petru I l-au avut scrisorile „întâmplătoare”, ajunse în mâna marelui vizir, atât din partea boierilor munteni nemulțumiți, cât și din partea regelui Suediei, Carol al XII-lea, și a Hanului Crimeei, Devlet Giray al II-lea. Însăcunarea lui D. Cantemir pe tronul domnesc al Țării Moldovei a stârnit un nou val de rivalitate între cei doi principii. Prin intermediul informatorilor săi de la curtea sultanului, C. Brâncoveanu a fost bine inițiat în deciziile Divanului și sarcinile puse în fața lui D. Cantemir, mai ales acelea ce să refereau la detronarea sa. Pentru a se proteja și a menține scaunul domnesc în condițiile războiului provocat între Turcia și Rusia, C. Brâncoveanu, prin scrisorile sale la Constantinopol și Moscova, a început să se detașeze activ de rivalul său. Turcilor le scria că D. Cantemir este hain și trădător și că a trecut pe partea rușilor, iar rușilor le scria ca domnitorul moldav „numai după numele său este creștin, însă în realitate este un turc adevărat, căruia nu i se poate de dat

crezare” [6, p. 372]. Putem afirma că în ambele cazuri demersurile lui C. Brâncoveanu au fost luate în considerare. Rapoarte și înțelegeri secrete, precum și corespondența intensă de câteva decenii între domnitorul muntean și demnitarii din Moscova au fost înalt apreciate de către țarul rus. Dovadă este cea mai înaltă distincție care i s-a conferit – ordinul Sf. Andrei cel Primul chemat. Dacă ar fi de pus pe cântar nivelul și ponderea încrederii rușilor vis-a-vis de ambii principii, fără îndoială, credibilitatea domnitorului muntean prelua cu mult asupra încrederii în Dimitrie Cantemir. În pofida înțelegerii secrete între domnitorul Moldovei și țarul rus încheiată în orașul Luț la 13 aprilie 1711, suspiciunile rușilor față de poziția și comportamentul lui D. Cantemir au dispărut tocmai la începutul lunii iunie, atunci când principele moldav a trimis în toată țară manifestele sale în care se ordona bărbaților „...să se adune, să-și ia armele și să vină sub comanda oastei monarhului...” [14, p. 74]. O atitudine similară observăm și din partea turcilor. Contrar indicațiilor anterioare date de către sultanul Ahmed al III-lea „de a-l prinde pe Brâncoveanu vodă munteanul și de a-l trimite la Constantinopol viu” [14, p.71], după care avea să se așeze pe scaunul domnesc al Țării Românești, D. Cantemir n-a primit ordinul de executare a acestei porunci. Colaborând cu alte mesaje „surprinzătoare” de la curtea sultanului, acest caz a devenit decisiv pentru schimbarea vectorului politico-militar al lui D. Cantemir și în luarea deciziei de a trece de partea țarului rus. Rivalitatea sporită dintre cei doi domnitori a devenit o surpriză neplăcută și nedorită pentru Petru I și administrația rusă. Pentru a evita orice neînțelegere între ei, țarul a încercat să-i împace și să unească forțele militare ale ambilor principate „pentru slava și beneficiul întregii lumi creștine” [6, p. 372]. Din păcate, această inițiativa a țarului nu s-a soldat cu succes. Campania de pe râul Prut și acțiunile politicomilitare din perioada dată i-au oferit lui D. Cantemir un nou prilej de a-și manifesta rivalitatea față de domnitorul muntean. Participând activ cu ruda sa, generalul Toma Cantacuzino, la discuțiile consiliului militar rus vis-a-vis de acțiunile împotriva armatei lui Mehmed Baltadji pașa, D. Cantemir susține energic planul generalului C.-E. Rönne care prevedea un marș spre Brăila și cucerirea acestei cetăți [15]. Pe lângă scopul militar, acțiunea respectivă avea și o misiune politică. O atenție specială a fost acordată atragerii șovăitorului domnitor al Țării Românești „de partea monarhului rus”. În caz contrar, se punea problema schimbării lui cu un alt demnitar, mai loial Rusiei și mai hotărât- în acțiuni împotriva turcilor.

Generalizând cele expuse, putem concluziona că relațiile dintre D. Cantemir și C. Brâncoveanu pe parcursul mai multor decenii au fost tensionate. Animositățile dintre ei au oscilat în timp, uneori se accentuau, alteori se diminuau. Ele niciodată însă n-au degenerat în dușmănie, rămânând în limitele unei rivalități pentru putere și ocuparea scaunului domnesc.

BIBLIOGRAFIE

1. Cantemir D., „Istoria ieroglifică.” Vol. 2, București, 1965, p. 7-9, 19.
2. Dicționar Enciclopedic. București, 2003, p. 712
3. Dinastia Cantemireștilor., „Știința,” 2008. 604 p.
4. Istoria Românilor. Vol. V. București: Editura Academiei Române, 2003. 1124 p.
5. Lemni Ș. Cantemireștii., „Aventura europeană a unei familii princiale din secolul al XVIII-lea”. București: Editura Polirom, 2010. 326 p.
6. Panaitescu P.P., „Dimitrie Cantemir. Viața și opera”. București, 1958, p. 69
7. Rezachevici C., „Constantin Brâncoveanu”. Zărnești – 1690. Ed. a II-a. București, 2014.
8. Stoicescu N. Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII. București: Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 145.
9. Țvircun V. „File din istoria vieții și activității politice a lui Dimitrie Cantemir.” Chișinău: Cart Didact, 2009. 107 p.
10. Țvircun V. „Viața și destinul lui Dimitrie Cantemir.” București: Editura Litera Internațional, 2015. 256 p.

11. Țvircun V. Toma Cantacuzino – „Ostaș și Demnitar. Istoria vieții în scrisori și documente.” Chișinău: Cart Didact, 2016, p. 30.

DIMITRIE CANTEMIR – UN DESTIN ROMÂNESC ÎN LUMINILE EUROPENE

Prof. Onofrei Simona Antonela
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Dimitrie Cantemir (1673 – 1723), este unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai istoriei și culturii românești. Patron și protector al instituției de învățământ, Dimitrie Cantemir a fost ales de către fondatori ca egidă și emblemă spirituală datorită activității deosebit de complexe în întreaga sferă a cunoașterii valorilor culturale și spirituale, datorită rolului său de ambasador constant și asiduu al culturii și valorilor românești. Printre ocupațiile sale diverse s-au numărat cele de: enciclopedist, etnograf, geograf, filozof, istoric, lingvist, muzicolog și compozitor.

Dimitrie Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673, într-o familie de răzeși săraci, în satul Silișteni pe malul râului Elan în ținutul Fălciu, azi în comuna Dimitrie Cantemir din județul Vaslui, în partea de sud a orașului Huși. După alte date s-ar fi născut la Iași. Genealogiștii au stabilit că un strămoș obscur ar fi dobândit în secolul al XVI-lea cătunul Silișteni din Moldova și că familia era de „origine pur românească” Răzeșii moldoveni erau oameni săraci, dar pe care sărăcia îi făcuse luptători dârzi și aspri. „Aveau acolo un codru, codrul Tigheciului, fără copaci mari, dar cu spini mulți, cu arbori deși și mici, în care dușmanul nu poate pătrunde.

Nici boierii nu izbutiră să le cotopească răzășiile, nici tătarii din Bugeac, vecinii lor, nu-i speriaseră și nu-i putuseră prăda.” A fost fiul lui Constantin și al Anei, născută Bantăș, care a fost a treia soție a lui Constantin Cantemir. Dimitrie Cantemir menționează cele 3 soții ale tatălui său: 1. Anastasia, nepoată de văr după tată a domnului Țării Românești Gr. Ghica; 2. Ruxandra Gane; 3. Ana Bantăș, mama lui Dimitrie Cantemir. Anița Bantăș a făcut parte „din vechea stirpe moldovenească a Bantășilor, nepoată după mamă a Anastasiei, soția Ducăi-vodă”. Ana Bantăș descinde dintr-un personaj vestit în aristocrația moldovenească, Ioan Tăutu, mare logofăt în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Dimitrie Cantemir spune că a purtat acest nume [Dimitrie], fiindcă a fost botezat de Dumitrașco vodă Cantacuzino. În românește, principele semnează „Dimitrie”. În latină: Demetrius, formă preluată de majoritatea autorilor din Europa secolului al XVIII-lea. La 14 ani a fost nevoit să plece la Constantinopol (1688-1690), unde a stat 12 ani, ca zălog (gaj, amanet) al credinței tatălui său pe lângă Înalta Poartă, înlocuindu-l pe Antioh, devenit ulterior domn al Moldovei. Tatăl său, Constantin vodă, dorea să facă din fiul său un om învățat, de aceea a ales ca educator al lui Dimitrie pe dascălul Ieremia Cacavelas, din Creta, un grec cu studii la Veneția, Oxford, Leipzig și Viena. Ieremia Cacavelas a fost traducătorul din l. latină în l. greacă (în 1687) a lucrării Vitae Pontificum [Viața Papilor], scrisă de episcopul Platina. Cacavelas a avut o mare influență asupra formației spirituale a lui Dimitrie Cantemir. I-a predat lui Cantemir l. greacă, l. latină și slava veche, precum și elemente de cunoștințe filosofice. Cacavelas a aruncat un vâl de misticism asupra spiritului clar al lui Cantemir, acesta a urmărit însă în anii maturității să se dezbrace de această înrâurire, părăsind fondul mistic al cugetării.

Dimitrie era fiul domnului moldovean Constantin Cantemir. La moartea tatălui său în 1693, a fost proclamat domn după modelul lui Constantin Brâncoveanu, însă Poarta nu l-a confirmat în domnie. Și-a petrecut următorii ani la Constantinopol, unde a fost capuchehaie (trimis la Poartă ca garant al fidelității) și a însoțit armata otomană în expediția eșuată din Ungaria, fiind martor al înfrângerii oștilor otomane ale sultanului Mustafa al II-lea de către austrieci în luptele de la Petrovaradin și Zenta, unde s-a convins de decadența Imperiului

Otoman. În 1710 a fost pus la tronul Moldovei, având misiunea de a-l supraveghea pe Brâncoveanu, bănuit de neloialitate față de Imperiul Otoman, în schimb a încheiat el însuși un tratat cu Imperiul Rus al lui Petru cel Mare. Armata rusă ajutată de moldoveni a suferit o înfrângere categorică din partea turcilor în Bătălia de la Stănilești. În consecință, Cantemir a fost nevoit să se refugieze în Rusia, unde și-a petrecut restul vieții în mijlocul preocupărilor intelectuale.

Ultima mare acțiune politică la care participă - campania țarului Petru I împotriva Persiei (1722) - reprezintă izvorul celor din urmă cercetări și scrieri ale lui Cantemir: „Collectanea Orientalia. Principis Demetrii Cantemiri variae schedae et excerpta e autographo descripta”- volum de însemnări cartografice și arheologice, de note privind folclorul și moravurile orientale, de interpretări și comentarii asupra acestora.

La 21 august 1723, eminentul cărturar se stinge din viață la Dimitrievka, moșia dăruită de țarul Rusiei pentru serviciile aduse.

Opera lui Dimitrie Cantemir este unică și în ziua de astăzi datorită complexității rezultate consecutiv formației sale enciclopedice: știința se împletește cu filosofia, istoria și geografia sunt analizate științific, iar etica, literatura și muzica, sunt completate de studiul moravurilor și al folclorului; departe de orice diletantism, toate acestea poartă pecetea metodei științifice și cunoașterii reale.

Osemintele lui Dimitrie Cantemir, readuse în 1935 în România, se află la Biserica Domnească „Trei Ierarhi” din Iași. Pe lespeda raclei sale stă scris: „Aici, întors din lungă și pre greaua pribegie înfruntată pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei”.

Bibliografie:

https://cantemir.ro/despre-noi/dimitrie-cantemir-biografie/?fbclid=IwAR01IC6m9biJ40f0cOzFolk_5VQSN15Zcl1hyz7tfLsYgVP8qx99aisJa1E
https://www.cncv.ro/wp-content/uploads/prezentare-cantemir-facuta-de-noi-in-clasa-a-noua.pdf?fbclid=IwAR2Ito3gr_WT0wsgIQaC3i0NvUhhAANCDa1Mykb7wyoyIUuyvIeCHINScQ
<https://dcantemir.ro/despre-personalitatea-lui-d-cantemir/?fbclid=IwAR2wo7LjwmIn4aZVxEAstO7znGr3NaOC68pmeHZ5JD-knP11Bve0XDkjjxzw>
<https://cantemir.asm.md/dimitrie/biografi?fbclid=IwAR14D2dKLqQY0YDwz2yRc1wOGuou2R5aXhrhyAbLIHI0BMTVLoDPPxyufR4>
<https://dcantemir.ro/despre-personalitatea-lui-d-cantemir/?fbclid=IwAR2wo7LjwmIn4aZVxEAstO7znGr3NaOC68pmeHZ5JD-knP11Bve0XDkjjxzw>
https://www.globalinfo.ro/z/biografie_dimitrie_cantemir.htm?fbclid=IwAR1gn4R6RkyO-P2w48E-15lx63qTBRtxiTI-m0ZXeuRqy4uCLRsYBqDsBfQ
https://ro.m.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir?fbclid=IwAR2hsmUw3NzpmW6H64NI3hIkbKOQYdmdecy3V_x4NXy0Em95s9rT_ny5QZz4

DIMITRIE CANTEMIR ȘI „ISTORIA IEROGLIFICĂ”

Prof. drd. Paicu Dorina
Școala Gimnazială Poiana Stampei, Suceava

REZUMAT

”Istoria ieroglifică” incită și astăzi, la sute de ani de la apariție, prin profunzimea simbolurilor și frumusețea scriiturii. Întotdeauna vor exista noi și inedite chei de lectură. Narațiunea din text nu este directă, iar progresul ei nu aduce o continuă descifrare, ci se închide în simboluri și încifrează întâmplările; autorul a preschimbat însuși mijlocul comunicării, pentru ca să oblige pe cititor, de la bun început, să recunoască noul continent pe

care pășește; istoria nu este preocupată de evenimente, ci de argumente. Sub pretextul ieroglifei, Cantemir face să răsară sentințe cu seva nemuritoare a dragostei de viață și a respectului față de om.

O interpretare recentă a reșezat opera lui Cantemir în mediul intelectual în care a apărut și a analizat-o pe firul unei evoluții istorice, mai mult sau mai puțin integrată în literatura universală.

A devenit evident că, în acel mediu, cartea lui Cantemir nu își propusese să rememoreze, spre beneficiul posterității, lupta meschină pentru un dram de putere purtată de minți obtuze, așa cum nu valorificase „tezaurul țărănesc” de lirism și înțelepciune la întretăierea sufocantă a unor dialoguri încărcate de sofistică; autorul reconsiderase o tradiție de gândire și sensibilitate, preschimbând chipuri de contemporani, și schișase o comedie umană care nu putea fi „judecată” prin raportare la comedia lui Balzac. Nu evenimentul, ci duelul mintal, nu narațiunea seacă, ci construcția complicată s-au dovedit a fi cheile cele mai potrivite pentru deschiderea acestui sîpet.

După ce George Călinescu a pus pregnant în lumină faptul că „Istoria ieroglifică” este singura „operă literară viabilă” a lui Cantemir și a surprins „procesul bufon de discriminare între spețe” din primele pagini, dar a continuat să insiste asupra meritului autorului care tratase inteligent „metafora țărănească”, a urmat prima ediție științifică a textului care a pătruns, pentru prima oară, în tezaurul de idei, trecut cu vederea de predecesori.

Lectura „Istoriei ieroglifice” nu este ușoară: mai întâi, datorită faptului că narațiunea nu este directă, iar progresul ei nu aduce o continuă descifrare, ci se închide în simboluri și încifrează întâmplările, fiind „ieroglifică”; în al doilea rând, autorul a preschimbât însuși mijlocul comunicării, pentru ca să oblige pe cititor, de la bun început, să recunoască noul continent pe care pășește; în al treilea rând, pentru că istoria nu este preocupată de evenimente, ci de argumente, nu de înfruntarea unor forțe fizice, cât mai ales de dansul cugetelor.

Autorul îl avertizează pe cititor că a pătruns într-o lume a tainelor și a tensiunilor celor mai grave, acelea din mințile oamenilor și că a trebuit, de aceea, să introducă termeni noi în limbă. Primul lucru pe care îl va face cititorul va fi de a ști ce se ascunde sub ieroglifă; ca și în cazul operei lui Dante, se va strădui să descopere ce se află sub vălul „versurilor strani”. Ca și în „Divina Comedie”, se va interesa de personajul schițat doar, pentru a-i cunoaște numele. Dar nu se va opri aici, ci va căuta sensul călătoriei autorului prin necunoscutul continent și semnificația relatării. Astfel, cartea, „în douăsprezece părți împărțită” și cu maxime sau proverbe împodobită, prezintă conflictul dintre două monarhii, așa cum s-a desfășurat el în decurs de 17 ani, capătul final corespunzând cu vârsta de 31 de ani a autorului, adică anul 1705.

Titlul complicat localizează narațiunea: este vorba despre lupta dintre animalele care închipuiesc pe boierii moldoveni și păsările care închipuiesc pe boierii munteni, luptă influențată de intervenția peștilor, împărăția tăcută a otomanilor. Cantemir nu a asistat la luptă întâmplător; a fost personajul principal. Cărturarul român amplifică, însă, istoria; toate evenimentele pornesc de la el sau se îndreaptă spre el și, de aceea, personajele se reflectă în conștiința lui. Adversarul principal este Corbul, principele Constantin Brâncoveanu, care nu apare ca un stăpânitor dornic să-și asigure un aliat sau un vasal în Moldova, pentru a consolida, astfel, însăși poziția principatelor în fața Porții Otomane. Se pare că acest personaj nu are decât un singur scop – să-l distrugă pe personajul principal care este autorul. O furie cumplită, dezlănțuită mai înainte de a fi fost puse temelile Babilonului, împinge pe păsări împotriva mamiferelor, iar în timpul prezentat de autor atinge apogeul pentru motivul că în centru s-ar fi aflat el însuși.

În orice viziune artistică lumea începe și se sfârșește, fără a lăsa vreo urmă de îndoială în mintea privitorului, ascultătorului, cititorului, dar în „Istoria ieroglifică” nu este așa. Cantemir stimulează cititorul și îl stimulează, iar în „scara” adăugată la sfârșitul cărții el explică, cifrat, cine este vidra – Constantin vodă Duca, lupul – Bogdan hatmanul și toate celelalte

personaje. Cu certitudine, autorul a scris un pamflet și dorește ca cei care au asistat la înfruntare, dar și posteritatea, să poată identifica persoanele reale, acelea care s-au mișcat pe scena istoriei. Nu a fost, însă, o înfruntare obișnuită, ci o coliziune care a angajat principii, argumente, idei acceptate și gânduri înnoitoare; orice act, chiar cel violent, a fost înzestrat cu un preambul teoretic. Din momentul în care a făcut apel la hieroglifă, autorul a știut că poate da un caracter de generalitate expunerii sale; de la uliu – Ștefan Cantacuzino, la pasăre vânătoare – boierimea mai de jos a muntenilor, și de la lup sau șacal la ogari sau câini, care desemnează grupuri întregi, nu este decât un pas. Această generalizare, Cantemir o pune în slujba unui scop, indicat de el însuși cu claritate, în prefață: „A triia și cea mai deadins pricină iese că nu atât cursul istorii în minte mi-au fost, pre cât spre deprinderea ritoricească nevoindu-mă, la simcea groasă ca aceasta, prea aspră piatră, multă și îndelungată ascuțitură să fie trebuit am socotit”.

Din punct de vedere literar și cultural, interpretările cele mai rodnice s-au întemeiat pe această „pricină” evidențiată de Cantemir care accentuează că a urmărit-o „mai cu de-adins”; este clar că autorul a „șlefuit” narațiunea pentru a-i conferi însușiri retorice. Pentru a produce o operă de autentică retorică, scriitorul a semănat „sentenții, putea-le-am dzice, cuvinte alese”, în toată cartea și le-a înscris între paranteze. Dacă cititorul dorește să urmărească numai argumentele și evenimentele nu are decât să sară peste paranteze; dacă va dori mai mult, o operă în care fraza frumoasă se îmbină cu gândirea frumoasă, nu va renunța la paranteze.

Cititorul e liber să aleagă, spune Cantemir, cu fină ironie; nu are decât să ridice ochii de pe pagină pentru scurt timp și atunci „cursul istorii necurmat și stâlpul voroavei nefărâmat” va afla. Dar, poate, nu se va lăsa captat numai de date, întâmplări și silogisme, ci va dori să cunoască concluziile autorizate ale unor experiențe îndelungate, maximele dobândite „prin ostenița a câțiva vreme”, și atunci va citi totul, deși cu oarecare greutate.

Lectura este dificilă, ne asigură Cantemir, deoarece, în cea mai mare parte, istoria înfățișează confruntări de argumente, iar discursurile sunt atât de măiestrite încât numai prezența marcată a principiilor poate permite discriminarea.

[Lumea lui Cantemir, saturată de umanism, se întâlnește la un banchet pentru a discuta. Dar discuția nu este gratuită, de vreme ce în funcție de cuvintele schimbate la ospăț, depind posturile, averile și adeseori chiar viața. Fiecare va argumenta cât mai convingător propria sa cauză și, în asemenea condiții, ceea ce va fi prima va fi disimularea. Ce mai permite cugetului cititorului să distingă ce este bine și ce este rău? Tocmai acest registru al sentințelor, șlefuit cu osteneală, pentru că, în lipsa principiilor, cuvintele se preschimbă în vorbe, iar viața într-o poveste fără sens. Așadar, scriitorul invită cititorul să fie atent la jocul ciudat al sentințelor care uneori sprijină, alteori infirmă discursurile animalelor sau ale păsărilor. Registrul de sentințe permite cititorului să observe în ce mod o persoană se transformă în personaj, adevărul în pretext și care este raportul dintre cuvânt și cultură.

Nici un personaj din „Istoria ieroglifică” nu redă chipul fidel al persoanei autentice care a inspirat pe autor; dar interesul pentru biografia persoanelor își află justificare nu atât în satisfacția oferită cititorului care „descoperă” prototipul portretului, cât în cunoașterea artei prozatorului care a identificat în obiceiurile unui contemporan o înclinație canină sau de pasăre de pradă. Vigoarea lui Cantemir în amplificarea artistică a realității este remarcabilă, iar personajele sale se întipăresc în memoria cititorului care își dă seama că repulsia autorului față de anumite moduri de comportare l-a făcut să cumuleze sub trăsăturile unor măști toată micimea ipocriziei și a lașității.

Pentru ca cititorul să nu se rățăcească în această vegetație tropicală în care mișună animalele de pradă, autorul îi pune la dispoziție firul principiilor care șerpuiește prin tot textul. Îi dă repere, din care cel mai important pare cel intercalat în textul naratorului, din partea a doua, deci independent de personaje: „căci tăcerea capul filosofiei iese și încă toată cinstea înțelepciunii mai mult într-însa să prijenește, de vreme ce aplos a grăi de la maice și de la mance ne deprindem frumos și mult a vorovi, toate școalele, mai prin toate locurile (...), pre canoane ne învață. Iar înțelepțește a tăcea și vremea voroavii puține și grele prea la puțini videm și

învățătura tăcerii undeva macară în lume a să profesui nu audzim... Că cine tace mult, mult gândește, și cine mult gândește mai de multe ori ce-i mai cuvios nemerește.” Maestru în mânuirea vorbelor care nu comunică nimic, autorul transmite cititorului o sațietate care respinge toate înfloriturile stilistice sau o veselă compătımire a prostiei, ieșită la suprafață prin „bogăția cantitativă” a lipsei de minte, ca în dialogul în care Struțocămila nu-și poate rosti, din necunoștință, numele.

Ieroglifa lui Cantemir are un sfârșit, și chiar unul fericit, pentru că Inorogul iese biruitor. Ce l-a ajutat să înfrângă pe dușmani? Puterea pe care i-au transmis-o forțele concentrate în centrul lumii? Există, într-adevăr, un centru al lumii spre care personajele se îndreaptă, dar nu pentru a descifra tainele vieții, ci pentru a ști „cum să facă”, cum să se descurce.

În această lume obtuză și rapace, Cantemir face să răsără sentințe cu seva nemuritoare a dragostei de viață și a respectului față de om în mijlocul perorației personajului care întotdeauna a știut să profite de alții, ascunzându-și goana după poziții și avantaje prin discursuri măiestre. Autorul transpune, de fapt, într-o formă tradițională o dispută modernă în care cugetarea dreaptă și adevărul răzbat prin demonstrațiile pretext și ale minciunii. Lupta este dusă după toate regulile gândirii savante. Accentul pe care cărturarul îl pune asupra virtuții ne permite să întrevădem multiplele laturi ale umanismului civic românesc.

Pamflet și carte de înțelepciune, povestire cu prefigurații de roman, „Istoria ieroglifică” îl interesează pe cititorul de astăzi pentru bogăția ei uimitoare, chemându-l să-i dezlege tainele, pecetluite de un ermetism surâzător, să-i cuprindă frumusețile, mângâiate de inteligența ce nu se lasă amăgită, și să-i cuprindă „universul uman”, asemănător celor din poemele homerice.”

Lectura nu e ușoară, așa cum autorul a avertizat cititorul de la început, iar pentru noi este mai dificilă pentru că nu mai practicăm același gen de lectură ca cititorii din vremea Inorogului. În locul lecturii intensive, care nu părăsea o pagină până nu-i descoperea toate straturile înțelesurilor, astăzi practicăm lectura extensivă, care acumulează cunoștințe din cât mai multe surse. Istoria lui Cantemir se citește pe îndelete, în clipe de răgaz, pentru a-i pătrunde „felurimea frumuseților”...

Bibliografie:

1. Cantemir Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, ediție îngrijită, note și glosar de Ion Verdeș și P.P.Panaitescu, prefață și tabel cronologic de Alexandru Duțu, Editura Minerva, 1983;
2. Călinescu George, *Istoria literaturii române*, București, 1941;
3. Tănăsescu Mihaela, *Despre Istoria ieroglifică*, București, Cartea Românească, 1970.

GEOGRAFUL ȘI CARTOGRAFUL – DIMITRIE CANTEMIR

Prof. Panțiru Elena-Daniela
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Rezumat

Articolul de față face referire la activitate științifică a lui Dimitrie Cantemir și a lucrării *Descriptio Moldaviae*, care constituie un exemplu de cercetare geografică regională. Această lucrare cuprinde o cantitate mare de informații geografice și cartografice despre Moldova secolului XVIII: relief, climă, hidrografie, resurse, sol, flora, faună, localități și activitate economică.

Dimitrie Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673, în satul Silișteni (azi comuna Dimitrie Cantemir), județul Vaslui. A fost domnul Moldovei în două perioade: martie-aprilie 1693 și 1710-1711, fiind un mare admirator al lui Petru cel Mare.

Printre reformele care l-au consacrat se numără:

- ajutarea oamenilor săraci și scăderea unor favoruri domnești date boierilor;
- obținerea unor mănăstiri care erau închinat Ierusalimului;
- scăderea birului steagului;
- organizarea unor unități militare cu soldați care luptaseră ca mercenari în oștile străine etc.

A fost membru al Academiei de Științe din Berlin, timp în care, a scris lucrarea *Descriptio Moldaviae*, în limba latină. Este o lucrare complexă, interdisciplinară (geografie, cartografie, etnografie, demografie, psihologie), despre Moldova și locuitorii ei. A fost scrisă în perioada 1714-1716, când trăia în Rusia. Această lucrare cuprinde *harta Moldovei*, fiind prima hartă reală ce deține detalii geografice și administrative, precum și numele a 77 familii boierești.

Descriptio Moldaviae este structurată în trei părți:

1. descrierea geografică a zonei: relieful, resursele și organizarea administrativă a Moldovei;
2. politica: forma de guvernământ, armata, justiția, finanțele, clase sociale, ceremonialul de la curtea domnească, obiceiuri;
3. partea culturală, religia, limba și literatura moldoveană;

A fost tradusă în limba germană în 1769-1770, iar în limba română: în 1825 sub numele de ”*Scrisoarea Moldovei*” iar în 1851 sub numele de ”*Descrierea Moldaviei*”. Principalul scop al acestei lucrări a fost proiectarea Moldovei pe scena lumii învățate din Europa. S-a inspirat din letopisețele lui Grigore Ureche, scrierile lui Miron Costin și ale lui Nicolae Costin precum și din scrierile autorilor antici. Primele informații despre clima, resurse, hidrografie, relief, flora și fauna Moldovei, se regăsesc în această lucrare. A conștientizat importanța utilizării resurselor naturale și a produselor obținute: pomi fructiferi, vin, miere, păduri etc. A analizat legătura dintre condițiile climatice și influența lor asupra culturilor agricole, precum și a sănătății oamenilor.

Dimitrie Cantemir a descris în *Descriptio Moldaviae* importanța izvoarelor minerale iar râurile erau caracterizate din punctul de vedere al lungimii, lățimii, debitului, faunei. A considerat că solurile au un grad înalt de productivitate. Harta geografică are coordonate precise, fiind trasate unitățile de relief din zona Moldovei, pădurile, rețeaua hidrografică. A utilizat diferite metode de cercetare (ex. metoda comparativ-geografică) fiind utilizată ca punct de pornire pentru cercetările geografice ulterioare.

Lucrarea *Descriptio Moldaviae* a fost considerată un eveniment în istoria culturii, fiind apreciată de specialiști ca „o primă experiență de descriere geografică regională”.

Bibliografie

1. *Academia de Științe a Moldovei*, elaborat de IDSI, 2008-2011
2. Cernovodeanu Paul, ”*Studiu Introductiv*”, Editura Minerva, 1995
3. *Istoria filozofiei moderne și contemporane*, Editura Academiei, București, 1984
4. *Operele Principelui D. Cantemir*, Editura Academia Română, 1872
5. Țarălungă Ecaterina ”*Dimitrie Cantemir*”, Editura Minerva, 1989

Dimitrie Cantemir, véritable encyclopédiste, compositeur, écrivain et souverain moldave est né le 26 septembre 1673 à Iași, en Moldavie. Il a régné en Moldavie en 1693 et de 1710 à 1711 et il est mort en 1723, en Russie.

Fils du prince Constantin Cantemir, Dimitrie Cantemir se forme à la cour de Iassy où il apprend le grec, le latin et les langues slaves. Très tôt, il est remarqué pour sa mémoire encyclopédique.

À l'âge de quinze ans, il est, comme la plupart des boyards roumains de famille princière, invité comme gage (otage) à Constantinople, où il passe plus de vingt ans après y avoir parachevé ses études, conformément à la tradition. Il y apprend des langues occidentales (français, allemand, italien, espagnol) et orientales (arabe, persan, turc).

Dimitrie Cantemir est le type d'homme politique qui est à la fois un homme de culture et un érudit.

Son œuvre est vaste. Il est aussi l'auteur d'ouvrages sur l'histoire ottomane et moldave, sur l'Islam et sur la langue arabe. Son œuvre d'homme de plume se concentre entre 1711 et 1719. Humaniste reconnu, il est nommé à l'Académie de Berlin en 1714. À la commande de l'Académie de Berlin il a écrit sa *Descriptio Moldaviae*, qu'il rédige en latin en 1714 et qui reste l'un de ses ouvrages les plus connus.

Il a aussi réalisé, à la main, une grande carte géographique détaillée de la Moldavie. Ses travaux en histoire seront utilisés par des historiens de renommée mondiale, tel l'anglais Edward Gibbon (1737-1794), lors de la rédaction de son ouvrage *L'Histoire de la décadence et de la chute de l'Empire romain*, ou encore par l'américain Allen G. Debus (1926-2009).

Cantemir élargit la sphère de la littérature historique dans la direction de la métaphysique et de la littérature de fiction. Il est, entre autres, l'auteur d'un dialogue philosophique en roumain intitulé *Divan ou la Dispute du sage avec le monde ou le Jugement de l'âme avec le corps*, publié à Iași en 1698. C'est un petit traité d'éthique.

Cet homme de culture est un philosophe stoïcien et ses « pleurs » anticipent les lamentos préromantiques.

Le premier roman en roumain, *L'Histoire hiéroglyphique*, a été, rédigé à Constantinople en 1705, et c'est un roman fabuleux et un pamphlet politique. Personnalité encyclopédique, Dimitrie Cantemir a écrit aussi en turc, *Livre de la science de la musique*, dans lequel il développe un système de notation de la musique ottomane et dans lequel figurent ses propres compositions. L'encyclopédiste plurilingue a été doublé par un musicien dont les morceaux sont joués encore à nos jours par des musiciens extraordinaires.

Ses principales œuvres sont:

- *Les essais philosophiques*: œuvre de jeunesse
- *Le divan ou la dispute du sage avec le monde ou le jugement de l'âme avec le corps*.
- *Kitab-i ilm-i musiki* ("Le Livre de la science musicale") (en turc)
- *L'Indescriptible Image de la Science sacrée*- traité inachevé
- *L'Histoire hiéroglyphique* (1705)
- *Compendiolum universae logices institutionis*
- *Descriptio Moldaviae* (1714): œuvre de vulgarisation, du point de vue du gouvernant.
- *Histoire moldo-valaque* (ébauche en latin, 1714-1716) ou *Chronique de l'Antiquité des Romano-Moldo-Valaques* (en roumain, 1717-mort) : œuvre d'historien
- *Histoire des maisons Brancovan et Cantacuzène*, 1795
- *La Vie de Constantin Cantemir dit le Vieux, prince de Moldavie*, en latin

- *Histoire de l'agrandissement et de la décadence de l'empire ottoman*, Paris, chez Barois fils, 1743⁷. C'est l'œuvre la plus connue en Europe.
- *Système de la religion mahométane*, Saint-Pétersbourg, 1722: première œuvre entièrement consacrée à l'Islam écrite en russe.
- Recherche sur la nature des monarchies
- *Passages incertains du catéchisme*, écrit en latin, puis russe, non publié. Pamphlet contre le catéchisme de Théophane Prokopovitch, *Le Premier enseignement des enfants*.
- *Collectanea orientalis*: manuscrit rassemblant ses recherches lors de l'expédition du Caucase de 1721.

Le voïvode moldave Dimitrie Cantemir a laissé en héritage une œuvre riche, aux contours vastes, couvrant des intérêts aussi variés qu'étendus, tels l'histoire, la géographie, la morale, les sciences politiques et jusqu'à la musique.

Bibliographie

Marie-Nicolas Bouillet et Alexis Chassang (dir.), « *Dimitrie Cantemir* » dans Dictionnaire universel d'histoire et de géographie, 1878

Ștefan Lemny, *Les Cantemir : l'aventure européenne d'une famille princière au XVIIIe siècle*, Ed. Complexe (2009).

Sitographie

https://www.ri.ro/fr_fr/le_tricentenaire_dimitrie_cantemir-2676317

https://fr.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir#Bibliographie

https://andreiesanu.files.wordpress.com/2011/11/esanu_cantemir.pdf

SCHIȚĂ DE PROPEDEUTICĂ FILOSOFICĂ ÎN MARGINEA MICULUI COMPENDIU ASUPRA ÎNTREGII ÎNVĂȚĂTURI A LOGICII

Prof. Popovici Angelica
Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi” Rădăuți

Intenția prezentului articol nu este aceea de a se substitui străduințelor întreprinse de istorici, cercetători și exegeți, eforturi concretizate în studii, analize, comentarii, abordări pluri- și transdisciplinare, tratări mai mult sau mai puțin exhaustive ale filosofiei lui Dimitrie Cantemir. Un astfel de gest, dincolo de nepermisa îndrăzneală, ar depăși indiscutabil limitările impuse de cadrul unei comunicări prilejuite de participarea la un simpozion dedicat marelui cărturar. Ne propunem să identificăm și să stabilim, într-o manieră succintă și, sperăm noi, convingătoare, o serie de repere filosofice relevante așa cum transpar acestea în lucrarea Mic compendiu asupra întregii învățături a logicii, elemente ce pot constitui un punct de plecare către un studiu ulterior mai aprofundat. Se cuvine menționat că textul de față aspiră la virtutea unei încercări propedeutice, fiind nimic mai mult decât o modestă introducere în filosofia ce însoțește paginile de logică ale Micului compendiu.

Deși cercetătorul curios și interesat de reperele filosofiei lui Cantemir se va orienta mai curând către *Divanul*, scriere emblematică pentru o astfel de analiză, totuși considerăm că nu trebuie neglijat, atunci când ne aplecăm asupra cugetării cantemirești, nici textul intitulat *Mic compendiu asupra întregii învățături a logicii*. Deși într-o mai mică măsură decât *Divanul*, scrierea ce face obiectul analizei noastre oferă totuși valoroase indicii privind reflecția filosofică, printr-o serie de considerații specifice precum: relația dintre rațiune și intelect, raportul dintre cunoaștere și credință, accentul plasat pe virtuțile judecății raționale, tipologia facultăților cognitive, instrumentele cunoașterii ș.a.

Cantemir pare să fie tipul gânditorului care se îndepărtează de tradiția teologică răsăriteană în aceeași măsură în care îi recuperează valențele pozitive, într-un fel de

«Aufhebung»⁷⁶ similar celui despre care teoretizează exemplar, în alt univers de discurs filosofic, Johann Gotlieb Fichte. În cadrul unei astfel de tradiții, intelectul omului este luminat de Dumnezeu, dobândind posibilitatea accederii directe la esența lucrurilor și fenomenelor. Superior rațiunii ca facultate de cunoaștere, intelectul are un caracter pur discursiv. În timp ce rațiunea este o înzestrare omenească failibilă, vulnerabilă în fața erorilor și judecăților neîntemeiate, intelectul reușește să acceadă la adevăr, mai ales atunci când este inspirat de flacăra credinței. „Cunoașterea adevăratei înțelepciuni”, declară fără echivoc autorul *Micului compendiu*, este posibilă numai prin intermediul credinței pe care omul, ca urmaș al lui Adam pare să o fi pierdut. Ca semn al vulnerabilității cognitive a omului, Cantemir evocă nefericita confuzie dintre timp și eternitate: „biata minte omenească concepe eternitatea ca pe o perioadă de timp.”⁷⁷

Ca metodă de investigare a realității, dar mai ales de cartografiere a teritoriului gândirii, logica dobândește la Cantemir statutul de instrument indispensabil reflecției filosofice, „cheia celor mai ferecate porți ale filosofiei”⁷⁸. Cât despre înțelesul atribuit filosofiei, aceasta este domeniul care aspiră în mod legitim la statutul de știință, fiind o trecere dincolo de natura fiecărui lucru particular „schimbător și pieritor”, către teritoriul eterat al abstracției și/sau universalului, unde nu există schimbare sau devenire⁷⁹. Evident, pătrunderea în cele două domenii fascinante ale cunoașterii nu este posibilă decât cu ajutorul divinității. Se vedește astfel faptul că logica lui Cantemir întreține o dublă legătură cu valoare indiscutabilă. Pe de-o parte, logica se conectează cu tradiția filosofică, de sorginte platonician-aristotelică, totodată cu modalitățile de interpretare și adaptare creștină a unei astfel de filosofii, cum ar fi, de pildă, școala neoplatonică. Și chiar dacă textul nu oferă de multe ori suficiente indicii privind o astfel de formație robustă a autorului, totuși intuim că a fost întreprinsă o incursiune serioasă în istoria gândirii filosofice, prin consultarea operelor lui Platon, cu ale sale dialoguri înțelepte, izvorâtoare de interogații și mirări, prin accesarea tratatelor de fizică, metafizică, etică și politică aparținându-i lui Aristotel, prin lectura atentă a lui Porphyry, discipolul lui Plotin, cu a sa *Isagoge*, prin recuperarea „logicii inimii” a lui Augustin, cu ale sale *Confesiuni*, și mulți alți gânditori de seamă. Pe de altă parte, logica lui Cantemir se situează într-un raport firesc de complementaritate cu teologia, așa cum suntem anunțați încă din prima parte a *Micului compendiu*. Descoperim în acest loc că Dumnezeu, în înțelepciunea și mărinimia Sa, i-a dăruit omului abilitatea de a distinge între adevăr și fals, însă Diavolul a reușit să corupă mintea creației divine cu „întunecata neștiință”⁸⁰, îndepărtând-o de „lumina naturală” (*naturale lumen*) a adevărului. Relația logicii cu teologia și filosofia așază *Micul compendiu* în cadrul scrierilor cu caracter sintetic-integrator.

În ceea ce privește condițiile de posibilitate ale cunoașterii, descoperim că, precum altădată Augustin, și Cantemir condiționează demersul cognitiv de dragostea arzătoare și munca asiduă. La Augustin, cunoașterea lui Dumnezeu – „matcă a cugetării”⁸¹ – și, în aceeași măsură, pătrunderea cu mintea în tainele lumii create, este mediată prin iubire: „Fac aceasta din iubire pentru iubirea față de tine...”⁸². La Cantemir, cunoașterea se originează în „lumina naturală”, de natură divină, căreia i se alătură cunoașterea de ordin discursiv, intermediată de intelectul ce acționează conform principiilor și exigențelor logice.

⁷⁶ Termenul german *die Aufhebung*, tradus în cheia idealismului german de inspirație hegeliană poate fi înțeles drept depășirea unui stadiu de evoluție a spiritului, dar în același timp și ca asumare sau recuperare a elementelor caracteristice stagiului trecut, tot astfel cum *teza* și *antiteza* se regăsesc, conceptual, în sinteză.

⁷⁷ Dimitrie Cantemir, *Mic compendiu asupra întregii învățături a logicii*, Editura Științifică, București, 1995, p.105.

⁷⁸ Dimitrie Cantemir, *Mic compendiu...*, ed.cit., p.94.

⁷⁹ *Ibidem*, p.103.

⁸⁰ Dimitrie Cantemir, *Mic compendiu asupra întregii învățături a logicii*, Editura Științifică, București, 1995, p.93.

⁸¹ Augustin, *Confesiuni*, Editura Humanitas, București, 2018, p.75.

⁸² *Ibidem*, p.93.

Dacă pătrundem mai adânc în spațiul lucrării, descoperim că logica, în calitatea ei de instrument filosofic, stabilește o legătură indisolubilă între cuvinte, lucruri și concepte sau idei. Planul ontologic (ceea ce numim «realitate», oricât de problematic ar fi termenul *per se*) își dă întâlnire cu planul lingvistic (registru verbal) și cu cel cognitiv sau mental, despre acesta din urmă Cantemir afirmând că întruchipează ideea, închipuirea, „simpla intenție” și, uneori, reușește să redea esența lucrurilor și fenomenelor⁸³. În ceea ce privește registrul verbal sau lingvistic, Cantemir stabilește o distincție clară între „exprimarea discursivă articulată și semnificativă” specifică omului, pe de o parte, și ceea ce am putea numi fără niciun fel de riscuri sau rezerve, limbajul îngerilor și al lui Dumnezeu⁸⁴. Cât despre legătura indisolubilă a rațiunii filosofice cu credința, Cantemir se raportează critic la moștenirea aristotelică, reproșându-i Stagiritului, cu riscul unei inadvertențe temporale, că nu a făcut altceva decât să sistematizeze în lista celor zece categorii prin care cunoaștem lumea „toate cele pe care le-a plămădit Creatorul în întocmirea acestei lumi.”⁸⁵

Pentru a distinge între adevăr și fals, rațiunea trebuie să urmeze o serie de reguli și instrucțiuni fără de care se găsește în pericolul deloc neglijabil al rătăcirii. O astfel de clarificare metodologică întreprinsă de Cantemir amintește parcă de exigențele impuse de Rene Descartes, în al său *Discurs despre metoda de a ne conduce bine rațiunea și a căuta adevărul în științe*, acolo unde filosoful francez admite că deși „rațiunea este lucrul cel mai bine rânduit din lume (...) aceeași la toți oamenii” se cuvine să o folosim cum trebuie pentru a obține un progres real în cercetarea adevărului⁸⁶. Un astfel de progres presupune exercițiul prealabil al îndoielii, asumarea unor procedee cognitive și principii care să facă posibilă obținerea unei cunoașteri clare și certe. Regulile de îndrumare a intelectului formulate de Descartes, valabile și în vremea lui Cantemir, dar și astăzi, presupun evitarea precipitării și a prejudecăților, fragmentarea cunoștințelor complexe în unități simple de conținut, ordonarea ideilor de la simplu la complex, de la concret către abstract și, nu în ultimul rând, stabilirea unui inventar al cunoștințelor care să probeze faptul că nu au survenit omisiuni⁸⁷. În același registru metodologic, la aproape două secole distanță de momentul în care *Discursul* lui Descartes vedea lumina tiparului, Cantemir inventariază operațiile intelectului, ca facultate de cunoaștere capabilă să-l conducă pe om către adevăr. Autorul *Micului compendiu de logică* stabilește că intelectul funcționează prin mijlocirea unor operații precum: abstractizarea, compunerea și corelatul ei, diviziunea, totodată prin ceea ce Cantemir numește vorbirea intelectuală, pe care o traduce prin atribuirea de proprietăți lucrurilor și fenomenelor⁸⁸. Cât despre cunoașterea însăși, Cantemir diferențiază, pe de-o parte, între cunoașterea „cu rațiune”, despre care presupunem că este un demers de factură deductivă și, pe de altă parte, cunoașterea „fără rațiune și particulară”, unde ar putea fi vorba despre inducție, cu atât mai mult cu cât, în acest din urmă caz, se apelează la experiență. Conceptul de «experiență» este înțeles drept „memorizarea [consemnarea n.a.] și observarea fără rațiune a acelor lucruri care au fost observate de multe ori și în același fel.”⁸⁹ În timp ce modul de cunoaștere inductivă, centrat pe pluralitatea de obiecte și fenomene, este failibil, în schimb, cunoașterea de ordin rațional, demersul deductiv este capabil să-l conducă pe om către desăvârșire.

O altă contribuție filosofică valoroasă în *Micul compendiu asupra întregii învățături a logicii* este distincția pe care autorul o stabilește între demersul de factură artistică, definit drept „cunoașterea celor universale pe baza rațiunii”, totodată înțeles ca „adunarea observațiilor

⁸³ Dimitrie Cantemir, *Mic compendiu...*, ed.cit., p.99.

⁸⁴ *Ibidem*, p.99.

⁸⁵ *Ibidem*, p.103.

⁸⁶ Rene Descartes, *Discurs despre metoda de a ne conduce bine rațiunea și a căuta adevărul în științe*, București, Editura Academiei Române, 1990, pp.113-114.

⁸⁷ Rene Descartes, *op.cit.*, p.122.

⁸⁸ Dimitrie Cantemir, *Mic compendiu...*, ed.cit., p.98.

⁸⁹ *Ibidem*, p.111.

întrebuințate într-un scop oarecare, folositor vieții omenești⁹⁰ și demersul științific, constând în „cunoașterea fără eroare și neschimbătoare a celor universale”⁹¹. În timp ce arta „are subiecte schimbătoare și pieritoare”, subiectele abordate de știință sunt, cum este și firesc, „neschimbătoare și nepieritoare”⁹². Registrul filosofic este completat de o serie de considerații de factură ontologică privitoare la noțiunea de «esență» sau «substanță», pe care Cantemir o separă de concretizarea acesteia, adică de «existent». Limbajul filosofic poate fi aici asociat cu cel de inspirație aristotelică, preluat de o amplă tradiție scolastică, prin care se înțelege esența ca fiind „prin sine”, fără a avea nevoie „de altceva pentru alcătuirea sa”⁹³. Unor astfel de considerații li se succedă, în ordinea discursului, tipologia ierarhizată a substanțelor prime și secunde, cât și a accidentelor, analiza continuând cu celelalte categorii aristotelice: cantitate, calitate, „fel de a fi”/mod, „față de ceva”/relație, „a fi activ”/acțiune, „a fi pasiv”/pasiune, „când”/timp, „unde”/loc, „posesie”, „așezare” ș.a.m.d. Tonul adoptat de Cantemir este concis, prescurtat, rezumativ, uneori obscur, alteori prea puțin atent la prezumția originalității, însă încadrat perfect între străduințele acelor vremuri, un discurs care nu sacrifică totuși ilustrările, observațiile și completările menite să faciliteze înțelegerea.

Nu intrăm aici într-o polemică legată de influențele filosofice pe care le-a suferit *Micul Compendiu* din partea medicului și gânditorului alchimist Jan Baptista van Helmont⁹⁴ sau din partea dascălului Ieremia Cacavela, spațiul rezervat unei astfel de intenții depășind cu mult cadrul prezentei întreprinderi. Nici nu dorim să punem sub semnul întrebării autenticitatea autorului, altfel spus, dacă întregul conținut al lucrării îi aparține lui Cantemir sau, dimpotrivă, o parte stă sub semnul gândirii profesorului pe care l-a avut principele moldav. Ne rezumăm doar la a susține că logica pe care Cantemir o sistematizează în *Micul compendiu asupra întregii învățături a logicii* este tributară, pe de-o parte, unei lungi tradiții scolastice, pe de altă parte, unui «Zeitgeist»⁹⁵ cultural specific culturii românești. Dincolo de faptul incontestabil că reprezintă o scriere valoroasă pentru cultura românească, una dintre principalele virtuți ale scrierii de logică intitulată *Mic compendiu* sau *Compendiolum* este aceea că ea poate fi asumată ca o completare remarcabilă a filosofiei lui Dimitrie Cantemir, filosofie care-și găsește concretizarea într-un registru mai amplu în operele *Divanul sau Gâlciava înțeleptului cu lumea* sau *Giudețul sufletului cu trupul* sau *Icoana de nezugrăvit a științei sacrosante*.

Bibliografie:

- Augustin, *Confesiuni*, ediție bilingvă, traducere de Eugen Munteanu, București, Humanitas, 2018.
- Cantemir, Dimitrie, *Mic compendiu asupra întregii învățături a logicii*, traducere de Dan Slușanschi, București, Editura Științifică, 1995.
- Descartes, Rene, *Discurs despre metoda de a ne conduce bine rațiunea și a căuta adevărul în științe*, traducere de Daniela Rovența-Frumușani și Alexandru Boboc, București, Editura Academiei Române, 1990.

⁹⁰ *Ibidem*, pp.111-112.

⁹¹ *Ibidem*, p.112.

⁹² *Ibidem*, p.112.

⁹³ *Ibidem*, p.117.

⁹⁴ Putem să admitem, alături de exegeți, influența exercitată de van Helmont asupra tânărului Cantemir, o influență vizibilă în însăși asumarea termenului de «lumen», *lumină*, căruia fiziologul din Țările de Jos îi acordă, în registrul ontic, statutul de „ferment universal”, în timp ce Cantemir îl conectează cu capacitatea de a cunoaște nemijlocit adevărul (cf. D. Bădărău, *Dimitrie Cantemir și Van Helmont*, în „Cercetări filozofice”, nr.1, 1961, pp.158-160.

⁹⁵ În limba germană, *spirit al timpului*, concept care exprimă, într-o traducere sumară, deloc lipsită de riscuri, o anumită mentalitate sau mod de a fi specific unei comunități într-un spațiu cultural determinat.

DIMITRIE CANTEMIR, SFÂRȘITUL ȘI ÎNCEPUTUL UNEI EPOCI

Prof. Reindl Alexandra
Colegiul Economic "Dimitrie Cantemir" Suceava

Pe linia evoluției culturii și literaturii române vechi, *Dimitrie Cantemir* constituie o culme. El încoronază epoca culturală a umanismului medieval și pregătește, totodată, calea spre o altă epocă culturală, epoca iluminismului și a Școlii Ardelene.

Dimitrie Cantemir este cel mai mare umanist din perioada feudală a literaturii române; el este o personalitate enciclopedică, abordând cu mult succes istoria, geografia, poezia, romanul, economia politică, matematică, cultura orientată, arheologia, lingvistica, religia și etnografia.

Fiu de răzeși moldoveni, Dimitrie Cantemir studiază timp îndelungat la Constantinopol, până în anul 1710 când ajunge domn al Moldovei, calitate în care încearcă să pună în aplicare concluziile trase din studiul împrejurărilor politice și sociale ale vremii sale.

În puținul timp cât a fost domn al Moldovei, Cantemir a încercat să aplice ideile sociale și politice înaintate ale timpului său. Pe plan intern, a înlăturat vechile funcții boierești, a obligat mănăstirile la impozite și a scutit de o parte din dări pe țărani. El urmărea formarea unui stat centralizat, opus statutul boieresc. În anul 1711, el a încheiat un tratat de alianță cu Petru cel Mare, fără știrea boierilor moldoveni. În acest tratat, se prevedea eliberarea țării de sub jugul turcesc și instaurarea unui regim domnesc absolutist și ereditar în statul independent al Moldovei.

În urma eșecului expediției de la Stănilești, în 1711, Cantemir este constrâns să stea 12 ani, până la moarte, în Rusia. Aici, el este ministru și consilier intim al lui Petru cel Mare, pe care îl sprijină în acțiunile lui reformatoare.

Lucrările redactate de el, în timpul șederii sale aici, au fost cerute de societatea cultă și de cârmuirea țării, în epoca reformelor: „Descrierea Moldovei”, „Istoria Imperiului Otoman”, „Sistemele religiilor mahomedane”, „Hronicul româno-moldo-vlahilor”, instrumente de cunoaștere științifică, au fost necesare politicii externe rusești.

Savant de renume europeană, Academia din Berlin îl alege membru de onoare în anul 1714 pentru că, după cum scrie în diploma acordată, „printr-o pildă precît de demnă de laudă, pre atît de rară și-a închinat numele ilustru cercetărilor științifice”.

Posesor al unei vaste culturi occidentale și orientale, Dimitrie Cantemir scrie o operă bogată și diversă. Astfel, în domeniul filosofiei scrie „Metafizica” și „Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea”, „Logica”. În sfera religiei concepe lucrarea intitulată „Imaginea științei sacre”. Tot el este autorul unui tratat de muzică turcească, număr „Cartea științei muzicii după felul literelor”, care cuprinde o expunere teoretică a muzicii turcești, cu explicarea notației inventate de autor și o culegere de 360 de melodii compuse și notate după sistemul său, integrate în repertoriul clasic al muzicii orientale.

Cele mai importante lucrări ale sale sunt însă cele istorice, literare și monografia științifică „*Descriptio Moldaviae*”.

Lucrările istorice reprezintă rezultatul firesc al preocupărilor constante ale autorului pentru studiul istoriei. În 1714, scrie în Rusia „*Monarchiarum physica examinatio*”, o aplicare în limba latină în domeniul istoriei politice a teoriei evoluției ciclice.

Reputația europeană a lui Dimitrie Cantemir se datorează mai ales operei sale în limba latină „*Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae*”, scrisă între 1714 și 1716. Concepută în două părți, corespunzătoare celor două faze din istoria otomană, al căror hotar despărțitor îl constituie anul 1672, istoria creșterii imperiului turcesc este de fapt prelucrarea comentată a cărții lui Saad Ed-dîr din Larisa, autor al unei istorii prescurtate a turcilor.

Ultima scrierea, redactată în limba română între 1719 și 1722, este „Hronicul vechimei a romană-moldo-vlahilor”; lucrarea tratează critic și sistematic istoria poporului român de la originile sale până la descălecarea, concepția asupra istoriei fiind net superioară superioară cronicarilor.

Printre lucrările literare rețin atenția „Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea” și „Istoria ieroglifică”.

Cea mai importantă lucrare a lui Dimitrie Cantemir este „Istoria ieroglifică” sau „Istoria secretă”. Această lucrare este „operă de ură și răzbunare”, este esențială pentru înțelegerea istoricului, domnului, artistului Cantemir. Ea reprezintă o operă de tranziție de la gândirea metafizică la o cercetare științifică.

„Istoria ieroglifică” a fost considerată când roman, când pamflet, epopee, satiră socială, memorii sau toate la un loc. A fost unanim acceptată încadrarea operei în specia romanului alegoric datorită personajelor luate din lumea animală, asemeni operei „Le roman de Renard”, asemeni „Istoriei secrete” scrise de Procopios din Cezareea.

„Istoria ieroglifică” constituie rezultatul amărăciunii unor ani caracterizați prin luptă, intrigă, ură și patimă, rezultatul neîncetatei lupte dusă de Dimitrie Cantemir alături de fratele său Antioh împotriva lui Constantin Brâncoveanu. Cantemir îmbracă într-o formă literară evenimente de ordin politic pe care le-a trăit și în care așează anumite personalități ale timpului. Opera este tendențioasă, căutând să acopere de ridicol pe adversarii politici ai cărturarului.

Utilizând toate resursele stilistice, Dimitrie Cantemir prezintă sub formă alegorică situația politică și socială a Principatelor Române între 1703 – 1705, lupta pentru putere dusă cu toate mijloacele, inclusiv mita, denunțurile, trădarea boierilor, mediul favorabil reprezentat de Imperiul Otoman în descompunere. Epoca zugrăvită este cea prezentată de el și în „Divanul” și în „Lepopisețul” lui Ion Neculce.

„Istoria ieroglifică” este concepută ca o epopee eroi-comică, alcătuită din 12 părți, din 760 sentințe și din „scara numerelor și cuvintelor streine târguitoare”. Lucrarea este oarecum lipsită de unitate, firul acțiunii fiind cam greu de urmărit la o primă lectură datorită procedurii tehnice, dar și „sentențelor”, care întrerupt urmărirea acțiunii.

Datorită faptului că nu putem spune pe față cele prezentate, Dimitrie Cantemir recurge la alegorie. Personajele sunt animale sau păsări care participă la o acțiune caracterizată de intrigă, perfidie, lăcomie. „Cheia” dă explicația numelor și a termenilor sub care se ascund persoane reale: leul e simbolul Moldovei, țara patrupedelor, vulturul este simbolul Munteniei, țara păsărilor, Imperiul Otoman e reprezentat prin țara peștilor. Boierimea mare e închipuită prin păsări sau animale de pradă, boierimea mai mică e prezentată de păsări și animale de vânat, muștele reprezintă slugile boierești; tăunii, curtenii, trântorii pe cei scutiți de biruri, viespile – soldații mercenari, albinele – țărani care plătesc biruri grele, domnitorul Țării Românești este corbul, Cantemir, pretendent la tronul Moldovei – inorogul, fratele său, Antioh – Fil, candidatul impus de Brâncoveanu, Mihai Racoviță, este reprezentat de struțo-cămila.

Mai înainte de zidirea Vavilonului și a grădinilor suspendate ale Semiramidei, reprezentanții munteni și moldoveni se adună pentru alegerea unui „epitrop”. Acesta urma să fie ales în Moldova, fiindcă mai înainte Corbul a dat poruncă ca epitropul celeilalte împărății să fie înlăturat. Pe tron trebuia să vină Struțo-cămila care ia în căsătorie pe frumoasa, nu și casta Helga și cu ajutorul fiarelor începe „giungherile” împotriva dobitoacelor. În cele din urmă are loc o împăcare și Filul este pus epitrop în țara patrupedelor.

În „Istoria ieroglifică”, atitudinea lui Dimitrie Cantemir este mult clarificată. Prezentarea claselor și a categoriilor sociale din cele două țări constituie un debut în literatura și cultura noastră. Autorul realizează o analiză psihologică în care scriitorul ia atitudine critică (față de marea boierime) și compasiune pentru țărănimea a cărei trudă e comparată cu cea a albinelor.

Singura soluție menită să ducă la rezolvarea conflictului este ca „a muștelor prieteșugul și frăția, nu vrăjmășia și vecinicia să poftim”. Cantemir critică aspru cheltuielile făcute de

boierime pentru putere. Boierimea este înfățișată de autor ca „adunătură trândavă, parazită de fiare și păsări, răpitoare”. Țărănimea nu are timp de intrigi, ci ea muncește pentru boieri. Această situație duce la nemulțumiri care vor lua forme neașteptate; răscoala e inevitabilă. Nesupunerea apare ca un act firesc, Cantemir, prezentând răscoala împotriva boierimii lacome de avuții, de putere. Autorul nu se ridică împotriva feudalismului ca orânduire, ci contra exploatării țărănimii, „nu era un democrat, vede neputința de a ridica țărănimea de sus în jos, crede că regimul aristocratic al boierilor va fi înlocuit cu un regim autoritar al domnului”.

„Istoria ieroglifică” conține idei destul de numeroase privind concepția lui Cantemir despre stat și conducători. El se ridică împotriva cărmuirii politice și economice a boierimii, fermecat fiind de imaginea monarhiilor absolutiste din Europa. Ideolog al autorității domnești, el vrea un stat autoritar și absolutist: conducătorul să stăpânească drept, iar poporul să asculte. În concepția lui, domnia trebuie să fie ereditară, ea nu este de „drept divin”; domnitorul este răspunzător față de țară, trebuie să țină seama de „gurile norodului” și de „șoapta gloatelor”, să fie înțeleghător, luminat, chibzuit, prudent, să ducă o politică înțeleaptă, să fie obiectiv pentru că „robul drept este mai tare ca tiranul strâmb”.

Prin prisma concepțiilor cantemirene este firească atitudinea batjocoritoare pe care acesta o are față de Imperiul Otoman, care apare ca un templu măreț, cu statui de idoli, cu făclii aprinse. În acest templu tronează zeița lăcomiei, în fața căreia oricine se închină, trebuie să-și scuture buzunarele să nu rămâne niciun ban. Tronul imperiului este alcătuit din petice, prin moarte și jaf, pedeapsa fiind foarte aproape: dispariția definitivă de pe harta istorică.

Prin ideile conținute, „Istoria ieroglifică” este prima operă a lui Dimitrie Cantemir cu caracter social, politic, fiind un pamflet politic, ceea ce îi conferă o valoare deosebită pentru istoria literaturii române. Însemnătatea „Istoriei ieroglifică” ca pamflet politic constă în „dezvăluirea tainelor politice și sociale ale vremii, cu adevărul pe care nu-l putem regăsi nicăieri aiurea în literatura noastră veche. Este evident că „Istoria ieroglifică” a fost o istorie secretă”.

Lucrarea conține pe lângă ideile social-politice și numeroase idei înainte pentru acea vreme, exprimate într-o terminologie filozofică românească creată de Dimitrie Cantemir.

Din punct de vedere al elementelor ontologice și etice, Dimitrie Cantemir este tributar ideologiei religioase a timpului.

Dimitrie Cantemir este primul care pune problema contradicției dintre grația divină și soartă, evidențiind implacabilitatea soartei. El respinge speculațiile raționaliste afirmând că datele senzoriale constituie elementul de bază, iar rațiunea este instrumentul științei.

„Istoria ieroglifică”, lucrarea cea mai laică și saturată de problematica social-umană, poate fi înscrisă în tradiția literaturii române de până la 1705, constituită din lucrări în care rostirea nestatorniciei este însoțită pretutindeni de melancolie („Învățăturile lui Neagoe Basarab”, lucrările lui Miron Costin și Doroftei).

„Istoria ieroglifică” este o operă deschisă, cu o formă barocă amplificată de tergiversarea rezultatelor și continuă reluare. Acțiunea este încadrată de autor între 1703 și 1705, dar modul în care sunt prezentate faptele dă impresia unei acțiuni interminabile. Pe scena unei imens teatru imaginar se află actorii, jigăniilor, iar în culise regizorul întruchipat de soartă.

Personajele nu au psihologii distincte, ci se conturează paralel. Trăsăturile se rezumă la tagma din care fac parte; caracteristicile sunt în deplină concordanță cu animalul pe care îl reprezintă. Portretele sunt alcătuite din enumerații de epitete, constituind adevărate caricaturi ce stârnesc râsul. Alteori personajul de autocaracterizează. Trăsăturile personajelor reies din acțiuni exclusiv verbale. Personajele vorbesc, se apără, se atacă, dând dovadă de reale aptitudini oratorice.

Cărturarul moldovean este un bun peisagist; peisajul exotic invadat de o vegetație luxuriantă prezentată prin numeroase epitete și metafore.

Dimitrie Cantemir compune după anumite norme, se ia după modele, fiind primul nostru scriitor cu o conștiință artistică.

Lucrarea are o mare importanță prin modul în care este concepută, prin portretele și peisajele conținute, prin procedeele și modalitățile utilizate, prin drumuri deschise literaturii naționale.

Limba română din vremea lui Dimitrie Cantemir nu avea termeni de exprimare optimă a gândurilor, a ideilor filozofice. Cărturarul moldovean adoptă termeni latinești și grecești, deși era conștient că împrumutarea cuvintelor străine. Fraza suferă o puternică influență latină, greacă, turcă și arabă. Influența literaturii populare este evidentă prin utilizarea largă a expresiilor și a proverbelor populare și prin folosirea stilului narativ popular.

În interpretarea originii romane a poporului nostru, Dimitrie Cantemir lărgeste semnificațiile, afirmând că suntem urmașii unui popor care a cucerit lumea. El ia în discuție unitatea limbii și înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin.

Dimitrie Cantemir a fost „întârziat al Renașterii și precursor al enciclopediștilor, strălucit istoric, geograf, filozof, etnograf, sociolog, orientalist, muzicolog, baletrist, gânditor politic, cetățean al Europei secolului al XVIII-lea cu numele său pe vecie săpat în piatră între Newron și Leibntz, pe frontonul Bibliotecii Sté Genevieve din Paris, dar mai presus de toate un mare patriot”.

Cronicarii au pus bazele povestirii și ale poemului filozofic. Dimitrie Cantemir este ctitorul romanului alegoric, al pamfletului social-politic și al elegiei. Acesta dorea ca învățătura înaltă a filozofiei „pre limba noastră în curând să vedem”.

Bibliografie:

- Cantemir, Dimitrie (2003), *Opere*, Editura Academiei Române, București
- Curticăpeanu, Doina (1975), *Orizonturile vieții în literatura română veche*, Editura Dacia, Cluj
- Giosu, Ștefan (1974), *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, Editura Științifică, București
- Iorga, Nicolae (1901), *Epoca lui Dimitrie Cantemir*, Institutul de Arte Grafice și Editura Minerva, București, 1901
- Panaiteșcu, P. P. (1971), *Introducere la istoria culturii românești*, Editura Științifică, București

DESPRE HORA MOLDOVENEASCĂ ÎN „DESCRIPTIO MOLDAVIAE”

Prof. Rusu Lenuța
Clubul Copiilor Fălticeni, jud. Suceava

Motto: *Trei pași la stânga linișor/ Și alți trei pași, la dreapta lor./ Se prind de mâini și se desprind/ Se-adună-n cerc și iar se-ntind/ Și bat pământu tropotind/ În tact ușor.* (George Coșbuc)

Anul de grație 2023 este declarat oficial anul Ciprian Porumbescu și anul Dimitrie Cantemir, decizie foarte inspirată, deoarece avem o datorie morală față de cei care și-au pus mintea și sufletul în slujba neamului nostru. Mă opresc asupra personalității lui Dimitrie Cantemir, cărturar de valoare incontestabilă care, dincolo de faptul că a fost domnitorul Moldovei, el s-a aplecat cu cea mai mare seriozitate asupra cercetării științifice. O mare bucurie este aceea că, Dimitrie Cantemir, ca membru al Academiei din Berlin, personalitate cu preocupări complexe recunoscute în Europa, a fost și muzicolog, și compozitor, mai mult chiar, s-a aplecat și asupra studiului etnografiei. Dimitrie Cantemir este primul cărturar român de talie internațională care a cercetat etnografia și folclorul moldovenesc.

Astăzi vreau să vorbim despre hora moldovenilor, despre hora mare a noastră, a tuturor românilor, de fapt. Acest joc al țărănimii, despre care a scris pentru prima dată Dimitrie Cantemir în „*Descriptio Moldaviae*” (Descrierea Moldovei) în anul 1716, îl putem descrie ca pe un joc țărănesc colectiv, în care se prindeau și încă se mai prind și în zilele noastre, cu mic, cu mare, tineri și bătrâni, la îndemnul cântecelor izvorâte din sufletul bătrânilor lăutari: „Când se prind unul pe altul de mână și joacă roată, mergând de la dreapta spre stânga cu aceiași pași potriviți, atunci zic că joacă *hora*.”⁹⁶ După cum spune și Cantemir, hora se joacă ținându-se de mână, atât bărbații, cât și femeile, deci este un joc colectiv, al comuniunii. Cărturarul o descrie ca pe un joc roată, simbol limpede al soarelui, căruia țărani i se închinau, numindu-l „Sfântul Soare”. Lăutarii, zicând din fluier, cobză, vioară și țambal (pe care îl purtau legat de gât), ziceau de fapt dorurile lor, viața lor, cu multe vitregii și bucurii puține. Hora, desfășurându-se ca un cerc mare, un cerc viu format din oameni ai pământului, reprezenta formula cosmică a perfecțiunii, sub influența cultului soarelui. Hora străbună, acest joc colectiv despre care există dovezi că se juca și în Evul Mediu, este o metaforă a sufletului țaranului cu palmele aspre de la munca câmpului. Cantemir descrie instrumentele populare, costumul țăranilor, viața lor. Acest joc este considerat a fi cel mai vechi joc popular de la noi (din Moldova neîndoielnic), lucru întărit și de figurinele de lut ars din cultura Cucuteni, scoase la lumină de către descoperirile arheologice. Comoara aceasta spirituală, botezată „Hora de la Frumușica”, reprezintă șase femei care joacă hora. Cercetătorii afirmă astfel că hora se joacă pe aceste meleaguri, așa cum se juca și pe pământul vechii Dacii, încă din anii 3700-2500 î. Hr., cultul solar, ciclicitatea vieții și trecerea timpului născând credințe și practici diverse în vremea tracilor și geto-dacilor.

În timp ce joacă hora, toți protagoniștii se țin de mână, după cum am văzut, alcătuiesc un tot unitar, așa cum este și însăși viața lor, viața comunității satești și viața de dincolo. Ei execută trei pași în față, urmați de o bătaie cu piciorul stâng, apoi trei pași în spate, urmați de o bătaie cu piciorul stâng. Cercul, hora mare, se învâрте în sensul invers al acelor de ceasornic, fiind de fapt simbolul roții timpului. Te naști, trăiești, mori, iarăși trăiești, chiar și dincolo de moarte. Cunoaștem cu toții curajul țăranilor din vremea lui Horea, Cloșca și Crișan. *Horea* era, de fapt, porecla lui Nicola Urs, deoarece el cânta moșilor din fluier, doine și cântece vechi. La el fac referire versurile populare *Cântă, Hore, ca să joc, / La lumina ăstui foc*, versuri cântate de Nicolae Furdui Iancu, glas pătrunzător și fără egal. Știm cu toții cât de frumos regăsim hora în opera lui Liviu Rebreanu. Practic tot firul epic este strâns legat de horă. De asemenea, Theodor Aman ne-a lăsat un tablou intitulat „Hora de la Aninoasa”, surprinzând atât de natural mișcările celor care joacă, pașii executați, cât și costumul de o frumusețe aparte.

Tinerele fete, după ce își pregăteau zestrea și erau bune de pețit, cât și flăcăii buni de însurătoare, *ieșeau la horă*, adică treceau de un prag al vieții, spre cel al tinereții, lăsând în urmă copilăria. Altfel spus, *hora satului* era o petrecere țărănească cu lăutari, care de obicei se desfășura duminica, ori când în sat era sărbătoare. Hora de Paști era așteptată cu nerăbdare de tinerele femei, ca ele să poată ieși la joc cu straietele lucrate peste iarnă, hora fiind de fapt locul de desfășurare a jocului, a formării perechilor și viitoarelor familii. După zilele de muncă grea, după zilele de greutate și nevoi, hora satului era marea bucurie a satelor.

Cea mai cunoscută este *Hora Unirii*, pe care o cântă copiii, tinerii și bătrânii în ziua de 24 ianuarie, pentru a marca dubla alegere a domnitorului Al. Ioan Cuza, în anul 1859. Hora Unirii s-a jucat în piețele orașelor București și Iași, bucuria din sufletul românilor neavând margini. Vasile Alecsandri, bardul de la Mircești, a scris aceste versuri cum nu se poate mai sugestiv, semnificațiile cuvintelor fiind profund sociale, înțelese pe deplin de cei care și-au văzut visul împlinit. *Hai să dăm mână cu mână* (protagoniștii se țin de mână când joacă hora) / *Cei cu inima română* (cei care simt românește) / *Să-nvârtim hora frației* (moldoveni, ardeleni, munteni, olteni, cu toții suntem frați) / *Pe pământul României* (mama noastră mult încercată).

Hora străbună a devenit un simbol al unirii tuturor românilor, un simbol al înfrățirii tuturor românilor care poartă în piept parte din inima lui Ștefan cel Mare, parte din inima lui Mihai

⁹⁶ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Grupul editorial „Litera”, 1997, p. 181.

Viteazu, parte din inima lui Mircea cel Bătrân, dar și parte din inima eroului necunoscut care a căzut sărutându-și gîia. Lucrarea „*Descriptio Moldaviae*”, scrisă în limba latină la cererea Academiei din Berlin, care a recunoscut valoarea omului și vasta cultură a lui Dimitrie Cantemir, și tradusă în limbile germană, rusă, română, greacă, are caracter de enciclopedie, cărturarul dezbătând aspecte istorice, politice, geografice. Faptul că el a scris pentru prima dată în istoria literaturii române (1716) despre hora moldovenilor este încă o dovadă a intuiției sale, dublată de o inteligență sclipitoare, puse în slujba țării cu ajutorul condeiiului.

Bibliografie:

- Academia.edu;
- Cantemir, Dimitrie, *Descriptio Moldaviae*, Grupul editorial „Litera”, 1997;
- Wikipedia.ro.

CUM ARĂTAU OSPETELE DOMNEȘTI ȘI BOIEREȘTI LA CURTEA LUI ”DIMITRIE CANTEMIR”

Prof. Șic Ana
Colegiul Economic ”Dimitrie Cantemir” Suceava

Cronicarii noștri au amintit adeseori de ospetele desfășurate la Curțile domnilor români, fără să acorde însă vre o atenție specială elementului descriptiv, poate și din cauza că, la acestea, ei asistau zilnic și le îndeplineau conform obiceiului transmis.

Izvoare românești și străine

Literatura propriu-zisă de ceremonial a fost în centrul atenției la noi, începând cu 1691, când ieromonahul Hrisant, patriarhul de mai târziu al Ierusalimului, traducea "De officiis" a lui Pseudo-Codinos, la cererea stolnicului Constantin Cantacuzino. Această operă constituia un îndreptar pentru aplicarea regulilor de curte imperială la Curtea domnească din Muntenia, dar ea a circulat în același timp și în Moldova.

O sursă care prezenta garanția autenticității și exactității rămâne însă "Descriptio Moldaviae", opera lui Dimitrie Cantemir, terminată în Rusia între anii 1716 - 1717.

El însuși domn dar și istoric, Dimitrie Cantemir a putut cunoaște din propria-i experiență obiceiurile mai vechi și noi legate de curtea domnească, pe care le-a descris în lucrarea sa. Informațiile pe care ni le lasă privind ceremonialul ospetelor domnești sunt întocmai cu cele ale lui Paul de Alep sau ale logofatului Gheorgachi (1762).

Condica de obiceiuri, adevărat manual al protocolului, scrisă de logofatul Gheorgachi, la porunca domnului Moldovei, Grigore Calimachi (1761 - 1764), a fost editată prima oară în 1846, în chirilică, de Mihail Kogălniceanu și reeditată în latinește la 1874. Ea constituie un izvor deosebit de informație istorică referitoare la moravurile noastre sociale și politice în secolul al XVIII-lea.

De asemenea, memoriile de călătorie ale străinilor care au trecut pe la noi, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și pe tot parcursul secolului următor, jurnalele solilor și ambasadurilor confirmă, la rândul lor, desfășurarea diferitelor ceremonii potrivit unor regulamente protocolare.

Cafeaua cu dulceață

Cea mai simplă formă de tratație la Curte era servirea cafelei, care se făcea cu o ceremonie deosebită, după obiceiul turcesc. Cafeaua se oferea uneori numai cu dulceață: în Joia Mare, după împărtașanie, în Duminică lăsatului secolui de brânză, în ziua Sfintei Parascheva. De cele mai multe ori însă ea încheie o masă copioasă. Cafeaua se bea uneori cu "vutca" (un fel de liqueur) pe care o servea marele cupăr, întâi Domnului, apoi la beizadele și în urma celorlalți.

"...Îndata vel cupar, cu tîpsia cea de argint stînd înaintea Domnului, pune vutca în doao pahare si întâi cuparul ia credînta, apoi Domnul sîngur ia paharul de-l pune la gura si ia confeturi; si copiii cei din casa, ce sîntu rînduitti de vel camaras, dau vutca mitropolitului..., la arhieriei si la boieri." După consumarea cafelei, mitropolitul făcea plecăciuni în fața Domnului, apoi ieșea, ceremonia fiind repetată de fiecare oaspete în parte.

Șerbetul - delirul europenilor

În secolul al XVIII-lea, servirea cafelei la Curtea domnească devenise,ceva obișnuit. Marele cămăraș avea în subordinea sa toți slujitorii (platiți lunar), care serveau cafeaua cu accesoriile ei: șerbetul și ciubucul.

Câteodată însă, combinația de dulcetuiri, cafele și șerbeturi, servite celor veniți din Occident, punea la grea încercare respectarea protocolului de către oaspeți. În acest sens, un exemplu amuzant îl constituie relatarea baronului François de Tott, care, fiind primit în Moldova în 1767, de Grigore Calimachi (1767 - 1769), "... a trebuit sa îndure toate ceremoniile turcești". El ne povestește că "cea mai însemnată, cea care sădește cea mai mare considerație, este oferirea "șerbetului", ea este întotdeauna urmată de stropirea cu apă de trandafiri și cu parfum de aloes. Acest șerbet, de care se vorbește atât de des în Europa și care este așa de puțin cunoscut, este făcut din paste de fructe cu zahăr, topite apoi în apă și care sunt atât de parfumate, încât abia poți să guști această băuturăM-am servit deci cu tot atâta discreție, ca și din dulceturile care însoțesc cafeaua...". Nu același lucru s-a întâmplat însă cu valetul baronului, care a mâncat tot gingimbrul zaharisit, ce i s-a înfățișat, apoi a înghițit dintr-o dată tot vasul de șerbet (care fiind atât de dulce se consuma cam într-o săptămână), lăsându-i pe cei de la curte muți de admirație. Se pare că cei mai mulți europeni nu știau să consume șerbetul.

Ospitalitatea Domnului mergea pâna acolo încât boierii mai luau din mezeluri și confeturi în năframă și pentru acasă căci considerau o onoare mîncarea pe care au luat-o de la masa Domnului. Nu aveau voie însă să plece cu vasele din argint. Terminându-se masa, Domnul se spăla pe mâini în spătărie, iar boierii în divanul cel mic. Cafeaua se servea în spătărie. După cafea, de multe ori, Domnul ținea pe boieri pâna seara punându-i la "gioc". De regulă, la ospăț nu participa și Doamna. Ea da separat masa jupâneselor. Era servită de vornic și de ceilalți slujitori după influența turcească, ce atinsese pâna și organizarea interioară a palatului domnesc. Și aici, se folosea un ceremonial: Doamna ridica paharul întâi, răspundea logofeteasa cea mare și celelalte jupâne și îi sarutau mâna.

Dupa masă, oaspeții, bărbați și femei, se întâlneau în maibent, care era încăperea personală a domnului și făceau un "joc de obște". În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, se constată o schimbare în ceea ce privește participarea Doamnei la ospăț. Astfel, Nicolae Mavrogheni oferea în 1786 un ospat unei aristocrate engleze, Lady Craven, ocazie cu care participa și doamna țării, servită de nouă femei.

Ce mâncau românii în veacul al XVIII-lea?

În cadrul unui asemenea ceremonial, și bucatele alese de gazdă trebuiau să fie pe măsură, atât din punct de vedere calitativ cât și cantitativ. Arta gastronomică a secolului fanariot a reprezentat o îmbinare de tradiții românești, grecești și turcești. Domnii și boierii își întâmpină musafirii cu mese îmbelșugate, unde “își dau întâlnire toate mâncărurile din lume” care nu erau “tocmai ușor de mistuit”. Cu privire la bucătăria românească a veacului al XVIII-lea ne-au rămas o serie de mărturii ale călătorilor, care apreciază sau dezapreciază tranșant calitatea mâncărurilor servite. Cele mai multe surse au cazut de comun acord cu privire la faptul că mâncarea românească era destul de grasă, în general, “atât de grasă încât cu greu poate fi suportată de un stomac german”, după cum mărturisea Andreas Wolf. Iar sfaturile medicale existente în epoca, care încurajau cumpătarea oamenilor în alimentație, căci “natura sau firea noastră este neputincioasă a purta ce este peste măsură și rinza este slabă a putea mistui toate cu câte se împovărează stomacul”, par să îi dea dreptate călătorului neamț. Problema ar fi nu doar a “greutații” mâncărurilor, ci mai ales a numărului exagerat de alimente găsite la o singură masă: “cataifuri, baclavale, caplamale, friptură tocată la frigare, mâncăruri de vânat de toate soiurile, de la caprioară până la prepeliță, precum și preparate pescărești”. Ceea ce s-a reproșat bucatelor românești este că, pe lângă faptul că nu erau prea bine gătite, erau de cele mai multe ori servite reci, din cauza distanței mari dintre odaia unde se prepara mâncarea și cea unde era servită. O inovație a epocii fanariote o reprezintă gătirea melcilor, întâlniți tot mai des în bucătăria domnească, restul românilor continuând să se ferească de acest tip de preparat.

Pentru unii străini, amprenta turcească asupra alimentației românești a veacului al XVIII-lea, le pare atât de puternică, încât le este imposibil să facă diferența între obiceiurile valahilor și cele otomane. Românii, cărora le plac, ca și turcilor, “mâncărurile dulci, grase și piperate”, preiau de la aceștia rahatul (“cuburi de struguri uscați, frământați cu făină și zahăr până ajung o pastă”) și baclavalele, dar vin și cu o formă originală de desert, plăcintele, care se vând în târguri sub denumirea de “plăcinte calde”. Dacă în cele două Principate predomină modelul grec și turcesc, în interiorul arcului carpatic, tradiția culinară este influențată de obiceiuri germane și ungurești. Astfel, dacă preparatele din legume (compuse din vinete, roșii, ceapă, ardei etc), ciorbele de tot felul, drobul de miel ori prăjiturile din foi vin din partea de sud, mâncărurile de toamnă-iarnă, bazate pe varză dulce și murată, cartofii, toate tipurile de afumături, mai ales din carne de porc, salamul, șunca, prăjiturile cu frișcă și chiar ciocolata sunt o moștenire a Europei Centrale.

Însă, nu toți oamenii aveau parte de acest belșug al bucatelor: cei de condiție modestă, se ospătau cu mâncăruri simple, bazate mai ales pe plante, codimentate cu mult usturoi și ceapă și mai puțină sare. Ei nu își permiteau decât foarte rar “luxul” de a pune carne pe mesele lor.

În ceea ce privește mirodeniile, la curțile domnești și la casele boierilor se cereau în cantități mari, dintre cele mai scumpe, sofranul ocupând primul loc; mărturie în acest sens stau

listele întregi de cumpărături și narturile. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, în organizarea unei nunți, un mic boier cheltuia o sumă mare de bani, 33 de taleri, numai pe mirodenii: zahăr-2 taleri, scortişoară-6 taleri și alte cofeturi-3 taleri . Nu putem trece mai departe fără a reda o rețetă, făcută în spiritul veacului al XVIII-lea, pentru prepararea unor mâncăruri de pește: “după ce vei griji peștile, să-l faci în patru părți au în mai multe, cum îți va plăcea, și îl pune în tingire, puindu-i untdelemn, sare, piper, puțințele cuișoare, erburi mirositoare tocate și o ceapă tocată mărunțel și apoi îl fierbe. Deci, când va fi aproape de fiert, să-i pui puțințel miez de pâine frecat și capere și, când îl vei turna, să-i pui pe deasupra puțințică nușoară; iară de vei vedea că iaste mâncare zemoasă, să-i pui pe dedesubt fălii de pâine prăjită” .

Băuturile din spațiul românesc:

Apa ar trebui să constituie băutura de bază a oricărei societăți; însă în cazul celei românești de secol XVIII, nu există aproape nicio sursă care să nu deplângă calitatea extrem de proastă a apei, în condițiile unei lipse acute de apă potabilă în Moldova. Pe lângă vin, o altă băutură a românilor era lichiorul, pe care boieroaicele însele îl preparau în casă și era destul de apreciat în rândul oaspeților. Destul de des, “tinerii conași” beau așa-numitul punch, a cărui pătrundere în Principatele Române, Andreas Wolf o datorează rușilor . Rachiul sau votca erau și ele apreciate, în rândul băuturilor alcoolice, fiind aproape nelipsite de la ospetele domnilor și marilor boieri. Berea, aflăm de la Andreas Wolf, fusese adusă în Moldova de către prințul rus Potemkin, însă era de origine englezească, plătindu-se pe o sticlă până la 5/6 piaștri . Berea englezească era, se pare, mai mult pe placul românilor, decât cea germană. Alături de cafea, care uneori era servită chiar de către stăpâna casei, fiecărui musafir în parte, în buna companie se afla și tutunul. La bătaile din palme ale stăpânului său, ciubucciul era cel ce servea fiecare invitat în parte cu un ciubuc aprins sau cu o narghilea “cu tigaia plină de tumbektin aromatic, cumplit de tare, al cărui fum, după ce trecea prin apa din vasul de sub tigaie, era dus la gura fumătorului printr-un conduct flexibil, alcătuit dintr-o spirală, lungă de 3-4 metri, de sârmă subțire, învălită în pânză foarte subțire și ea” . Pe lângă cafea și tutun, o altă influență preluată de români de la turci este servirea șerbetului, de obicei într-un pahar cu apă. Din surse diferite aflăm că acesta era făcut din fructe sau din flori, tăiate și ținute în sirop clocotit, până când se transformă într-o pastă groasă. Pentru a putea fi băut pe timpul verii, era pus la rece sau re puneau cuburi de gheață în paharul cu apă. Oaspeții din Occident nu erau însă obișnuiți cu servirea șerbetului. Este și cazul lui Francois de Tott, care considera că fructele din care este făcut sunt atât de aromate, “încât abia poți să guști această băutură” .

Bibliografie:

BASARAB, Neagoe-Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, București, Ed. Gramar, 2010;

- CANTEMIR, Dimitrie-Descrierea Moldovei, ed. îngrijită de C. Minciună, București, Ed. Litera, 1967;
- CONSTANTINESCU, Ioana-O lume într-o carte de bucate, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1997;
- DU PLESSIS, Armand-Emmanuel-“Relatarea călătoriei prin Moldova (decembrie 1790-ianuarie 1791)”, Călători străini, vol. X, II, pp. 923-929;
- PLĂIAȘU, Ciprian-Cum arătau ospetele domnești și boierești de odinioară, www.historia.ro, 09.02.2015.
- ROSETTI, Radu-Amintiri, vol. I, Ce am auzit de la alții, pref. Neagu Djuvara, București, Ed. Humanitas, 2013.

ATRACTIVITATEA OPEREI LUI CANTEMIR

Prof. Tripe Carmen Felicia
Colegiul Tehnic „Mihai Viteazul” Oradea

Rezumat:

Lucrarea își propune să prezinte metode de a familiariza elevii cu opera lui Dimitrie Cantemir și a releva atractivitatea acesteia. În prima parte lucrarea prezintă pe scurt opera lui D. Cantemir, structurată pe domenii de interes, cum ar fi istoria, geografia, lingvistica, politica etc. A doua parte cuprinde metode moderne de predare a operei lui Cantemir, outdoor și indoor, iar ultima parte este una aplicativă, cuprinzând un plan de lecție la Limba și literatura română cu predarea operei „Descrierea Moldovei”, care se axează pe o introducere în operă și relevarea contribuției lui Cantemir în diverse domenii.

Dimitrie Cantemir (1673-1723) a fost unul dintre cei mai importanți scriitori, istorici și politicieni din istoria României și a Europei de Est. Originalitatea sa constă în multiplele domenii în care a excelat și în contribuțiile semnificative pe care le-a adus în aceste domenii. Iată câteva aspecte ale originalității lui Dimitrie Cantemir:

- **Istorie și geografie:** Cantemir este cunoscut pentru operele sale istorice și geografice, cum ar fi „Descrierea Moldovei” și „Istoria imperiului otoman”. Originalitatea sa constă în faptul că a fost unul dintre primii autori europeni care au furnizat informații detaliate și precise despre teritoriul și istoria Moldovei și a Imperiului Otoman. Operele sale au fost considerate importante surse de informații pentru contemporanii săi și pentru generațiile ulterioare.
- **Muzică:** Dimitrie Cantemir a fost și un muzician talentat. El a compus muzică religioasă și seculară și a scris lucrări teoretice despre muzică. Originalitatea sa în acest domeniu constă în faptul că a adus influențe orientale în muzica europeană și a contribuit la dezvoltarea teoriei muzicale în Europa.
- **Lingvistică:** Cantemir a fost, de asemenea, interesat de studiul limbilor. El a scris lucrări despre limba română și limba turcă, și a contribuit la dezvoltarea alfabetului chirilic românesc. A fost unul dintre primii lingviști care au analizat limba română din punct de vedere științific.
- **Politică și diplomație:** Dimitrie Cantemir a avut o carieră politică și diplomatică activă, fiind domn al Moldovei și având legături cu mai multe curți europene. Originalitatea sa în acest domeniu constă în abilitatea sa de a naviga în lumea complicată a politicii europene și de a negocia cu puterile mari ale vremii pentru a-și proteja țara.

În ansamblu, originalitatea lui Dimitrie Cantemir constă în capacitatea sa de a excela în multiple domenii, de la istorie și geografie la muzică, lingvistică și politică, și în contribuțiile semnificative pe care le-a adus în aceste domenii, precum și în influența sa asupra culturii și istoriei românești.

Predarea operei lui Dimitrie Cantemir poate fi realizată într-o varietate de moduri pentru a ajuta elevii să înțeleagă și să aprecieze contribuțiile sale la istorie, cultură, muzică și alte domenii. Iată câteva modalități eficiente de predare a operei lui Dimitrie Cantemir:

- **Cursuri sau prelegeri:** Profesorii pot organiza cursuri sau prelegeri pentru a introduce elevii în viața și opera lui Cantemir. Aceste cursuri pot acoperi aspecte precum istoria Moldovei, contribuțiile sale în domeniile muzicii sau ale lingvisticii, sau relațiile diplomatice ale timpului său.
- **Lectură și analiză a textelor:** Elevii pot citi operele lui Dimitrie Cantemir, cum ar fi „Descrierea Moldovei” sau „Istoria imperiului otoman”, și pot face analize critice ale acestora. Profesorii pot ghida discuțiile despre conținutul textelor, contextul istoric și cultural în care au fost scrise, precum și influențele și impactul lor.
- **Proiecte de cercetare:** Elevii pot fi încurajați să desfășoare proiecte de cercetare pe diverse aspecte ale vieții și operei lui Cantemir. Aceste proiecte pot include cercetări despre viața sa, contribuțiile sale la muzică sau la lingvistică, sau influența sa asupra culturii românești și europene.
- **Prezentări și expoziții:** Elevii pot fi încurajați să creeze prezentări sau expoziții despre Dimitrie Cantemir și operele sale. Acestea pot include elemente multimedia, precum imagini și videoclipuri, pentru a aduce la viață contextul și realizările sale.
- **Muzică și performanțe:** Pentru a înțelege mai bine contribuțiile lui Cantemir în domeniul muzicii, elevii pot învăța să interpreteze sau să cânte muzica compusă de el. De asemenea, se pot organiza spectacole muzicale sau evenimente culturale pentru a prezenta muzica sa.
- **Excursii la muzee și locuri istorice:** Dacă există muzee sau locuri istorice legate de viața lui Cantemir, se pot organiza excursii pentru a le vizita și pentru a oferi elevilor sau elevilor o experiență directă a contextului său istoric.
- **Compararea cu alți autori și personalități contemporane:** Pentru a înțelege mai bine locul lui Cantemir în contextul istoric, elevii pot fi încurajați să compare viața și opera sa cu cea a altor autori sau personalități contemporane, precum Petru cel Mare sau alți conducători europeni ai vremii.

Predarea operei lui Dimitrie Cantemir poate fi o oportunitate excelentă de a explora istoria, cultura și influența sa asupra Europei de Est și a lumii. Abordarea potrivită poate depinde de nivelul de educație al elevilor și de resursele disponibile.

Iată un plan de lecție pentru predarea operei lui Dimitrie Cantemir, concentrându-ne pe „Descrierea Moldovei”, una dintre cele mai importante lucrări ale sale. Aceasta este o sugestie generală, iar detaliile pot varia în funcție de nivelul de educație și de resursele disponibile:

Tema lecției: „Descrierea Moldovei” de Dimitrie Cantemir - Introducere în operă și contribuțiile sale.

Obiectivele lecției:

1. Comprehensiunea contextului istoric și cultural în care a trăit Dimitrie Cantemir.
2. Înțelegerea contribuțiilor sale în domeniul istoriei și geografiei.
3. Analiza și interpretarea secțiunilor cheie din „Descrierea Moldovei”.
4. Discuții despre influența operei lui Cantemir în cultura și istoria românească.

Materiale necesare:

1. Copii ale fragmentelor din „Descrierea Moldovei”.
2. Hărți ale Moldovei și a regiunilor înconjurătoare.
3. Imagini cu Dimitrie Cantemir.
4. Fișe de lucru sau computere pentru cercetare suplimentară (opțional).

Durata lecției: 1-2 ore

Procedura lecției:

1. Introducere (10 minute)
 - Prezentarea generală a lui Dimitrie Cantemir: viața, cariera și contribuțiile sale.
 - Contextul istoric și cultural al perioadei în care a trăit (secolul al XVII-lea).

2. Prezentarea operei „Descrierea Moldovei” (15 minute)
 - Explicarea scopului și importanței lucrării.
 - Discuție despre conținutul lucrării și modul în care a fost scrisă (limba, stilul etc.).
3. Analiza fragmentelor din „Descrierea Moldovei” (20 minute)
 - Distribuți copii ale fragmentelor din lucrare și discutați-le cu elevii. Puteți alege fragmente care descriu geografia, istoria, cultura sau societatea Moldovei.
 - Încurajați elevii să pună întrebări și să exprime păreri cu privire la text.
4. Discuție despre contribuțiile lui Cantemir (15 minute)
 - Identificarea și discuția contribuțiilor lui Cantemir în domeniile istoriei și geografiei.
 - Dezbateri despre cât de relevante sunt aceste contribuții în prezent.
5. Activitate practică (15 minute)
 - Desenați o hartă a Moldovei pe tablă sau folosind proiecții multimedia.
 - Marcați pe hartă locurile și regiunile menționate în fragmentele citite din „Descrierea Moldovei”.
6. Rolul lui Cantemir în cultura românească (10 minute)
 - Discuție despre modul în care opera lui Cantemir a influențat cultura și istoria românească.
 - Exemple de denumiri, simboluri sau idei care își au originile în opera sa.
7. Încheiere (5 minute)
 - Rezumat al principalelor idei și contribuții ale lui Dimitrie Cantemir.
 - Încurajarea elevilor să exploreze în continuare opera sa și influența sa asupra culturii românești.
8. Tema de casă (opțională):
 - Cercetare suplimentară despre viața și opera lui Cantemir sau realizarea unui scurt eseu despre impactul său în istorie și cultură.

Acest plan de lecție oferă o bază solidă pentru a introduce elevii în opera lui Dimitrie Cantemir și pentru a le permite să exploreze mai departe contribuțiile sale în diferite domenii. Este important să încurajăm participarea activă a elevilor și să stimulăm discuțiile pentru a consolida înțelegerea lor asupra subiectului.

Bibliografie:

1. Lăudat, I. D., *Dimitrie Cantemir, viața și opera*, Iași, Editura Junimea, 1973
2. Moldovanu, D., *Dimitrie Cantemir între Orient și Occident: Studiu de stilistică comparată*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997
3. Joița, Monica, *Timp și istorie în opera lui Cantemir : Surse, resurse, ecouri : Un eseu de istoria mentalităților*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2004
4. Vaida, P., *Dimitrie Cantemir și umanismul*, București, Editura Minerva, 1972

DIMITRIE CANTEMIR- O FIGURĂ EMBLEMATICĂ A ȚĂRII

Prof. înv. primar: Ureche Ionela
Liceul Tehnologic „Ștefan cel Mare” Cajvana

Rezumat:

Dimitrie Cantemir a fost o personalitate remarcabilă a culturii și istoriei românești, cu contribuții semnificative în domenii precum literatura, muzicologia, istoriografia și filosofia. Acest referat a explorat viața și operele sale, evidențiind modul în care destinul său s-a intersectat cu Luminile Europene ale secolului al XVIII-lea. Cantemir a lăsat o amprentă profundă asupra culturii românești prin promovarea limbii române, conservarea tradițiilor

culturale și contribuțiile sale în diverse domenii. De asemenea, Cantemir a contribuit la promovarea culturii românești pe plan internațional. Moștenirea sa intelectuală și culturală rămâne valoroasă pentru istoria României și pentru conexiunea culturală dintre România și Europa.

Dimitrie Cantemir (1673-1723) este una dintre cele mai proeminente figuri ale culturii și istoriei românești; a fost un ilustru om de stat, scriitor, muzicolog și filosof român. Printre cele mai importante opere ale sale se numără: "Descriptio Moldaviae" - Această lucrare este un studiu detaliat asupra Moldovei din secolul al XVII-lea, oferind informații geografice, istorice și culturale despre regiune. Este una dintre primele descrieri sistematice ale acestui teritoriu. „Istoria ieroglifică” - Acesta este un roman alegoric, scris în limba latină, care combină elemente de literatură cu cele de filosofie. Lucrarea a devenit celebră pentru folosirea simbolurilor și a alegoriilor pentru a descrie societatea și filosofia vremii. „Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu lumea” - Este o operă literară în proză și versuri care explorează teme filosofice și morale. Cantemir adresează probleme precum virtutea, corupția și natura umană într-un mod alegoric. „Cântarea României” - O importantă operă muzicologică, în care Cantemir a notat și analizat muzica populară românească, contribuind astfel la înțelegerea și conservarea patrimoniului muzical al țării. Lucrările sale istorice - Dimitrie Cantemir a scris numeroase lucrări istorice, inclusiv cronici și analize asupra istoriei Imperiului Otoman și a Europei de Est. Acestea au fost apreciate pentru erudiția și profunzimea lor. Prin operele sale, Cantemir a contribuit semnificativ la cultura și cunoașterea timpului său, lăsând o amprentă importantă în istoria literaturii și culturii românești. Astfel că, impactul lui Dimitrie Cantemir asupra culturii românești a fost semnificativ și de lungă durată.

Dimitrie Cantemir a avut o recepție semnificativă în Europa în timpul vieții sale și după aceea. Câteva aspecte cheie ale modului în care a fost perceput și influențat: Diplomatie și relații internaționale: Cantemir a avut o carieră diplomatică activă, servind ca ambasador al Moldovei în mai multe curți europene, inclusiv la Istanbul, Stockholm și Viena. Acest rol l-a adus în contact cu liderii europeni și l-a ajutat să promoveze interesele Moldovei și să creeze legături culturale și politice. Opere literare și filosofice: Lucrările literare și filosofice ale lui Cantemir, precum „Istoria ieroglifică” și „Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu lumea,” au fost citite și apreciate în Europa. Ele au fost considerate exemple de literatură alegorică și filosofică, în conformitate cu gusturile timpului. Contribuții muzicologice: Lucrarea sa „Cântarea României” a fost unica în Europa în acel timp și a atras interesul savanților muzicologi. Acesta a contribuit la cunoașterea muzicii orientale și a muzicii populare românești în lumea europeană. Opinii politice și gândire geopolitică: Cantemir a scris despre probleme politice și geopolitice ale Europei și Orientului Apropiat, oferind perspective interesante asupra evenimentelor din acea perioadă. Acest lucru i-a adus atenția liderilor politici și intelectuali europeni. Traduceri și ediții: Lucrările lui Cantemir au fost traduse în mai multe limbi europene, ceea ce le-a adus o audiență internațională mai largă. Aceste traduceri au ajutat la răspândirea ideilor și influenței sale în Europa. În ansamblu, recepția lui Dimitrie Cantemir în Europa a fost una pozitivă, iar contribuțiile sale la literatură, muzicologie și gândirea politică au fost apreciate în întreaga lume europeană a secolului al XVIII-lea. El a contribuit la conectarea culturilor românești și europene și a rămas o figură importantă în istoria culturală a Europei.

În concluzie, Dimitrie Cantemir a avut un impact profund asupra culturii românești prin promovarea limbii, conservarea tradițiilor, contribuțiile sale în domeniile muzicologiei, istoriografiei, filosofiei și literaturii, precum și prin recunoașterea sa în Europa. Moștenirea sa culturală și intelectuală rămâne valoroasă pentru istoria și identitatea României.

Bibliografie:

Ligia Ruscu- Cantemir. Inorogul în lavirinthul neștiinții, POLIROM, 2023
Mihail Țăpârlea, Viorel Ciobanu-Punte a cunoașterii între Orient și Occident, Pro Universitaria

PROBLEMATIZĂRILE UNUI CONCEPT FILOSOFIC CONSACRAT ÎN SCRIEREA *SACROSANTAE SCIENTIAE INDEPINGIBILIS IMAGO*

Prof.dr. Florin George Popovici
Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi” Rădăuți

Intenția prezentului articol este de a identifica semnificațiile pe care Dimitrie Cantemir le acordă conceptului de timp, dar mai ales, modul în care omul de cultură optează pentru o recuperare critică a filosofiei privitoare la un termen atât de discutat în spațiul gândirii universale. Ne propunem să realizăm, totodată, într-o manieră sintetică, având în vedere universul de discurs restrâns al prezentului articol, și o serie de corelații sau convergențe ideatice între gândirea filosofică a lui Cantemir și perspectivele unor autori consacrați precum Aristotel, Augustin, Immanuel Kant și Henri Bergson. O astfel de abordare îl înscrie pe Cantemir în pleiada valoroasă a filosofiei, conferindu-i pe bună dreptate marca pionieratului în teritoriul cugetării românești.

Curiozitatea celui care se apropie de paginile lui Cantemir ce fac obiectul scurtei noastre analize este răsplătită, încă de la început, prin intermediul unui nivel ridicat de familiaritate degajat de forma expresiei sau, altfel spus, de tonalitatea afectivă caldă adoptată de Dimitrie Cantemir în scrierea *Sacrosantae scientiae indepingibilis imago*⁹⁷. Un astfel de aspect amintește, involuntar, de reflecțiile lui Marcus Aurelius cuprinse în volumul *Gânduri către sine însuși*⁹⁸ sau, mai aproape de registrul cultural autohton, evocă *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*⁹⁹. Cititorul este invitat cu franchețe să devină un *alter ego* al odraslei domnești, fiind întâmpinat cu expresii precum „dragul meu fiu”, „scumpul meu copil”, „copile dragă” ș.a. Să nu ne grăbim însă... Tonul unei astfel de cordialități va fi cedat, după cum vom observa, în favoarea unei atitudini critice, pe alocuri cinică, adoptate de autor în raport cu perspectiva aristotelică și scolastică referitoare la conceptul supus analizei.

Ab initio, constatăm că termenul de «timp» este încadrat pe bună dreptate de autor în orizontul discuțiilor de factură ontologică și/sau metafizic-religioasă, fiind situat în vecinătatea unor noțiuni precum «ființă», «natură», «experiență», «ordine», «eternitate» ș.a.m.d. Încă din debutul reflecțiilor sale, autorul își atenționează cititorul că timpul reprezintă o realitate, o constantă care se sustrage controlului omenesc, având însă calitatea unică de a genera condițiile de posibilitate ale oricărei reprezentări despre lumea înconjurătoare. Altfel spus, obiectele și fenomenele din natură pot fi reprezentate exclusiv prin mijlocirea temporalității. Caracterul atotcuprinzător al timpului se probează, pe de-o parte, prin imposibilitatea de a evita reflecțiile cu privire la acesta, pe de altă parte, prin nivelul paradoxal de intimitate și, în aceeași măsură, de straniețe pe care-l degajă problematica în cauză. Atitudinea amintește, invariabil, de perspectiva asumată de filosoful german Immanuel Kant, pentru care timpul, precum spațiul, constituie o formă *a priori* a sensibilității, o modalitate intuitivă ce determină raportul reprezentărilor noastre despre lume: „Timpul este o reprezentare necesară, care se află la baza tuturor intuițiilor.”¹⁰⁰ Mult mai târziu și în cu totul alt registru cultural, Henri Bergson va face din «durata pură» un mod calitativ diferit în care oamenii reușesc să experimenteze intuitiv, în

⁹⁷ În traducere, *Imaginea de nedescris a științei sacrosante* (1700), lucrare din care am consultat, în vederea pregătirii prezentului articol, fragmentele cuprinse în *Antologie de filosofie românească*, volum îngrijit de Mircea Măciu, apărut la Editura Minerva, București, 1986 (pp.3-22).

⁹⁸ Marcus Aurelius, *Gânduri către sine însuși*, ediție bilingvă, traducere din greaca veche de Cristian Bejan, Editura Humanitas, București, 2013.

⁹⁹ Neagoe Basarab, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, Editura Litera, Chișinău, 1998.

¹⁰⁰ Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*, traducere de Nicolae Bagdasar și Elena Moisiuc, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009, p.80.

conștiință, curgerea ireversibilă a timpului, operând o diferență calitativă netă între timpul trăit, independent de spațiu, căruia i se conferă atributul realității, și timpul spațializat, măsurabil în secvențe separate. Dacă timpul exterior, spațializat, este rigid, fragmentat mecanic, în schimb, timpul conștiinței, cel resimțit în manieră subiectivă, este fluid, „curgător”, o mișcare continuă, lină ce asimilează trecutul în aceeași manieră organică în care anticipează viitorul. „Durata absolut pură este forma pe care o îmbracă succesiunea stărilor de conștiință când eul se lasă trăit, când se abține de la stabilirea unei distincții între starea prezentă și stările anterioare.”¹⁰¹ În locul momentelor care se succed nediferențiat, Bergson instituie «timpul conștiinței» ce înglobează atât mobilitatea, devenirea, schimbarea, cât și permanența, eternitatea. Întorcându-ne la reflecțiile privitoare la timp întreprinse de Cantemir, constatăm că acestea se înscriu pe traiectoria considerațiilor teologice, registrul credinței nefiind atât de îndepărtat de modul filosofic de abordare, dacă este să avem în vedere îndelungata tradiție scolastică. Cantemir conferă timpului, în plan religios, statutul de reflectare a creației divine, totodată atributul unui veritabil accident în registrul eternității: „căci timpul este oglinda creațiunii...”¹⁰² O astfel de dublă raportare la filosofia așa-zis păgână, de influență grecească, și religia creștină reprezintă o constantă în gândirea autorului, mai mult, „tradiția testamentară și cea greacă își dispută continuu supremația în paginile lui Cantemir. Ele au suficientă putere ca să țină în eclipsă orizontul simbolic moldo-valah, destul de spectral sub aspect livresc la vremea respectivă.”¹⁰³

Raportându-ne critic la cugetarea filosofică a lui Cantemir, vom fi tentați să-i oferim acesteia pe bună dreptate, dincolo de caracterul sincretic remarcat de unii exegeți, condiția admirabilă a „infidelității”, statut ce-i legitimează poziția de pionierat în cultura românească: „Cantemir lucrează oarecum independent la crearea unui limbaj filosofic românesc.”¹⁰⁴ O astfel de atribuire a statutului de inițiator cultural, „într-un timp când omul european încheie deja un ciclu al modernității”¹⁰⁵, este cu atât mai justificată dacă avem în vedere lucrarea emblematică *Divanul sau gâlceava Înțeleptului cu Lumea*, constrânși fiind să admitem ceea ce remarcă și distinsul profesor universitar Ștefan Afloroaei, în cartea *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, pe care o consideră „singura lucrare filosofică scrisă în limba română până la începutul secolului XVIII”, expresii unei filosofii situate „sub o triplă inspirație: testamentară, greacă (îndeosebi stoică) și locală, moldo-valahă”¹⁰⁶. Tripla situație despre care ne vorbește Ștefan Afloroaei poate deveni un motiv întemeiat de a admite că formulările filosofice ale cugetătorului român nu sunt lipsite de o anumită ambiguitate, echivocul fiind relativ scuzabil prin însăși nivelul de dezvoltare filosofico-lingvistică, „fondul vag speculativ al limbii române”¹⁰⁷ specifice aceluși timp.

Străduindu-se să edifice o serie de repere conceptuale, Cantemir își poartă cititorul printre meandrele gândului, către considerațiile augustiniene privitoare la natura paradoxală a timpului, traduse prin neliniștea interogațiilor din *Confesiuni*: „Ce este totuși timpul? Cine ar putea să dea o explicație ușoară și pe scurt? (...) Dacă nu-mi pune nimeni această întrebare, atunci știu ce este timpul. Dar dacă aș vrea să-l lămuresc pe cel care întreabă, nu mai știu.”¹⁰⁸ Prudența cu care Cantemir se apropie de un astfel de termen este urmată de tonul aspru, virulent, contestatar la adresa definiției aristotelice a timpului, pe care filosoful grec îl concepea drept măsură a mișcării, „ceva în care mișcarea se face”¹⁰⁹. Cantemir preferă mai curând să răstoarne raportul

¹⁰¹ Henri Bergson, *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței*, traducere de Diana Morărașu, Iași, Editura Institutul European, 1998, p.95.

¹⁰² *Antologie de filosofie românească*, ed.cit., p.5.

¹⁰³ Ștefan Afloroaei, *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, Iași, Editura Polirom, 1997, p.22.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p.23.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p.24.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p.21.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p.22.

¹⁰⁸ Augustin, *Confesiuni*, ediție bilingvă, traducere din limba latină de Eugen Munteanu, București, Editura Nemira, 2000, pp.464.

¹⁰⁹ Aristotel, *Fizica*, traducere și note de N.I. Barbu, București, Editura Științifică, 1966, LXXXIII.

dintre timp și mișcare, admitând că „mișcarea este măsura timpului” și nu invers. Referindu-se la filosofii peripatetici, Cantemir consideră că aceștia „n-au putut demonstra că timpul a fost înainte de mișcare”, ceea ce a avut drept consecință nefericită faptul că au emis „nenumerate absurdități”¹¹⁰.

La fel de aspru critică Dimitrie Cantemir și încercările de a înțelege timpul plecând de la modalitățile și mecanismele sau instrumentele artificiale cu ajutorul cărora oamenii măsoară trecerea duratelor, fragmentând timpul în unități, segmente sau puncte indivizibile. Pentru Cantemir, toate acestea sunt „invențiuni ale omului”¹¹¹, „ficțiuni născocite de creier”, calități „inventate de fragilitatea umană”¹¹² ce nu trebuie asumate ca puncte de plecare în demersul de cunoaștere a naturii timpului. Încercarea omului de a explica, prin mijlocirea mecanismelor inventate (aspecte materiale, vizibile), natura complexă a timpului (aspect imaterial, invizibil) echivalează cu un act blasfemiator: „a cere cunoașterea timpului de la niște instrumente artificiale, în afară de pericolul înșelării, este a blestema pe Dumnezeu.”¹¹³ Remarca probează o oarecare atitudine dogmatică, substratul creștin pe care principele moldav nu se sfiește să-l ascundă chiar și într-un moment în care se presupune că ar trebui să-l așeze între paranteze, mai exact, atunci când se apleacă asupra analizei unor aspecte de ordin filosofic. Tonul critic, contestatar îmbracă nuanțe tranșante ce evocă parcă un probatoriu neiertător întreprins de Cantemir la adresa filosofiei peripatetice, cu expresii precum: „divagațiuni absurde și pline de confuziune”, „nepricepere”, „halucinația unui «fără început», „născociri”, „concepte închipuite” ș.a.¹¹⁴ Cantemir se străduiește să desființeze ideea scolastică de „prim motor nemișcat/imobil” (*primum movens*), considerând-o născocire și adresându-le urmașilor lui Aristotel întrebarea legitimă menită a le deconspira inconsistența logică: „dacă este indispensabil ca în natură să se găsească, indispensabil, un motor natural, oare el este subordonat naturii sau nu?”¹¹⁵ Cele două posibile răspunsuri oferite unei astfel de interogații converg către eroarea logică a regresului la infinit: pe de-o parte, dacă primul motor nemișcat este subordonat naturii, el nu ar fi autorul mișcării, ci ar fi mișcat el însuși de altă natură și, astfel nu ar mai fi imobil. Pe de altă parte, consideră Cantemir, dacă motorul nu s-ar subordona naturii, ar urma, conform definiției, că acesta are nevoie de altă natură care să-i cauzeze repaosul și mișcarea, ajungându-se la o succesiune interminabilă de naturi și, implicit, „primi motori imobili”¹¹⁶.

Influența lui Augustin este prezentă în expresii pe care Cantemir le folosește atunci când consideră că rațiunea stă sub semnul luminii divine, chiar dacă se cuvine să admitem că la autorul *Științei sacrosancte...* filosofia și religia, rațiunea și credința se găsesc, fără intenția autorului, într-un raport problematic. În Cartea a XI-a din *Confesiunile* sale, Augustin consideră că filosofii dobândesc șansa înțelegerii propriului mod de ființare numai prin intermediul „înțelepciunii lui Dumnezeu, lumina minților”¹¹⁷. Într-o manieră similară, dar mult mai tranșantă, Cantemir reproșează filosofilor scolastici că, în efortul lor de analiză a timpului, neglijează ajutorul neprețuit al divinității, în lipsa inspirației divine ei fiind nimic altceva decât o serie de nelegiuți ridicoli, „ciraci zarafi”, „silabisitori peripatetici”, „inventatori de cuvinte”, autori de vorbe monstruoase și „considerațiuni bastarde”. Mai mult, scolasticii sunt etichetați fără echivoc drept „diabolici sau prieteni cu diavolul”¹¹⁸. Ceea ce pare să lipsească, însă, din demersul critic întreprins de Cantemir, este însăși claritatea necesară semnificării unui

¹¹⁰ *Antologie de filosofie românească*, ed.cit., p.13.

¹¹¹ *Ibidem*, p.11.

¹¹² *Ibidem*, p.10.

¹¹³ *Ibidem*, p.12.

¹¹⁴ *Ibidem*, p.13.

¹¹⁵ *Ibidem*, p.13.

¹¹⁶ *Ibidem*, p.14.

¹¹⁷ Augustin, *Confesiuni*, op.cit., pp.461-462.

¹¹⁸ *Antologie de filosofie românească*, ed.cit., p.15.

concept atât de controversat, ceea ce ne îndreptățește să-l situăm pe autorul *Divanului*, cu toate riscurile de rigoare, în tabăra scepticilor sau chiar a gnosticilor.

Chiar dacă mesajul filosofic al lui Cantemir „seamănă în multe privințe cu cel al unor misionari fără temple și fără cărți revelate”¹¹⁹, totuși trebuie să-i acordăm statutul celui care, cel puțin la nivel de intenție, are ambiția unui întemeietor de lume, lumea filosofică românească. Modul în care Cantemir dezbată problema atât de controversată a timpului probează cel puțin două aspecte legate de personalitatea marelui cărturar: pe de-o parte, contribuția sa remarcabilă la îmbunătățirea limbajului filosofic românesc nu numai prin importul unor termeni de inspirație greco-latină, dar mai ales prin licențierea unei resemnificări conceptuale eminentemente critică, un efort de lectură și interpretare călăuzit, după cum însăși creatorul ei admite, „după norma adevărului”¹²⁰. Cantemir reușește să instanțeze nu numai rolul adeptului fidel al unei îndelungate tradiții, lipsită din păcate de rădăcini puternice în solul mentalului autohton. Cu o formație enciclopedică robustă, Cantemir preferă mai curând postura deloc confortabilă, chiar anevoioasă, a celui ce încearcă să cristalizeze un vocabular filosofic original într-o limbă încă neexersată îndeajuns. Străduința omului de cultură este cu atât mai valoroasă cu cât survine pe fundalul unui etos cultural în care atitudinea critică și exercițiul de „infidelitate” intelectuală, cu tot farmecul, avantajele și neajunsurile lor, se concretizau într-un deziderat incert.

Bibliografie:

- Afloroaei, Ștefan, *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, Iași, Editura Polirom, 1997.
- Aristotel, *Fizica*, traducere și note de N.I. Barbu, București, Editura Științifică, 1996.
- Augustin, *Confesiuni*, ediție bilingvă, traducere din limba latină de Eugen Munteanu, București, Editura Nemira, 2000.
- Aurelius, Marcus, *Gânduri către sine însuși*, ediție bilingvă, traducere din greaca veche de Cristian Bejan, București, Editura Humanitas, 2013.
- Basarab, Neagoe, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, Chișinău, Editura Litera, 1998.
- Bergson, Henri, *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței*, traducere de Diana Morărașu, Iași, Editura Institutul European, 1998.
- Cantemir, Dimitrie, *Sacrosancte scientiae indepingibilis imago*, în vol. *Metafizica*, îngrijit de Nicodim Locusteanu, Editura Ancora, 1928.
- Kant, Immanuel, *Critica rațiunii pure*, traducere de Nicolae Bagdasar și Elena Moisiuc, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.
- Măciu, Mircea [ed.], *Antologie de filosofie românească*, București: Editura Minerva, 1986.

EXILUL LUI DIMITRIE CANTEMIR

Prof. Spunoae Anca
Școala Gimnazială ”Ion Luca Caragiale” Tulcea

Dimitrie Cantemir (26.10.1673 – 21.08.1723), personalitate emblematică a istoriei Moldovei, a fost un promotor al umanismului și preiluminismului românesc în sec. XVII – XVIII. Scurta lui domnie pe tronul Țării Moldovei (1710-1711) nu i-a periclitat memoria.

¹¹⁹ Ștefan Afloroaei, *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, Iași, Editura Polirom, 1997, p.24.

¹²⁰ *Antologie de filosofie românească*, ed.cit., p.22.

Încă din copilărie a beneficiat de o educație aleasă, sub îndrumarea părinților săi: Ana Bantăș și Constantin Cantermir (domn al Moldovei, în perioada 1685 – 1693), dar mai cu seamă sub îndrumarea învățatului grec, Ieremia Cacavelas. De remarcat ar faptul că primii pași în ale educației i-a deprins de la școala Mănăstirii ”Trei Ierarhi”. De-a lungul timpului a studiat limbile latină, greacă și slavonă, ajungând până la performanța de a cunoaște 14 limbii, ceea ce va determina elaborarea primelor sale lucrări *Divanul*, *Metafizica* și *Logica*.

Pentru Dimitrie Cantermir, traiul în afara țării a fost unul definitiv, ținând cont că cei 50 de ani de viață, cei mai mulți i-a petrecut în străinătate: Imperiul otoman și Rusia. Aflat la Constantinopol, ca și garanție a Moldovei la Înalta Poartă în timpul domniei tatălui său, a studiat la „Academia Grecească a Patriarhiei”, cunoscând lumea musulmană, înțelepciunea arabă, credințele și limbile orientale; devenind astfel primul nostru orientalist. Ulterior, Dimitrie a fost nevoit să revină în țară, în 1693, la moartea tatălui său. Boierii îl aleg domn, însă nu stă mai mult de trei săptămâni pe scaunul domnesc. Sultanul a decis să îi ofere domnia Țării Moldovei lui Constantin Duca, astfel că Dimitrie Cantemir ia din nou drumul Constantinopolului, unde stă 17 ani, până în anul 1710, îndeplinind atribuții diplomatice, în timpul domniei fratelui său, Antioh Cantemir.

În timpul domniei, Dimitrie Cantemir a încercat să introducă principiile absolutismului monarhic cu tendințe iluministe specifice Europei în acea vreme. Încă de la începutul domniei a manifestat o atitudine ostilă față de Imperiul Otoman, astfel încât a încheiat un tratat cu țarul Rusiei, Petru cel Mare, la Luțk, la 13 aprilie 1711. Dar la scurt timp, în contextul conflictului dintre Rusia și Turcia, Cantemir s-a alăturat armatei rusești, suferind o înfrângere la Stănilești, a luat drumul exilului în Rusia.

În exilul rus, Cantemir a fost însoțit de o suită numeroasă, alcătuită din 448 de boieri și funcționari, dar și numeroși soldați, astfel că numărul moldovenilor, bărbați și femei, care l-au urmat în exil, era în jur de 4.000 de persoane. Cantemir a obținut de la țar dreptul de a avea jurisdicție totală asupra membrilor suitei sale, dar și o serie de proprietăți în zona Harkov, acestea fiind confiscate de la un general care căzuse în dizgrație. Încă de la începutul exilului au apărut o serie de tensiuni între domnitor și boieri, ca urmare a incertitudinii, a adaptărilor într-o țară străină și a pierderii tronului. Tensiuni s-au manifestat și în rândurile boierilor, iar un astfel de conflict soldat cu decesul unor membri ai suitei sale îl obligă pe domn să-i condamne la moarte pe cei vinovați. Și din aceste motive, cronicarul Ion Neculce îl privește pe domn ca pe un tiran care nu mai vrea să știe de slujitorii săi devotați. Neculce avea să plece în 1719 din Rusia, cu greu obținând aprobarea domnului și a țarului, însă cei mai mulți membri ai suitei domnești au rămas în spațiul rus și urmașii lor sunt menționați în secolul al XIX-lea ca făcând parte din armatele țariste care invadează adeseori Țările Române.

Încă de la începutul exilului Cantemir a devenit prinț rus, prin ucazul din august 1711. În același timp cunoașterea politicii otomane avea să se dovedească folositoare țarului, care l-a numit senator și consilier de taină pe problemele Orientului. Printre atâtea îndatoriri ale etichetei curții imperiale consumatoare de timp, eruditul domn își face vreme și pentru opera sa. Și mai cu seamă în contextul decesului soției sale, Casandra, fiica domnului Țării Românești, Șerban Cantacuzino. În iulie 1714 a fost ales și numit membru al Academiei de Științe din Berlin, iar în 1716 a terminat de scris două importante lucrări: „Creșterea și descreșterea curții otomane”, o completă și valoroasă istorie a Imperiului Otoman, și „Descrierea Moldovei”, care se dovedește a fi și în prezent o lucrare folosită de istorici, antropologi și sociologi ca izvor documentar, etnologic, utilă în cunoașterea lumii dispărute a Moldovei de odinioară. În anul 1717, Cantemir a trimis Academiei de la Berlin lucrarea „Historia Moldo-Vlahica”, în care a demonstrat unitatea de limbă și neam a românilor și continuitatea lor pe acest pământ. Lucrarea a fost apreciată de către oamenii de știință din spațiul german, la fel ca și lucrarea sa „Istoria Imperiului Otoman”.

Dorul de țară l-a determinat în nenumărate rânduri să inițieze campanii antiotomane, care l-ar fi propulsat din nou la conducerea Moldovei. În anul 1719 s-a căsătorit cu principesa

Anastasia Trubețkaia, o tânără prințesă de numai 16 ani, de o frumusețe remarcabilă. Totodată fostul domn își rade barba, se îmbracă în stil european, se mută la Petersburg și devine din ce în ce mai apropiat de politica dusă de țarul Petru cel Mare.

De asemenea, fostul domn moldovean este și un cunoscut ctitor a bisericii mănăstirii din comuna Dimitrie Cantemir, județul Vaslui. Și în spațiul rus el a ctitorit câteva biserici, în satele de pe moșiile sale.

După un exil de 12 ani, la 21 august 1723 a plecat la Domnul, fiind înmormântat la biserica greacă din Moscova, alături de fosta soție și de cei patru fii ai săi trecuți la neființă. Osemintele sale au revenit în țară, abia în 1935, fiind depuse în cripta Bisericii "Trei Ierarhi" din Iași, ctitorie a domnului Vasile Lupu. Pe lespedeza raclei sale stă scris: „Aici, întors din lungă și pre greaua pribegie înfruntată pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei”.

În închiriere, merită amintite cuvintele criticului literar, Pompiliu Constantinescu: "Dimitrie Cantemir este exponentul spiritual al unui veac întreg, veacul al XVIII-lea, în cultura românească, el este primul european din istoria culturii naționale”.

Bibliografie:

- Stănescu, Dorin, *Exilul uni cărturar, Dimitrie Cantemir (1711-1723)*, în ziarul "Lumina", 20.05.2021 (<https://ziarullumina.ro/actualitate-religioasa/an-omagial/exilul-unui-carturar-dimitrie-cantemir-1711-1723-162753.html>);
- Stănescu, Dorin, *Dimitrie Cantemir – ipostaze ale exilului*, în ziarul "Lumina", 10.09.2023 (<https://ziarullumina.ro/societate/historica/dimitrie-cantemir-ipostaze-ale-exilului-183436.html>);
- Zuzeac, Dănuț, *Trădarea care l-a obligat pe Dimitrie Cantemir să-și petreacă ultimii ani din viață în exilul din Rusia*, în ziarul "Adevărul", 22.04.2017 (<https://adevarul.ro/stiri-locale/suceava/tradarea-care-l-a-obligat-pe-dimitrie-cantemir-1780172.html>);
- <https://cantemir.ro/despre-noi/dimitrie-cantemir-biografie/>
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir

REPERE BIOGRAFICE DIN VIAȚA LUI DIMITRIE CANTEMIR

Prof. Zlotariu Alexandru
Colegiul "Vasile Lovinescu" Fălticeni

Dimitrie Cantemir este cel mai important promotor al umanismului și preiluminismului românesc din secolele XVII-XVIII. Primele sale lucrări scrise sunt intitulate *Divanul*, *Metafizica* și *Logica*. Ca domn al Moldovei se alătură de partea țarului Rusiei în războiul cu Imperiul Otoman. Lucrarea sa emblematică *Descriptio Moldaviae* stă mărturie a concepției sale politice promovate. Alte lucrări literare importante : *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman* și *Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor*. Participarea lui Cantemir în campania țarului Petru I împotriva Persiei este ilustrată în ultima scriere *Collectanea Orientalia. Principes Demetrii Cantemiri variae schedae et excerpta e autographo descripta*. La 21 august 1723, eminentul cărturar se stinge din viață la Dimitrievka, iar osemintele sunt readuse în 1935 în România la Biserica Domnească „Trei Ierarhi” din Iași.

Dimitrie Cantemir, (1673 – 1723), este unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai istoriei și culturii românești. Patron și protector al instituției de învățământ, Dimitrie Cantemir a fost ales de către fondatori ca egidă și emblemă spirituală datorită activității deosebit de complexe în întreaga sferă a cunoașterii valorilor culturale și spirituale, datorită rolului său de

ambasador constant și asiduu al culturii și valorilor românești. Cărturar de formație enciclopedică, Dimitrie Cantemir, este cel mai important promotor al umanismului și preiluminismului românesc din secolele XVII-XVIII.

Născut la 26 octombrie 1673, ca fiu al Anei Bantăș și al lui Constantin Cantemir, domn al Moldovei între 1685 și 1693, tânărul principe a beneficiat de o educație complexă și completă, sub îndrumarea lui Ieremia Cacavelas – învățat, filozof și literat grec – primul dascăl care a sădit în sufletul învățăcelului său, sămânța cunoașterii. În această perioadă a studiat limbile latină, greacă și slavonă, (ajungând să stăpânească la un moment dat 14 limbi), noțiunile „artelor liberale”, teologia, strategia militară și istoria. Dovedește o puternică aplecare spre sinteza și interpretarea cunoștințelor acumulate; astfel că nu întârzie să elaboreze primele sale lucrări scrise: „Divanul”, „Metafizica” și „Logica”.

Aflat la Constantinopol, ca și garanție a Moldovei la Înalta Poartă, își continuă studiile la „Academia Grecească a Patriarhiei”, cunoscând lumea musulmană, înțelepciunea arabă, credințele și limbile orientale; devenind astfel primul nostru orientalist.

Pătrunzând în mediul ambasadelor marilor puteri Europene, Cantemir a avut prilejul promovării culturii și spațiului românesc. În Europa, Dimitrie Cantemir a fost repede și definitiv acreditat ca fiind cel mai de seamă cunoscător al istoriei otomane, ocupând timp de peste un secol, un loc privilegiat în tagma erudiților.

Dimitrie Cantemir ajunge domn al Moldovei în 1710, iar în timpul scurtei sale domnii încearcă întemeierea unui stat centralizat domnesc, încheind „Tratatul de Alianță” cu Petru cel Mare și fiind nevoit astfel, să intervină de partea țarului în războiul ruso-turc.

În urma înfrângerii de la Stănilești, cărturarul este nevoit să se refugieze la curtea lui Petru cel Mare. În Rusia, Dimitrie Cantemir devine un colaborator apropiat al țarului, sprijinindu-l în acțiunile sale politice.

Redactează, impulsivat de Leibntz, „Descriptio Moldaviae” – operă în care a dezvoltat aceeași concepție politică pe care o promovase și din postura de monarh. Ca o recunoaștere a valorii operei amintite, la propunerea filosofului german, Dimitrie Cantemir este ales membru al Academiei Regale din Berlin.

Sfetic ideal, avînd în vedere unitatea de concepție statală a celor doi monarhi, inițiază o serie de reforme radicale, menite dezvoltării rapide a statului. Integrat în această viață de prefaceri economice și militare a Rusiei, Cantemir își continuă opera literară: „Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman” – lucrare tradusă din latină în toate limbile europene de largă circulație – și „Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor”.

Participarea principelui Cantemir la viața politică a Rusiei s-a intensificat după numirea sa în funcția de „Consilier Secret și Membru al Senatului”. Ultima mare acțiune politică la care participă – campania țarului Petru I împotriva Persiei (1722) – reprezintă izvorul celor din urmă cercetări și scrieri ale lui Cantemir: „Collectanea Orientalia. Principis Demetrii Cantemiri variae schedae et excerpta e autographo descripta”- volum de însemnări cartografice și arheologice, de note privind folclorul și moravurile orientale, de interpretări și comentarii asupra acestora.

La 21 august 1723, eminentul cărturar se stinge din viață la Dimitrievka, moșia dăruită de țarul Rusiei pentru serviciile aduse.

Opera lui Dimitrie Cantemir este unică și în ziua de astăzi datorită complexității rezultate consecutiv formației sale enciclopedice: știința se împletește cu filosofia, istoria și geografia sunt analizate științific, iar etica, literatura și muzica, sunt completate de studiul moravurilor și al folclorului; departe de orice diletantism, toate acestea poartă pecetea metodei științifice și cunoașterii reale.

Osemintele lui Dimitrie Cantemir, readuse în 1935 în România, se află la Biserica Domnească „Trei Ierarhi” din Iași.

Bibliografie:

https://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Dimitrie_Cantemir
<https://cantemir.asm.md/dimitrie/biografi>

SECȚIUNEA ELEVI

DIMITRIE CANTEMIR: LUMINA CULTURII ȘI ISTORIEI MOLDOVEI

Elev: Bichiu Georgiana Vasilica
Prof. îndrumător: Beșa Mihaela
Colegiul Economic "Dimitrie Cantemir" Suceava

Motto: „Filosof între regi, dar și rege între filosofi”- autor anonim.

Dimitrie Cantemir (a trăit între anii 1673-1723), domnitorul moldovean, principe al Imperiului Rus și al Imperiului Gabsburg, savant și gânditor de nivel mondial, al cărui aniversare a 350-a o marcăm, este unul dintre cei mai importanți oameni ai trecutului nostru.

“Crescut și educat la Constantinopol – capitala mai multor civilizații, intersecția numeroaselor religii, limbi și culturi – Cantemir a absorbit, pe de o parte, înțelepciunea rafinată, diversitatea și policromia Orientului, iar pe de alta – cărturăria savantă, cunoștințele enciclopedice și logica raționalistă a Occidentului. Anume această simbioză l-a format pe Dimitrie Cantemir – primul savant integraționist european.”¹²¹

Dimitrie Cantemir este o figură luminoasă în peisajul cultural și intelectual României și al Europei de Est așa cum singur s-a autodescriș în lucrarea sa "Descriptio Moldaviae" pentru a ilustra personalitatea și gândirea sa:

"Eu, pentru propria mea bucurie și pentru folosul celor ce sunt deschiși să învețe și să cunoască lucrurile istoriei și ale filosofiei, mă voi simți onorat de a-și pune la îndemână câteva din cele ce mi-au venit în minte și în mână în această muncă."¹²² Acest citat arată dorința lui Cantemir de a împărtăși cunoștințele și experiența sa cu alții și determinarea sa de a contribui la înțelegerea mai profundă a istoriei și filosofiei.

Cantemir nu a fost doar un domnitor al Moldovei, ci și un istoric, muzician, lingvist, și om de stat cu o viziune remarcabilă.

În cele ce urmează, voi explora viața și cariera lui Dimitrie Cantemir, impactul domniei sale în Moldova, contribuțiile sale culturale, relațiile internaționale pe care le-a avut, dar și moștenirea sa

Opera sa monumentală, "Descrierea Moldovei," nu a fost doar un document istoric crucial pentru Moldova, ci și o fereastră deschisă către inima acestei țări pentru cei din afara ei. Cantemir a realizat o analiză minuțioasă a teritoriului, poporului, culturii și istoriei Moldovei, oferind o imagine vividă a acestei țări. În lucrarea sa monumentală "Descrierea Moldovei," Dimitrie Cantemir analizează detaliat personalitatea moldoveanului. El examinează cu atenție trăsăturile psihologice și de caracter care definesc românii din Moldova, inclusiv credințele, superstițiile și obiceiurile lor. Cu obiectivitate remarcabilă, Cantemir notează atât calitățile, cât

¹²¹ Dan Horia Mazilu - Dimitrie Cantemir. Un prinț al literelor, București, Elion, 2001

¹²² Cantemir, Dimitrie. "Descriptio Moldaviae." - Ediția revizuită de P.Ispirescu, Editura Librăriei, anul 1987, București

și defectele conaționalilor săi, punând accentul pe faptul că moldovenii sunt foarte ospitalieri, dar, în același timp, au o tendință mai mică de a se dedica învățaturii și cărții.¹²³

El descrie moldoveanul ca fiind “frumos la chip și îngăduitor, se văicăără de necaz, dar e foarte muncitor și ospitalier. Este o fire deschisă – stăruitor la lucru, săritor la nevoie – dar și invidios pe succesele altuia. Tot ce face, face cu dragoste – și pentru societate, și pentru gospodărie. El, într-adevăr, muncește și agonisește cât trăiește. Poporul moldovenesc este iubitor de Dumnezeu, viteaz, nu e lipsit de patriotism, de mândrie națională și de neam, e onest, îngăduitor și prea tolerant. Drept dovadă a acestei din urmă trăsături servește zicala „capul plecat sabia nu-l taie”, transmisă din generație în generație și care a ajuns până în zilele noastre.”¹²⁴

Impactul lui Dimitrie Cantemir asupra societății:

Dimitrie Cantemir, o personalitate marcantă în istoria și cultura română, a influențat semnificativ societatea în timpul vieții sale în secolul al XVII-lea. Impactul său a fost simțit într-o serie de arii, precum literatura, muzica, relațiile diplomatice și dezvoltarea culturală și intelectuală a Moldovei.

De exemplu, Cantemir a avut un rol important în dezvoltarea și promovarea limbii române. El a promovat valorile culturale românești și a făcut cunoscut limbajul și cultura românească în Europa de Vest. Astfel, a contribuit la creșterea vizibilității și a influenței limbii române.¹²⁵

Pe de altă parte, Dimitrie Cantemir, în calitate de domnitor al Moldovei și om de stat remarcabil, a avut un rol semnificativ în peisajul politic al secolului al XVII-lea. Impactul său politic a fost adânc și variat, „Cantemir a avut abilități diplomatice remarcabile. Acesta a fost implicat în negocieri complexe cu Imperiul Otoman, precum și cu țările europene, în încercarea de a asigura sprijin politic și militar pentru Moldova.”¹²⁶

Începând cu anul 1711 și până la moartea sa, în luna august 1723, „relațiile lui D. Cantemir cu țarul (apoi împăratul) Petru I și soția lui Ecaterina au trecut diferite perioade, fiind mai mult sau mai puțin intensive și constante. La momentul de față, autorul acestei comunicări a identificat și introdus în circuitul științific 32 de scrisori ale lui D. Cantemir adresate lui Petru I și 7 scrisori adresate țarinei Ecaterina Alekseevna. Conținutul acestei corespondențe cuprinde câteva subiecte mari. Primul, cel mai voluminos, este legat de activități și chestiuni de ordin gospodăresc; obținerea și gestionarea proprietăților și moșiilor; recepționarea salariului; anularea datoriilor; sugestiile și propunerile privind ridicarea eficienței de productivitate în creșterea cănepei etc. Al doilea reflectă problemele de ordin politico-militar: starea actuală și perspectivele raporturilor dintre Țara Moldovei și Rusia; relațiile cu Imperiul Otoman; soarta moldovenilor și familiilor plecate cu domnitorul Moldovei în Rusia. Al treilea aspect integrează propuneri, proiecte și sugestii cu privire la activitatea politică, administrativă, legislativă și diplomatică. Al patrulea bloc include scrisorile personale ale membrilor familiei.”¹²⁷

Dimitrie Cantemir, pe lângă rolul său politic și cultural deosebit, a avut și contribuții semnificative în domeniul muzicii. Este important de menționat că el a fost un compozitor, muzicolog și interpret talentat, aducând influențe muzicale din lumea orientală în Europa și contribuind astfel la dezvoltarea și înțelegerea muzicii din diverse culturi

Conform unui articol publicat de <https://cantemir.asm.md> el este un „Muzician de profil larg (compozitor de vază, teoretician muzical erudit, interpret-virtuos la tanbur și nei, pedagog

¹²³ Lemny, Ștefan, Cantemiriștii, Aventura europeană a unei familii princiere din secolul al XVIII-lea, Ed. Polirom, 2010

¹²⁴ Cantemir, Dimitrie. "Descriptio Moldaviae." - Ediția revizuită de P. Ispirescu, Editura Librăriei, anul 1987, București

¹²⁵ Simionescu, Paul, Dimitrie Cantemir, domnitor și savant umanist, Ed. Enciclopedică, București, 2012

¹²⁶ Simionescu, Paul, Dimitrie Cantemir, domnitor și savant umanist, Ed. Enciclopedică, București, 2012

¹²⁷ Lemny, Ștefan, Cantemiriștii, Aventura europeană a unei familii princiere din secolul al XVIII-lea, Ed. Polirom, 2010

talentat), Dimitrie Cantemir este mai bine cunoscut în această ipostază în țările Orientului: Turcia, Iran, Azerbaidjan etc. și ale Occidentului: Franța, Germania, Italia etc., decât în Moldova, țara lui de origine. Aportul fundamental al lui Dimitrie Cantemir în cultura și știința muzicală islamică rezidă, întâi de toate, în elaborarea unui vast tratat științific. El include 450 de piese instrumentale – peșrev și semâ-î (partea 1) și 345 peșrevuri și 36 sâz semâ-îsi-uri (partea a 2-a). Cărturarul moldovean a elaborat un sistem special de notație muzicală.”¹²⁸

Acest sistem permitea notarea doar celor doi parametri muzicali: durata și înălțimea. „Intensitatea, lungimea, timbrul sunetelor se nota pe câmpuri. Prin intermediul muzicii notate de Cantemir, europenii au luat cunoștință de specificul artei sonore turcești. Fragmente din culegerile și compozițiile lui Cantemir au fost utilizate de către compozitori europeni în opere «turcești» pentru a le atribui un colorit specific oriental: Christof Willibald Gluck a folosit o melodie din culegerea lui Cantemir în opera lui Peregrinii din Mecca, iar Wolfgang Amadeus Mozart în renumita sa operă Răpirea din serai a aplicat o variantă modificată a Ariei Dervișilor.”

Aspecte mai puțin cunoscute despre marea personalitate istorică:

În continuare voi prezenta câteva aspecte mai puțin cunoscute despre această personalitate istorică. Moldova-suverana.md a postat un articol referitor la câteva curiozități despre acest om:

- A fondat o școală muzicală unde predă după propria metodă. A colecționat instrumente muzicale și sub numele de Kantemiroğlu a elaborat tratatul în limba turcă „Cartea științei muzicale după felul literelor” (1703). În 1976, compozitorul, muzicologul din Istanbul Yalçın Tura a publicat pentru prima dată integral tratatul cantemirean de muzică în limba turcă. În 2001, același autor a publicat două volume ale manuscrisului principelui erudit.
- Dimitrie Cantemir a lăsat urme adânci în medicină. În operele științifice semnate de cărturar se vorbește despre tratamentul cu ierburi, terapia medicamentoasă, terminologie medicală, problemele de etică a practicii medicale. A făcut prima descriere a abordului transabdominal al herniilor abdominale, pe când era la Constantinopol, în cercurile apropiate de „Sublima Poartă” (ante 1710).
- Fiul lui Dimitrie Cantemir, Antioh, a fost una dintre cele mai luminate minți ale timpului său, fiind considerat unul dintre fondatorii literaturii moderne ruse, a promovat opera tatălui său, a scris versuri satirice traduse și editate în franceză și germană, lucrări de istorie și filosofie, a fost ambasadorul Rusiei la Londra (1732–1738) și Paris (1738–1744). Maria (1700–1757), sora lui Antioh și fiica lui Dimitrie Cantemir, a fost una dintre cele mai culte femei ale Imperiului Rus. Cunoștea mai multe limbi și se ocupa de pictură. Avea un aspect fizic de factură grecească. Mama ei, Casandra, era de origine greacă. Legenda pe care au promovat-o scriitorii (inclusiv scriitorul Ion Druță) și cineaștii în operele lor despre Maria Cantemir (ca fiind amanta lui Petru cel Mare) nu s-a confirmat prin cercetări științifice.

Concluzie

În concluzie, Dimitrie Cantemir a fost o personalitate remarcabilă, caracterizată de o complexitate uluitoare. El a excelat în multiple domenii, de la istorie și literatură până la muzică, politică și diplomatie. Cantemir a fost un intelectual în adevăratul sens al cuvântului, care a făcut eforturi pentru a moderniza și europeniza Moldova în secolul al XVII-lea.

Cu pasiuni pentru cultură, limbă și muzică, el a avut un impact semnificativ asupra dezvoltării culturale și intelectuale a Moldovei și a adus influențe orientale în Europa. În plus, rolul său politic a fost crucial, afectând Moldova și relațiile acesteia cu alte puteri europene.

¹²⁸ [https://cantemir.asm.md/dimitrie/muzica\(accesat](https://cantemir.asm.md/dimitrie/muzica(accesat) la data de 18.10.2023)

Moștenirea lui Cantemir este una durabilă și inspiră și în prezent studenți și cercetători interesați de evoluția culturii și societății în Europa de Est.

Bibliografie:

1. Dan Horia Mazilu - Dimitrie Cantemir. Un prinț al literelor, București, Elion, 2001
2. Cantemir, Dimitrie. "Descriptio Moldaviae." - Ediția revizuită de P.Ispirescu, Editura Librăriei, anul 1987, București
3. Lemny, Ștefan, Cantemiriștii, Aventura europeană a unei familii princiare din secolul al XVIII-lea, Ed. Polirom, 2010
4. Simionescu, Paul, Dimitrie Cantemir, domnitor și savant umanist, Ed. Enciclopedică, București, 2012
5. <https://cantemir.asm.md/dimitrie/muzica> (accesat la data de 18.10.2023)
6. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/39_40_Relatiile%20lui%20Dimitrie%20Cantemir%20cu%20familia%20imperiala%20rusa.pdf (accesat la data de 18.10.2023)
7. https://moldova-suverana.md/article/zece-curiozitati-despre-enciclopedistul-dimitrie-cantemir-si-dinastia-cantemirestilor_13434 (accesat la data de 18.10.2023)

LUMEA PE DOS „ISTORIA IEROGLIFICĂ”

Elev: Burlac Arina

Prof. îndrumător: Ciobîcă Alina-Delia

Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Lumea pe dos în „Istoria ieroglifică” de Dimitrie Cantemir evidențiază o luptă desfășurată într-un univers tulburat prin intermediul unei scrieri alegorice, ce are la bază confruntarea dintre două principii morale diametral opuse: binele și răul, minciuna și adevărul, lumea Inorogului și cea a Corbului. Imaginea lumii răsturnate este prezidată de efectul baroc aplicat de către autor pentru a contura discrepanța dintre cele două emisfere.

Universul **Istoriei ieroglifice** ne proiectează imaginea unei lumi tulburate, haotice, urmărindu-și inexorabil traiectoria descendentă spre distrugere și degradare. Dezordinea monarhiilor își are originea în tirania Corbului ca mijloc de anihilare a oricărei încercări de susținere a adevărului sau de impunere a dreptății. În monarhia Corbului atmosfera devine apăsătoare, personajele se depersonalizează, alcătuind o masă obligată să reacționeze conform dispozițiilor tiranului și, în aceste circumstanțe, adunarea convocată pentru alegerea episcopului în monarhia animalelor apare ca o mare farsă. Prezența indivizilor-marionete devine obligatorie, în contradicție cu libertatea exprimării opiniilor, anunțată anterior. Anxietatea cuprinde treptat umanitatea căreia i se aplică masca democrației și căreia îi sunt paralizate orice intenții de afirmare a individualității: „*că vestea aspră pătrunde tare urechile și inima-i înspăimântată îndată-i simte sufletul*”. Lipsite de propriul logos, personajele se dezlănțuie în cascade verbale „deșarte”, dezorientate de propria lor locvacitate, dar mai ales îngrozite de tăcerea demitizantă ce s-ar putea așterne în „teatrul lumii”. Zgomotul și mișcarea funcționează ca niște paravane care ascund realitatea deformată prin discursurile bombastice ale Corbului și ale aliaților săi, în timp ce liniștea echivalează cu o trezire a conștiințelor amortite. De aici logoreea, febra discursurilor pe aceeași temă, foarte rar întrerupte de intervențiile pertinente ale Liliacului, Lupului, Brehnacei, susținătorii adevărului.

Principiul răului, după care este condusă monarhia, va avea ca efect autodistrugerea ei. Valorile fundamentale își pierd consistența, se transformă în elemente ornante pentru discursurile

persuasive prin care este manipulată opinia publică. Lumea desfășurată în plan orizontal, din care Inorogul se extrage grație înțelepciunii sale, epuizată de mișcările întreprinse, multiple dar zadarnice, pare un mecanism uriaș ce funcționează în gol.

Adevărul împrumută cu ușurință masca minciunii și invers, încât ființa nu mai poate discerne între bine și rău, confuzia pe care o trăiește în acest spațiu al contrariilor extinzându-se la nivelul întregului univers. Se naște un abis între un timp trecut și unul prezent, reprezentând antiteza dintre valorile morale ce constituiau un punct de reper pentru înaintași, negate vehement de contemporani, și non-valorile în numele cărora este guvernată lumea. Personajele nu mai cred în valori, ci în discurs și de situația creată profită intriganții sau cei dornici de putere care găsesc în retorică un model, dar și o scuză pentru deviația comportamentală.

Confuzia se cultivă cu minuțiozitate în discursurile care, abordând tema adevărului, promovează minciuna și ipocrizia. În cuvântările Hamleonului, ale Papagaiei, ale Pardosului, abundă cugetarea despre adevăr prin care personajele demonstrează veridicitatea celor susținute. În conformitate cu deviza promovării anomaliei, în fruntea epitropiei sunt alese „democratic” Vidra și Struțocămila, animale cu un statut ontologic incert sau aflate în dizarmonie cu ele însele prin pretențiile avute în raport cu posibilitățile lor reduse.

În lumea pe dos a **Istoriei ieroglifice**, cuplurile de personaje ilustrează o „coincidentia oppositorum” de tip baroc fiindcă însoțirea indivizilor se face „împotriva firii”, urâteniei absolute alipindu-i-se frumusețea, cum se întâmplă în cazul Struțocămilei și al Helgei, dar și în cazul Hamleonului, unit cu Biruința, eroticul nu salvează ființa ci, dimpotrivă, o duce la degradare sau pieire și, din acest motiv, personajului central îi este refuzată împlinirea senzuală. Chipul aberant al Struțocămilei, ilustrat printr-o înșiruire de lucruri imposibile, se alătură frumoasei Helge, atrăgând satira dură a autorului, exteriorizată prin exclamații și interogații retorice. În Opinia lui Robert Curtius, înșiruirea de lucruri imposibile alcătuiește principiul formal de bază în construirea imaginii răsturnate a lumii. La fel de nepotriviți sunt Hamleonul și Biruința, după cum s-a arătat în subcapitolul despre Hamleon. Principiul feminin poartă o aură negativă în **Istoria ieroglifică**, reprezintă o capcană întinsă teluric spiritului, celestului, din acest motiv personajele masculine care au cedat tentației, înfățișării frumoase a femeii au eșuat în final. Frumoasa Helge, ale cărei trăsături delicate i-au fermecat pe atâția pretendenți la mâna ei, nu scapă de ironia aspră a autorului care, printr-o notație succintă, îi desființează perfecțiunea: „*O, Helge fecioară, frumoasă nevastă, nevastă fecioară, fecioară nefastă*”.

Cetatea Epithimiei, locul de unde personajele își alimentează resursele energetice negative și centrul lumii cantemiriene, are o valoare sacră: este un centru hierofanic, un templu ce adăpostește o divinitate. Deși aparent simbolistica toposului duce spre lumină, cosmic, paradiziac, în realitate este vorba despre un centru negativ, în el putându-se identifica originea răsturnării fundamentale din roman. Juxtapunerea paradisiacului și a infernului în cadrul simbolic al cetății este sinonimă cu o acumulare de lucruri imposibile, procedeu baroc menționat anterior.

O întregă înșiruire de simboluri, templul, apa focul, aurul, sunt actualizate în roman cu semnificațiile lor negative. Apa și focul, inițial simboluri ale creației, ale regenerării și ale purificării, se transformă în agenți distructivi, asociați curgerii ireversibile a timpului. Apa curgătoare a Nilului se situează în continuarea imaginii timpului devorator, iar focul Lăcomiei, cel care va arde și în interiorul Hamleonului, este focul infernal, al penitenței. O degradare simbolică este suferită și de aur, care, pierzându-și aura luminoasă, solară, ca piatra miraculoasă a alchimistilor și ca principiu substanțial al tuturor lucrurilor, devine, în imaginarul cantemirian, metalul vulgar, redus la dimensiunea cantității.

Iluzionând în primă instanță cititorul prin exhibiția imaginilor savant construite de mâna sigură a unui arhitect înzestrat, autorul recurge apoi la dezamăgirea lui prin inducerea sensurilor negative ale simbolurilor, prăbușind minunatul edificiu în efemeritate și viciu.

„Lumea pe dos” reprezintă în baroc și consecința directă a reversibilității ciclice, perpetue, a mișcărilor naturii și a norocului schimbărilor. La originea valorilor și a monarhiilor se regăsește metamorfoza sorților și a timpului, instabilitatea norocului. De aici provine drama ființei, incapabilă să-și fixeze un punct de reper în mobilitatea perpetuă a lumii și cameleonismul la care trebuie să recurgă pentru a se adapta schimbărilor generale. Nebunul este preferat înțeleptului, răul binelui, viciul virtuții. În mișcarea continuă există scurte momente de revenire la normalitate, la ordine, când se încearcă impunerea vechilor valori morale. Un altfel de episod îl constituie revolta insectelor, lezate de cei puternici prin ignorare, nefiind chemate și ele să-și exprime opinia în cadrul adunării jigăniilor. Scena, pur ficțională, demonstrează o schimbare a norocului celor mari în avantajul celor mici, dar inteligenți. Din tabloul luptei se desprinde un comic savuros, iar Cantemir este un maestru în prezentarea găngăniilor în acțiune, fără a le ridiculiza. Puterea și mijloacele de luptă ale combatanților sunt invers proporționale cu mărimea trupului sau cu poziția socială.

În absența apariției benefice a Inorogului, determinat de circumstanțe nefaste să recurgă la o psihologie a răbdării, universul este cel care va încerca, prin metamorfozare apocaliptică, să anuleze degradarea și haosul prin reinstaurarea altui haos, a celui primordial, în care melanjul amețitor al stihilor și al elementelor cosmice are, de fapt, un rol ordonator.

Velocitatea succederii imaginilor reflectă necesitatea imperioasă a unui răspuns din partea scriitorului la acțiunea malefică a Hameleonului, iar Răul absolut ce a cauzat prinderea Inorogului nu a putut fi contracarat decât prin revolta întregului univers – o răsturnare a „lumii răsturnate”, deci o reaşezare a lumii între coordonatele ei fundamentale.

Imaginea „lumii răsturnate”, ca efect baroc al iluzionării, al relativizării perspectivei, o întâlnim și în romanul alegoric al lui Baltasar Gracian, **Criticonul**, în care „*un mare cifru rezumă lumea întregă și totul total altfel decât pare*”, iar „*toate lucrurile din lume cată a le privi pe dos ca să le vezi drept*”. Într-o lume a iluziilor contează doar aparența frumuseții.

Din această perspectivă, obsesia barocă a „lumii pe dos” se conexează la obsesia „lumii ca teatru”, mimând identitatea cu lumea reală. Pentru a trece dincolo de aparențe, omul trebuie să-și construiască, apelând la talentul teatral și la retorică, propriile aparențe, deci este pus în situația de a iluziona la rândul său. Astfel procedează și Inorogul care, pentru a restabili adevărul și ordinea inițială, va recurge la prietenia vrăjitorilor, profesioniști ai iluziei și agenți ai Pleonexiei.

Bibliografie:

- Cantemir, Dimitrie, **Istoria ieroglifică**, Editura Gramar, București, 2002
Călinescu, George, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, Editura Minerva, București, 1982
Eliade, Mircea, **Imagini și simboluri**, Editura Humanitas, București, 1994
Piru, Alexandru, **Istoria literaturii române de la origini până la 1830**, vol I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977
Sorohan, Elvira, **Cantemir în cartea ieroglifelor**, Editura Minerva, București, 1978
Tănăsescu, Manuela, **Despre Istoria ieroglifică**, Cartea Românească, București, 1970

DIMITRIE CANTEMIR, UN ADEVĂRAT „HOMO UNIVERSALE”

Elev: Caciur-Aioanei Tudor
Prof. îndrumător: Juravle-Lucescu Alina
Colegiul Național „Ștefan cel Mare” Suceava

Domnitor al Moldovei, Dimitrie Cantemir a fost un important reprezentat al umanismului românesc, curent ce s-a manifestat mai târziu decât în Occident. Umanismul

promova dorința de cunoaștere, erudiția, valoarea omului ca individ și explicarea naturii umane prin rațiune și dovezi concrete. Datorită studiilor sale vaste, Dimitrie Cantemir ocupă un loc important în rândul învățaților europeni, cunoștințele lui despre lumea orientală fiind recunoscute internațional, iar opera lui fiind extrem de valoroasă atât din punct de vedere literar, când și pentru istorici. Membru al Academiei de la Berlin și mare orientalist, Dimitrie Cantemir este una dintre cele mai importante personalități culturale ale neamului românesc.

Dimitrie Cantemir a fost domn al Moldovei între perioadele martie-aprilie 1693 și 1710-1711. El a rămas cunoscut ca un mare cărturar și lingvist: a fost, printre altele, geograf, istoric, enciclopedist, muzicolog și a scris lucrări în română, latină, greacă, rusă, turcă și persană, cunoscând și alte limbi, cum ar fi greaca veche, italiana și franceza.

În tinerețe a primit o educație aleasă, sub îndrumarea dascălului Ieremia Cacavelas, învățat de origine greacă cu studii la Viena, Oxford, Leipzig și Veneția. În această perioadă a studiat istoria, teologia, strategia militară și mai multe limbi. La scurtă vreme a elaborat și primele sale lucrări: „Divanul”, operă originală de gândire religioasă, „Metafizica” și „Logica”. În „Divanul” apar prezentate mai multe concepte de natură umanistă (de exemplu, superioritatea omului asupra celorlalte viețuitoare); este, de asemenea, evidentă preocuparea lui Dimitrie Cantemir față de filosofie și de viața sufletului.

A ajuns pentru întâia oară pe tronul Moldovei după moartea tatălui său, Constantin Cantemir, dar, cum domnia lui nu a fost aprobată de Înalta Poartă, a fost luat la Constantinopol drept capuchehaie. Acolo își continuă studiile la „Academia Grecească a Patriarhiei”, unde obține o cunoaștere amplă a lumii musulmane, a limbilor și a învățăturilor orientale. Datorită educației sale, Dimitrie Cantemir ajunge să fie recunoscut în toată Europa apuseană pentru statutul său de orientalist, ceea ce îi oferă un loc privilegiat în tagma erudiților.

Deși curentul a apărut cu trei secole în urmă, în timpul Renașterii, Dimitrie Cantemir este considerat un reprezentat foarte important al umanismului românesc. Motivul pentru care s-a manifestat atât de târziu în România este, cel mai probabil, izolarea de lumea educată a Occidentului. În schimb, învățații români erau fluenți în latină și greaca veche, iar studiul lucrărilor bizantine a continuat multe secole după Căderea Constantinopolului.

Umanismul modern a apărut în secolul al XIV-lea în Italia. El are la bază opere și idei greco-romane, pierdute de-a lungul Evului Mediu. Acestea sunt redescoperite datorită învățaților greci care, alungați de otomani din Constantinopol, aduc în peninsula Italică manuscrise vechi în limba lor de origine. Datorită unor personalități precum Guarino din Verona, Francesco Filello și Giovanni Aurispa, acestea sunt traduse în italiană, iar mesajul lor ajunge să se răspândească în întreaga Europă. Același lucru se întâmplă și cu operele latine descoperite de Lorenzo Valla, cunoscut până în ziua de azi ca reprezentatul celei mai pure forme de umanism european. Curentul pune accentul pe om ca individ, pe afirmarea liberă a personalității sale și are la bază convingerea că valorile umane sunt mai presus de orice. Umanismul respinge explicații sau motive supranaturale, axându-se pe căutarea adevărului prin mijloace umane. Reprezentantii curentului susțin că morala este bazată pe condiția umană, comună tuturor, așadar, problemele sociale și culturale nu pot să difere de la un grup la altul.

Pe plan religios, umanismul nu se opune credinței în Dumnezeu, ci a utilizării învățăturilor obținute prin revelații divine, a misticismului sau a tradițiilor pentru a explica natura umană. În schimb, sunt încurajate gândirea rațională și metodele științifice. Umanismul nu susține neapărat ateismul, mulți dintre reprezentanții săi fiind creștini, iar mare parte din lucrările lor fiind adresate Bisericii Catolice (unii umaniști pot fi considerați predecesori ai reformei lui Luther). Umanismul nu interzice credință, ci pur și simplu nu o consideră necesară, reprezentanții curentului concentrându-se pe teme precum natura, virtutea, gloria și iubirea. În discutarea naturii umane, ei căutau explicații concrete, legate de condiția umană, nu de supranatural. Se credea că este de datoria lor de a respinge convingerile nesusținute, construind opinii prin aplicarea logicii asupra dovezilor palpabile.

Pe plan cultural, umanismul se concentrează pe educarea viitoarelor generații, aducându-le astfel mai aproape de rațional și de ce înseamnă să fii „uman”. Scopul umaniștilor era prosperitatea și îmbunătățirea vieții tuturor. Decât să sufere pentru a fi răsplătiți după moarte (prin glorie sau în viața de apoi), ei credeau în îmbunătățirea lumii din prezent, atât pentru ei, cât și pentru succesorii lor. Această credință poate fi observată și în implicarea umaniștilor în viața politică: ei le-au amintit în mai multe rânduri monarhilor de datoriile lor față de popor, față de Dumnezeu și față de propria persoană (exemplu: Niccolo Machiavelli, prin lucrarea „Il Principe”). De asemenea, umaniștii s-au opus sistemului feudal ce a dominat Evul Mediu și au încurajat oamenii de rând să participe la viața publică.

Un alt aspect important al umanismului este promovarea idealului denumit „Homo universale” (omul universal). Acesta susține că ființa umană ar trebui să fie (și poate fi) pasionată de cunoaștere, că trupul și rațiunea trebuie să se afle în armonie și că fiecare individ trebuie să aibă o bună cultură, fiind educat pe subiecte diverse, cele mai importante fiind limbile clasice (greaca veche, latina), filosofia, muzica și științele. Acest ideal va naște personalitatea de tip enciclopedic, oameni care au fost adevărați titani ai gândirii și ai cunoașterii. Primul și cel mai cunoscut dintre ei este Leonardo da Vinci, considerat de unii prototipul noului tip de om datorită învățăturilor și studiilor sale diverse, extrem de avansate pentru perioada în care a trăit. El a fost inventator, pictor, fizician, matematician, muzician și avea o mare pasiune pentru cunoașterea prin experiența proprie: a desfășurat un număr mare de experimente și, de asemenea, foarte multe studii în domeniul anatomiei, punând bazele biomecanicii și a altor științe moderne.

Umanismul se numără printre principalele motive care au dus la încheierea Evului Mediu și la începerea Epocii Moderne, având o mare influență în perioadă. A promovat modernizarea prin afirmarea valorii individului și încurajarea dezvoltării sale culturale. Datorită umanismului au început să se studieze și scrierile antice, susținând că noi descoperiri pot fi înfăptuite doar prin cunoașterea trecutului.

Prin activitatea sa, Dimitrie Cantemir se dovedește a fi o mare personalitate culturală a Europei și un reprezentat al idealului „Homo universale”. Una dintre cele mai importante opere ale sale este „*Descriptio Moldaviae*” („Descrierea Moldovei”), lucrare scrisă în latină între anii 1714-1716, la cererea Academiei din Berlin, publicată pentru prima dată în Imperiul Rus. Cartea este împărțită în trei părți, prima fiind destinată geografiei regiunii. În această parte sunt descrise relieful, organizarea administrativă a țării și resursele naturale. În „Descrierea Moldovei” este prezentată și „*Tabula Geographica Moldaviae*”, prima hartă reală a Moldovei, ce conținea detalii geografice și administrative. A doua parte a operei este consacrată politicii, elaborând subiecte precum forma de guvernământ a țării, curtea domnească, armata, justiția, clasele sociale și politice și obiceiurile (logodna, nunți, înmormântări). Ultima parte, intitulată „Despre cele bisericesti și ale învățaturii în Moldova”, are în vedere religia și cultura, prezentând evoluția Bisericii în Moldova, literatura și educația de pe vremea lui Cantemir. Lucrarea surprinde prin acuratețea datelor geografice și politice bine documentate, dar este extrem de valoroasă și pentru observațiile sale etnografice și folclorice, Dimitrie Cantemir fiind primul cărturar român care să includă aceste domenii în sfera studiilor sale. Din punctul de vedere al istoricilor, „*Descriptio Moldaviae*” este cea mai importantă lucrare a domnitorului, fiind singura descriere a societății și a statului Moldovei elaborată din perspectiva unui român.

Opera lui Dimitrie Cantemir i-a asigurat un loc de seamă nu doar în rândul învățaților români, ci chiar al celor europeni: în „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, G. Călinescu îl descrie ca fiind „un erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici [mare reprezentant al umanismului italian] al nostru”.

Bibliografie:

George Călinescu, „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, București, editura Fundațiilor Regale pentru Literatură și Artă, 1941;

Kristeller Paul Oskar, „Humanismus und Renaissance”, München, editura Wilhelm Filk, 1980;

Panaiteescu Petre P., „Dimitrie Cantemir: Viața și opera”, București, editura Academiei Republicii Populare Române, 1958;

Țăpârlea Mihail (coordonator), „Dimitrie Cantemir: Punte a cunoașterii între Orient și Occident: Studii și articole”, București, Editura Pro Universitaria, 2016.

SCRISOARE CĂTRE CANTEMIR

Elev: Galan Eliza Emilia

Prof. îndrumător: Andrieș Andreea Claudia
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Dragă Dimitrie Cantemir,

Cu deosebită recunoștință și mândrie, mă simt onorată să pot exprima admirația mea față de ilustrul nume pe care îl poartă instituția în care activez ca elevă. În spiritul lui Dimitrie Cantemir, cuvintele mele se împletesc într-un dans al cunoașterii și al culturii, într-o simfonie de recunoștință.

Dimitrie Cantemir, ești farul care îmi luminează cărările în căutarea cunoașterii și a înțelepciunii. Mă inspiri să fiu curiosă, să explorez, să îmi dezvolt talentele și să îmi las amprenta asupra lumii. Moștenirea ta mă îndeamnă să fiu om de caracter, să îmi îmbogățesc mintea și sufletul prin studiu și să îmi manifest creativitatea în fiecare acțiune. Îți sunt recunoscătoare pentru că îmi oferi oportunitatea de a mă dezvolta și de a-mi descoperi potențialul. Cu fiecare pas pe care îl fac în această instituție, mă strădui să duc mai departe valorile și învățămintele tale, pentru a deveni un lider bun și inovator în societatea noastră.

„Dumnezeu oferă darurile sale nu celor leneși și lăsători, ci celor sârguincioși și harnici” este citatul care mi-a oferit înțelepciune și m-a inspirat să fiu sârguincioasă. Prin citatul enunțat consider că marele Dimitrie Cantemir a făcut referire la faptul că Dumnezeu acordă darurile Sale celor care sunt sârguincioși și harnici în viață. Termenul „leneși” se referă la cei care nu depun efort și nu sunt motivați să-și atingă potențialul, în timp ce „lăsători” sunt cei care renunță ușor și nu se străduiesc să-și îndeplinească obiectivele. Dimitrie Cantemir ne îndeamnă să fim perseverenți, să muncim din greu și să ne dedicăm pentru a ne atinge scopurile și pentru a primi darurile și binecuvântările pe care Dumnezeu ni le oferă. Este o chemare la responsabilitate și la a ne asuma controlul asupra propriei noastre vieți, știind că succesul vine prin efort și determinare. Sunt mândră să fiu eleva Colegiului Economic „Dimitrie Cantemir” și promit să mă ridic la înălțimea numelui pe care-l port cu mândrie nu doar în cadrul școlii ci și dincolo de zidăria clădirii care a adăpostit, adăpostește și va continua să adăpostească atâtea generații de elevi-oameni de succes ai viitorului.

Cu admirație și deosebit respect,
Eliza-Emilia Galan,
elevă a Colegiului Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

INFLUENȚA DOMNULUI DIMITRIE CANTEMIR ASUPRA INSTITUȚIILOR EDUCAȚIONALE

Elev clasa a VIII-a A: Grosos Eduard-Mihai
Școala Gimnazială "Ion Luca Caragiale" Tulcea

Dimitrie Cantemir a fost un mare cărturar al umanismului românesc. Printre diversele lui ocupații se numărau cele de: enciclopedist, etnograf, geograf, filozof, istoric, lingvist, muzicolog și compozitor. Deasemenea a fost membru al Academiei de Științe din Berlin. Marele scriitor George Călinescu îl considera erudit de faimă europeană, un voievod moldovean și un academician berlinez.

Tatăl lui a fost domnul moldovean Constantin Cantemir. După moartea lui, fiul său a fost nevoit să moștenească funcția de domn, dar otomanii nu i-au confirmat domnia. Următorii ani i-a petrecut la Constantinopol și a însoțit armata Imperiului Otoman într-o expediție eșuată în Ungaria. Acolo a fost martor la două învingeri ale soldaților otomani la Petrovaradin și Zenta.

Dimitrie Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673, într-o familie de răzeși săraci, în satul Silișteni pe malul râului Elan în ținutul Fălciu, azi în comuna Dimitrie Cantemir din județul Vaslui. A fost fiul lui Constantin și al Anei, născută Bantăș, care a fost a treia soție a lui Constantin Cantemir.

Încă de copil, Dimitrie Cantemir avea relații foarte bune cu turcii, mergând de la 14 ani în Constantinopol, drept zălog. Tatăl său a fost foarte interesat de educația fiului său, de aceea a ales ca educator al lui Dimitrie pe dascălul Ieremia Cacavelas, din Creta, un grec cu studii la Veneția, Oxford, Leipzig și Viena. Cacavelas a avut o mare influență asupra formației spirituale a lui Dimitrie Cantemir. I-a predat lui Cantemir greacă, latină și slava veche, precum și elemente de cunoștințe filosofice.

Dimitrie Cantemir s-a întors la Constantinopol, pentru a-și continua studiile la Academia Patriarhiei Ecumenice. "Divanul sau Gâlciava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul" a fost una dintrele cele mai importante opere ale lui. Aceasta a fost considerată o carte bisericească și prima operă românească care aborda gândirea religioasă. Alte lucrări de seamă scrise de Dimitrie Cantemir au fost "Icoana de nezugrăvit a științei sacrosante", o lucrare filosofică în care încearcă să integreze fizica într-un sistem teist, un fel de împăcare dintre Dumnezeu și știință și "Istoria ieroglifică", prima încercare de roman politico-social, alegoric și autobiografic. Cantemir satirizează lupta pentru domnie dintre partidele boierești din țările române. Această luptă se reflectă printr-o dispută filosofică între două principii.

Alte opera mai mici sunt: „Prescurtare a sistemului logicii generale”, “Cercetarea naturii monarhiilor” și “Viața lui Constantin Cantemir poreclit cel Bătrân, domnul Moldovei”, o autobiografie.

În opinia mea, domnul Dimitrie Cantemir a fost un om cu o influență majoră în diferite domenii, precum filosofia și religia. A fost un inovator și creator a mai multe genuri de scrieri. Consider că operele lui sunt nemuritoare, având importanță și în ziua de azi. De exemplu, "Divanul sau Gâlciava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul" reprezintă prima lucrare de gândire bisericească realizată de un autor român. Iar "Descrierea Moldovei" reprezintă un veritabil izvor istoric pentru reconstituirea istoriei Moldovei. El a reușit să influențeze întreaga concept al filosofiei, introducând o parte teistică, făcându-l pe Dumnezeu unul din principalele subiecte ale filosofilor.

Bibliografie:

- ✓ https://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir
- ✓ <https://cantemir.ro/despre-noi/dimitrie-cantemir-biografie/>
- ✓ <https://cantemir.asm.md/dimitrie/biografi>

DIMITRIE CANTEMIR - ÎNTRE UMANISM ȘI BAROC

Elev: Irimescu-Kruk Timea
Prof. îndrumător: Simona Sofroni
Colegiul Național „Ștefan cel Mare” Suceava

Dimitrie Cantemir, domnitor și ilustrat cărturar al Moldovei în secolul al XVII-lea, a fost influențat de două curente culturale majore: umanismul și barocul. Umanismul a promovat valorizarea individului și a culturii clasice, iar Cantemir a contribuit prin poliglotism și traduceri. Barocul, un stil artistic extravagant, a influențat creațiile sale, evidențiate în "Descrierea Moldovei". Opera sa reprezintă o sinteză a acestor curente, reflectând bogăția barocului și cunoașterea umanistă. Astăzi, moștenirea lui Cantemir continuă să influențeze cultura și gândirea, consolidându-l ca o personalitate semnificativă în istoria și cultura românească.

Dimitrie Cantemir, domnitorul, diplomatul și ilustratul cărturar al Moldovei din secolul al XVII-lea, reprezintă o personalitate marcantă care a oscilat între două mișcări culturale esențiale ale epocii sale: umanismul și barocul. Aceste două curente au exercitat o influență profundă asupra gândirii și creațiilor sale, configurând un univers cultural cu un impact peren.

Umanismul, mișcare intelectuală centrală a Renașterii europene, a plasat individul și valorile sale în centrul atenției. Acest curent a promovat explorarea amănunțită a culturii clasice și a istoriei antice, încurajând învățarea și aprecierea moștenirii acestora. Dimitrie Cantemir, puternic influențat de principiile umanismului, a adus o contribuție semnificativă promovării acestui curent. Era un poliglot desăvârșit, vorbea și scria în mai multe limbi străine și traducea opere din literatura și știința clasică, contribuind astfel la răspândirea cunoașterii și a culturii clasice în Moldova și în spațiul românesc.

Pe de altă parte, barocul, un stil artistic care și-a făcut simțită prezența în Europa în secolul al XVII-lea, era caracterizat prin exuberanță, expresie dramatică și ornamentare bogată. Acest stil a avut un impact semnificativ asupra creațiilor lui Cantemir, mai ales în scrierile sale. Prin lucrările sale, Dimitrie Cantemir a încorporat elementele specifice ale barocului, cu detalii elaborate și expresie vibrantă, aspecte vizibile în celebrele sale scrieri, precum „Descrierea Moldovei”.

„Descrierea Moldovei”, opera cea mai celebră a lui Cantemir, reprezintă o sinteză perfectă între elementele umaniste și cele baroce. Detaliile elaborate și expresia dramatică prezente în descrierea minuțioasă și colorată a Moldovei reflectă stilul baroc, evidențiindu-se astfel bogăția acestui curent artistic. Această operă devine un punct de referință semnificativ pentru perioada barocă din literatura moldovenească.

Prin urmare, Dimitrie Cantemir poate fi perceput ca un reprezentant al acestei tranziții culturale și artistice, navigând cu abilitate între principiile fundamentale ale umanismului și bogăția ornamentală a barocului. Contribuția sa remarcabilă la dezvoltarea culturii și gândirii europene, împreună cu influența profundă a acestor mișcări asupra creațiilor sale, arată importanța și relevanța durabilă a lui Cantemir în epoca modernă. Moștenirea sa persistă și încă ne

îmbogățește în prezent, consolidându-l ca o personalitate semnificativă în istoria și cultura românească.

Bibliografie:

Mazilu Dan Horia, "Cronicarii moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce", Editura Humanitas, București, 1996

Moldovanu Dragoș, "Dimitrie Cantemir între umanism și baroc: tipologia stilului cantemirean din perspectiva figurii dominante", Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2002 Panaitescu P.P., (1958), "Dimitrie Cantemir: viața și opera", Editura Academiei R.P.R., București, 1958

Panaitescu Petre P., „Dimitrie Cantemir: Viața și opera”, editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958;

Țăpârlea Mihail (coordonator), „Dimitrie Cantemir: Punte a cunoașterii între Orient și Occident: Studii și articole”, editura Pro Universitaria, București, 2016

DIMITRIE CANTEMIR- FILOZOF ȘI ROMANCIER

Elev: Mîndru Mau’u

Prof. îndrumător: Veronica Trofin
Colegiul Național „Calistrat Hogaș” Tecuci

REZUMAT

Autorul „Divanului” nu a creat până la urmă limba filozofiei românești, cum visa, și nici un stil emulativ: a rămas fără urmași, dar în splendida lui unicitate poate fi citită și astăzi cu o încântare neegalată. Ca să pătrundem în tăria limbii acestuia, nu ajunge să citim textul, trebuie să îl recitim. El susține în esență că aceia care de toate s-au lepădat, alegând supliciu și moartea, sunt cei fericiți, și ca să ne convingă de această răsturnare a ideilor curente apelează la persuasiunea oximoronică. Dă un considerabil impuls literaturii de delectare prin povestirea care defaimă pe dușmanii săi personali, prin istorioarele captivante și portretele de neuitat care se înșiră în notele de subsol. S-a vorbit despre apropierea ce poate fi stabilită între opera acestui „Swift balcanic” și opera „inorogului britanic”, dar la Cantemir persoanele trec pe planul doi, pentru a lăsa locul principiilor, discuției pe tema solidarității într-o lume saturată de meditație, dar fascinată de transformare, strălucire și degradare totală.

Opera literară viabilă a lui Cantemir este „Istoria ieroglifică”, adevărat Roman de Renard românesc, însă cu scopuri polemice. Fraza scriitorului s-a limpezit acum, și dacă mai păstrează sintaza amplă latină, cadența de imperfecte în care intenția rimei e adesea vădită, invenția verbală extraordinară, portretistica grotescă dau istoriei o salvare rară. Scolasticismul din „Divan” este aici cultivat cu conștiință în scopuri caricaturale, după procedeul lui Voltaire. Pe Eliodor, scriitorul l-a urmat în punerea începutului la mijloc și a mijlocului la început. Încâlcirea frazei din „Divanul”, școlărească și românească silogistică au fost exagerate. Cantemir, traducându-se din grecește, voia să aducă în limba natală toate grațiile unei fraze de cărturar.

Cartea întâi, dialogată, deschide fără urmări de gen care, pornind de la Platon, a avut prin Renaștere o mare răspândire. Această parte din „Divan”, cu pesimismul lui biblic, e de o uimitoare asemănare cu dialogurile de mai târziu ale lui Leopardi. Omul, cu aspirațiile lui morale, e pus în fața implacabilului. Ceea ce sperie la Cantemir e sintaxa. Aruncarea elementelor din frază în altă parte decât în locul unde ne-am obișnuit a le pune pare un efect al stilisticii latine. Cartea începe cu o critică a cunoașterii. Nenorocita minte umană e prinsă în

valea mizeriilor, în creasta îndoielilor. Știința omenească e noapte neagră, ca un etiopian. Condiția omului e intolerabilă. Filozoful primește deodată o iluminare „un trăznet fulgerător intelectual” și de unde crezuse că prin știința descriptivă ține „iepurele de urechi”, își dădu seama că adevărul care trebuie să fie simplu nu se poate cunoaște decât prin inițiere. Lui Cantemir îi place să enumere și să adune, și asta dă culoare. Un lung și interesant capitol despre timp ajunge după combaterea amănunțită a lui Aristotel, la încheierea că timpul nu e măsura mișcării, ce precede mișcarea, precum „părintele precede pe fiu, găina pe ou”. Odată admis, timpul are loc de desfășurare a divinului, metoda filozofului este de a observa universalitatea în particular, de a reduce pericolul vieții la calea universală: „Nimeni nu trăiește decât în viața universală.”, zice Cantemir, referindu-se hotărât la viața istorică proiectată pe fondul metafizic.

Bibliografia

1. Alexandru Piru, „Istoria literaturii române de origini până la 1830”, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977
2. George Călinescu, „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, București, Editura Minerva, 1982

ELEMENTE DE FILOSOFIE ÎN OPERA DIVANUL SAU GÂLCEVA ÎNTELEPTULUI CU LUMEA SAU GIUDEȚUL SUFLETULUI CU TRUPUL

Elev: Onesemniuc Ioan
Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi” Rădăuți

Ne propunem în prezentul eseu să întreprindem o sumară analiză a câtorva dintre conceptele filozofice relevante pe care Dimitrie Cantemir le-a enunțat în opera sa Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul, scriere considerată pe bună dreptate „prima lucrare românească originală de gândire religioasă”. Totodată, intenționăm să stabilim o posibilă convergență ideatică între filosofia instanțiată în Divanul... și câteva ilustrări ale cugetării consacrate de istoria filosofiei, precum doctrina stoică, cartezianismul ș.a. Nu în ultimul rând, lansăm cititorului provocarea de a descoperi în ce măsură pot constitui gândurile admirabile ale lui Cantemir astăzi, în era derutei digitale, un subiect de inspirație dar, mai ales, un model de urmat.

Este un fapt bine știut că Dimitrie Cantemir reprezintă pentru istoria culturii românești una dintre acele personalități care au avut o influență atât de profundă asupra societății, încât, iată-ne, la trei secole și jumătate de la nașterea sa, încercând să-i aducem elogiul cuvenit. O astfel de misiune nu poate fi considerată deloc facilă, dat fiind faptul că de câteva secole a fost și este încă subiectul de studiu al multor istorici, cercetători, filosofi și cărturari care i-au urmărit operele cu minuțiozitate, scoțând la iveală roadele muncii sale. Cu toate acestea, ar fi inadecvat și contraproductiv să nu evidențiem rolul esențial pe care acest „supraom” l-a avut și îl are în cultura românească, acum, la 350 de ani de la nașterea sa, chiar și cu riscul asumat de a nu ne ridica la înălțimea predecesorilor noștri.

Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul, „prima lucrare românească originală de gândire religioasă”¹²⁹, se deschide cu un adevărat elogiu al iubirii autorului pentru fratele său mai mare. Discursul introductiv nu numai că stabilește importanța celei mai înalte virtuți creștine, dar pare să sugereze necesitatea ei în interpretarea filozofică a creației, căci dacă filozoful nu privește lumea cu iubire și curaj, ajunge să o urască

¹²⁹ P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, Editura Academiei, 1958, p.51.

pentru neajunsurile ei. Precum altădată admitea Augustin, iubirea reprezintă condiția de posibilitate a cunoașterii, calea regală către divinitate și adevăr: „și nici o iubire nu este mai întremătoare decât cea pentru adevărul tău, mai frumos și mai luminos decât orice”¹³⁰.

Subiectul cărții este străvechea confruntare dintre trup și suflet, *agon*-ul materiei și al spiritului, lupta dintre chemarea păcatului și virtuțile ascetice. Prima parte din cele trei ale lucrării constă într-un dialog între lume și înțelept, în care înțeleptul învinuiește, în timp ce lumea se laudă și se apără. În partea a doua, forma dialogului este abandonată în favoarea unui breviar de citate, cele mai multe din Vechiul și Noul Testament, ce au drept scop întărirea învinuirilor aduse lumii de către înțelept în prima parte. În ce-a de-a treia și ultima secvență a *Divanului*, Cantemir asumă ideile cu curaj inovator, atitudine radical diferită de tipica abordare cvasi-schizoidă a teologilor vremii.

Gânditorul pledează pentru o împăcare între înțelept și lume, susținând că datoria unui creștin nu este aceea de a fugi, de a se retrage din lume, ci de „a se lua la trântă” cu primejdiile morale ale societății, înfruntându-le și stăpânindu-și patimile. Prin această abordare, ideile lui Cantemir devin o profesiune de credință care se apropie de filosofia stoicilor precum Epictet, Seneca sau Marcus Aurelius. Cugetarea lui Epictet, cuprinsă de discipolul său Arrianus în renumitul *Manual (Encheiridion)*, ne anunță că omul trebuie să se smulgă de sub tirania lumii înconjurătoare, să se sustragă sclaviei pe care o exercită pasiunile, bunurile și posesiile materiale, pentru a dobândi libertatea și independența lăuntrică. Cât despre dificultăți, acestea trebuie înfruntate cu curaj: „La toate greutățile vieții tale, caută în tine puterea cu care să le poți ține piept. La ispita frumuseții, tu ai înfrânarea; la greutatea muncii, curajul; la vorba rea, răbdarea. Și când ai ajuns la această deprindere, nimic nu mai poate rezista în calea ta”¹³¹. Cantemir, în *Divanul*, plasează sub semnul zădărniciii toate bunurile lumești, considerând desfătările lumii nimic altceva decât „pulbere și fum, carele cu mare grosime în aer se înalță și, îndată rășchirându-să...”¹³². Nu trebuie neglijată nici apropierea gândului cantemiresc de cugetarea lui Seneca, cel pentru care omul, chiar și supus destinului, trebuie să se străduiască să dobândească autonomia interioară, fără a se atașa de lucrurile materiale. „Nu e oare o rușine să fii atât de vrăjbit de bogăție? Întoarce-ți privirea spre cer: vei vedea simplitatea zeilor, dăruind totul, nepăstrând nimic.”¹³³ Tot astfel, înțeleptul lui Cantemir nu se lasă atras de avuțiile pe care i le promite lumea, căci „avuțiia a multor răutăți pricină (...), înmulțindu-să, lăcomie crește; din lăcomie zavistiia să naște”¹³⁴. Filosofia lui Marcus Aurelius își găsește convergențe ideatice în opera lui Cantemir mai ales în privința modului în care trebuie să trăim în armonie cu natura, fără a ne lăsa copleșiți de patimi și de grijile față de ceea ce nu stă în puterea noastră. Astfel, pentru autorul autenticului îndreptar *Gânduri către sine însuși*, fericirea nu poate fi găsită „nici în bogăție, nici în glorie”¹³⁵. Și pentru Cantemir, patimile sunt provocate de „nesocotință”, de lipsa de moderație și auto-control, de abandonul în voluptățile care nu fac altceva decât să fie o „mare primejdie spre a sufletului pierdere”¹³⁶.

Cititorul se poate întreba de ce *Divanul* cuprinde în el o așa mare însemnătate în ceea ce privește înțelegerea scrierilor lui Cantemir? Fără a ne substitui exegeților și istoricilor, îndrăznim să susținem că scrierea, dincolo de expresia lingvistică oarecum vetustă, reprezintă indiscutabil prima operă scrisă de autor, totodată singura cale de a-l cunoaște pe cărturar la începutul formării sale ca scriitor. Prin intermediul unei astfel de scrieri, autorul dobândește statutul admirabil de creator sau, mai curând întemeietor de epocă, metamorfozând cultura

¹³⁰ Augustin, *Confesiuni*, ediție bilingvă, traducere de Eugen Munteanu, București, Editura Humanitas, 2018, p.109.

¹³¹ Epictet, *Manualul și Fragmente*, București, Editura Saeculum, p.26.

¹³² Dimitrie Cantemir, *Divanul*, București, Editura Litera, 2004, p.31.

¹³³ Seneca, *Scrieri filozofice alese*, București, Editura Minerva, 1981, p.91.

¹³⁴ *Divanul*, ed.cit., p.39.

¹³⁵ Marcus Aurelius, *Gânduri către sine însuși*, București, Editura Humanitas, 2013, p.233.

¹³⁶ *Divanul*, ed.cit., p.45.

românească, facilitând trecerea către modernitate. Dacă până la Cantemir, cărțile religioase din spațiul românesc erau simple traduceri din limbi străine, o dată cu autorul Divanului, literatura românească se înnoiește, suferă o autentică „schimbare la față”. Cantemir nu doar că prelucrează în manieră critică filosofia aristotelică, dar mai ales se străduiește să elaboreze un sistem care să înglobeze deopotrivă fizica, metafizica și etica. Efortul său se îndreaptă către integrarea în spațiul cultural românesc a unor concepte consacrate de limbajul filosofiei universale: *timp*, *suflet*, *natură*, *conștiință*, *valoare morală* ș.a.m.d. Cantemir, veritabil om de cultură, „asemeni exploratorilor în ținuturi complet necunoscute, trăiește sentimentul unui început de lume în filosofie. (...) el se vede foarte singur, însoțit poate doar de umbra lui Dumnezeu.”¹³⁷ Prin eforturile sale, autorul se înscrie în tiparul de gândire și acțiune despre care relatează Mircea Eliade în lucrarea *Sacrul și profanul*: „nu te poți înstăpâni peste un teritoriu decât creându-l din nou, altfel spus consacrandu-l”¹³⁸.

Întorcându-ne la prima parte a Divanului, remarcăm că aceasta debutează cu exprimarea dorinței înțeleptului de a cunoaște lumea, demers ce nu poate fi realizat decât printr-un exercițiu prealabil de îndoială, filosofia lui Cantemir apropiindu-se în acest loc de străduințele lui René Descartes, pentru care îndoiala metodică constituie condiția sine qua non a unei cunoașteri clare și precise. Fără această îndoială a înțeleptului, interpretarea sa ar putea fi prea limitată, lumea fiind percepută, în cheie hedonistă, ori ca un mijloc de obținere al plăcerilor, ori ca un dușman de moarte al sufletului omenesc, singura soluție fiind asceza și îndepărtarea de tot ce este material. În pofida încercărilor lumii de a se prezenta într-o manieră cât mai atrăgătoare, înțeleptul rămâne neînduplecat, disprețul său crescând proporțional cu străduința lumii de a-l convinge să renunțe faustic la nemurire pentru clipa prezentă: „Iată dară, au nu sânt avuțiile tale fum și bunurile tale prav și desfătărilor tale pulbere de vînt rădicate, cinstea și slava ta ocară și defăimare?”¹³⁹. Cantemir anticipează în acest loc distincția operată de Mircea Eliade care, abordând aceeași disociere ontologică a umanității, separă universul mundan în spațiul celor ce cad pradă pretensei frumuseți a lumii și cei care se desprind de materie, în efortul lor admirabil de a tinde către idealul posibil de atins numai prin comuniunea cu divinitatea. Autorul propune credința creștină ca soluție viabilă problemelor pe care existența umană le întâmpină, frumusețea lumii nefiind altceva decât o revelație naturală a lui Dumnezeu: „Deci cele pre dinafară spre luminarea ochilor miei, ca vădzîndu-le, pre cel ce li-au făcut să cunosc, și cunoscându-l, să nu-l uit”¹⁴⁰. Creștinismul devine astfel un sistem cu valențe deontologice care îi oferă lui Cantemir o viziune superioară, mult mai amplă în comparație cu conceptele filozofice tradiționale sau specifice timpului său. Însăși conceptul de «Dumnezeu» nu este privit aici sub forma unei îngrădiri sau limitări a libertății personale, dimpotrivă, ca un mod de „sporire a învățaturii și a înțelepciunii”¹⁴¹. Cât despre credință, aceasta nu se traduce printr-un set de reguli sau prescripții rigide ce trebuie respectate, dimpotrivă, este un *modus vivendi* deopotrivă înălțător și profund. Creștinul are în fața sa un scop care transcende lumea materială, având un mod de ființare situat, în manieră platoniciană, dincolo de universul sensibil, acela al impresiilor senzoriale înșelătoare. Acțiunile omului înzestrat cu darul credinței se încadrează în efortul sublim de desăvârșire a propriilor dimensiuni sufletești, el fiind „omul lăuntric” înzestrat cu har, acel om despre care vorbește Augustin, în *Confesiunile* sale, definit prin existență autentică, prin cunoaștere revelată și voință fermă. În același loc, Augustin afirmă, fără vreo umbră de îndoială, că „evlavia [credința] înseamnă înțelepciune”¹⁴².

Dacă ne situăm la o relativă distanță de reflecțiile cărturarului român, constatăm că o parte dintre adepții gândirii postmoderne nu se sfiesc să admită că moralitatea unui grup se traduce

¹³⁷ Ștefan Afloroaei, *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, Iași, Editura Polirom, 1997, p.24.

¹³⁸ Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, București, Editura Humanitas, 1995, p.13.

¹³⁹ Dimitrie Cantemir, *Divanul*, București, Editura Litera, 2004, p.43.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p.38.

¹⁴¹ *Ibidem*, p.29.

¹⁴² Augustin, *Confesiuni*, București, Editura Nemira, 2000, p.373.

doar prin încercarea grupului respectiv de a-și exercita puterea asupra altui grup, sistemul de valori devenind nimic altceva decât un accident ce ține de momentul nașterii. O astfel de idee, deși îmbracă aparența actualității, nu a fost străină de lexiconul filosofic al lui Aristotel, cel care, în *Etica Nicomahică*, ajunge la următoarea concluzie: cultivarea judecăților morale, totodată conștientizarea diferențelor dintre virtute și viciu, reprezintă începutul înțelepciunii practice. Într-un registru ideatic apropiat, materialismul susține că putem scinda fără regrete lumea în fapte și valori, iar din această împărțire rezultă ca o necesitate sarcina de a stabili un acord cu privire la fapte, cu speranța viitoare a dezvoltării unui sistem moral bazat pe știință care să dobândească atributul infailibilității. De ce ar fi acesta un lucru rău? Știința ne ajută de cele mai multe ori să scăpăm de suferință, or nu este aceasta una dintre principalele teze ale utilitarismului lui Jeremy Bentham, pentru care o societate dreaptă este realizabilă numai dacă își atribuie ca obiectiv maximizarea plăcerii și minimizarea suferinței? Cu siguranță! Însă Aldous Huxley ne prezintă în *Minunata lume nouă* perspectiva sumbră a unei astfel de societăți. Confiscați de perpelexitate, v-ați putea întreba ce relevanță are acest lucru pentru opera *Divanul*, altfel spus, pentru sumara analiză pe care o întreprindem pe marginea dezbaterii dintre înțelept și lume? Ei bine, într-o astfel de societate, discuția menționată nici nu ar fi existat. De ce? Pentru că înțeleptul nu ar fi existat, pentru că într-o lume în care plăcerea este singura realitate inexorabilă a existenței, nu poate exista profunzime, nu poate exista cultură, nu poate exista un ideal care să depășească momentul prezent.

Rămâne, însă, de văzut cum consideră Cantemir că trebuie să se raporteze un creștin la lume. Am descoperit, în mod surprinzător, că autorul *Divanului* nu cere îndepărtarea de lume, retragerea isihastă, exercițiul riguros și greu accesibil al ascezei, ci afirmă că omul are datoria de a trăi în lume, de a-și asuma propria mundaneitate, înscriindu-se pe traiectoria desăvârșirii doar cu condiția asumării demne a luptei cu patimile și prin stăpânirea propriului sine. Această provocare rămâne o misiune de importanță sacră, chiar dacă a fost lansată la mare distanță de momentul actual. Invitația cărturarului român devine un deziderat universal ce se întinde, precum un arc superb peste secole, până în actualitate, dobândind statutul unui mesaj adresat tuturor și pretutindeni. Fără îndoială, Dimitrie Cantemir reprezintă una dintre personalitățile emblematice ale culturii românești, un savant admirabil, un om de cultură enciclopedică și un cărturar care merită fără rezerve respectul posterității. Însă, dincolo de toate aceste atribute înălțătoare, se cuvine să ne adresăm la capătul prezentelor reflecții, ca un exercițiu de firească și incomodă sinceritate, întrebarea: dacă și în ce măsură mai poate fi considerat astăzi Dimitrie Cantemir, în evul agitat al „formelor [digitale] fără fond”, un model intelectual demn de urmat? Dăruim cititorului privilegiul și oportunitatea unui răspuns la o astfel de interogații incomode, oricât de neliniștitor ar fi acesta.

Bibliografie:

- Afloroaei, Ștefan, *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*, Iași, Editura Polirom, 1997.
- Augustin, *Confesiuni*, traducere din limba latină de Eugen Munteanu, București, Editura Nemira, 2000.
- Aurelius, Marcus, *Gânduri către sine însuși*, ediție bilingvă, traducere din greaca veche de Cristian Bejan, București, Editura Humanitas, 2013.
- Cantemir, Dimitrie, *Divanul*, București, Editura Litera, 2004.
- Eliade, Mircea, *Sacrul și Profanul*, București, Editura
- Epictet, *Manualul și Fragmente*, traduceri de C. Fedeleș și D. Burtea, București, Editura Saeculum, 2002.
- Huxley, Aldous, *Minunata lume nouă*, Iași, Editura Polirom, 2011.
- Seneca, *Scrieri filozofice alese*, traducere de Paula Bălașa, Elena Lazăr ș.a., București, Editura Minerva, 1981.

DIMITRIE CANTEMIR ȘI LORENZO DE MEDICI

Elev: Orzan Laura-Andreea
Prof. îndrumător: Grațianu Marcela
Colegiul Național „Octav Onicescu“

Lucrarea pune în valoare atribuțiile distinsului om de stat, filosof și istoric român, Dimitrie Cantemir, care este privit ca un simbol al culturii și istoriei românești, cu contribuții semnificative la dezvoltarea identității naționale. Aceasta accentuează și întărește afirmația istoricului și criticului literar George Călinescu, potrivit căreia Dimitrie Cantemir este un „erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru“. Călinescu a identificat aceste asemănări între Dimitrie Cantemir și Lorenzo de Medici pentru a sublinia importanța și impactul lor asupra culturii și istoriei. Dimitrie Cantemir (născut la 26 octombrie 1673 și decedat în 21 august 1723) a fost un important om de stat, cărturar, istoric, muzician și filosof român care a trăit în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. El a avut o viață remarcabilă și a adus numeroase contribuții la cultura și istoria românească.

Cantemir a primit o educație excelentă, studiind în Polonia și la diverse universități din Europa. A dobândit cunoștințe solide în domenii precum filosofie, limbile clasice (latină și greacă veche), matematică și muzică.

Dimitrie Cantemir a deținut funcția de domnitor al Moldovei de două ori, între 1693 și 1695 și apoi între 1710 și 1711. În timpul domniei sale, a încercat să consolideze statul Moldovei și să apere autonomia acestuia față de Imperiul Otoman. El a fost un lider iluminat și un savant de renume internațional, realizând numeroase reforme în timpul domniei sale, inclusiv în domeniile administrației, justiției și educației. De asemenea, el a scris lucrări importante în domeniul istoriei, geografiei și muzicii. Domnia lui Cantemir a fost o perioadă de înflorire culturală și intelectuală pentru Moldova.

Dimitrie Cantemir a avut o influență semnificativă asupra poporului otoman. Lucrările sale, precum „Istoria Imperiului Otoman“, au oferit o perspectivă detaliată asupra istoriei și culturii otomane. Cantemir a fost un ambasador cultural între Est și Vest, promovând cunoașterea și înțelegerea reciprocă între Moldova și Imperiul Otoman. De asemenea, el a fost apreciat pentru cunoștințele sale muzicale și a influențat dezvoltarea muzicii otomane.

Una dintre cele mai cunoscute opere ale lui Cantemir este „Descriptio Moldaviae“ („Descrierea Moldovei“), considerată un text important pentru cunoașterea istoriei și geografiei Moldovei. El a fost un pionier în domeniul studiului istoriei locale și a folosit surse diverse pentru a crea acest portret al Moldovei. Pe lângă aceasta, numărăm și operele: „Hronicul vechimii a romano-moldo-valahilor“, „Divanul sau Țărâmul de idei“, „Muzică otomană“.

George Călinescu a comparat adesea personalitatea lui Dimitrie Cantemir cu aceea a lui Lorenzo de Medici, bazându-se pe mai multe argumente pe care le-a susținut prin similitudinea acestora în anumite privințe, precum:

-abilități intelectuale remarcabile: amândoi au fost figuri cu un nivel intelectual înalt. Dimitrie Cantemir a fost un savant polivalent, care a adus contribuții remarcabile în domeniul istoriei, al geografiei, al muzicii și al filosofiei. Totodată, Lorenzo de Medici, a fost un mecenat al artelor, un susținător al Renașterii italiene și un poet.

-rolul în dezvoltarea culturii și artei: atât Cantemir, cât și Lorenzo de Medici, cunoscut și ca Lorenzo Magnificul, au jucat un rol important în promovarea culturii și artelor. Dimitrie Cantemir a contribuit la evoluția și dezvoltarea culturii românești, făcând-o, de asemenea, cunoscută în Europa, pe când Lorenzo de Medici este renumit pentru importanța sa în susținerea artei în Italia.

-implicarea politică - Dimitrie Cantemir a fost domnitor al Moldovei și un diplomat remarcabil, iar Lorenzo de Medici a fost un important om de stat în Florența.

-promovarea învățaturii: atât Lorenzo de Medici, cât și Dimitrie Cantemir au avut un interes puternic în promovarea învățaturii și educației. Lorenzo de Medici a sprijinit învățători și filozofi umaniști, contribuind astfel la dezvoltarea Renașterii. Cantemir a susținut învățarea și a promovat utilizarea limbii latine în documentele oficiale ale Moldovei.

Cu totea acestea, este important de menționat că atât contextul istoric, cât și cel geografic în care au trăit a fost diferit, iar contribuțiile lor au avut un impact distinct în societate.

De asemenea, Cantemir a promovat dialogul cultural între Est și Vest, fiind un ambasador al culturii moldovenești în Europa. Astfel, importanța lui Dimitrie Cantemir este incontestabilă în patrimoniul cultural și istoric al României și al lumii.

Influența lui Dimitrie Cantemir în zilele noastre poate fi observată în mai multe domenii. Lucrările sale istorice și etnografice sunt încă studiate și apreciate în cercetarea academică. Totodată, Cantemir a avut un impact uriaș în dezvoltarea muzicii clasice, în special prin promovarea muzicii orientale în Europa.

Există multe modalități prin care Cantemir este comemorat în prezent. În principal, există monumente și statui dedicate acestuia în România, precum și în alte țări în care a avut un impact însemnat. De asemenea, numele său este asociat cu diverse instituții culturale, cum ar fi muzee și biblioteci, dar și existența unor evenimente și festivaluri organizate în onoarea sa.

Bibliografie:

Mircea Martin, Elisabeta Lasconi Roșca, Carmen Lidia Rădulescu, Rodica Zane, *Limba și literatura română- Manual pentru clasa a XI-a*, editura ART, 2018

Constantin Măciucă, *Dimitrie Cantemir*, Editura Tineretului, 1962

Ecaterina Țarălungă, *Dimitrie Cantemir*, Editura Minerva, 1989

<https://jurnaluldedrajna.ro/dimitrie-cantemir-e-un-erudit-de-faima-europeana-voievodmoldovean->

[academician-berlinez-print-moscovit-un-lorenzo-de-medici-al-nostru/](https://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir)

https://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir

DIMITRIE CANTEMIR – UN DESTIN ROMÂNESC ÎN LUMINILE EUROPENE

Elev: Păunescu Maria-Bianca

Prof. îndrumător: Aldea Carmen Lăcrămioara

Colegiul Național Pedagogic „D.P.Perpessicius” Brăila

Dimitrie Cantemir s-a născut la data de 26 octombrie 1673 și a murit la data de 21 august 1723, a fost domnul Moldovei și un mare cărturar al umanismului românesc. Printre ocupațiile sale diverse s-au numărat cele de: enciclopedist, etnograf, geograf, filozof, istoric, lingvist, muzicolog și compozitor. A fost membru al *Academiei de Științe din Berlin*. George Călinescu îl descria drept „un erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, print moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru.”

A scris numeroase lucrări publicate în limba română, latină, greacă și în limbi occidentale, Antioh Cantemir a fost trimis în misiuni diplomatice de către Imperiul Rus în Occident, unde a contribuit la popularizarea lucrărilor tatălui său.

În câteva numere din ultima vreme revista *Limba Română* a publicat fragmente din lucrarea **Descrierea Moldovei de Dimitrie Cantemir în cultura europeană**, semnată de istoricii Andrei și Valentina Eșanu. Recent, cartea a văzut lumina tiparului la Editura Pontos din Chișinău*.

Cu aproape trei secole în urmă, **Descriptio Moldaviae** a suscitât, în scurtă vreme după elaborarea ei, interesul oamenilor de știință și cultură din Estul și Vestul Europei. Prin efortul lui Antioh Cantemir, a altor distinse personalități ale culturii moderne opera cantemiriană a fost pusă în circuitul valorilor europene. Pe parcursul secolelor XVIII-XX, prin numeroase copii manuscrise în limba latină și în traduceri, prin ediții germane, rusești, românești etc., **Descrierea Moldovei** și-a găsit un loc de frunte în patrimoniul cultural și spiritual european, servind drept sursă de documentare, informație și inspirație nu numai pentru cercurile academice și cărturărești, ci și pentru cele politice, diplomatice și culturale din întreaga Europă.

Prin *Harta Moldovei*, întocmită și anexată la **Descrierea Moldovei**, Dimitrie Cantemir s-a dovedit a fi un geograf și cartograf de înaltă ținută științifică, opera sa fiind utilizată de către mulți cărturari ai vremii.

„Istoria ieroglifă” este deopotrivă un manual politic și un eseu filosofic. Cantemir dezbate probleme de conducere a statului, făcând indirect o demonstrație a calităților ideale ale domnitorului luminat. El crede, în sens umanist, că valorile spirituale hotărăsc mersul istoriei, propunând în subtext o ierarhie socială bazată pe meritele intelectuale ale indivizilor. Omul este pieritor „atom putrezitor”, dar, în aceeași măsură este și marea excepție în opoziție cu lumea înconjurătoare, singura ființă care, în anumite limite, se poate construi pe sine și poate, prin creație, să aspire la nemurire.

Activitatea de savant a lui Dimitrie Cantemir se încheie cu „Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor”, socotit multă vreme opera sa capitală, prima istorie a romanilor de pretutindeni. Scrisă în limba română, opera este concepută după un plan vast și cu o largă informație extrasă din lucrări ale istoricilor din cele mai vechi timpuri. Este înfățișat trecutul îndepărtat al poporului nostru, originea comună a tuturor romanilor.

Alte procedee narative aplicate de către autor spre a conferi un plus de modernitate textului se numără: povestirile cu scop explicativ sau moralizator, documentul fictiv, visul cu funcție premonitorie etc. de asemenea e de remarcat importanța strategiei epistolare, din ultimele părți ale romanului și participarea ei la structura labirintică, de factură barocă, a operei. Posibilitățile artistice ale lui D. Cantemir sunt imense și variate, autorul poate trece cu îndemnare de la șarjă, atac violent, blestem - la scriitura fină, duioasă, de la caricatural și grotesc - la vibrația lirică, patetică.

Dimitrie Cantemir, figură remarcabilă a culturii și gândirii europene din secolul al XVII-lea, a exercitat asupra Europei prin operele sale literare și istorice. Acest om de stat, diplomat, muzician și scriitor a contribuit la înțelegerea lumii orientale în Europa, deschizând astfel ușile către o mai bună cunoaștere și apreciere reciprocă între est și vest.

Erudiția sa, cunoașterea la perfecție a limbilor greacă, latină, arabă, siriană, franceză, engleză, slavonă și desigur, turcă și română, l-au așezat în rândul marilor oameni de cultură ai Europei secolului al XVIII-lea, atrăgând asupra sa privirea intelectualității europene, care l-a primit în rândurile sale, fapt subliniat și de următoarele aspecte: în rândul marilor învățați ai lumii ale căror nume sunt trecute pe placa așezată pe fațade bibliotecii Saint-Genevieve din Paris, este trecut și Dimitrie Cantemir, iar Voltaire afirma despre principele moldovean că: „unele talentele vechilor greci cu știința literelor și aceea a armelor.”

Operele lui Dimitrie Cantemir scrise în limba română reprezintă o încercare de emancipare din tipare arhaice spre constituirea unei limbi literare culte. Stilul său îmbină naturalețea de inspirație populară cu retorica ecleziastică, obișnuită în literatura românească a epocii, și cu tendințele savante de exprimare, proprii umanismului târziu de tradiție greco-latină.

Bibliografie:

https://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Cantemir
<https://www.descopera.ro/istorie/15863788-dimitrie-cantemir-intelectualul-boem-care-a-influentat-decisiv-istoria-tarilor-romane>

DIMITRIE CANTEMIR. PROZA DE IDEI. ROMANȚUL CULT

Elev: Taban Bianca
Prof. îndrumător: Veronica Taban
Colegiul Național „Calistrat Hogaș” Tecuci

REZUMAT

Opera lui Dimitrie Cantemir atinge culmea umanismului românesc, prin valorificarea realizărilor culturale pline de înțelepciune. Atât în opera „Divanul”, cât și în „Istoria ieroglifică”, autorul dezvoltă două motive esențiale în oglinzi paralele: carpe diem și vanitas vanitatum. Cantemir posedă o paletă diversă, mergând de la descripția poetică la caricatura grotescă, ceea ce face din opera sa un romanț cult (poetic și fantastic). În această lume plină de confuzie și dezlănțuirii neașteptate, personajele vorbesc tot timpul, eroul va coborî spre centrul lumii- asemenea lui Enea sau Dante pentru a descoperi adevărul care dă viață.

Cel mai de seamă intelectual român din epocă este neîndoielnic Dimitrie Cantemir. Curios este faptul că „Divanul”, scris cu 25 de ani mai înainte, este cu mult mai lizibil. Limba lui are chiar o arome dulceață. În materie de stil filozofic, Cantemir se dovedește mai norocos decât în materie de stil istoric. Cuvântul către cititor debutează cu câteva fraze cadente și muzicale ce nu pot să nu vrăjească ureche noastră învățată, ce e drept, în proză, cu alte sunete, și care a uitat latina. Autorul „Divanului” nu a creat, până la urmă, limba filozofiei românești, cum visa, și nici un stil emulativ: a rămas fără urmași, dar în splendida lui unicitate poate fi citit astăzi cu o încântare neegalată. Dar fiindcă nimic nu rămâne în „Divanul” fără replică, acestui carpe diem al Lumii îi răspund lamentațiile înțeleptului pe tema vanitas vanitatum, aceeași din poemul costinian în variante de o fantezie magnifică, după obiceiul lui Cantemir de a multiplica orice motiv în infinite oglinzi paralele. Probabil că prima operă literară românească în deplinul înțeles al cuvântului este „Istoria ieroglifică”. S-a spus despre ea că este o istorie secretă. Alții au văzut în Cantemir un pasionat de obscuritate, un ermetizant în limbaj. „Istoria ieroglifică” seamănă cu o alegorie foarte ingenioasă, animată de un uriaș duh cosmic și totodată benignă satirică, o scriere în același timp sofisticată și naivă, elementară și rafinată. Este primul nostru romanț cult. Cantemir este un observator atent al psihologiei umane ascunse sub măștile animaliere și păsărești. Citită ca un romanț cult, istoria ieroglifică nu e mai puțin uluitoare decât interpretată ca o alegorie satirică. Nu e câtuși de puțin necesar să folosim scara spre a fi fermecați de imaginația scriitorului, vizibilă până la nivelul lexical, unde specialitatea lui sunt rafalele de sinonime. Cu opera lui Cantemir, umanismul atinge culmea cea mai înaltă a realizărilor culturale, care au deschis laolaltă noi perspective vieții intelectuale a poporului român. Opera principelui a îmbrățișat toate categoriile de cărți ale epocii-de înțelepciune, de înfățișare a pildelor istorice, de delectare, a împărțit cititorului și ascultătorului sentința lapidară sau proverbul cu înțeles cristalin, alături de povestea pecetluită de un ermetism surprinzător, a pus în lucrare arta memoriei tradiționale și a îndemnat pe oameni să cugete, eliberându-se de percepțele consacrate.

Bibliografie

1. George Călinescu, „Istoria literaturii române de la origini până în prezent”, București, Editura Minerva, 1982
2. Nicolae Manolescu, „Istoria critică a literaturii române- 5 secole de literatură”, București, Editura Paralela 45, 2008
3. Zoe Dumitrescu-Bușulenga; Al. Dușu, „Istoria literaturii române. Studii”, București, Editura Academiei Române, 1979

SCHIȚA UNUI PROFIL PSIHOLGIC SINCER AL MOLDOVENILOR DIN EPOCA LUI DIMITRIE CANTEMIR

Elev: Ungureanu Anastasia-Valentina
Colegiul Național „Eudoxiu Hurmuzachi” Rădăuți

Eseul își propune să evidențieze, în limita spațiului rezervat, relevanța Moldovei în formarea conștiinței naționale românești și modul în care o personalitate emblematică precum aceea a lui Dimitrie Cantemir a influențat cristalizarea unei astfel de identități. Accentuăm caracteristici distinctive ale moldovenilor precum ospitalitatea și curajul, particularități definitorii ce au contribuit la construcția unei identități colective. De asemenea, supunem atenției problemele societății moldovenești, cum ar fi corupția și influența nobililor străini în administrație. Moldova lui Cantemir reprezintă un spațiu al melanjului cultural, scena în care s-au combinat dramatic tradiția și inovația. Nu în ultimul rând, evidențiem preocuparea cărturarului român pentru combaterea viciilor și tarelor sociale, cu scopul de a îmbunătăți moralitatea și bunăstarea societății moldovenești.

Indiscutabil, Moldova a îndeplinit un rol semnificativ în dezvoltarea conștiinței naționale românești, contribuind la cristalizarea limbii, la perpetuarea tradițiilor și preservarea valorilor culturale. O pleiadă valoroasă de evenimente și personalități marcante din istoria Moldovei au influențat gândirea și evoluția națională a românilor în ansamblu. Aceasta poate include reflectarea asupra liderilor moldoveni și a deciziilor lor în contextul construcției unei identități naționale comune. În plus, se pot explora aspecte legate de dezvoltarea conștiinței istorice și a memoriei colective în rândul moldovenilor și cum acestea au contribuit la perpetuarea și transmiterea valorilor culturale românești. Faptul că cele trei principate se aflau în contact constant, adesea în cadrul relațiilor comerciale și politice, a creat oportunități pentru schimbul de idei, culturi și influențe. Aceste interacțiuni au contribuit la dezvoltarea unei identități românești mai complexe și bogate. Prin intermediul filosofiei, se poate explora modul în care aceste schimburi culturale influențează gândirea și conștiința națională. Filosofia, ca domeniu al culturii cu legitime aspirații universale, își propune să examineze mentalitățile, etosul unui veac și al unui spațiu geografic. Nu lipsesc dintre preocupările domeniului filosofic încercările de a creiona articulațiile psihicului colectiv iar o astfel de perspectivă, învecinată cu psihologia socială, dăruiește eforturilor lui Dimitrie Cantemir statutul de întreprindere emblematică.

Prin lucrări precum „Istoria Creșterii și Descreșterii Imperiului Otoman”, „Istoria ieroglifică”, dar mai ales prin „Descriptio Moldaviae”, „una din scrierile cele mai de valoare a veacurilor”, Dimitrie Cantemir își aduce contribuția semnificativă la înțelegerea psihologiei colective. În astfel de scrieri, cărturarul român analizează cu luciditate reperele istorice, culturale și caracteristicile social-politice ale unui popor. În ceea ce privește „Descrierea Moldovei”, scriere cu caracter pluri- și transdisciplinar elaborată de principele moldav la solicitarea Academiei din Berlin, Cantemir reușește performanța de a o feri o frescă socială în care sunt angrenați factori geografici, sociali și culturali care converg către formarea identității culturale a acestei regiuni istorice. Gânditorul nu se sfiește să evidențieze trăsături distinctive ale moldovenilor, cum ar fi caracterul lor ospitalier, rezistența la schimbare, adversitatea manifestată în raport cu influențele străine. În contextul studiului mentalităților, lucrările lui Cantemir și analiza sa asupra istoriei și culturii moldovenilor reprezintă o resursă valoroasă pentru înțelegerea psihologiei colective a unui popor, totodată a modului în care au fost influențați de mediul lor istoric și cultural.

Una dintre trăsăturile psihicului colectiv moldovenesc pe care Cantemir le dezvăluie „cetitoriului celui iubitor de știință”¹⁴³ este ospitalitatea, căldura manifestată în fața celor ce ajung pe meleagurile noastre cu gânduri bune, aspect prezentat de cărturarul român drept una

¹⁴³ *Descriptio Moldaviae*, ed.cit., p.146.

dintre particularitățile cele mai evidente. Cantemir pune un accent deosebit pe această calitate care a făcut moldovenii recunoscuți. Ospitalitatea se manifesta prin faptul că străinii erau întâmpinați cu brațele deschise, indiferent de originea lor. Oaspeții sunt tratați cu generozitate, fie că vorbim despre mese îmbelșugate, despre o găzduire cu dichis sau alte forme de ospitalitate originare adânc în tradițiile, obiceiurile și cutumele locului. Cantemir remarcă faptul că moldovenii sunt atașați de ritualurile de primire a oaspeților, respectând reguli și gesturi specifice menite a arăta respectul față de aceștia. De exemplu, se oferă pâine și sare ca simbol gestual împuternicit de tradiție, pentru a sublinia importanța oaspeților. În ceea ce privește comunicarea, moldovenii au obiceiul de a se deschide în fața oaspeților, străinii fiind încurajați să împărtășească experiențele lor și să cunoască mai bine cultura și tradițiile moldovenești. Prin această comunicare, se generează o legătură puternică între partenerii de dialog. Ospitalitatea moldovenilor se extinde la nivel comunitar: oamenii sunt pregătiți să se ajute reciproc și să ofere sprijinul necesar membrilor comunității lor, în aceeași măsură în care oferă atenția cuvenită străinilor. Solidaritatea explicită asigură menținerea ordinii și coeziunii sociale.

Ca spațiu al diversității culturale, Moldova susține și promovează valorile culturale ale străinilor ce vizitează țara. O astfel de atitudine de toleranță este în măsură să genereze un mediu cultural bogat și deschis. Deși implicați frecvent în conflicte și războaie, moldovenii reușesc să demonstreze un curaj notabil în lupta împotriva inamicilor, fiind pregătiți să-și apere teritoriul și comunitățile în pofida oricăror amenințări. Acest spirit de luptă și curaj este perceput de Cantemir drept o parte esențială a identității moldovenești. Curajul moldovenilor se manifestă în capacitatea de a face față adversității cu hotărâre, fermitate și curaj, atitudine ce a contribuit în mod esențial la menținerea stabilității comunitare și a ordinii în vremuri dificile. În ciuda unui context politic complex și frământat, bulversat de intrigi, moldovenii rămân deschiși la a-și exprima fără constrângeri propriile opinii, gata să se implice activ în politica țării lor. Temeritatea lor politică se manifestă vizibil prin susținerea domnitorului sau, dimpotrivă, prin exprimarea nemulțumirilor la adresa autorității. Curajul este exprimat și în registrul vieții personale, ca atitudine dezirabilă în fața provocărilor zilnice. Moldovenii se străduiesc, contrar oricăror vicisitudini, să-și mențină demnitatea și să depășească obstacolele cu încredere. Mai mult, în momente critice, locuitorii Moldovei sunt capabili să manifeste acte de eroism admirabil. Exemple notabile includ participarea la bătălii, înfăptuirea de acte de sacrificiu pentru comunitate sau acțiuni de curaj în sprijinul celor aflați în nevoie. Cantemir evidențiază și apreciază în egală măsură loialitatea oștenilor față de domnitor și față de țară. Acest lucru se traduce prin sprijinul oferit domnitorului și susținerea necondiționată în adoptarea deciziilor, mai ales în situații critice. Loialitatea față de conducerea țării este văzută ca o condiție sine qua non a menținerii stabilității politice. Cantemir insistă asupra faptului că moldovenii nu se limitează doar la o loialitate pasivă, fiind gata să-și apere cu arma în mână teritoriul și interesele țării în fața amenințărilor externe.

Loialitatea moldovenilor se extinde și la nivel comunitar, aceștia fiind uniți și solidari în fața provocărilor și dificultăților survenite din mediul intern, cotidian. Comunitățile locale manifestă un sentiment puternic de loialitate față de valorile și tradițiile moldovenești, care legitimează sentimentul de apartenență la o identitate națională. Moldovenii sunt mândri de țara și de cultura lor, iar acest sentiment de identitate contribuia decisiv la consolidarea propriei loialități.

Se cuvine să remarcăm și o serie de neajunsuri ale psihicului colectiv, așa cum sunt acestea semnalate de filosoful mentalităților Dimitrie Cantemir. De pildă, corupția constituie una dintre trăsăturile negative ale societății moldovenești din epoca în care a trăit și activat Dimitrie Cantemir, principele moldav nu se sfiește să evidențieze și să critice un astfel de fenomen care afectează organic instrumentele administrației locale și însăși conducerea țării. Cantemir remarcă faptul că fenomenul corupției este atât de răspândit în funcțiile publice și în sistemul administrativ din Moldova încât funcțiile oficiale sunt adesea obținute prin mită sau influență, mai degrabă decât prin merit sau competență. Corupția în administrația locală este în măsură să

genereze o guvernare neadecvată și să ducă la prejudicii semnificative în detrimentul populației. Corupția are un impact direct și copleșitor asupra vieții oamenilor obișnuiți: cei care nu au mijloacele necesare pentru a plăti mită sau pentru a obține favoruri sunt adesea ignorați, discriminați, privați ilicit de serviciile și protecția cuvenite din partea autorităților.

Cantemir nu se sfiește să remarce influența negativă a nobililor străini, cei care au ocupat poziții de putere în Moldova, contribuind prin propriile acțiuni la creșterea fenomenului corupției. Nobilii veniți pe pământuri moldave aduc cu ei practici ce se abat de la exigențele moralității și corectitudinii civice, promovându-și în exces propriile interese, în detrimentul major al țării și al populației locale. Ca fenomen pandemic, corupția nu se limitează doar la sfera administrației publice, ci afectează și mediul de afaceri. Negustorii și comercianții sunt protagoniștii frecvenței ai unor scenarii de corupție ce au ca finalitate sporirea propriului profit sau evitarea taxelor și a regulamentelor. Corupția nu se rezumă doar la aspectele economice și politice, ea are un impact major asupra moralității și eticii societății moldovenești, subminând atât încrederea în autorități și dezvoltarea unui climat de inadecvare și cinism în societate, cât și o criză a valorilor universal recunoscute. Prin eforturile sale, Cantemir aduce în atenție corupția ca o problemă serioasă și endemică în Moldova timpului său. Opinia sa asupra corupției reflectă îngrijorarea cu privire la starea guvernării și a societății moldovenești, subliniind totodată importanța combaterii acestei practici în favoarea binelui comun.

Un alt viciu al societății românești din acea vreme consemnat cu franchețe de Dimitrie Cantemir este băutul excesiv, considerat de principele moldav o problemă majoră în societatea moldovenească. Alcoolul este consumat în exces de foarte mulți oameni și duce la probleme de sănătate și mai ales la dispute și chiar la adevărate seisme sociale. Obiceiul afectează, de asemenea, productivitatea și stabilitatea familiilor.

Cantemir menționează și alte vicii sau derapaje morale, cum ar fi minciuna, lăcomia și comportamentele nepotrivite, slăbiciuni care afectează invariabil relațiile interpersonale și contribuie la dezintegrarea moralei și a stabilității sociale. Moldova pare să fie, într-o măsură semnificativă, scena unor distracții și petreceri în care excesul, lipsa de măsură sunt atitudini încurajate, activități tolerate, ceea ce contribuie la risipa de resurse și la neglijarea responsabilităților sociale. Cantemir remarcă o anumită decadentă morală a timpului său, specifică unor cercuri sociale ample. Aceasta implică lipsa de respect pentru valorile tradiționale și normele sociale, precum și comportamentele care se abat de la exigențele bunului-simț și ale moralității. Unele segmente ale societății sunt criticate pentru exploatarea celor slabi și vulnerabili, pentru folosirea abuzivă a muncitorilor, a țăranilor și a altor grupuri sociale fără protecție. Din seria de defecte ale mentalului moldovenesc mai fac parte, conform frescei sociale întreprinse de Cantemir, lipsa de interes pentru educație și cultură în anumite cercuri, atitudine care amplifică ignoranța și duce la o acutizare a deficitului intelectual și cultural al populației. Este important să menționăm că opinia lui Cantemir reflectă percepția sa asupra viciilor în contextul Moldovei din acea epocă și poate să nu fie reprezentativă pentru toate segmentele societății. Cu toate acestea, el consideră viciile ca fiind probleme ce trebuie abordate sincer pentru a îmbunătăți moralitatea și bunăstarea societății moldovenești.

În încheiere, considerăm că tabloul mentalității colective realizat de Dimitrie Cantemir poate fi admis, mai mult sau mai puțin, ca rezultatul unei cercetări minuțioase sau, dimpotrivă, ca o simplă relatare marcată de subiectivism. Cert este faptul că descrierile gânditorului român pot fi asumate ca o fereastră către trecut și, în aceeași măsură, ca un instrument menit a facilita înțelegerea profundă a evoluției complexe a societății moldovenești. Cu atât mai mult cu cât Cantemir nu s-a limitat doar la a descrie, ci a operat și veritabile interpretări, a formulat judecăți de natură critică a propriului univers cultural.

Prin portretizarea sinceră a unor calități precum curajul, spiritul loial și ospitalitatea, totodată prin critica virulentă la adresa slăbiciunilor, a viciilor colective sau individuale, dar și prin stigmatizarea deloc facilă a corupției ca fenomen social pandemic, Cantemir ne prezintă tabloul viu al unui spațiu cultural marcat de calități și defecte, de provocări mărețe și de

vulnerabilități descurajante. Toate trăsăturile mentalului colectiv inventariate de cărturarul român formează un patrimoniu cultural important și o sursă de inspirație pentru societatea românească actuală. Într-o lume a diversității culturale, gânditori precum Dimitrie Cantemir ne reamintesc de importanța explorării identității naționale, relevanța valorilor comune și, în aceeași măsură, a diversității. Moldova, cu toate particularitățile sale socio-culturale, a fost și rămâne un reper important în caleidoscopul identității românești. Cât despre opera lui Dimitrie Cantemir, ea nu constituie doar un document cu certă valoare istorică, ci un reper relevant, o piatră unghiulară necesară pentru înțelegerea profundă a evoluției identității și culturii românești. *Descrierea Moldovei* amintește locuitorilor actualității frământate în care trăim un fapt relevant, cu valoare de principiu călăuzitor: pentru a construi un viitor frumos și demn, este necesar să înțelegem într-o manieră justă, *sine ira et studio*¹⁴⁴, propriile rădăcini istorice, aplecându-ne cu reverență, dar în aceeași măsură, cu sănătoasă distanțare critică de valorile trecutului.

Bibliografie:

- Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura Librăriei Socec & Co., 1909.

”DESCRIPTIO MOLDAVIE”

Elev: Ungureanu Georgiana Maria
Prof. îndrumător: Beșa Mihaela
Colegiul Economic ”Dimitrie Cantemir” Suceava

Dimitrie Cantemir s-a născut pe 26 octombrie 1673 în ținutul Moldovei, fiind membru al familiei nobiliare Cantemir. A fost un om de stat, istoric, compozitor și scriitor de seamă al Imperiului Otoman și al Europei de Est în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea. Dimitrie Cantemir a deținut funcții de conducere în Moldova și în Imperiul Otoman, contribuind la modernizarea și dezvoltarea acestor teritorii.

Printre cele mai cunoscute opere ale sale se numără ”Descrierea Moldovei”, o importantă cronică istorică și geografică ce oferă o imagine detaliată a vieții politice, economice și sociale din Moldova secolului al XVII-lea. De asemenea, Cantemir a scris lucrări importante pe teme muzicale și filosofice, inclusiv ”Divanul” și ”Istoria ieroglifică”, cea din urmă fiind o alegorie a societății umane.

Dimitrie Cantemir este recunoscut ca unul dintre cei mai importanți oameni de cultură ai Europei de Est din perioada sa. Contribuțiile sale extinse în domenii precum istoria, muzica, filosofia și politică l-au transformat într-o figură emblematică a culturii românești și a lumii balcanice din acea perioadă.

Creația lui Cantemir se remarcă prin caracterul său enciclopedic, oferind descrieri detaliate și exhaustive cu privire la aspecte geografice, politice, administrative, organizatorice, sociale, lingvistice și etnografice referitoare la Moldova. În această operă, istoria țării Moldovei este prezentată alături de informații privind geografia sa fizică, fauna, instituțiile sale, structura socială și viața cotidiană a poporului. Ediția originală a lucrării a fost tradusă în limba germană (Frankfurt și Leipzig, 1771) de către Anton Fiedrich Büsching, un geograf și profesor german, cu sprijinul lui Johan Ludwig Redlob. Primul efort de traducere în limba română a avut loc în 1806, realizat de banul Vasile Vârnăv, și a fost publicat inițial la Mănăstirea Neamț, în 19 august 1825, sub titlul ”Scrisoarea Moldovei”. Vasile Vârnăv, fiul lui Dumitrachi Vârnăv, a fost promovat la rangul de mare ban în ianuarie 1824 de către domnitorul Moldovei, Ioniță Sandu

¹⁴⁴ Lb.lat., fără ură și părtinire.

Sturza. O a doua ediție în limba română a fost tipărită la Iași în 1851, având ca traducător pe Vasile Vârnab și ca editor pe Costache Negruzzi. Ulterior, o a treia ediție a fost publicată tot la Iași, în data de 28 noiembrie 1885, sub îngrijirea lui Teodor Boldur-Lătescu, redactorul ziarului Moldova. În 1909, Biblioteca Socec, în numerele 10-11, a reeditat lucrarea, bazându-se pe ediția inițială din 1825.

"*Descriptio Moldaviae*" este o lucrare însemnată în istoria științelor umaniste românești, reprezentând un studiu amplu și detaliat al Moldovei în secolul al XVIII-lea. Scrisă de Dimitrie Cantemir, această operă cuprinde trei părți distincte, fiecare abordând aspecte semnificative ale țării Moldovei

Prima parte a lucrării se concentrează pe o descriere amănunțită a geografiei Moldovei, detaliind caracteristicile reliefului, apei și terenurilor. Cantemir a reușit să creeze prima hartă cunoscută a Moldovei, prezentând în același timp informații relevante despre flora, fauna și evoluția târgurilor și capitalelor din regiune.

Partea a doua a lucrării aduce în prim-plan aspecte legate de organizarea politică și administrativă a Moldovei. Această secțiune oferă detalii privind structura statală, procedurile de alegere și demitere a domnilor, precum și tradițiile și ceremoniile asociate cu încoronarea sau detronarea acestora, precum și evenimente precum logodnele, nunțile și înmormântările.

Ultima parte a lucrării, intitulată "*Despre cele bisericesti și ale învățaturii în Moldova*", furnizează informații valoroase despre limba vorbită de moldoveni și evoluția limbii, care la început avea rădăcini latinești, reflectând astfel influențele istorice și culturale ale poporului moldovenesc.

Pe lângă detaliile geografice și politice bine documentate, "*Descriptio Moldaviae*" atrage atenția prin observațiile sale etnografice și folclorice. Cantemir a demonstrat o preocupare remarcabilă pentru etnografie și folclor, aducând astfel o contribuție semnificativă la dezvoltarea științelor umane în cadrul culturii românești.

Pentru cercetătorii din domeniul istoriei, lucrarea "*Descrierea Moldovei*" se impune ca fiind cea mai valoroasă creație a lui Dimitrie Cantemir, reprezentând singura relatare detaliată a societății și a statului feudal moldovenesc provenind de la un autor român. Prima parte a lucrării oferă o descriere meticuloasă a structurii administrative și economice a regiunii Moldovei, cuprinzând informații prețioase referitoare la împărțirea teritorială a regiunii, precum și detalii geografice privind munții, apele, câmpiile și pădurile, aducând astfel o perspectivă detaliată asupra aspectelor geografice și economice. O trăsătură distinctivă a perspectivei lui Cantemir se referă la evocarea poetică a vechii Moldove, în care acesta evidențiază în mod distinctiv frumusețea și bogăția naturii moldovenești. În descrierea sa, el subliniază generozitatea apelor, pline de pești pe care oștenii îi prind priceput pentru a-i aduce vii la mesele domnești. În localitatea Ineu, Cantemir aduce în discuție pășunile bogate, descrise ca o vegetație abundentă de un verde intens, hrănitoare pentru turmele de oi. De asemenea, autorul nu omite să menționeze resursele minerale abundente ale regiunii, subliniind prezența aurului care strălucește pe râuri și a fierului care se găsește sub forma unor bulgări masivi la suprafața pământului. Pentru a oferi o perspectivă directă asupra conținutului, vom reproduce un fragment din capitolul IV al lucrării, intitulat "*Despre ținuturile și târgurile de astăzi din Moldova*": "*Ținutul Iașilor* (în latină, *Iassiens*). Aici este urbea *Iași* (*Iassi*) lângă râul Bahlui, cu patru *milliarie* (în trad. mile) mai sus de vărsarea lui în Prut. Aici e scaunul țării pe care l-a mutat Ștefan Voievod din Suceava, pentru ca să poată apăra țara mai bine din mijlocul ei contra năvălirii Turcilor și Tătarilor, observând că-i venea mai greu a face aceasta din Suceava, atât de departe de marginele barbarilor. Mai înainte de aceasta era un sat prost, în care abia se așezaseră vreo trei sau patru țărani; avea și o moară în care era un morar bătrân, numit Ion, căruia îi zicea cu un diminutiv *Iassi*. Numele acestui om a voit Domnul să-l păstreze urbea ce a făcut dânsul, în care a zidit mai întâi o biserică care azi este catedrală, închinată Sfântului Nicolae și după aceea și alte palate pentru sine și pentru boierii săi..." Este important de menționat faptul că Iași a devenit capitală abia în 1564, sub domnia lui Alexandru Lăpușneanu. Până în prezent,

originile precise ale numelui Iași rămân încă o enigmă nerezolvată, în ciuda cercetărilor ample desfășurate în acest sens.

În partea a doua a lucrării sale, Dimitrie Cantemir abordează teme politice, în special în primele capitole unde se găsesc informații valoroase despre ceremonialul încoronării, demiterea din funcție, confirmarea domnilor, precum și documente oficiale rare care nu au fost identificate în alte surse. Capitolul VI, consacrat "Boierilor din Moldova și stărilor lor", oferă o perspectivă detaliată asupra pozițiilor și responsabilităților boierilor din perioada sa, chiar dacă Cantemir presupune greșit că toate dregătoriile au fost stabilite în timpul domniei lui "Alexandru I, numit cel Bun". În realitate, aceste funcții existau înainte de domnia acestuia.

Capitolul VII, intitulat "Despre oastea moldovenească", descrie detaliat armata observată de Cantemir, pe care el însuși a condus-o în bătălia alături de ruși în 1711. De asemenea, capitolele unsprezece și doisprezece, care discută despre "Legile țării Moldovei" și "Divanul de judecată al domnului și boierilor", oferă o privire în profunzime asupra structurii medievale interne a Moldovei. Dat fiind că Dimitrie Cantemir a fost însuși domn al Moldovei, el a avut cunoștințe extinse despre procedurile judiciare din acea perioadă.

În ce privește capitolul al treisprezecelea, Cantemir analizează în detaliu separarea veniturilor statului de cele personale ale domnului în secțiunea intitulată "Despre veniturile vechi și cele actuale ale Moldovei", evidențiind diferențele între vistierie și camera domnului.

Capitolul al cincisprezecelea, care abordează tema "Boierimii moldovenești", a fost subiectul multor dezbateri în cadrul istoriografiei noastre. Teoria lui Cantemir despre originea clasei boierești din Moldova, sugerând că aceasta ar proveni din rândul liderilor militari ai lui Dragoș, primul conducător al Moldovei, cărora domnii ulterior le-ar fi acordat proprietăți în satele pustiite de invaziile tătarilor, nu este în totalitate exactă. Acest lucru se datorează faptului că teritoriul Moldovei nu a fost niciodată complet pustiu, fiind locuit în aproape întregime. Există documente care atestă prezența anterioară a lui Dragoș în anumite regiuni, precum Vrancea, orașele Baia, Siret și altele.

Partea a treia a lucrării, care se concentrează pe literatură, biserică, limbă și școli, conține informații despre structura veche a bisericii, precum și despre sistemul educațional din perioada lui Cantemir. Această secțiune oferă o privire cuprinzătoare asupra contextului cultural și religios din Moldova în perioada respectivă.

"Descrierea Moldovei" a avut o influență semnificativă asupra istoriografiei românești și europene, devenind o sursă valoroasă de cunoaștere a istoriei și culturii Moldovei. Lucrarea lui Cantemir a fost adesea citată și folosită ca referință de către istorici și cercetători, datorită acurateței și detaliilor sale. De asemenea, "Descrierea Moldovei" a contribuit la consolidarea identității naționale a Moldovei, evidențiind bogăția și diversitatea culturală a acestei regiuni.

În concluzie, lucrarea "Descrierea Moldovei" a lui Dimitrie Cantemir rămâne o operă semnificativă în istoriografia românească și europeană, ilustrând în mod convingător istoria și cultura Moldovei într-o perioadă crucială a evoluției sale. Cantemir a reușit să aducă în prim-plan aspecte importante ale identității moldovenești, contribuind astfel la conservarea și promovarea patrimoniului cultural al acestei regiuni.

Bibliografie

[Dimitrie Cantemir - Wikipedia](#)

[Descriptio Moldaviae - Wikipedia](#)

[descrierea_moldovei.pdf \(asm.md\)](#)

[Descriptio Moldaviae – prima enciclopedie a Moldovei – Evenimentul Istoric](#)

DIMITRIE CANTEMIR – EXPRESIE A UNIVERSALITĂȚII

Elev: Vaman Darius-Petrică
Prof. îndrumător: Niga Maria Anca
Colegiul Național "Dragoș Vodă" Câmpulung Moldovenesc

Rezumatul lucrării

Istoria națională a oferit de-a lungul timpului nenumărate modele care prin imaginea lor luminoasă au rămas înscrise în patrimoniul universal. Din îndepărtatul secol al „luminilor” străbate până astăzi imaginea caleidoscopică a lui Dimitrie Cantemir.

Dimitrie Cantemir (n. 26 octombrie 1673, în satul Silișteni, Vaslui), o emblemă spirituală a istoriei și a culturii românești, a fost ales domn al Moldovei în 1710. Cărturar de formație enciclopedică, Dimitrie Cantemir a surprins în "Descrierea Moldovei" în manieră monografică viața, obiceiurile și credințele. Credința și nădejdea în Dumnezeu a dus la ctitorirea celor mai iubite mănăstiri din România.

Numele marelui om de cultură român se regăsește în panteonul instituțiilor de cultură europene. Dimitrie Cantemir s-a născut la 26 octombrie 1673 în satul Silișteni din ținutul Fălciului, azi în comuna Dimitrie Cantemir din județul Vaslui, în partea de sud a orașului Huși, fiind cel de-al doilea fiu al serdarului Constantin și al jupânesei Ana Bantăș.

La 15 iunie 1685, tatăl său, Constantin Cantemir a fost numit domn al Moldovei, cu ajutorul lui Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești. Tânărul Dimitrie a fost trimis în 1688 de tatăl său la Constantinopol, unde a studiat la Academia Patriarhiei Ortodoxe cu unii dintre cei mai mari profesori greci și turci ai vremii. A învățat limbile greacă, latină, slavonă, turcă, arabă și persană și a intrat în contact cu literaturile clasice, cu filosofia neoristotelică, opusă misticismului ortodox și bizantin. Spiritul său enciclopedist s-a oglindit în ocupațiile sale diverse: enciclopedist, etnograf, geograf, filozof, istoric, lingvist, muzicolog și compozitor.

La 13 martie 1693, cu două săptămâni înainte de moartea lui Constantin Cantemir, Dimitrie a fost ales domn al Moldovei. Turcii nu i-au dat confirmarea, iar în urma uneltirilor lui Constantin Brâncoveanu, domn al Moldovei, a fost numit Constantin Duca, ginerele acestuia. Dimitrie Cantemir a fost nevoit să se întoarcă la Constantinopol pentru a-și continua studiile.

În 1710 Cantemir a fost numit la tronul Moldovei, având misiunea de a-l supraveghea pe Brâncoveanu, bănuit de neloialitate față de Imperiul Otoman, în schimb a încheiat el însuși un tratat cu Imperiul Rus al lui Petru cel Mare. Armata rusă a suferit o înfrângere categorică contra turcilor în Bătălia de la Stănilești, iar Cantemir a fost nevoit să se refugieze în Rusia, unde și-a petrecut restul vieții în mijlocul preocupărilor intelectuale.

Dimitrie Cantemir rămâne personalitatea vibrantă care a înscris românismul în cartea neuitării. Prima sa operă „Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea, ” din 1689 afirmă o concepție optimistă despre om, acesta va domina cultura română în secolul al XVII-lea.

Operele de maturitate ale lui Dimitrie Cantemir se caracterizează prin tendința de separare a științei de domeniul rațiunii, al argumentării logice, de aria teologiei, domeniu al credinței. Cele mai importante lucrări sunt: „Istoria ieroglică” din 1705, „Interpretarea naturală a monarhiilor”, din 1714, și „Descrierea Moldovei” din 1715.

Dimitrie Cantemir nu izolează istoria românilor de istoria altor popoare în „Descrierea Moldovei, scriere redactată la cererea Academiei din Berlin, inițial în limba latină, apoi tradusă în limba română. Lucrarea are trei părți: Partea geografică cuprinde informații despre numele Moldovei, legenda celui de-al doilea descălecat a lui Dragoș Vodă, prezintă formele de relief, munți, dealuri, câmpiile roditoare, viile de la Cotnari, bogățiile subsolului: aur, fier și sare,

petrol. Însemnări cu privire la fauna bogată și variată, așezări despre ținuturile și târgurile perioadei, o transformă în expresie a frumuseții inefabile. A doua parte, cea politică, prezintă modul în care se alegeau domnitorii, precum și obiceiurile vechi și noi la punerea lor în scaun. În partea a treia, numită, eclisiastică și literară, avem o dovadă a spiritualității moldovenilor. Credința ortodoxă, mănăstirile, bisericile și preoți, sunt firele nevăzute pe care autorul le țese în fibra neamului care a stat străjer în calea barbarilor. Spirit enciclopedic, Cantemir, reafirmă latinitatea limbii române, prin raportare la limbă ca un organism viu, în continuă transformare și schimbare.

Fiorul creștinismului, al ortodoxiei s-a manifestat deplin în activitatea de restaurare sau zidire de lăcașuri sfinte. Majoritatea biografiilor confirmă contribuția lui la zidirea bisericii „Sfinților Constantin și Elena” de la mănăstirea greacă „Sfântul Nicolae” din Moscova, precum și a bisericii „Sfântul Dumitru” din orașelul Dimitrov din regiunea Oriol. Mănăstirea „Dimitrie Cantemir”, monument istoric, este ctitorie a domnitorului Dimitrie Cantemir din anul 1692, în satul Grumezoaia.

Osemintele lui Dimitrie Cantemir se odihnesc în Biserica „Trei Ierarhi” din Iași, repatriate grație lui Nicolae Iorga, în 1935. Pe lespedea raclei sale este scris: „Aici, întors din lunga și pre greaua pribegie înfruntată pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, domn al Moldovei”.

Astăzi numele său a fost atribuit multor străzi din localități ale României și Republicii Moldova, unde există orașul și raionul Cantemir. În perioada 1973-1975, în România a fost publicat un film artistic de lung metraj în două părți, intitulat „Cantemir și Muschetarul român”, în regia lui Gheorghe Vitanidis. La 25 iunie 2007, președintele României Traian Băsescu a inaugurat la Istanbul Muzeul „Dimitrie Cantemir”, aflat în Casa Cantemir, unde cărturarul a locuit. Colegiul economic din Suceava îi poartă numele. În curtea instituției de învățământ a fost amplasat un bust închinat voievodului. De asemenea, în București există o universitate care îi poartă numele. La Universitatea din Oxford (din Regatul Unit), în cadrul Facultății de Istorie există centrul de cercetări „Cantemir Institute”.

Personalitate greu de prins în cuvinte, Dimitrie Cantemir, rămâne peste veacuri modelul monarhului însetat de cunoaștere, luminat de ortodoxie, iscusit romancier, geograf și etnograf al Moldovei și al locurilor în care cerul sărută munții și soarele îmbrățișează oamenii.

Bibliografie

1. Firan Floarea, Popa M. Constantin - „Spirite enciclopedice în literatura română”, Craiova, editura Poesis, 1995;
2. Nicolescu Miron - „Descrierea Moldovei”, București, editura Librăriei SOCEC & Co, Societate anonimă, 1909;
3. Tocilescu Grigore George - „Operele principelui Dimitrie Cantemir”, București, editura Institutul de arte grafice Carol Gobl, 1901.

DIMITRIE CANTEMIR - PERSONNALITÉ COMPLEXE DE LA CULTURE ET DE LA LITTÉRATURE ROUMAINE ET EUROPÉENNE

Elev: Volan Ion
Prof. îndrumător: Irina Maxim
Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir” Suceava

Éducation exceptionnelle : Né en 1673, il reçut une éducation de qualité, apprenant le slave, le grec et le latin, la théologie, l’histoire et la musique.

Règne : Il a été souverain de la Moldavie à deux reprises, en 1693-1695 puis en 1710-1711. Au cours de son règne, il a promu des réformes et s'est battu pour protéger l'autonomie de la Moldavie.

Travaux scientifiques : Dimitrie Cantemir a écrit des ouvrages d'une grande valeur scientifique, tels que « Histoire de l'essor et de la chute de l'Empire ottoman » et « Description de la Moldavie », qui ont eu un impact significatif sur la connaissance de l'histoire et de la culture.

Émigration en Russie : Après la défaite aux mains des Ottomans, il émigre en Russie, où il continue à se consacrer aux études et à l'écriture.

Patrimoine culturel : Dimitrie Cantemir était un important ambassadeur culturel de la Moldavie et de la Roumanie, promouvant la culture et la langue roumaines en Europe.

Symbole de la licorne : Il est associé au symbole de la licorne, qui signifie la force spirituelle et la hauteur de la pensée.

Décès : Mort en 1723 en Russie après une vie consacrée à la recherche, à la politique et à la culture.

Dimitrie Cantemir reste l'une des personnalités les plus illustres de l'histoire de la Roumanie et de la Moldavie, avec une contribution indéniable au développement de la culture et de la connaissance.

L'Histoire de *l'essor et de la chute de l'Empire ottoman* (Historia Incrementorum atque Decrementorum Aulæ Othomanicæ), *La Chronique de l'époque romano-moldo-valaque*, *Descriptio Moldaviae*, *Collectanea Orientalia*, tous ces ouvrages ont en commun d'être des études d'une grande valeur scientifique et culturelle respectées dans le monde entier qui ont été écrites par « érudit de renommée européenne, voïvode moldave, académicien berlinois, prince russe, chroniqueur roumain, connaisseur de tous les plaisirs que le monde peut donner, l'un de nos Lorenzo de' Medici », comme l'a décrit G. Calinescu - Dimitrie Cantemir.

« L'âme qui se repose ne peut pas le découvrir tant qu'elle n'a pas trouvé la vérité, les chars l'éprouvent, peu importe à quel point il peut être difficile de la frapper. »

(Dimitrie Cantemir)

Le fil de sa vie commence à se dérouler le 26 octobre 1673, lorsqu'il naquit en tant que deuxième fils de Constantin Cantemir, souverain de la Moldavie, celui qui « ne savait faire que sa signature » et souffrait terriblement pour cette raison, donna une éducation choisie à ses enfants, Antioche et Dimitrie. Il a invité dans sa famille certains des enseignants les plus qualifiés du pays et de l'étranger. C'est pourquoi, toujours dans son pays natal, au moment où il partit comme otage à la Porte ottomane, Dimitrie avait acquis de solides connaissances. En plus de la formation habituelle qui était alors donnée aux enfants de boyards (lecture, écriture et calcul, quelques connaissances élémentaires de la religion chrétienne orthodoxe), il étudia également les langues slaves, grecques et latines, la théologie, l'histoire, la musique, etc.

Une nouvelle étape de sa vie commence à l'âge de 15 ans, lorsqu'il est envoyé à Constantinople selon l'ancienne coutume. Là, Dimitrie devient un homme de la meilleure formation intellectuelle.

Entre 1691 et 1693, il vécut à la cour royale de son père. Mais à sa mort en 1693, il est contraint de renoncer au trône. Il n'a réussi à revenir sur le trône dans des circonstances extrêmement compliquées, que le 14 novembre 1710, lorsqu'il a été nommé souverain de la Moldavie.

Se mettant à l'écart de ses préoccupations d'érudit, le nouveau gentilhomme moldave commença à s'occuper aussi minutieusement que possible des affaires du pays. En peu de

temps, il cherche à réunir les boyards auxquels il tente de faire part de ses plans de libération de la Moldavie de la domination ottomane avec le soutien de Pierre le Grand, le tsar russe qui s'est brillamment imposé devant l'Europe à cette époque.

En essayant d'échapper à la domination ottomane, il a subi la défaite de Stănilești, ce qui a signifié non seulement le début des règnes phanariotes sur les terres roumaines, mais aussi la fin de la carrière politique de Dimitrie Cantemir, qui a passé les 12 dernières années de sa vie en Russie, où il a émigré avec sa famille, plusieurs boyards, serviteurs, militaires, etc. Là, il se consacrera exclusivement à son travail, couvrant les domaines les plus divers.

Au cours d'une vie relativement courte, partagée entre des activités variées et exigeantes – homme politique, prétendant au trône et souverain, soldat, voyageur – Dimitrie Cantemir a poursuivi avec la plus grande fidélité et la plus grande fécondité sa vocation d'érudit. À seulement vingt-cinq ans, il publie son premier livre (*Le Divan ou La querelle du sage avec le monde ou Le joyau de l'âme avec le corps*) et à la veille de sa mort le second (*Le système de la religion mahométane*), laissant à la postérité un trésor d'œuvres, dans des manuscrits que les spécialistes ont fouillés pendant près de trois siècles. En juillet 1714, il s'avère qu'à cette époque, notre compatriote était un nom prestigieux en Europe en termes d'activité scientifique.

Il mourut en Russie le 21 août 1723, dans son village de Dmitrovsk (aujourd'hui Dmitrovsk--Orlovsky) après la campagne de Pierre le Grand sur la mer Caspienne dans la région de Derbent, à la suite d'un diabète avancé, et fut enterré dans une crypte de l'église Saint-Nicolas de Moscou, construite selon ses plans et dédiée à l'église Saint-Nicolas, également appelée église Saint-Nicolas de Iasi (car elle appartenait à la cour princière).

En tant qu'étudiant à l'établissement d'enseignement « Dimitrie Cantemir » Economique de Suceava, je suis fier que le collège porte le nom de celui qui est considéré comme notre premier esprit de dimensions vraiment européennes, d'un multilatéralisme vraiment étonnant dans son activité scientifique, littéraire, artistique, politique.

Le symbole sous lequel Cantemir se trouve dans la vision de Blaga est LICORNE, qui signifie le pouvoir spirituel.

Des fleurs se sont ouvertes sur notre terre.(DIMITRIE CANTEMIR)

Bibliographie

1. Bîrsan Cristina, Dimitrie Cantemir și lumea islamică, Editura Academiei Române, București, 2005.
2. Cantemir Dimitrie, Descrierea Moldovei, Editura Tineretului, București, 1967.
3. Cantemir Dimitrie, (1998), Divanul, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu”, Departamentul Bibliografic, Iași.
4. Cantemir Dimitrie, (1836), Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor, Tipografia Mitropolii, Iași.
5. Cantemir Dimitrie, (2003), Opere, Editura Academiei Române, București.
6. Cioran Emil M., (2001), Schimbarea la față a României, Humanitas, București.
7. Iorga Nicolae, (1901), Epoca lui Dimitrie Cantemir; Epoca lui Chesarie de Râmnic, Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, București.
8. Lăudat Ion D., (1973), Dimitrie Cantemir: viața și opera, Junimea, Iași.
9. Moldovanu Dragoș, (2002), Dimitrie Cantemir între umanism și baroc: tipologia stilului cantemirean din perspectiva figurii dominante, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași.
10. Panaitescu P.P., (1958), Dimitrie Cantemir: viața și opera, Editura Academiei R.P.R., București.

**Lucrările simpozionului național
Dimitrie Cantemir -
un destin românesc în Luminile
europene**

**Colegiul Economic „Dimitrie Cantemir”
Suceava, 2023**

ISBN 978-973-0-39495-5